LIAS CANETTI

Jr” aGla IR sipecfee

(Povestea vieţii) 1921 – 1931

Traducere, tabel cronologic şi note de Elena Viorel

Editura Dacia Cluj-Napoca 1986

Pentru Veza Canetti (1897 – 1963)

Coperta de *Epaminonda Tiotiu în) Editura Carl Hanser, München, Viena, 1980. Toate drepturile asupra acestei versiuni aparţin Editurii Dacia.*

TABEL CRONOLOGIC

Stima faţă de oameni începe prin aceea că nu le ignori cuvintele.

Canetti, *Facla în ureche* (1980)

1905 25 iulie se naşte la Rusciuc (Bulgaria), Elias, primul copil al unei familii sefarde.

1908 5 octombrie, Bulgaria se proclamă independentă.

6 octombrie, Austro-Ungaria anexează Bosnia şi Herţegovina.

1911 În iunie se mută împreună cu părinţii şi cu cei doi fraţi mai mici, Nissim şi Georg, în Anglia.

Începe şcoala la Manchester.

1912 8 octombrie, izbucneşte primul război balcanic (până în 30 martie 1913). Tot la 8 octombrie moare subit tatăl, Jacques Canetti, având doar 31 de ani. Moartea sa prematură îl va afecta şi marca pentru toată viaţa pe viitorul scriitor, constituind evenimentul cel mai trist al copilăriei sale.

lrH3 29 iunie – 10 august, al doilea război balcanic.

Mathilde Canetti părăseşte Anglia împreună cu cei trei fii, stabilindu-se temporar la Lausanne. Prin metode proprii, mama reuşeşte să-l înveţe pe Elias limba germană.

Toamna familia se stabileşte la Viena. Elias urmează

aici cursurile şcolii primare.

1914 28 iunie, atentatul de la Sarajevo.

1 – 12 august, succesive declaraţii de război; izbucneşte primul război mondial.

Tânărul Canetti trăieşte nemijlocit entuziasmul maselor pe străzile Vienei la declanşarea primului război mondial.

1916 Familia se mută în Elveţia, ţară neutră.

27 august, România declară război Austro-Ungariei.

1917 Canetti urmează cursurile Liceului Real al Şcolii Cantonale din Zürich, unde este impresionat de pregătirea excepţională a profesorilor. Ca adult îşi va aduce aminte cu multă plăcere de această perioadă fericită din viaţa sa.

11 – 15 martie, revoluţia burghezo-clemocratică din Rusia; regimul ţarist este răsturnat.

7 noiembrie, Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.

1918 11 noiembrie, Germania cere armistiţiu; sfârşitul primului război mondial.

1919 Ianuarie – martie, „Republica de la Weimar” este zguduită de lupte de clasă. Proclamarea unor republici sovietice efemere la Bremen şi în Bavaria, ce vor fi reprimate în sânge.

1921 La insistenţele mamei, Elias, părăseşte „paradisul” din Zürich şi pleacă la Frankfurt pe Main, pentru a-şi continua cursurile la Liceul Real Köhler. Examen de bacalaureat în 1924.

1922 16 aprilie, Tratatul germano-sovietic de la Rapallo.

24 iunie, ministrul german de externe, Walther Rathenau, este asasinat de membrii unei organizaţii fasciste.

1924 Canetti pleacă la Viena.

Începe studiul chimiei la Universitatea din Viena.

Asistă la primele prelegeri ale lui Karl Kraus, unde o cunoaşte pe Veza Tauber-Calderón, viitoarea soţie.

Primele preocupări privitoare la o operă care să trateze problema massei.

Apare *Armata de cavalerie* a lui Isaak Babel.

1925 Apare postum romanul *Procesul* de Franz Kafka.

1927 15 iulie, incendiul Palatului de Justiţie din Viena. Cu această ocazie Canetti face importante observaţii privind comportamentul maselor.

1928 Bertolt Brecht, *Opera de trei parale*.

Pe perioada vacanţei de vară Canetti face o vizită la Berlin, undecunoaşte numeroşi intelectuali şi oameni de artă, printre care Bertolt Brecht, Isaac Babel, George Grosz.

Traduce ocazional din Upton Sinclair pentru Editura Malik.

1929 Canetti revine la Viena.

24 octombrie, crah la bursa din New York; începutul marii crize economice mondiale (1929 – 1933).

Erich Maria Remarque publică *Pe frontul de vest nimic nou*.

1930 Concepe seria de romane *Comedie Humaine an Irren* (*Comedia umană a nebunilor*), care însă, rămâne neterminată.

1930 – 1943 Robert Musil, *Omul fără calităţi*.

1931 Toamna, termină romanul *Kant fängt Feuer* (*Kant în flăcări*), apărut mai târziu cu titlul *Die Blendung* (*Orbirea*).

Iarna, începe lucrul la drama *Hochzeit* (*Nuntă*).

1932 Apare drama *Nuntă*, (Berlin, Editura S.

Fischer). Îl întttineşte pe Hermann Broch.

1933 30 ianuarie, Adolf Hitler este numit cancelar al Reichului; începutul dictaturii naziste în Germania.

15 martie, lovitură de stat în Austria; se instituie dictatura cancelarului E. Dolfuss.

Canetti îi întâlneşte pe Alban Berg, Georg Merkel, Robert Musil, Abraham Sonne, Fritz YVotruba. Îşi vizitează mama şi fraţii la Paris.

Începe să lucreze la drama *Komödie der Citelkeit* (Comedia vanităţii).

1934 Ianuarie, termină *Comedia vanităţii*.

12 – 15 februarie, lupte armate la Viena împotriva dictaturii. Răscoala maselor populare este înecată în sânge.

În februarie, Canetti şi Veza Tauber-Calderón se căsătoresc. 25 iulie, tentativă fascistă de lovitură de stat în Austria; cancelarul E. Dolfuss este asasinat.

1935 Apare romanul *Orbirea*, Viena, Leipzig, Zürich (Editura Reichner) care trece aproape neobservat.

1936 Apare *Orbirea* în limba cehă, Praga (Editura L. Malzac).

1937 Se stinge din viaţă la 15 iunie mama scriitorului, Mathilde Canetti.

1938 11 – 12 martie, Germania hitleristă ocupă Austria („Anschluß"), împreună cu soţia, Canetti părăseşte Viena, îndreptându-se spre Paris.

9 – 10 noiembrie, mare pogrom împotriva evreilor din Germania şi Austria („noaptea de cristal").

1939 După o scurtă şedere la Paris, familia Canetti se stabileşte la Londra. Scriitorul se dedică vastului studiu antropologic şi sociologic *Masse und Macht* (*Masă şi putere*).

1 septembrie, Germania atacă Polonia; începutul

celui de al doilea război mondial.

1940 22 iunie, înfrântă de Germania, Franţa capitulează.

1941 22 iunie, Germania atacă Uniunea Sovietică. 7 decembrie, Japonia atacă S.U.A.

1942 20 ianuarie, Conferinţa de la Wannsee; hitleriştii adoptă un plan privind exterminarea evreilor în Europa.

Canetti începe lucrul la culegerea de aforisme *Die Provinz des Menschen. Aufzeichnungen* (*Provincia omului. Însemnări*), ca o compensaţie la dificila misiune ce şi-a asumat-o cu *Masă şi putere*.

1943 Hermann Hesse, *Jocul cu mărgelele de sticlă*.

1945 9 mai, capitularea Germaniei hitleriste.

2 septembrie, capitularea Japoniei. Sfârşitul celui de al doilea război mondial.

1946 Apare, la Londra, traducerea romanului *Orbirea*, sub titlul Auto da Fe (Editura J. Cape).

1947 Apare romanul *Orbirea* tradus în S.U.A. cu titlul *The Tower of Babei*. Thomas Mann, *Doctor Faustus*.

1948 Apare *Orbirea* într-o nouă ediţie, München (Editura Willi Weismann); romanul nu este remarcat în mod deosebit nici de data aceasta.

14 mai, proclamarea statului Israel. Conflicte armate cu ţările arabe vecine.

1949 Apare traducerea în limba franceză a romanului *Orbirea* cu titlul *La Tour de Babei*, Paris, Grenoble (Editura B. Artheaud). Cu această ocazie, scriitorul este distins cu „Grand Prix International du Club Français du Livre”.

8 mai, proclamarea Republicii Federale Germania. 7 octombrie, proclamarea Republicii Democrate Germane.

1950 Apare la München (Editura Willi Weismann) piesa *Komödie der Citelkeit* (*Comedia vanităţii*). Dramă în

trei părţi.

1951 Lion Feuchtvvanger, *Goya sau drumul spinos al cunoaşterii*. Heinrich Boll, *Unde ai fost, Adame*?

1952 Canetti lucrează la drama *Die Befristeten* (*Oameni cu soroc*).

1954 Călătoreşte la Marakeş. Impresiile vor fi consemnate câteva luni mai târziu şi publicate în 1968.

1956 La 6 noiembrie are loc la Oxford premiera dramei *Oameni cu soroc*, sub titlul *The Numbered*, jucată de „Oxford Playhouse Company". Friedrich Dürrenmatt, *Vizita bătrânei doamne*.

1957 Canetti călătoreşte în Provenţa şi Italia.

1960 Apare studiul *Masse und Macht* (*Masă şi putere*), Hamburg, (Editura Classen), rodul a peste 30 de ani de muncă.

1961 Călătoreşte în Grecia.

1962 Apare o selecţie din opera lui Canetti sub titlul *Welt im Kopf* (*Un univers în minte*), cu o introducere de Erich Fried, Graz şi Viena (Editura Stiasny).

Friedrich Dürrenmatt, *Fizicienii*.

1963 Mai, se stinge din viaţă Veza Canetti.

Urmează vizite frecvente la Paris, la fratele său Georges. Toamna se reeditează *Orbirea* la München, la Editura Carl Hanser, care din acest moment va prelua tipărirea tuturor creaţiilor canettiene. Apare la Londra şi New York *Croiods and Power*, versiunea în limba engleză a vastului studiu *Masă şi putere*.

1964 Apare la München (Editura Carl Hanser) volumul *Dramen*. (*Nuntă*. *Comedia vanităţii*. *Oameni cu soroc*).

1965 Publică volumul *însemnări 1942 – 1948*, München, (Editura Carl Hanser). Premiera piesei *Comedia vanităţii* la Teatrul de Stat din Braunschweig – o

reprezentaţie controversată.

Premiera piesei *Nuntă* tot la Teatrul de Stat din Braunschweig.

1966

1963

1969

1970

1971

1972

1973

1947

1975

1976

1977

1978

1980

1981

I se conferă Premiul pentru literatură al oraşului Viena. Apare la München (Editura Carl Hanser) volumul *Die Stimmen von Marrakesch. Aufzeichnungen nach einer Reise* (*Vocile de la Marakeş. Însemnări de călătorie*).

I se acordă Marele Premiu de Stat al Austriei.

Are loc premiera piesei *Oameni cu soroc* la Teatrul Mic din Bonn – Bad Godesberg.

I se decernează Premiul pentru literatură al Academiei de Arte Frumoase din Bavaria.

Apare volumul *Alle vergeudete Verehrung. Aufzeichnungen 1949 – 1960* (*Veneraţii risipite. Însemnări 1949 – 1960*), München, (Editura Carl Hanser).

Se căsătoreşte cu Hera Buschor.

În august moare fratele său Georges, la Paris.

Începe să lucreze la romanul autobiografic *Die gerettete Zunge. Geschichte einer Jugend* (*Limba salvată.*

Istoria unei tinereţi). Se naşte fiica scriitorului, Johanna Canetti.

Publicarea culegerii *Die gespaltene Zukunft. Aufsätze und Gespräche* (*Viitorul dezagregat. Articole şi dialoguri*), *München* (Editura Carl Hanser).

I se conferă Premiul Georg Büchner.

Apare *Die Provinz des Menschen. Aufzeichnungen 1942 – 1972* (*Provincia omului. Însemnări 1942 – 1972*).

Apare *Die Blendung* (*Orbirea*) în traducerea lui Mihai Izbăşescu, Bucureşti (Editura Univers).

Publică *Der Ohrenzeuge. Fünfzig Charaktere* (*Martorul auditiv. Cincizeci de caractere*), München (Editura Carl Hanser). I se conferă Premiul Franz Nabl şi Premiul Nelly Sachs. Publică culegerea *Das Gewissen der Worte. Essays* (*Conştiinţa cuvintelor Eseuri*), München (Editura Carl Hanser).

Apare *Der Beruf des Dichters* (*Profesiunea poetului*), München (Editura Carl Hanser).

Apare volumul autobiografic *Die gerettete Zunge. Geschichte einer Jugend* (*Limba salvată. Istoria unei tinereţi*), dedicat memoriei fratelui său Georges.

X se conferă Premiul Gottfried Keller.

Comedia vanităţii este reprezentată cu mult succes de Hans Hollmann la Basel.

Apare volumul al doilea din autobiografia canettiană *Die Fackel im Ohr. Lebensgeschichte 1921 – 1931* (*Facla în ureche. Povestea vieţii 1921 – 1931*), München (Editura Carl Hanser).

I se decernează Premiul Nobel pentru literatură şi Premiul Franz Kafka.

1984 Apare *Limba salvată. Istoria unei tinereţi*. Traducere şi prefaţă de Elena Viorel, Cluj-Napoca (Editura Dacia).

1985 Apare cel de al treilea volum din romanul autobiografic *Das Augenspiel. Lebensgeschichte 1931 – 1937* (*Jocul privirilor. Povestea vieţii 1931 – 1937*), München (Editura Carl Hanser).

Cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani, în luna iulie apare volumul omagial *Hüter der Verwandlung. Beiträge zum Werk Elias Canetti* (*Păzitor al prefacerii. Contribuţii la opera lui Elias Canetti*), München (Editura Carl Hanser).

Apare volumul *Canettis Anthropologie und Poetik* (*Antropologia şi poetica lui Elias Canetti*), sub redacţia germanistului polonez Stefan H. Kaszyński, München (Editura Carl Hanser). Volumul cuprinde lucrările unei conferinţe internaţionale privind antropologia şi poetica lui Canetti, care a avut loc, anul trecut, la Universitatea „Adam Mickiewicz" din Poznan.

Apare *Provincia omului. Însemnări 1942 – 1972*. În româneşte de Al. Să highian, Bucureşti (Editura Univers).

Canetti trăieşte la Londra şi Zürich, ducând o viaţă retrasă.

Partea întâi

INFLAŢIE ŞI NEPUTINŢĂ Frankfurt 1921 – 1924

PENSIUNEA CHARLOTTE

Desele schimbări ele decor ale copilăriei mele le-am consemnat fără rezerve. N-am regretat niciodată că de copil am fost supus unor impresii atât de puternice şi contradictorii. Fiecare loc nou, oricât mi s-ar fi părut de străin la început, mă cucerea prin specificul lui şi prin imensele sale ramificaţii.

Un singur pas l-am resimţit cu amărăciune, n-am uitat niciodată că am părăsit Zürich-ul. Aveam 16 ani şi mă simţeam atât de legat de oameni şi de locuri, de şcoală, de ţară, de literatură, ba chiar şi de limba pe care mi-o însuşisem în ciuda opoziţiei tenace a mamei, încât n-aş fi

dorit să le părăsesc niciodată. După doar cinci ani de şedere la Zürich, chiar şi la această vârstă fragedă, simţeam că ar trebui să nu mai plec niciunde şi să-mi petrec întreaga viaţă aici, într-o prosperitate spirituală mereu sporită.

Ruptura a fost violentă şi toate argumentele mele, izvorâte din dorinţa de a rămâne, fuseseră privite cu ironie. După discuţia nimicitoare în care mi s-a hotărât soarta, mă vedeam ridicol şi descurajat ca un laş, care, de dragul cărţilor, nu priveşte viaţa în faţă, ca un arogant îndopat cu ştiinţă falsă ce nu foloseşte la nimic, ca un mărginit şi mulţumit de sine, ca un parazit, ca un pensionar, ca un moşneag, înainte de a mă fi afirmat în vreo direcţie.

În noul mediu, a cărei alegere se făcuse în împrejurări rămase pentru mine obscure, reacţionam în două feluri împotriva brutalităţii schimbării: o dată prin nostalgia, care trecea drept o boală proprie oamenilor în a căror ţară trăiseta şi pe care o percepeam şi eu profund, şi de aceea simţeam că le aparţin; al doilea fel era o atitudine critică faţă de noul meu mediu. Trecuseră vremurile când tot ce era necunoscut mă invada în voie. Căutam să mă apăr împotriva acestui fapt, deoarece el îmi fusese impus. Pur şi simplu nu eram în stare să mă apăr, pentru asta eram de felul meu prea sensibil. Astfel început o perioadă de meditaţie critică şi de tensiune. Tot ce era altfel decât cunoşteam îmi apărea exagerat şi ciudat. Ajungeam să iau cunoştinţă de mai multe lucruri deodată.

Ne mutasem la Frankfurt şi, deoarece împrejurările erau nesigure şi nu ştiam cât vom rămâne, am tras la o pensiune. Aici locuiam în două camere, destul de înghesuiţi, mult mai aproape de alţi oameni decât fusesem vreodată; noi ne simţeam de fapt ca o familie, dar mâncam

jos împreună cu alţii la o masă lungă. La pensiunea Charlotte am cunoscut tot felul de oameni, pe care-i vedeam zilnic în timpul mesei de prânz şi care se schimbau doar rar. Unii au rămas aici de-a lungul celor doi ani pe care i-am petrecut până la urmă M această pensiune, alţii doar un an sau numai o jumătate; erau foarte diferiţi, toţi mi s-au întipărit în minte, dar trebuia să fiu foarte atent pentru a înţelege despre ce vorbeau. Fraţii mei, pe atunci de 11 şi 13 ani, erau cei mai mici, urmam apoi eu, cu cei 17 ani ai mei.

Locatarii nu coborau totdeauna. Domnişoara Rahm, o tânără manechină, frumuseţea mondenă a pensiunii, subţirică, foarte blondă, venea doar rareori la masă. Pentru păstrarea siluetei mânca puţin, şi tocmai de aceea se vorbea mult despre ea. Nu exista bărbat să n-o urmărească cu privirea, nu era unul care să n-o rfvnească şi, pentru că se ştia că în afară de vedhiul ei prieten, proprietarul unui magazin de modă bărbătească, care nu locuia la pensiune, o mai vizitau şi alţi bărbaţi, mulţi se gândeau la ea şi o examinau cu satisfacţie ca pe un lucru ce ţi s-ar cuveni şi care într-o zi ar putea chiar să-ţi revină. Femeile o bârfeau. Bărbaţii, când îndrăzneau în faţa soţiilor sau când erau singuri, rosteau câte o vorbă bună despre ea, mai ales despre înfăţişarea ei elegantă, era atât de elegantă şi zveltă, încât privirile îţi alunecau, fără să se oprească undeva.

În capul mesei şedea doamna Kupfer, şatenă şi stoarsă de griji, o văduvă de război care ţinea pensiunea pentru ca ea şi fiul ei să se poată descurca, foarte ordonată, exactă, mereu conştientă de greutăţile exprimabile în cifre ale acelor timpuri, propoziţia ei cea mai frecventă fiind: „Asta nu mi-o pot permite”. Fiul ei, Oskar, un băiat îndesat, cu sprâncene stufoase şi frunte

îngustă, şedea la dreapta ei. Domnul Rebhuhn – şedea la stânga doamnei Kupfer –, un domn mai în vârstă, astmatic, director adjunct de bancă, deosebit de amabil, care când venea vorba de sfârşitul războiului se întuneca la faţă şi se supăra. Era, de fapt, evreu, dar filogerman până în măduva oaselor şi, când cineva îl contrazicea, urma rapid, contrar firii sale molcome, „lovitura de pumnal”. Se enerva până făcea o criză de astm şi atunci trebuia scos afară de sora lui, domnişoara Rebhuhn, care locuia cu el la pensiune. Cunoscându-i-se această meteahnă şi ştiindu-se cât era de bolnav de astm, se evita, în general, dirijarea discuţiei spre acest punct vulnerabil, astfel încât doar arareori ajungea să răbufnească.

Numai domnul Schutt – a cărui invaliditate de război nu era cu nimic mai prejos decât astmul domnului Rebhuhn şi care nu putea merge decât cu cârjele şi suferea de dureri îngrozitoare – era foarte palid şi trebuia să ia morfină împotriva durerilor – spunea lucrurilor pe şleau. Ura războiul, regreta că nu se terminase înainte de a fi el atât de grav rănit, accentua că a prevăzut războiul şi că totdeauna l-a considerat pe împărat un pericol pentru interesele obşteşti, se considera independent şi în Reichstag votase fără şovăire împotriva creditelor de război. Era, într-adevăr, foarte nepotrivit faptul că cei doi, domnul Rebhuhn şi domnul Schutt, şedeau aşa de aproape unul de altul, fiind despărţiţi doar de ceva mai bătrâioara domnişoară Rebhuhn. Când se simţea în pericol, ea se întorcea spre vecinul din stânga, îşi ţuguia gura dulceagă de fată bătrână, îşi ducea degetul arătător la gură, uitându-se implorator şi prelung la domnul Schutt, pe când arătătorul de la mâna dreaptă îi era îndreptat cu prudenţă, oblic, spre fratele ei. Domnul Schutt, care, de obicei, era aşa de sarcastic, înţelegea şi contenea cel mai adesea, se

întrerupea chiar în mijlocul frazei, în afară de faptul că vorbea atât de încet, încât trebuia să-l asculţi cu multă băgare de seamă pentru a-l înţelege. Astfel situaţia era salvată mulţumită vigilenţei domnişoarei Rebhuhn. Domnul Rebhuhn nu observa de obicei nimic, el, personal, nu înţelegea niciodată, era cel mai paşnic şi mai blând dintre oameni. Doar atunci când cineva aducea vorba despre sfârşitul războiului, aprobându-i caracterul revoluţionar, se abătea fulgerător asupra lui acea lovitură de pumnal şi se arunca orbeşte în luptă.

Ar fi, însă, cu totul greşit să se creadă că la această masă lucrurile decurgeau totdeauna astfel. Acest conflict războinic a fost singurul de care-mi amintesc şi probabil să l-aş fi uitat, dacă, după un an, nu s-ar fi înteţit în aşa măsură, încât amândoi adversarii au trebuit să fie luaţi de la masa pensiunii, domnul Rebhuhn, ca de obicei, la braţul surorii sale, domnul Schutt, mult mai anevoie, pe cfrje şi cu ajutorul domnişoarei Kündig, o învăţătoare ce locuia deja de mult la pensiune, care îi devenise prietenă şi cu care s-a şi căsătorit mai târziu, pentru ca dânsa să-i amenajeze, astfel, o gospodărie proprie şi să-i poarte mai bine de grijă.

Domnişoara Kündig era una din cele două învăţătoare de la pensiune. Cealaftă, domnişoara Bunzel, avea o faţă ciupită de vărsat şi o voce cam plângăreaţă, ca şi când cu fiecare propoziţie şi-ar fi jelit urâţenia. Tânără nu mai era niciuna, amândouă băteau spre 40 de ani, ambele reprezentau la pensiune cultura. Ca cititoare asidue ale ziarului „Frankfurter Zeitung”, ştiau ce era important şi despre ce discuta lumea, simţeai că stăteau la pândă, vânând parteneri de discuţii, însă nu tocmai din, aceia lipsiţi de demnitate. Dar vina nu era în niciun caz a lor, dacă nu se găsea niciun domn care să dorească să-şi

exprime părerea despre Unruh1, Dinding2, Spengler3 sau „Vincent” al lui Meier-Graefe4. Ştiau ce datorau patroanei pensiunii şi, ca atare, se comportau discret. Oricum, vocea plângăreaţă a domnişoarei Bunzel nu era marcată niciodată de ironie şi domnişoara Kündig, care arăta mult mai proaspătă şi-i aborda pe bărbaţi cu vioiciune, ca pe nişte probleme culturale, obişnuia să aştepte apariţia unuia care să întrunească ambele calităţi, căci un bărbat cu care nu putea *discuta* ar fi interesat-o, oricum, numai pe domnişoara Rahm, manechinul. O fiinţă care n-o putea instrui într-un domeniu sau altul pentru dânsa nu exista şi acesta era, aşa cum îi mărturisea mamei între patru ochi, şi motivul pentru care ea, o persoană atrăgătoare, spre deosebire de colega ei, nu se căsătorise încă. Un bărbat care n-a citit niciodată o carte pentru ea nu era bărbat şi atunci e mai bine să fii liberă şi să nu trebuiască să îngrijeşti de nicio gospodărie. Nici de copii nu-i ardea, erau şi aşa prea mulţi. Mergea la teatru şi la concerte iar apoi discuta despre ele, raliindu-se cu plăcere opiniilor din „Frankfurter”. E chiar curios, spunea ea, cum criticii erau totdeauna de părerea ei.

Mama, familiarizată de la Arosa cu viaţa culturală germană, de care, spre deosebire de estetica decadenţei vieneze, se simţea atrasă, o simpatiza pe domnişoara Kündig, o aproba şi nici nu s-a sinchisit când a observat interesul ei pentru domnul Schutt. Ce-i drept, acesta era mult prea sec ca să intre în discuţii despre artă sau literatură, pentru Binding, pe care domnişoara Kündig îl aprecia la fel de mult ca şi pe Unruh – ambii apăreau mult în „Frankfurter” – nu exprima altă simpatie decât un mormăit pe jumătate înăbuşit şi, când se rostea numele Spengler, lucru inevitabil pe atunci, remarca: „Pe front n-a fost. Despre asta nu se cunoaşte nimic”, la care demnul

Rebhuhn adăuga cu blândeţe: „Eu cred că la un filosof asta nu contează”.

„Totuşi, poate că da, la un filosof al istoriei”, obiecta domnişoară Kündig şi de aici se putea deduce că, cu tot respectul datorat lui Spengler îi dădea dreptate domnului Schutt. Dar pe tema aceasta nu s-a ajuns la niciun conflict între cei doi domni, însuşi faptul că domnul Schutt *pretindea* un stagiu pe front de la cineva, în timp ce domnul Rebhuhn era gata să renunţe la el, avea ceva conciliant, de parcă cei doi ar fi avut aceleaşi păreri. Cât despre chestiunea propriu-zisă, dacă Spengler a fost pe front, ea a rămas în felul acesta nelămurită şi n-am aflat-o nici până azi. Domnişoarei Kündig îi era milă de domnul Sehutt, asta era evident. Vreme destul de îndelungată a reuşit să-şi ascundă mila în spatele unor observaţii spirituale ca „războinicul nostru”, „a făcut-o şi pe asta”. Pe el nu puteai vedea dacă cele spuse îi făceau plăcere sau nu, se purta cu ea atât de indiferent de parcă niciodată nu i-ar fi adresat vreun cuvânt; oricum, când intra în sufragerie o saluta, înclinând capul, câtă vreme pe domnişoara Rebhuhn, cea din dreapta sa, n-o onora nici cu o privire. Pe mama a întrebat-o odată, când noi trei întârziaserăm de la şcoală şi încă nu veniserăm la masă: „Unde e carnea dumneavoastră de tun?”, fapt relatat de ea mai târziu nu fără indignare. Atunci dânsa i-a replicat contrariată: „Niciodată să nu mai fie război!”

Totuşi domnul Sehutt a remarcat că mama lua consecvent atitudine împotriva războiului, deşi nu-l trăise de aproape şi observaţiile provocatoare ale domnului Sehutt erau mai degrabă o confirmare a concepţiilor ei. Exista printre locatarii pensiunii o cu totul altă categorie, pe care el n-o băga deloc în seamă. Printre aceştia se afla tânăra pereche Bemberg care şedea la stânga lui, el, tânăr

speculant la bursă care ştia să scoată profit, o lăuda chiar pe domnişoara Rahm pentru priceperea ei, înţelegând prin asta abilitatea cu care îşi manevra numeroşii admiratori. „Cea mai şic damă din Frankfurt”, spunea el, fiind unul dintre puţinii care nu se gândiseră la *ea*, imprimându-i respect simţul ei pentru bani şi reacţia ei sceptică la complimente. „La asta nu-i pot suci capul, vrea, să ştie mobilul”.

Soţia lui, modernă până în vârful unghiilor, al cărei cap tuns băieţeşte era cel mai natural lucru pe care-l avea, era uşuratică, dar altfel decât domnişoara Rahm, cu pretenţii burgheze, însă fără prestanţă. Puteai lesne vedea că-şi cumpăra tot ce doreşte, dar puţine lucruri îi stăteau bine, mergea la expoziţii de artă, o interesau rochiile femeilor din tablouri, afişa o slăbiciune pentru Lukas Cranach, explicând-o prin modernitatea sa „teribilă”, dar „a explica” sună desigur prea doct faţă de interjecţiile ei sărăcăcioase. Domnul şi doamna Bemberg se cunoscuseră la un bal. Înainte cu o oră îşi fuseseră absolut străini, intuiau însă amândoi, cum mărturisea el, nu lipsit de mândrie, că se simţeau atraşi, unul de altul, mai mult ea decât el, deşi trecea deja drept un tânăr speculant la bursă care promitea. El o vedea „şic”, o invită la dans şi o numi imediat „Pattie”. „Îmi amintiţi de Pattie”, spuse el, „o americană”. Ea a vrut să ştie clacă aceasta a fost prima lui dragoste. „Cum vreţi s-o luaţi”, spusese el. Ea înţelese şi i se păru extraordinar că prima lui femeie fusese o americancă şi-şi păstră numele de Pattie. O numea astfel în faţa tuturor locatarilor de la pensiune, şi, când nu cobora la masă, spunea: „Lui Pattie nu-i e foame azi. Se gândeşte la siluetă”.

Aş îi uitat poate şi aceasta. pereche inofensivă, dacă domnul Schutt n-ar fi ajuns să-i trateze de parcă nici nu ar

fi existat pe lume. Când apărea el pe cârjele sale, ei şi dispăruseră. Nu le auzea salutul, nu le vedea mutrele, şi doamna Kupfer, care-i tolera existenţa la pensiune numai în amintirea soţului căzut în război, nu a îndrăznit nici măcar o singură dată să-i numească în prezenţa lui „domnul” sau „doamna Bemberg”. Cei doi au acceptat boicotul pornit de la domnul Schutt, dar care nu s-a extins, fără proteste. Simţeau un fel de milă faţă de schilodul sărac în toate privinţele şi, chiar dacă nu era mult, era totuşi un sentiment ce putea fi o bună contrapondere pentru dispreţul său.

În colţul cel mai îndepărtat al mesei, contrastele nu erau atât de apăsate. Acolo şedea domnul Schimmel, şef de raion într-un magazin, plesnind de sănătate, cu mustaţă răsfirată şi obraji roşii, fost ofiţer, nici morocănos, nici nemulţumit. Zâmbetul care nu-i dispărea niciodată de pe figură era un fel de stare sufletească, era liniştitor să vezi că există suflete ce rămân veşnic constante. Oricât de urâtă ar fi fost vremea, starea aceasta nu se schimba niciodată şi ceea ce te intriga oarecum era doar că o fiinţă aşa de mulţumită rămânea singură, nesimţind nevoia unei companii asemănătoare. Ea s-ar fi găsit uşor, pentru că nu departe de domnul Schimmel stătea domnişoara Parandowski, vânzătoare, o persoană frumoasă, mândră» cu cap ca de statuie grecească, ce nu se lăsa derutată de niciuna din referirile domnişoarei Kündig la „Frankfurter”, laudele domnului Bemberg adresate domnişoarei Rahm prelingându-se ca picurii de ploaie pe lângă ea, fără s-o afecteze.”, Asta n-aş putea-o face”, spunea ea şi dădea din cap. Nu spunea mai mult, dar era clar ce nu putea. Domnişoara Parandowski asculta, deşi abia dacă răspundea ceva, aerul imperturbabil îi stătea bine. Mustaţa domnului Schimmel – el stătea vizavi de ea – arăta

de parcă ar fi fost periată special pentru dânsa, ca şi cum cei doi erau făcuţi unul pentru altul. Totuşi el nu intra niciodată în vorbă cu ea, nu veneau şi nu plecau niciodată împreună, părea că lipsa de legătură dintre ei era stabilită cu exactitate dinainte. Domnişoara Parandowski nici nu aştepta să se ridice de la masă şi nici nu se sfia să apară la masă cu mult înaintea lui. De fapt, aveau ceva comun – tăcerea lor – dar el zâmbea tot timpul, fără să se gândească la ceva anume, în timp ce ea, cu capul dat pe spate, rămânea aşa de serioasă, de parcă ar fi meditat încontinuu la ceva.

Toţi ştiau limpede că era ceva la mijloc, dar toate încercările domnişoarei Kündig, care şedea în această zonă, de a afla ce era de fapt, au eşuat în faţa rezistenţei monumentale a celor doi. Domnişoara Bunzel îşi pierdu odată într-atâta controlul, încât spuse „cariatida” în spatele domnişoarei Parandowski, în timp ce domnişoara Kündig îl salută veselă pe domnul Schimmel cu: „Soseşte cavaleria”. Doamna Kupfer o mustră însă îndată că nu-şi poate permite observaţii personale la masa pensiunii ei şi domnişoara Kündig se folosi de doi ană pentru a-l întreba pe domnul Schimmel de-a dreptul dacă ar avea ceva împotrivă să fie numit „cavalerie”. „E o cinste pentru mine”, zâmbi el, „am fost cavalerist”. „Şi va rămâne până la sfârşitul vieţii”. Domnul Schutt reacţiona aşa sarcastic la orice escapadă a domnişoarei Kündig, încă înainte de a se fi stabilit că se simpatizează reciproc.

Abia după o jumătate de an apăru la pensiune un spirit luminat: domnul Caroli. El ştia să-i ţină pe toţi la distanţă, citise mult. Observaţiile sale ironice, care ieşeau la iveală ca nişte fructe zaharisite ale lecturilor făcute cu migală, stârneau încântarea domnişoarei Kündig. Nu ghicea totdeauna de unde provine vreun citat de-al lui, şi

atunci se umilea, cerşind lămuriri. „Vă rog mult, de unde-i ăsta? Vă rog să-mi spuneţi, altfel azi iar n-o să pot dormi”. „De unde să fie” răspundea atunci domnul Schutt în locul domnului Caroli, „din Büchmannă, ca toate maximele sale”. Remarca era însă total greşită şi însemna un blam pentru domnul Sehkitt, căci nimic din ce cita domnul Caroli nu provenea din Büchmann. „Mai bine aş lua otravă decât să-l citesc pe Büchmann”, spunea domnul Caroli, „nu citez niciodată ceea ce nu citesc”. Se vorbea la pensiune că acesta ar fi adevărul. Eu eram singurul care se îndoia, pentru că domnul Caroli nu ne băga în seamă, şi chiar mama, care, în privinţa culturii putea într-adevăr să rivalizeze cu el, îi displăcea, fiindcă cei trei băieţi ai ei stăteau în locul adulţilor la masa pensiunii, şi din cauza lor trebuiau să renunţe la observaţiile cele mai picante. Pe atunci, îi citeam pe tragicii greci, el cita din Oedip, cu, care văzuse un spectacol la Darmstadt. Eu i-am continuat citatul, el s-a făcut că nu aude şi când am repetat cu încăpăţânare, se întoarse rapid spre mine şi întrebă tăios: „Aţi învăţat azi la şcoală despre asta?” Se întâmpla extrem de rar să spun, şi eu ceva, iar observaţia lui, cu care voia să-mi închidă gura o dată pentru totdeauna, era nedreaptă, ceilalţi simţind-o şi ei ca atare. Dar fiind temut pentru ironia sa, nu protesta nimeni şi eu am amuţit ruşinat.

Domnul Caroli nu numai că avea capul plin de citate, dar mai şi transforma într-un mod spiritual propoziţii întregi, şşteptând apoi să vadă dacă cineva înţelege ce şi-a permis el. Cel mai prompt reacţiona domnişoara Kündig, ea fiind o frecventatoare asiduă a teatrului. El avea umor şi dovedea multă dibăcie, mai ales când era vorba de pocirea lucrurilor aparent serioase. Dar din gura domnişoarei Rebhuhn, cea mai sensibilă dintre toţi, îi era dat să audă că nu are nimic sfânt, iar el avu impertinenţa

să-i replice „Feuerbach6”, cu siguranţă că nu. „Toţi ştiau că – afară de fratele ei astmatic – domnişoara Rebhuhn trăia pentru Feuerbach iar despre Iphigenia, desigur cea a lui Feuerbach, spunea: „Iphigenia mi-ar fi plăcut să fiu”. Somnul Caroli, un individ cu aspect sudic, în jur de 35 de ani, care a avut norocul să audă de la femei că are fruntea lui Trotzky, nu aienaja pe nimeni, nici măcar pe sine însuşi. „Mai bine aş fi Rathenau1”, spuse el, „Rathenau cu trei zile înainte de a fi omorât”, şi asta a fost singura dată când l-am văzut înspăimântat, deoarece s-a uitat la mine, şcolarul cu lacrimi în ochi, spunând: „Se apropie sfârşitul!”

Domnul Rebhuhn, bărbatul acesta sentimental, adept înflăcărat al monarhiei, fu singurul pe care acest asasinat, nu l-a tulburat. Îl aprecia pe bătrânul Rathenau mult mai mult decât pe cel tânăr şi nu i-a iertat acestuia din urmă faptul că, s-a pus, în slujba republicii. Recunoscu, totuşi, că Walther îşi câştigase mai înainte, în război, câteva merite faţă de Germania, când aceasta mai avea încă mândria ei, când mai era încă o monarhie. Domnul Schutt spuse supărat „*Pe toţi* îi vor omorî, pe toţi!” Domnul Bemberg aminti pentru prima dată în viaţa sa muncitorimea: „Muncitorimea n-ar tolera asta”. Domnul Caroli zise: „Ar trebui să emigrăm!” Domnişoara Rahm, care nu putea suporta abasinatele, pentru că în astfel de situaţii se comiteau adesea erori, spuse: „Mă luaţi şi pe mine?” şi domnul Caroli n-a uitat asta, pentru că, începând din acea zi îşi lăsă deoparte pretenţiile intelectuale, începu să-i facă curte în văzul tuturor şi, spre supărarea femeilor, era văzut cum intra la ea în cameră şi ieşea abia către ora zece.

VIZITA ÎNALTULUI OASPETE

La masa de prânz a pensiunii Charlotte mama juca un rol însemnat, dar nu dominant. Viena îşi pusese însă amprenta asupra ei, chiar dacă era refractară ta, acest

oraş. Despre Spengler nu ştia nimic mai mult decât îi sugera titlul operei lui. Pictura nu însemnase niciodată prea mult pentru ea; când, după apariţia lui „Vincent” a lui Meier-Graefe, Van Gogh, a devenit subiectul de discuţie cel mai select de la masa pensiunii, nu putea ţine pasul şi, dacă se lăsa, totuşi, înduplecată ca să spună ceva, nu făcea o impresie foarte bună. La floarea-soarelui – a spus, – care nu are niciun miros, cel mai bun lucru sunt sâmburii, ei, măcar pot fi ronţăiţi. A urmat o tăcere perplexă iniţiată de domnişoara Kündig, care deţinea supremaţia privind cultura actuală şi era într-adevăr frământată de multe lucruri care-şi găseau expresia în „Frankfurter”. Religia începea peatunci cu Van Gogh şi domnişoara Kündig spuse odată că abia acum, de când îi cunoaşte viaţa, înţelege şi viaţa lui Christos – o idee împotriva căreia domnul Bemberg protestă energic. Domnul Schutt o găsi extravagantă, domnul Schimmel zâmbi. Domnişoara Rebhuhn imploră: „Dar e atât de afon” – se referea la Van Gogh – şi, „Vă puteţi închipui că el ar fi pictat «concertul»?”

Pe atunci eu nu ştiam nimic despre Van Gogh şi am chestionat-o pe mama, sus, în camerele noastre. A avut atât de puţine de spus, încât m-am ruşinat pentru ea., Ba chiar zise, ceea ce înainte n-ar fi făcut: „Un nebun care a pictat şezlonguri împletite şi floarea-soarelui, totul în galben, nu-i plăceau alte culori, până a făcut o insolaţie şi şi-a tras un glonte în cap”. Am fost foarte nemulţumit de acea stă informaţie, simţeam că nebunia pe care i-o atribuia îmi suna, de fapt, mie. De câtva timp lua poziţie împotriva oricărei exaltări, tot al doilea artist era pentru ea un „nebun”, lucru valabil numai pentru cei moderni (mai ales pentru cei în viaţă), pe cei mai vechi, cu care crescuse, lăsându-i în pace. Nu dădea voie nimănui să se

atingă de Shakespeare al ei iar la masă avea clipe măreţe doar atunci când domnul Bemberg sau vreun alt imprudent se plângea cât de tare s-a plictisit la vreo reprezentaţie cu Shakespeare şi afirma că acum ar fi cazul să se termine cu el şi să; fie înlocuit cu ceva mai modern.

17

Atunci mama devenea din nou ea însăşi. În câteva propoziţii strălucite, îl desfiinţa pe sărmanul domn Bemberg, care privea jalnic în jur după ajutor, fără ca nimeni să i-l dea-Când era vorba de Shakespeare, mamei nu-i păsa de nimic, atunci nu cunoştea menajamente, în acele momente îi era indiferent ce gândeau ceilalţi despre dânsa şi când mai încheia şi afirmând, că pentru oamenii superficiali ai acestei perioade de inflaţie, preocupaţi doar de bani, Shakespeare nu era, desigur, cel mai. nimerit, găsea rezonanţă în cele mai diferite inimi: începând cu domnişoara Kündig, care-i admira elanul şi temperamentul! cu domnul Schutt, personificarea tragicului, chiar dacă n-ar fi recunoscut-o nicicând, şi terminând cu domnişoara Parandowski, mândră de felul ei şi care în Shakespeare îşi închipuia că vede ceva mândru. Până şi zâmbetul domnului Schimmel avea ceva misterios atunci când, spre mirarea tuturor comesenilor, rosti „Ofelia” şi, de frică să nu-l fi greşit, repetă numele încă o dată, ceva mai rar. „Cavaleristul nostru ajuns la Hamlet” spuse domnişoara Kündig, „cine şi-ar fi închipuit”, întrerupându-l brusc pe domnul Schutt: „Când cineva spune „Ofelia”, nu înseamnă nici pe departe că l-a văzut pe „Hamlet”. A reieşit că domnul Schi

2 – Facla în ureche mmel nu ştia cine a fost Hamlet, dând naştere, astfel, la hohote de râs. De atunci n-a mai îndrăznit niciodată să se avânte atât de departe. Atacul domnului Bemberg la adresa lui Shakespeare fu astfel

respins, propria-i soţie afirmă că-i plac la el rolurile bărbăteşti jucate de femei, roluri ce sunt atât de distinse.

Pe vremea aceea, numele lui Stinnes8 putea fi adesea citit în ziare, era perioada inflaţiei, eu refuzam să pricep ceva din problemele economice; în spatele acestor lucruri adulmecam o cursă a unchiului din Manchester, care voia să mă introducă în afacerile lui. Atacul său frontal la cofetăria „Spriingli” din Zürich, abia în urmă cu doi ani, îl mai simţeam şi acum în mădulare. Efectul acestuia fusese amplificat prin acea dispută aprigă cu mama. Tot ce percepeam ca ameninţare puneam pe seama acestei influenţe. Era firesc ca el să se confunde pentru mine cu Stinnes. Felul cum se vorbea de Stinnes, invidia pe care o simţeam în vocea domnului Bemberg când îi rostea numele, dispreţul tăios cu care-l condamna domnul Schutt: „Toţi sărăcesc, numai el se îmbogăţeşte mereu”, simpatia unanimă a tuturor femeilor de la pensiune (doamna Kupfer: „E singurul care-şi poate permite ceva”; domnişoara Ralim găsi pentru el propoziţia cea mai lungă: „Ce poţi şti despre un asemenea bărbat”; domnişoara Rebhuhn: „N-are niciodată timp pentru muzică”; domnişoara Bunzel: „Mie îmi pare rău de el. Nimeni nu-l înţelege.”; domnişoara Kiindig: „Mi-ar plăcea să citesc cerşetoriile epistolare pe care le primeşte”; domnişoarei Parandowski i-ar fi plăcut să lucreze pentru el: „atunci ştii măcar că eşti asigurată”; doamna Bemberg se gândea la soţia lui: „Pentru un astfel de bărbat trebuie să te îmbraci cu gust”) – se vorbea mult de el, singură mama tăcea. Domnul Rebhuhn se afla pentru prima dată pe aceeaşi lungime de undă cu domnul Schutt şi folosi chiar cuvântul dur „parazit”, mai precis „un parazit pe seama naţiunii” iar domnul Schutt, cu cel mai blând zâmbet, dădu o întorsătură neaşteptată observaţiei domnişoarei

Parandowski: „Poate că am fost deja vânduţi. Nu poţi să ştii”. Întrebând-o pe mama de ce tăcea, mi-a răspuns că ea, ca străină, nu se cuvine să se amestece în problemele interne germane. Dar era evident că în acest timp se gândea la altceva, ce nu voia să mărturisească.

Apoi, într-o zi, ţinând în mână o scrisoare, spuse: „Copii, poimâine primim o vizită. Vine domnul Hungerbach la ceai”. Reieşea că-l cunoaşte pe domnul Hungerbach din sanatoriul de la Arosa. Ne spuse că-i venea peste mână că el ne vizitează la pensiune, dânsul era obişnuit cu altă viaţă, dar nu-l mai poate refuza, e prea târziu, e plecat într-o călătorie şi nu ştie cum să-l găsească. Mi-am închipuit, ca întotdeauna când auzeam cuvântul „călătorie” că-i vorba de un explorator şi voiam să ştiu în ce continent călătorea. „Face călătorii de afaceri, desigur”, spuse ea, „este industriaş”. Acum ştiam de ce tăcuse la masă… E mai bine să nu pomenim despre el la pensiune. Nu cred să-l recunoască cineva când vine”.

Eram, desigur, pornit împotriva lui, n-aş fi simţit lipsa unor discuţii jos la masă, era un om care făcea parte din sfera unchiului căpcăun, ce căuta oare la noi? Am simţit o nesiguranţă la mama şi am crezut că trebuie s-o apăr de el. Am aflat cum stăteau lucrurile abia când mi-a zis: „Când vine, fiule, să nu pleci din cameră, vreau să-l asculţi de la început până la sfârşit. E un om bine ancorat în viaţă şi mi-a promis încă de la Arosa că va avea puţină grijă de voi, dacă venim în Germania. Are foarte mult de lucru, dar văd că se ţine de cuvânt”.

Domnul Hungerbach îmi stârnea curiozitatea şi, pentru că mă aşteptam la o ciocnire serioasă, doream să găsesc în el un adversar în faţa căruia să-mi demonstrez calităţile. Voiam să mă impresioneze, pentru a mă afirma cu atât mai mult împotriva lui. Mama, care mirosea pe loc

„prejudecăţile mele adolescentine” (aşa le numea ea), îmi spuse nu cumva să cred că domnul Hungerbach a crescut ca un băieţel răsfăţat într-o casă bogată. Dimpotrivă, a dus-o foarte greu ca fiu de miner, s-a ridicat pas cu pas. Odată, la Arosa, i-a istorisit toată povestea lui, şi atunci a aflat, în ¡sfârşit, ce înseamnă să iei de mic viaţa în piept. La sfârşit i-a spus domnului Hungerbach: „Mă tem că băiatului meu i-a mers întotdeauna prea bine”. El s-a informat atunci despre mine şi i-a declarat în cele din urmă că niciodată nu-i prea târziu. Ştie foarte bine ce-ar fi de făcut într-o astfel de împrejurare. „Să-l arunci în apă şi să-l laşi să se zbată. Îndată va învăţa să înoate”.

2>

19

Domnul Hungerbach mergea direct la ţintă. Abia ce a bătut la uşă şi se afla deja în cameră. Îi strânsese mamei mâna, dar în loc să se uite la ea, mă aţinti pe mine şi prinse să latre. Propoziţiile îi erau foarte scurte şi abrupte, nu se putea să nu le înţelegi, însă nu vorbea, ci lătra. De cum a intrat şi până la plecare – a rămas o oră bună – a lătrat întruna. Nu punea întrebări şi nu aştepta răspunsuri. Nici măcar o dată n-a întrebat-o pe mama, care, oricum, fusese ca şi dânsul pacientă la Arosa, cum se simte. Nu m-a întrebat cum mă cheamă. În schimb, îmi fu dat să aud tot ce mă îngrozise atâta în urmă cu un an, în disputa aceea cu mama. O morală aspră, făcută cât mai devreme posibil, e cel mai bun lucru. Numai să nu studiezi. Să arunci cărţile, să dai uitării toate prostiile. După părerea lui, tot ce se afla în cărţi era greşit, singura importanţă e doar viaţa, experienţa şi munca dură. Munca până îţi trosnesc oasele. Altceva nici nu se poate chema muncă. Cine nu rezistă, cine e prea slab, acela trebuie să piară. Fără acela nicio pagubă. Sunt, şi aşa, prea mulţi oameni pe lume. Cei

care nu sunt de folos ar trebui să dispară. În rest, nici măcar nu-i exclus să te dovedeşti, totuşi, util. În ciuda începuturilor total greşite. Dar, mai cu seamă, trebuie să uiţi toate acele prostii care n-au nimic de-a face cu viaţa adevărată. Viaţa e luptă, luptă nemiloasă, şi-i bine că e aşa. Altfel, omenirea n-ar progresa. O rasă de slăbănogi ar fi dispărut de mult, fără să lase urme. Pentru nimic nu ţi se dă nimic. Bărbaţii ar trebui educaţi de bărbaţi, femeile sunt prea sentimentale, au vrut totdeauna să-şi dichisească prinţişorii şi să-i ţină departe de orice murdărie. Munca e, înainte de toate, murdară. Definiţia muncii: ceva ce te oboseşte şi te murdăreşte şi totuşi nu renunţi la ea. Mi se pare o falsificare groaznică să transpun lătratul domnului Hungerbach într-o formă inteligibilă, dar, chiar dacă n-am înţeles. anumite propoziţii şi cuvinte, sensul fiecărei porunci era extrem d. clar, părea chiar că aşteaptă să te repezi îndată şi să te apuci de o muncă brută, fiindcă alta nu însemna nimic.

Oricum, se servea ceai, se stătea în jurul unei mese joase, rotunde musafirul ducea cana de ceai la gură, dar până să soarbă, îi venea în minte o nouă directivă, prea urgentă ca să mai poată aştepta vreme de o înghiţitură. Cana era pusă brusc jos, gura se deschidea din nou pentru alte propoziţii scurte, din care un lucru se putea deduce cert: indubitabilitatea lor. Într-o asemenea situaţie, chiar şi un adult cu greu l-ar fi contrazis, darmite o femeie sau nişte copii. Domnul Hungerbach îşi savura efectul. Era îmbrăcat complet într-un albastru de culoarea ochilor săi, impecabil, n-avea nici cea mai mică pată, niciun firicel de praf. Am cugetat la multe lucruri pe care aş fi dorit să le spun, dar cel mai des mi-a venit în minte cuvântul miner şi mă întrebam dacă omul acesta, cel mai curat, cel mai sigur, cel mai perseverent dintre toţi oamenii, a lucrat într-

adevăr în tinereţea sa într-o mină, cum susţinea mama.

Întrucât n-am deschis gura nici măcar o dată – mi-ar fi acordat oare vreodată răstimpul unei secunde? – şi deoarece debitase tot ce avusese de spus, adăugă la sfârşit – şi de data asta suna ca o poruncă adresată lui însuşi – că nu are timp de pierdut, şi plecă. I-a întins din nou mamei mâna, dar pe mine nu m-a mai băgat în seamă, mă zdrobise, după cum îşi închipuia, prea deplin ca să mă mai considere demn de un salut la plecare. De asemenea îi interzise mamei să-l conducă până jos, cunoştea drumul, şi la sfârşit nu admise nicio mulţumire. Înainte de a-i mulţumi, să aştepte mai întâi efectul intervenţiei sale: „Operaţie reuşită, pacient mort”. Era o glumă menită să atenueze gravitatea celor spuse anterior. Apoi totul se sfârşi.

„S-a schimbat foarte mult, la Arosa era altfel”, tepuse mama. Era derutată şi ruşinată. Îi era limpede că cu greu şi-ar fi găsit un mai prost aliat pentru noile ei planuri educative. Eu, însă, în timp ce vorbea domnul Hungerbach, începusem să am o bănuială groaznică ce mă dhinuia şi mă lăsa fără grai. A durat mult până am fost în stare să o mărturisesc. Între timp, mama povesti fel şi fel de lucruri despre domnul Hungerbach, aşa cum era *înainte*, în urmă cu un an. Spre mirarea mea, sublinia – pentru întâia dată – credinţa lui. Pe vremea aceea, i-a vorbit în câteva rânduri despre ce mult înseamnă pentru el credinţa. Zicea că această credinţă i-o datorează mamei sale şi că mai târziu i-a rămas neclintită chiar şi în cele mai grele vremuri. Ştia totdeauna că totul se va sfârşi cu bine şi aşa se întâmpla; pentru că n-a şovăit niciodată, a ajuns cineva în viaţă.

Ce are a sta de-a face cu credinţa lui? am întrebat eu. „Mi-a povestit cât de sumbre sunt perspectivele în Germania”, îmi spuse ea”, şi că va fi tot mai rău înainte de

a fi iarăşi bine. Trebuie să te salţi cu propriii e-ţi mâini din mocirlă, altfel nu se poate, pentru slăbănogi şi răzgâiaţi nu-i loc în vremuri de restrişte”.

„Şi pe-atunci vorbea aşa?” am întrebat eu.

„La ce te referi?”

„Dacă şi pe-atunci vorbea ca şi cum ar lătra tot timpul şi fără să te privească în faţă?”

„Nu, de asta m-am mirat şi eu acum. Pe-atunci era, într-adevăr, altfel. Se interesa de starea mea şi mă întreba dacă am veşti de la tine. L-a impresionat faptul că vorbeam adesea despre tine. Atunci mă asculta. Odată, îmi aminte se bine, a oftat – închipuieşte-ţi, omul acesta să ofteze – şi mi-a spus: în tinereţea lui toate erau altfel, maică-sa nu avea timp de asemenea fineţuri, cu cei 15 sau 16 copii ai ei, nu mai ştiu exact. Am vrut să-i dau drama ta s-o citească, a luat-o în mână, a citit titlul şi a zis: „«Junius Brutus», titlul nu-i rău, de la romani poţi învăţa ceva”. „Oare ştia cine a fost acesta?” „Da, imaginează-ţi că mi-a spus: „Acesta e cel care şi-a condamnat copiii la moarte”. Era singurul lucru pe care-l ştia din istorie. Asta i-a plăcut, asta i se potrivea. Dar a citit-o?” „Nu, bineînţeles că nu, n-avea timp de literatură. Studia ¡mereu partea din ziar care se referea la economie şi mă îndemna să mă mut în Germania: „Acolo veţi putea trăi foarte ieftin, stimată doamnă, tot mai ieftin!”

„Şi de aceea am plecat noi de la Zürich şi am venit în Germania?” Am spus-o cu atâta indignare, că m-am speriat şi eu. Era mai rău decât bănuisem. Pdeea că a putut părăsi locul pe care-l iubeam mai presus de orice pe lume ca să trăiesc în altă parte *mai ieftin* o resimţeam ca pe cea mai adâncă umilinţă. Observă îndată că mersese prea departe şi-şi reveni: „Nu, asta nu. Cu siguranţă nu. Se prea poate ca gândul acesta să fi fost uneori prezent în planurile mele,

dar decisiv n-a fost”. „Şi ce-a fost decisiv?” Se simţea nevoită să se apere şi, fiindcă ne aflam încă sub impresia oribilei vizite, discuţia cu mine îi făcea bine, căci îşi clarifica astfel pentru sine anumite lucruri.

Îmi părea nesigură, îşi căuta parcă răspunsuri care să reziste şi să nu se destrame pe loc. „Voia să discute întruna cu mine”, spuse ea, „cred că mă simpatiza. Dar era respectuos şi în loc să facă glume ca alţi pacienţi, rămânea serios şi-mi vorbea de maică-sa. Şi asta mi-a plăcut. În general, femeilor nu le prea convine să fie comparate cu mama vreunui bărbat, pentru că asta le îmbătrâneşte. Mie-mi plăcea, deoarece băgăm de seamă că mă lua în serios”. „Dar tu faci oricui impresie bună, fiindcă eşti frumoasă şi deşteaptă”. Asta gândeam şi în realitate, altfel nu i-aş fi spus-o în clipa aceea, nu-mi ardea de amabilităţi, ba dimpotrivă, mă încerca o ură groaznică, eram în sfârşit pe urmele a ceea ce reprezenta pentru mine pierderea cea mai mare de la moartea tatălui: plecarea de la Zürich.

„Mi-a spus mereu cât sunt de iresponsabilă că eu, ca femeie, te-am educat singură. Tu ar fi trebuit să simţi mâna puternică a unui bărbat. Dar asta-i situaţia, obişnuiam eu să răspund, de unde să iei un tată, să-l furi din altă parte? Nu m-am mai căsătorit tocmai ca să mă dedic cu totul vouă, iar acum îmi era dat să aud că faptul a fost rău pentru voi, că sacrificiul făcut pentru voi se preschimba acum în nenorocirea voastră. Am fost foarte speriată de acest lucru. *Acum* cred că a *vrut* să mă sperie, pentru a mă impresiona, din punct de vedere spiritual nu era foarte interesant, ştii, spunea mereu aceleaşi lucruri, dar cu tine m-a speriat şi apoi mi-a oferit imediat ajutorul său. «Veniţi în Germania, stimată doamnă», spunea, «sunt un om foarte ocupat, n-am timp absolut deloc, niciun minut, dar mă voi ocupa de fiul dumneavoastră veniţi,

bunăoară, la Frankfurt, o să vă fac o vizită şi voi vorbi serios cu el. El nu ştie încă cum se trăieşte în lume. La noi i se vor deschide ochii. O să-l iau eu la rost, aşa, temeinic, şi apoi îi veţi da drumul în viaţă! A studiat destul, gata cu cărţile! Nu va fi niciodată bărbat! Vreţi să aveţi o muiere drept fiu?»".

PROVOCAREA

Rainer Frieder era un băiat înalt, visător, care păşea fără a se gândi cum şi încotro merge, n-ar fi fost de mirare (să alunece cu piciorul drept într-o parte iar cu stângul în cealaltă. Nu fiindcă ar fi fost slab, se dezinteresa cu desăvârşire de educaţia fizică şi de aceea era şi cel mai prost gimnast din clasă. Era mereu furat de gânduri, şi anume gânduri de două feluri. Adevărata lui înzestrare era matematica, avea o uşurinţă în acest domeniu cum nu mai pomenisem. Abia că era enunţată o problemă, că el o şi rezolvase; înainte ca noi să fi priceput bine despre ce e vorba, răspunsul lui era deja gata. N-o făcea însă cu ostentaţie, totul venea calm şi firesc, ca şi când ar fi tradus cursiv dintr-o limbă în alta. Nu făcea niciun efort, matematica părea să fie limba lui maternă. Am fost surprins de amândouă aceste aspecte: uşurinţa şi faptul că nu era încrezut. Nu era doar ştiinţă, era artă pe care era dispus s-o prezinte oricând. L-am întrebat dacă poate rezolva formule şi în somn; meditând cu seriozitate, rosti simplu: „Cred că da". Eram în cel mai înalt grad pătruns de respect pentru cunoştinţele sale, dar nu-l invidiam. Era imposibil să simţi invidie faţă de un asemenea unicat, însăşi asemănarea cu un miracol îl ridica deasupra acelui registru de jos al invidiei. Însă îl invidiam pentru modestia sa… E foarte simplu", obişnuia el să spună când găsea soluţii cu siguranţa unui lunatec, „şi tu ştii". Se purta de parcă ar fi crezut de-a binelea că şi tu ştii totul, aşa cum

ştia el, numai că nu doreşti cu adevărat, dintr-un fel de reavoinţă pe care nu încerca s-o explice niciodată, probabil din motive religioase.

Cel de al doilea lucru care-i ocupa gândurile se afla la mare distanţă de matematică, şi era credinţa lui. Mergea la cercul de religie, era creştin credincios. Locuia aproape de mine, făceam drumul de la şcoală acasă împreună şi se străduia să mă convertească la religia sa. Nu mi se mai întâmplase asta la şcoală. Nu încerca cu argumente, nu era niciodată o discuţie, nu mai exista nici urmă din logica severă a gândirii sale matematice. Era o invitaţie amicală, care începea întotdeauna cu numele meu, accentuând „e-ul" din silaba iniţială într-un mod aproape implorator. „Elias", aşa obişnuia să înceapă, lungind vocala iniţială, „încearcă, şi tu poţi crede. Trebuie doar să vrei. E foarte simplu. Christos a murit şi pentru tine". Pentru că nu răspundeam nimic, mă credea încăpăţânat. Presupunea că cuvântul „Christos" e cel care-mi repugnă. De unde să fi ştiut el că în prima copilărie mă apropiasem atât de mult de „Iisus Christos", prin acele imnuri englezeşti cântate împreună cu guvernanta noastră? Ce mă îndepărta, mă lăsa fără grai, ce mă îngrozea nu era numele, pe care, fără feo ştiu probabil, îl mai purtam în mine, ci faptul că „el a murit şi pentru mine". Cu cuvântul „a muri" nu mă împăcasem niciodată. Faptul că cineva a trebuit să moară pentru mine m-ar fi împovărat cu cele mai groaznice sentimente de vinovăţie, de parcă aş fi profitat de pe urma unei crime. Dacă exista ceva ce mă ţinuse departe de Christos, atunci era această viziune a jertfei, a jertfirii vieţii, săvârşită, de fapt, pentru toţi, dar şi pentru mine.

Cu câteva luni înainte de a începe intonatul tainic al imnurilor, la Manchester, aflasem la orele de religie ale lui Mr. Duke despre jertfirea lui Isaac, fiul lui Avram. N-am

putut trece peste acest fapt niciodată şi, dacă n-ar suna atât de ridicol, aş spune că până în ziua de azi nu l-am depăşit. El a trezit în mine îndoiala cu privire la *poruncă* şi ea nu! s-a mai stins niciodată. Singur acest fapt a fost suficient să mă reţină de la a deveni evreu credincios. Moartea lui Christos pe cruce, deşi de bunăvoie, a avut asupra mea un efect nu mai puţin tulburător, deoarece însemna că moartea, indiferent în oscop, este *instituită*. Friedrich, care credea că-mi spune tot ce poate fi mai folositor pentru cauza lui – şi pronunţând de fiecare dată, cu căldură în voce, că Iisus a murit şi pentru mine – nu bănuia că prin această propoziţie, îşi dărâma total cauza. Poate că interpreta greşit tăcerea mea şi o lua drept nehotărâre. Fiindcă altfel ar fi greu de înţeles de ce în fiecare zi, pe drumul de la şcoală spre calcă, repeta aceeaşi propoziţie. Perseverenţa lui era uimitoare, dar niciodată supărătoare, pentru că simţeam totdeauna că izvorăşte din convingeri sincere: voia să-mi insufle sentimentul că nu sunt exclus de la această cauză supremă a lui, că aş putea fi adeptul ei la fel de bine ca şi el. În plus, blândeţea lui era dezarmantă: părea că nu se supără niciodată pe tăcerea mea când era vorba despre acest punct, doar discutam amândoi despre multe lucruri şi între noi nu prea erau momente de tăcere; îşi încreţea numai fruntea, în semn de mirare că singură această problemă e atât de greu de rezolvat şi îmi spunea şi la despărţire, când, ajunşi în faţa casei lui, îmi dădea mâna: „Gândeşte-te, Elias” – dar şi asta mai mult rugător decât răspicat – şi se strecura în casă.

Ştiam că drumul nostru spre casă <va sfârşi de fiecare dată cu încercarea lui de convertire şi m-am obişnuit. Însă, încetul cu încetul, am aflat de o cu totul altă atmosferă, total opusă celei creştineşti, care domnea la el

în casă. Avea un frate mai mic cu doi ani, elev şi el la Şcoala Wohler. I-am uitat numele, poate pentru că mă înfrunta aşa de tăios şi mă trata cu duşmănie făţişă. Acesta era mai puţin înalt, dar era un bun gimnast şi ştia foarte bine ce făcea cu picioarele. Era tot pe atât de sigur şi de hotărât, pe cât de nesigur şi visător era Rainer. Aveau aceiaşi ochi, dar în timp ce fratele cel mare se uita la tine întotdeauna întrebător, calm şi uman, în privirea celui mic exista ceva îndrăzneţ, arţăgos şi provocator. Îl cunoşteam numai din vedere, nu discutasem niciodată cu el, dar de la Rainer am aflat imediat ce spusese despre mine.

Totdeauna era ceva neplăcut sau jignitor. „Fratele meu spune că te cheamă Kahn, nu Canetti. El vrea să ştie de ce v-aţi schimbat numele”. Aceste îndoieli veneau întotdeauna din partea fratelui, fiind rostite în numele lui. Rainer aştepta să-i răspund pentru a-şi combate fratele. Ţinea foarte mult la el, cred că mă agrea şi pe mine, şi aducându-mi la cunoştinţă în mod confidenţial toate manifestările lui ostile, făcea o încercare de mijlocire şi de pace. Eu trebuia să le combat, toate răspunsurile mele i le aducea la cunoştinţă fratelui său, dar se înşela amarnic crezând în posibilitatea unei împăcări. În drumul nostru spre casă, cel dintâi lucru ce-l auzeam de la Rainer era o nouă, suspiciune îşi acuzaţie venite din partea fratelui său. Toate erau atât de absurde, că nu le luam în serios, deşi răspundeam conştiincios la ele. În principal, sensul lor mergea într-una şi aceeaşi direcţie, anume că, asemenea tuturor evreilor, şi eu încerc să-mi ascund originea. Era limpede că nu era nici vorbă de aşa ceva şi deveni şi mai limpede, când, după câteva minute, am răspuns prin veşnica-mi tăcere la încercarea de convertire a lui Rainer.

Poate că insistenţele repetate ale fratelui lui mă obligau la răspunsuri răbdătoare şi amănunţite. Rainer îmi

comunica, cum spunea el în paranteză, tot ce venea din partea fratelui său. Transmitea totul fără expresivitate, fără să ia atitudine. Nu spunea: „Şi eu cred” sau „Nu cred”, îşi îndeplinea misiunea fără să fac implice deloc. Dacă aş fi auzit aceste suspiciuni interminabile rostite pe tonul agresiv al fratelui său, m-aş fi supărat şi n-aş fi răspuns niciodată la ele. Astfel, ele ajungeau la mine într-un calm desăvârşit, începând de fiecare dată cu: „fratele meu zice” sau „fratele meu întreabă”, şi apoi urma ceva atât de monstruos, încât mă forţa să vorbesc, fără să mă fi enervat cu adevărat, totul era atât de absurd, încât îl compătimeai pe cel ce-a pus întrebările. „Elias, fratele meu întreabă: De ce aţi avut nevoie de sângele creştinilor pentru Pessach?” şi când îi dădeam răspunsul: „Niciodată. Niciodată. Ca şi copil am trăit această sărbătoare. Aş fi observat ceva. Aveam multe fete creştine în casă, ele erau tovarăşele mele de joacă” – atunci, a doua zi sosea următoarea solie a fratelui: „Acum poate că nu. Acum totul se cunoaşte prea bine. Dar în trecut de ce sacrificau evreii copii de creştini pentru Pessach?” Toate vechile învinuiri erau dezgropate pe rând: „De ce au otrăvit evreii fântânile?” Când răspundeam: „Aşa ceva n-au făcut niciodată”, urmă: „Ba da, în timpul ciumei”. „Doar ei au murit de ciumă la fel cu ceilalţi”. „Pentru că au otrăvit fântânile. Ura lor împotriva creştinilor era aşa de mare, că au pierit chiar ei înşişi de propria lui ură”. „De ce blestemă evreii pe toţi ceilalţi oameni?” „De ce! sunt evreii laşi?” „De ce n-au fost evreii în război, pe front?”

Şi aşa mai departe, răbdarea mea nu cunoştea margini, răspundeam cum mă pricepeam, totdeauna serios, niciodată jignit, de parcă aş fi răsfoit în lexicon pentru a afla. adevărul ştiinţific. Mi-am propus să şterg de pe faţa pământului asemenea învinuiri absurde şi, spre a fi

în ton cu calmul lui Rainer, odată i-am zis: „Spune-i fratelui tău că-i sunt recunoscător pentru întrebările sale. În felul acesta pot stârpi o dată pentru totdeauna aceste prostii de pe faţa pământului”. Atunci însuşi Rainer, cel de bună-credinţă, nevinovat şi cinstit, fu cuprins de mirare. „Va fi greu”, zise el, „îţi va pune alte întrebări”. Ignorantul, însă am fost în realitatea eu, pentru că, de-a lungul a mai multe luni n-am observat ce urmărise fratele lui. Într-o zi, Rainer spuse: „Fratele meu întreabă de ce-i răspunzi totdeauna la întrebări. Ai putea doar să-l prinzi în cursă în curtea şcolii, în pauză, şi să-l provoci la luptă. Te poţi bate cu el dacă nu ţi-e teamă!”

Nici nu mi-ar fi trecut prin minte să mă tem de el. Îmi era doar milă (dtel din cauza întrebărilor sale nespus de stupide. El însă voise să mă provoace, alegând o cale ciudată, prin fratele său, car?, în toată acestetă perioadă, n-a contenit nici măcar o singură zi cu încercările sale de convertire. Mila se prefăcu în dispreţ, nu i-am făcut cinstea să-l provoc, era cu doi ani mai mic decât mine, ar fi fost urât din partea mea să mă încaier cu un băiat dintr-o clasă inferioară. Drept urmare am rupt toată această „legătură” cu el. Data următoare, când Rainer începu ceva nou: „Fratele meu îţi transmite... l-am întrerupt în mijlocul propoziţiei şi i-am spus: „Să-l ia naiba pe fratele tău. Cu băieţi mai mici decât mine nu mă bat”. Am rămas însă prieteni şi nici în încercările de convertire nu s-a schimbat nimic.

PORTRETUL

Hans Baum, cu care m-am împrietenit mai întâi, era fiul unui inginer de la uzinele Siemeris-Schuckert. Era un ins foarte formalist, educat de tatăl său în spiritul disciplinei, preocupat să nu-şi treacă cu vederea nicio greşeală, tot timpul serios şi conştiincios, un bun muncitor,

nu prea entuziast, dar în schimb sârguincios. Citea mult şi mergea la concerte, aveam totdeauna ce discuta cu el. O temă inepuizabilă era Romain Rolland, mai ales „Beethoven” şi „Jean Christophe”. Baum voia să se facă doctor, dintr-un sentiment de responsabilitate faţă de omenire, lucru care mi-a plăcut foarte mult la el. Discuta şi politică, pe un ton moderat, refuza instinctiv orice extremă, era atât de reţinut, încât aveai impresia că poartă mereu uniformă. Încă de mic întorcea lucrurile pe toate feţele, „din spirit de dreptate”, cum spunea el, probabil mai degrabă pentru că ura nechibzuinţa.

Vizitându-l acasă, am rămas surprins de temperamentul aprins al tatălui său, un mic-burghez violent, cu o mie de prejudecăţi pe care le exterioriza neîncetat, bonom, nechibzuit, pus pe glume, pasiunea lui cea mare fiind Frankfurtul. În rarele ocazii când treceam pe la ei, ne citea de fiecare dată din poetul său preferat Friedrich Stoltze”. „E cel mai mare poet”, afirma el, „cei cărora nu le place merită să fie împuşcaţi”. Mama lui Hans Baum murise cu ani în urmă, menajul îl făcea sora ei, o fiinţă veselă, dar cam corpolentă, deşi era încă tânără.

Mă preocupa corectitudinea tânărului Baum. Mai curând şi-ar fi muşcat limba decât să rosteafecă o minciună. Laşitatea era în lumea lui un păcat, poate cel mai mare. Dacă vreun profesor îl muştruluit – fapt ce nu se întâmpla des, el fiind unul din cei mai buni elevi – îi răspundea fără ocolişuri, indiferent de urmări. Când nu era el în cauză, era cavaler şi-şi acoperea colegii, dar fără să mintă. Dacă era provocat, se ridica în picioare drept ca luminarea, avea ţinuta cea ¡mai rigidă din clasă, încheindu-şi hotărât, dar reţinut, haina. Ar fi fost cu neputinţă să apară în public, cu haina neîncheiată şi poate că de aceea, văzându-l, te gândeai adesea la o uniformă. Lui Baum nu i

se putea reproşa nimic, avea de mic un caracter integru şi nu era nicidecum prost, însă rămânea mereu acelaşi, puteai să-i prevezi fiecare reacţie, nu te surprindea niciodată prin ceva, poate doar prin faptul că nu exista la el nimic care să te surprindă. În chestiuni de onoare era mai mult decât sensibil. Când, după multă vreme, i-am povestit de jocul ce şi-l permisese fratele lui Friedrich cu mine, şi-a ieşit din fire – era. evreu – şi m-a întrebat cu toată seriozitatea dacă acum se cădea să-l mai provoace. N-a înţeles nici lunga perioadă răbdătoare a răspunsurilor mele, nici dispreţul desăvârşit survenit mai târziu. Problema l-a neliniştit, avea sentimentul că ceva nu e în ordine cu mine, din moment ce mă cramponasem atâta vreme de această chestiune. Fiindcă nu i-am dat voie să întreprindă ceva direct în numele meu, a studiat problema şi a constatat că răposatul tată al lui Friedrich o băgase pe mânecă în nişte afaceri comerciale unde erau amestecaţi concurenţi de-ai lui, evrei. Amănuntele nu le-am înţeles, nici nu le-am aflat exact ca să le pot înţelege. Dar el murise la puţin timp după aceea şi acum am început să pricep cum de se ajunsese în familia lui la această ură oarbă.

Felix Wertheim, era un băiat vesel, plin de temperament, căruia puţin îi păsa dacă şi cât învăţa, căci în timpul orelor de curs era ocupat să-i studieze pe profesori. Nu-i scăpa nicio particularitate a vreunui profesor, le învăţa pe toate ca pe nişte roluri, având printre ei câţiva favoriţi deosebit de potriviţi pentru aşa ceva. Adevărata sa victimă era Krämer, colericul profesor de latină, pe care-l imita atât de perfect, încât ţi se părea că îl ai în faţa ochilor. Odată, în timpul unei astfel de demonstraţii, Krämer intră neaşteptat de devreme în clasă şi se văzu dintr-odată confruntat cu sine însuşi. Wertheim

se înfuriase aşa de tare, că nu se mai oprea din insultele aduse lui Krämer, de parcă cel fals ar fi fost acesta, care îşi aroga cu neruşinare rolul lui. Un minut, două scena a continuat, cei doi stăteau faţă în faţă, se holbau unul la altul. cu neîncredere şi, după obiceiul lui Krämer, nu încetau să înjure, în modul cel mai murdar. Clasa se aştepta la cele mai grave lucruri, dar nu s-a întâmplat nimic – pe Krämer, colericul Krämer, îl umflă râsul, abia şi l-a oprit. Wertheim s-a prăbuşit la locul său în bancă, şedea în primul rând; îi trecuse râsul văzând pofta nebună de râs a acestuia. Chestiunea n-a mai fost niciodată pomenită şi n-a fost sancţionată în niciun fel, Krämer se simţea măgulit de fidelitatea desăvârşită a portretului şi era incapabil să întreprindă ceva împotriva copiei ¡sale.

Tatăl lui Wertheim era proprietarul unui mare magazin de confecţii, era bogat şi nu-şi bătea capul să-şi scundă bogăţia. De Anul Nou fusesem invitaţi la el şi ne-am trezit într-o locuinţă mare, plină cu tablouri de Liebermann10. În fiecare cameră atârnau cinci sau şase tablouri de Liebermann, cred că tablouri ale altor pictori nici nu se aflau acolo. Apogeul colecţiei era un portret al stăpânului casei. Am fost din belşug ospătaţi, era o atmosferă plină de aroganţă, stăpânul casei arăta fără sfială spre portretul său, vorbind, lucru lesne de observat de toată lumea, despre prietenia sa cu Liebermann. Eu i-am spus, cu voce la fel de ridicată „lui Baum: „I-a fost model, dar asta nu înseamnă nici pe departe că sunt şi prieteni”.

Dorinţa acestui bărbat de a fi prieten cu Liebermann mă irita, ca şi ideea însăşi că un mare pictor se ocupase de această faţă comună. Prezenţa portretului mă deranja mai mult decât prezenţa celui portretizat. Mă gândeam că colecţia ar fi cu mult mai frumoasă dacă ar lipsi din ea

acest tablou. Era imposibil să faci abstracţie de el, totul era astfel aranjat, încât să-l zăreşti. Nici prin remarca mea nepoliticoasă n-am scăpat de el, în afară de Baum n-o sesizase nimeni.

În săptămânile care au urmat, s-a ajuns la o discuţie aprinsă privind tabloul acesta. I-am pus lui Baum întrebarea: Oare un pictor trebuie să-i picteze pe toţi care vin să îi comande un portret? N-are dreptul să refuze dacă cel ce urmează a fi portretizat nu este compatibil cu arta sa? Baum era de părere că pictorul trebuie să accepte, că-i rămâne posibilitatea să-şi exprime părerea despre cel portretizat prin felul cum arată tabloul. Are oricând dreptul la un portret urât sau respingător, ele intrând în domeniul artei sale, un nu anticipat ar fi un semn de slăbiciune, însemnând că nu-i sigur pe calităţile sale. Asta suna adecvat şi legitim; am simţit că excesul meu de zel contrasta în mod neplăcut.

„Cum poate picta”, am zis eu, „când o mutră îi face silă?” Dacă se răzbună şi deformează chipul portretului, atunci nu mai e portret. Pentru asta n-ar mai fi fost nevoie ca cineva să-i pozeze, ar fi putut-o face şi de unul singur. Dacă, însă, acceptă să fie plătit pentru această batjocorire a victimei, atunci s-a pretat, pentru bani, la ceva josnic. Asta i-ai putea-o trece cu vederea unui sărman care flămânzeşte, pentru că nu-l cunoaşte nitneni. Dar la un pictor celebru şi preţuit e de neiertat.

Lui Baum nu-i displăceau etaloanele riguroase, dar morala celorlalţi îl interesa mai puţin decât cea proprie. Nu te poţi aştepta ca toată lumea să fie asemenea lui Michelangelo, există şi firi dependente şi mai puţin mândre. Eu găseam că ar trebui să existe numai pictori mândri, cine n-are o chemare lăuntrică în acest sens s-ar cădea să-şi caute o meserie obişnuită. Dar Baum mi-a m-ai

oferit spre meditaţie încă un fapt important.

În fond, ce-mi închipui eu că este un portretist? Oare acesta trebuie să prezinte oamenii aşa cum sunt sau trebuie să-i idealizeze? Pentru tablouri idealiste se pare că nici nu-i nevoie de portretiştii Fiecare om e aşa cum e şi tocmai acest lucru se cuvine reţinut de pictorul căruia îi stai ca model. Astfel, mai târziu, se va şti ce fel de oameni au existat.

Acum lucrurile îmi erau clare şi m-am dat bătut. Dar am rămas cu un sentiment neplăcut privind relaţia pictorilor cu mecenaţii lor. N-am scăpat de bănuiala că majoritatea portretelor ar putea fi considerate drept linguşiri şi de aceea n-ar trebui luate în serios. Poate că şi asta a fost una din cauzele datorită căreia în această perioadă m-am situat cu asemenea fermitate de partea satiricilor. George Grosz11 a devenit pentru mine tot atât de important ca şi Daumier, distorsiunea pusă în slujba intenţiilor satirice m-a atras definitiv, am căzut în mrejele ei fără a opune nicio rezistenţă, de parcă *ea ar* fi fost adevărul.

SPOVEDANIA UNUI NEBUN

La o jumătate de an după înmatricularea mea în clasă, a mai venit un nou elev, Jean Dreyfus. Era mai mare decât mine, bine făcut, sportiv, un băiat drăguţ. Vorbea acasă franţuzeşte şi ceva din această limbă se simţea şi în germana sa. Venea de la Geneva, trăise însă şi la Paris şi se deosebea foarte mult de ceilalţi colegi prin originea sa cosmopolită. Era de o superioritate rar întâlnită, dar nu se evidenţia prin asta, nu punea niciun preţ pe cunoştinţele şcolare, spre – deosebire de Baum, pe profesori, pe care nu-i lua în serios, îi trai. şi cu o ironie căutată, dându-mi impresia că în multe chestiuni e mai informat decât ei. Era de o politeţe distinsă şi acţiona, totuşi, spontan, nu ştiam

niciodată dinainte ce va spune despre un lucru ori altul. Grosolan sau copilăros nu era însă niciodată, se controla totdeauna, lăsându-te să-i simţi (superioritatea fără să te apese cu ea. Era un băiat puternic, calităţile fizice şi intelectuale păreau a fi la el bine echilibrate, pentru mine reprezenta ceva perfect şi totuşi mă deruta puţin faptul că n-am putut afla ce lua el în serios. Şi astfel, la tot ce mă atrăgea la el, se adăuga şi această taină. Am reflectat mult despre ce ar putea fi vorba, am presupus că, probabil, e în legătură cu originea lui, de care eram atât de orbit, încât n-am putut-o lămuri niciodată.

Cred că Dreyfus n-a ştiut niciodată ce mă atrăgea atât de mult spre el. Dacă ar fi ştiut, s-ar fi amuzat. Încă de la primele discuţii m-am hotărât să mă împrietenesc cu el, şi, pentru că la el totul decurgea politicos şi civilizat, a fost un proces care a necesitat o perioadă de timp. Prin ramura paternă, familia era proprietara unei mari bănci particulare; îţi închipuiai că tatăl său trebuie să fie foarte bogat. Cu siguranţă că asta ar fi dus, la răine, care mă simţeam izolat şi ameninţat de propria-mi familie, la neîncredere şi aversiune. Dar acestui fapt i se opunea altul, covârşitor pentru mine, că tatăl său se ridicase împotriva tradiţiei bancare şi se făcuse poet, aşa, pur şi simplu: poet, şi nu unul orientat spre succese ieftine, ci un liric modern, accesibil doar unui public restrâns, eu presupuneam că de limbă franceză. Nu citisem niciodată nimic de el, dar existau cărţi scrise de dânsul. N-am încercat să-mi fac rost de ele, dimpotrivă, azi mi se pare că l-am evitat, pentru că era în joc aura a ceva obscur, greu accesibil, atât de greu, că ar fi fost absurd să-mi caut acces spre el la vârsta mea. Albert Dreyfus se interesa şi de pictura modernă, scria critică de artă şi colecţiona tablouri, era prieten cu mulţi dintre cei mai îndărătnici

pictori şi era căsătorit chiar cu o pictoriţă, cu mama colegului meu.

Chestiunea aceasta n-am înţeles-o prea bine la început, Jean a amintit-o în treacăt, nu suna ca ceva deosebit de onorabil, ci în măsura în care puteai ghici ceva în spatele propoziţiilor sale bine ticluite – mai degrabă ca o dificultate. Abia când am fost invitat la el şi am intrat într-o locuinţă plină de tablouri, viguroase portrete impresioniste printre care se aflau şi portrete de copil ale prietenului meu, am aflat că erau operele mamei sale. Erau de o asemenea vivacitate şi măiestrie că, în ciuda precarelor mele cunoştinţe în acest domeniu, am exclamat pe loc: „Dar asta-i o pictoriţă *adevărată*! Nu mi-ai spus!”, la care el, cam uimit, îmi replică: „Te-ai îndoit de asta? Ţi-am spus-o doar!” Depindea, deci, de ce înţelegeai prin „a spune”, el nu anunţase cu glas tare, ci amintise aşa, printre altele, şi la patosul care caracteriza, pentru mine, orice activitate artistică, relatarea sa venise parcă să-mi distragă atenţia, el scuzându-se în maniera sa politicoasă pentru pictura mamei sale. Eu mă aşteptam la ceva în genul picturii florale a domnişoarei Mina de „Yalta” şi eram ca picat din nori.

Nu mi-ar fi venit în minte să întreb dacă şi mama lui Jean era o pictoriţă *vestită*; văzându-i tablourile, mulţimea, vitalitatea lor, dar şi faptul că întreaga locuinţă, destul de mare, era *ticsită* de ele, pentru mine asta spunea totul. La o vizită ulterioară am cunoscut-o pe pictoriţă, mi s-a părut agitată, cam împrăştiată, părea nefericită, deşi râdea mereu. Am simţit ceva din profunda tandreţe ce-o lega de fiul ei, în prezenţa sa Jean îmi apăru mai puţin echilibrat, era îngrijorat, cum ar fi fost oricine, şi o întrebă cum se simte. Răspunsul ei nu-l mulţumi, întrebă mai departe, voia să afle tot adevărul, nici urmă de ironie, compasiune, –

ultimul lucru, de altfel, la care m-aş fi aşteptat din partea lui – în loc de superioritate; dacă l-aş fi văzut mai des în compania mamei sale, imaginea mea despre el ar fi devenit cu totul alta.

Dar pe ea n-am mai văzut-o niciodată, pe el îl vedeam zilnic şi astfel am găsit la dânsul lucrul de care aveam cea mai mare nevoie pe atunci, o imagine intactă despre artă şi viaţa acelora care i se dăruiau. Un tată care se îndepărtase de afacerile familiei sale şi devenise poet, a cărui pasiune erau tablouxile şi, care, tocmai de aceea, se căsătorise cu o pictoriţă, adevărată, un fiu care vorbea o franceză splendidă, deşi frecventa o şcoală germană şi, din când în când – cu asemenea tată, nimic mai firesc! – scria şi câte o poezie franţuzească, deşi matematica îl interesa, în fond, mai mult. Mai exista şi un unchi, un frate al tatălui său, doctor neurolog, profesor la Universitatea din Frankfurt, cu o fiică foarte frumoasă, Maria, pe care am văzut-o o singură dată şi pe care aş fi dorit, s-o revăd.

Nimic nu lipsea: ştiinţa faţă de care aveam cel mai mare respect, medicina, – mereu mă surprindeam gândindu-mă că aş vrea să studiez medicina; şi, în sfârşit, frumuseţea unei verişoare brune, capricioase, al cărei farmec fu recunoscut şi de Jean fără rezerve, el crezându-se deja într-o oarecare măsură cunoscător al femeilor, deşi înclinat să judece o verişoară după norme mai severe.

Era plăcut să vorbeşti cu Jean despre fete; de fapt, *el* vorbea şi eu îl ascultam. A trecut o bună bucată de vreme până să acumulez destulă experienţă de viaţă din discuţiile lui, pentru a mă produce şi eu cu peripeţiile mele. Toate erau inventate, eram la fel de neexperimentat ca şi la Zürich, dar învăţam de la el şi împrumutam alura lui. Nu băga niciodată de seamă că-i turnam din belşug simpinăscociri, preferând să rămân la foarte puţine, dacă

se putea la una singură, care se prelungea în mai multe variante. Aceasta era atât de captivantă, încât mă chestiona mereu în privinţa ei şi, mai ales, o fată, pe care în cinstea verişoarei lui o botezasem Maria, îi trezi un viu interes. Era înzestrată – pe lângă frumuseţe –, cu cele mai contradictorii însuşiri: când erai sigur că i-ai câştigat simpatia, aflai a doua zi că-i eşti complet indiferent. Dar nici acest lucru nu era definitiv, după alte două zile erai răsplătit pentru statornicie cu un prim sărut iar de aici încolo urma un întreg şir de jigniri şi de declaraţii din cele mai gingaşe. Firea femeilor ne dădea multă bătaie de cap. Mi-a mărturisit că nu mai întâlnise niciodată o fiinţă atât de enigmatică cum era Maria mea, deşi văzuse destule. Şi-a exprimat dorinţa s-o cunoască pe Maria, lucru ce nu i l-am refuzat categoric. Pentru că, datorită capriciilor ei, eram în stare să-l duc cu vorba, fără ca el să bănuiască ceva.

Abia pe baza acestor discuţii nesfârşite – ele aveau importanţa lor şi ţineau de luni de zile – mi s-a trezit interesul pentru nişte lucruri care, în fond, îmi rămâneau tot indiferente. Nu ştiam nimic; în afară de sărutări n-aş fi putut spune ce se întâmpla între iubiţi. La pensiune, uşă-n uşă cu noi, locuia domnişoara Rahm şi primea seară de seară vizita prietenului ei. Deşi mama pusese preventiv pianul în faţa uşii de legătură, auzeai, chiar şi fără să asculţi, destule. Cred că, dată fiind natura acestei relaţii, zgomotele de alături mă mirau, dar nu mă preocupau. Începutul îl făceau rugăminţile domnului Odenburg, cărora domnişoara le răspundea cu un nu categoric. Rugăminţile se amplificau în implorări, urmau ¡gemete, mi logeli ce nu se mai sfârşeau, întrerupte de un *nu* tot mai rece; în cele din urmă sunetele îţi dădeau impresia că domnişoara Rahm ar fi grozav de supărată. „Afară! Afară!” poruncea

ea în timp ce domnul Odenburg plângea de-ţi frângea inima. Uneori chiar îl dădea afară, în toiul plânsului, iar eu mă întrebam dacă mai plânge şi pe scări, când se întâlnea cu locatarii de la pensiune, dar n-aveam inimă să ies şi să mă conving pe viu. Câteodată îi îngăduia să rămână, plânsul se transforma într-un scâncet, la zece fix trebuia, oricum, să plece, pentru că vizitele bărbaţilor la pensiune nu erau permise după această oră.

Când plânsul se înteţea atât de tare, încât te deranja de la lectură, mama clătina din cap, dar nu discutam niciodată nimic. Ştiam cât de neplăcută îi era această vecinătate, dar natura acestei relaţii, în măsura în care viza urechile noastre neştiutoare de copii, nu părea, de fapt, s-o nemulţumească. Tot ce auzeam păstram pentru mine, în imaginaţia mea asta nu se lega niciodată de cuceririle lui Jean, dar poate că avea, fără s-o fi bănuit pe-atunci, o influenţă asupra Mariei mele.

În relatările lui Jean şi în născocirile mele nu exista niciodată vreo notă de grosolănie. Povesteam aşa cum se obişnuia în alte vremuri, pe un ton cavaleresc, importantă mi se părea admiraţia, nu apropierea fizică. Dacă admiraţia era exprimată atât de inteligent şi de iscusit încât să prindă şi nu să se uite, atunci câştigai, cucerirea constituind în aceea că făceai impresie şi erai luat în serios. Când fluxul frumoaselor lucruri născocite, dar şi *exprimate*, nu era întrerupt, când prilejul de a le plasa nu mai depindea doar de propria-ţi iscusinţă, ci şi de aşteptările şi solicitudinea celei în cauză, asta devenea o dovadă că erai luat în serios şi considerat bărbat. Tocmai ace-astă dovadă era în cauză, era, mai degrabă decât aventura, cea care te incita; Jean relata despre un şir nesfârşit de asemenea confirmări. Deşi replicile mele fuseseră inventate de la un capăt la altul, credeam fiecare

cuvânt al lui, tot aşa cum mă credea şi el pe mine. Nu mi-a trecut niciodată prin minte să mă îndoiesc de ce povestea el, pe simplul motiv că eu îmi inventam poveştile. Relatările noastre existau în sine, probabil că el înfrumuseţa unele amănunte; născocirile mele în coeziunea lor îl puteau inspira, împingându-l spre noi detalii. În confruntările noastre aveam aceleaşi păreri iar faptul a avut o deosebită influenţă asupra vieţii noastre interioare de atunci.

33

O cu totul altă atitudine aveam în discuţiile cu Hans Baum. Cei doi nu erau prieteni, Jean îl considera pe Baum cam plicticos. El dispreţuia elevii model iar sentimentul datoriei pe care-l puteai citi în ochii lui Baum i se părea ridicol, pentru că era rigid şi lipsit de viaţă, pentru că rămânea mereu acelaşi. Distanţa pe care o păstrau

3 – Facla în ureche unul faţă de celălalt a fost o şansă pentru mine, căci, dacă ar fi comparat între dânşii cele spuse de mine despre dragoste, mi-aş fi pierdut degrabă prestigiul faţă de amândoi.

Luam în serios ce-i spuneam lui Baum, în timp ce în discuţiile cu Dreyfus mă jucam. Poate că intenţionam să învăţ ceva de la el, deşi ne luam la întrecere numai în discuţii, iar în rest mă feream să-l imit. Odată am ajuns cu Baum la o discuţie foarte serioasă, când, spre surprinderea lui, i-am împărtăşit ultima mea părere despre subiectul în cauză: „Nu există dragoste”, i-am explicat, „Dragostea este o invenţie a poeţilor. Citeşti la un moment dat despre ea într-o carte şi crezi, fiindcă eşti tânăr. Ai impresia că adulţii ţi-o tăinuiesc, de aceea te repezi s-o cunoşti şi crezi în ea, înainte de a o /trăi. Nimeni n-ar ajunge de unul singur la ea. În realitate, nu există niciun fel de dragoste”. El şovăi să-mi răspundă, simţeam că nu-mi împărtăşea

câtuşi de puţin părerea, dar fiindcă lua totul atât de în serios şi pe deasupra mai era şi un băiat introvertit, nu m-a contrazis. Ar fi trebuit să-şi divulge propriile experienţe de natură intimă şi de aşa ceva nu era în stare.

Respingerea mea extremă era reacţia la o carte, care se afla la mama de la Zürich, şi pe care o citisem acum împotriva voinţei ei: „Spovedania unui nebun” de Strindberg. Ea aprecia această carte în mod deosebit, mi-am dat seama din faptul că o punea totdeauna separat, în timp ce celelalte volume de Strindberg obişnuia să le pună grămadă, unul peste altul. Odată, pe când vorbeam de domnul Odenburg în cea mai arogantă veche manieră, ca despre „vânzătorul de cravate” şi mă întrebam cum de-i suportă domnişoara Rahm compania seară de seară (în timp ce cu mâna – o fi fost din întâmplare, o fi fost intenţionat – mă jucam cu „Spovedania unui nebun”, pe masă, am deschis cartea, am răsfoit-o, am închis-o, am întors-o şi am deschis-o din nou) m-a rugat, crezând că datorită scenelor de alături, care se repetau seară de seară, mi-am propus, totuşi, să citesc această carte: „N-o citi! Distrugi în tine ceva ce nu vei mai putea reface niciodată. Aşteaptă până ai trăit tu însuţi ceva, atunci nu-ţi mai poate dăuna”.

Atâţia ani o crezusem orbeşte, nu era nevoie de argumente ca să mă oprească de la lectura unei cărţi. Dar acum, după vizita domnului Hungerbach, autoritatea ei era zdruncinată. Îl cunoscusem şi era cu totul altfel decât mi-l descrisese şi anunţase ea. Acum voiam să aflu singur ce hram purta acest Strindberg. Nu i-am promis nimic, dar ea avea încredere în faptul că nici n-am contrazis-o. Cu următoarea ocazie mi-am luat „Spovedania unui nebun” şi am citit-o în spatele ei, în mare viteză, aşa cum îl citisem în trecut pe Dickens, dar fără chef de reluare.

Pentru această spovedanie n-aveam niciun fel de înţelegere, ea îmi apărea în întregime ca o minciună. Cred că a fost un soi de vigilenţă ce m-a respins la ea, încercarea de a nu spune nimic ce depăşeşte clipa, o reducere şi limitare la situaţie. Îmi lipsea impetuozitatea invenţiei, referindu-mă la invenţie în general, nu în particular. Adevărata impetuozitate: ura, n-o recunoşteam. Nu vedeam că era vorba de experienţa mea cea mai primară, cea mai timpurie, gelozia. Mă deranja lipsa de libertate a începutului, faptul că era vorba de soţia altuia: era pentru mine ca o poveste baricadată. Căile lăturalnice spre oameni nu-mi plăceau. Cu mândria celor 17 ani ai mei priveam înainte şi simţeam dispreţul pentru lucrurile ascunse. Confruntarea era totul, numai vizaviul contra. Privirile laterale le luam tot atât de puţin în serios ca şi loviturile laterale. Probabil că această carte, care se citea mult prea uşor, ar fi trecut neobservată, de parcă n-aş fi citit-o niciodată. Dar a urmat pasajul care m-a lovit ca şi cu măciuca, singurul din carte care-mi este prezent până în cele mai mici amănunte, deşi, probabil, tocmai datorită acestei scene n-am mai luat niciodată cartea în mână.

Eroul cărţii, confesorul, însuşi Strindberg, primeşte pentru prima dată vizita soţiei prietenului său, ofiţerul corpului de gardă. O dezbracă şi-o aşază pe podea. Îi vede sfârcurile sânilor strălucind prin voal. Această descriere a unei intimităţi, era pentru mine cu totul nouă. Ea se petrecea într-o cameră care putea fi oricare, chiar şi a noastră. Poate că acesta era unul din motivele pentru care o respingeam cu vehemenţă: această descriere era imposibilă. Autorul voia să mă convingă de ceva ce numea el dragoste. Dar eu nu m-am lăsat luat prin surprindere şi l-am declarat drept mincinos. Nu numai că n-am vrut să ştiu nimic de această chestiune care-mi era, oricum,

dezagreabilă fiindcă ea se petrecea fără ştirea bărbatului, care era un prieten ce avea încredere în amândoi, o găseam şi absurdă, o invenţie imorală, neverosimilă, neruşinată. De ce trebuia o femeie să se lase aşezată pe podea? De ce a dezbrăcat-o? De ce i-a permis s-o dezbrace? Acum stătea întinsă pe podea şi el o privea. Situaţia era pentru mine pe cât de nouă, pe atât de absurdă, dar a trezit în mine şi ura faţă de scriitorul care a îndrăznit să prezinte aşa ceva, ca şi când asta s-ar putea întâmpla şi în realitate.

3.

35

Un fel de campanie duşmănoasă se trezi în mine, chiar dacă toţi ar fi slabi şi s-ar lăsa convinşi că există aşa ceva, *eu* nu credeam, n-aş crede niciodată. Geamătul domnului Odenburg alături n-avea nimic de-a face cu asta. Domnişoara Rahm se plimba dreaptă ca o luminare prin cameră. O văzusem goală printr-un binoclu, când, de pe balconul camerei noastre, priveam stelele. Întâmplător, cum credeam eu, binoclul se îndreptase asupra ferestrei luminate a camerei ei. Am zărit-o goală, cu capul ridicat în sus, siluetă, şi strălucind într-o lumină roşiatică, am rămas atât de mirat, încât îmi îndreptam mereu privirile într-acolo. Făcea câţiva paşi, tot dreaptă ca o luminare, cum mergea şi îmbrăcată. Geamătul nu s-auzea pe balcon. Dar când, jenat, am intrat iar în cameră, acest geamăt deveni dintr-odată foarte perceptibil. Astfel mi-am dat seama că el nu contenise cât stătusem eu pe balcon. În timp ce domnişoara Rahm se plimbase încoace şi-ncolo prin camera ei, domnul Odenburg nu contenise să geamă, asta n-o impresionase deloc, se comporta ca şi când nu l-ar fi văzut, ca şi când ar fi fost singură, nici eu nu-l vedeam, de parcă n-ar fi fost prezent.

LEŞINUL

În fiecare noapte ieşeam pe balcon şi mă uitam la stele. Căutam constelaţiile pe care le cunoşteam şi eram mulţumit când le găseam. Nu toate erau la fel de clare, nu toate erau de un albastru atât de intens ca Vega din Constelaţia Lirei aflată deasupra mea, la zenit, nu toate aveau o stea mare roşiatică precum cea din Constelaţia Gemenilor atunci când răsărea. Simţeam imensitatea pe care o căutam, ziua nu percepeam imensitatea spaţiului, ea se năştea noaptea, odată cu stelele. Câteodată îmi întăream acest sentiment pronunţând cifrele uriaşe de ani-lumină care mă despărţeau de una sau alta dintre stele.

Multe lucruri mă chinuiau în acest timp, mă simţeam vinbrat pentru mizeria pe care o vedeam în jur şi pe care n-o împărtăşeam. M-aş fi simţit mai puţin vinovat dacă ar fi reuşit s-o conving pe mama măcar o singură dată de nedreptatea „belşugului nostru”, cum îl numeam eu. Dar ea rămânea rece şi străină când începeam cu asemenea lucruri, se închidea voit în sine, deşi cu puţin timp în urmă se entuziasmase de cine ştie ce istorie a literaturii sau a muzicii. Era şi foarte uşor s-o fac iarăşi să vorbească, trebuia doar să renunţ la subiectul despre care nu dorea să audă nimic şi atunci îi revenea graiul. Mă ambiţionam s-o *constrâng* să facă o afirmaţie, relatam despre ceva apăsător ce văzusem în acea zi, întrebând-o direct ce părere are despre un lucru sau altul: ea tăcea, pe faţă i se putea citi un uşor dispreţ sau dezaprobare, şi numai dacă era ceva foarte grav intervenea: „Nu eu am făcut inflaţia” sau: „Astea sunt urmările războiului”.

Aveam impresia că n-o interesa deloc ce se întâmpla cu oamenii pe care nu-i cunoştea, mai ales atunci când era vorba de sărăcie, deoarece în timpul războiului, când au fost omorâţi şi mutilaţi oameni, fusese cu-adevărat

pătrunsă de adâncă compasiune. Poate că-şi epuizase compasiunea în război, aveam impresia că în ea s-a stins ceva ce înainte risipise cu prea multă uşurinţă. Asta era însă o ipoteză mai acceptabilă, pentru că, ce mă chinuia tot mai mult, era bănuiala că la Arosa ajunsese sub influenţa unor oameni care-i impuneau respect, deoarece erau „cu picioarele pe părhânt” şi „se descurcau în orice situaţie” şi, când folosea prea des asemenea expresii pe rare înainte nu le-ar fi folosit niciodată şi când mă apăram atacând-o („Cum erau cu picioarele pe pământ? Erau doar nişte bolnavi la un sanatoriu. Erau nişte pierde-vară bolnavi când îţi spuneau toate astea.”), se supăra şi îmi reproşa că sunt nemilos cu bolnavii. Părea că s-ar fi lepădat de toată mila din lume, limitând-o la universul restrâns al sanatoriului ei.

Dar în această mică lume existau mult mai mulţi bărbaţi decât femei, ca femeie tânără era înconjurată de bărbaţi şi, când se-ntreroau între ei pentru a-i intra în graţii, îşi etalau, probabil, bolnavi fiind, tocmai calităţile lor de masculi şi făceau atâta caz de ele, încât ea îi *credea*, acceptând însuşiri şi trăsături pe care, cu puţin înainte, în timpul războiului, le-ar fi privit cu dispreţ şi oroare. Poziţia ci printre aceşti bărbaţi se baza pe faptul că-i asculta cu plăcere, vi ind să afle cât mai multe de la ei, fiind gata oricând de confesiuni, fără să abuzeze de ele sau să facă intrigi cu confesiunile lor. În locul unui copil, cu care se obişnuise de ani de zile ca partener de discuţii, avea acum mai mulţi, pe care-i lua în serios.

O relaţie frivolă şi superficială cu oamenii nu-i stătea în fire. Calitatea ei cea mai de preţ, seriozitatea, a fost cea care în timpul sejurului în sanatoriu a îndepărtat-o de lumea mare – care alături de lui ci reprezentase totul pentru ca – în favoarea unei lumi mai mici, pe care n-o

putea prefera, pentru că era o lume de bolnavi. Poate că devenise din nou ceea ce era de fapt, fiica iubită şi răsfăţată a unor oameni bogaţi. Marea epocă a vieţii ei, în care se simţea nefericită şi, în acelaşi timp, vinovată, în care-şi ispăşea vina confuză şi aproape insesizabilă printr-o străduinţă aproape supraomenească pentru dezvoltarea intelectuală a fiilor ei, care în cele din urmă a atins apogeul în timpul războiului, când şi-a adunat toate forţele într-o ură sălbatică împotriva lui – marea epocă trecuse, probabil, încă înainte de a prinde eu de veste, şi scrisorile care circulau între Arosa şi Zürich fuseseră un joc de-a v-aţi ascunselea, în care încercam să ne cramponăm de trecut, când acesta nu mai exista în realitate.

Dar la Pensiunea Charlotte n-aş fi putut spune toate astea clar şi răspicat, deşi, după vizita domnului Hungerbach, am început să înţeleg şi să interpretez corect unele lucruri. Totul se petrecea mai mult sub forma unei lupte, a unui atac tenace prin care căutam s-o apropiu din nou de „adevăratele” lucruri considerate de mine ca atare. Discuţiile de jos, de la masa pensiunii, erau adesea un prilej binevenit pentru asemenea atacuri. Am învăţat să-mi maschez intenţiile şi uneori să încep făţarnic: cu întrebări în legătură cu ceva ce nu înţelesesem jos, cu discuţii despre comportarea oamenilor de-acolo, care o scoteau din sărite. Cât priveşte familia Bemberg, tânăra pereche parvenită de la masa pensiunii, făceam corp comun. Dispreţul pentru parveniţi i-a rămas de nezdruncinat. Dacă în aceste clipe, când ne înţelegem foarte bine, mi-aş fi spus că era influenţată în ideile ei de „familiile bune”, n-aş fi fost pe deplin împăcat cu mine.

Cel mai bine era, totuşi, atunci când încercam s-o întreb ceva pe mama. O şiretenie deloc copilărească mă făcea s-o întreb despre lucruri de care – după o experienţă

îndelungată – ştia ceva. Asta îmi dădea avânt şi astfel puteam ajunge treptat la ceea ce doream. Dar adesea eram nerăbdător şi puneam întrebări fără să mă gândesc, numai pentru că într-adevăr mă interesa ceva. Aşa s-a ajuns de exemplu la un fiasco cu Van Gogh, când s-a dat complet bătută, încercând să-şi mascheze neştiinţa prin cele mai mărginite insulte împotriva „acestui pictor nebun”. Atunci îmi pierdeam capul şi mă repezeam furios la ea, şi se ajungea la ciocniri regretabile pentru amândoi. Pentru ea, deoarece în mod vădit nu avea dreptate, pentru mine deoarece îi reproşam fără milă că vorbea despre ceva de care habar n-avea, fapt pe care ea însăşi îl criticase foarte aspru în discuţiile noastre mai vechi despre scriitori. După asemenea ciocniri, eram atât de disperat, încât ieşeam din casă şi mergeam cu bicicleta – una din consolările anilor petrecuţi la Frankfurt. Cealaltă consolare, care îmi era mult mai necesară atunci când ea tăcea şi nu ajungeam la niciun fel de ciocnire, erau stelele.

Ceea ce nega cu încăpăţânare, responsabilitatea faţă de lucrurile ce se întâmplau în jurul ei, ceea ce respingea cu un soi de orbire conştientă, selectivă şi oricând disponibilă, acest fapt deveni acum pentru mine atât de stringent, atât de limpede, încât nu-l puteam păstra pentru mine, trebuia să i-l împărtăşesc, el se transformă într-un reproş permanent. Se temea de întoarcerea mea de la şcoală, pentru că era sigură că voi răbufni cu ceva nou, ce văzusem sau auzisem de la alţii. Deoarece de la rostirea primei propoziţii simţeam cum se închidea în sine, îmi dădeam drumul cu atât mai tare, pe un ton insuportabil, de reproş la adresa ei. La început n-aş fi acuzat-o nici într-un caz ca instigatoare la lucruri care, prin nedreptatea şi inumanitatea lor, mă revoltau. Dar pentru că ea nu dorea să mă asculte, pentru că îşi formase obişnuinţa de a-mi

recepta mesajul doar pe jumătate, relatarea mi se transforma într-un reproş. Faptele expuse primind o formă personală, o sileam să le asculte şi să-şi spună într-un fel părerea. Încerca cu: „Ştiu. Ştiu” sau „îmi închipui”. Dar n-am tolerat această atitudine, intensificându-mi trăirile şi experienţele până la reproş. Era ca şi când o forţă oarecare mi-ar fi înmânat o reclamaţie pe care ar fi trebuit s-o transmit în continuare pe adresa ei. „Ascultă!” îi spuneam atunci, la început nerăbdător, apoi mânios: „Ascultă! Trebuie să-mi explici! Cum e posibil să se întâmple aşa ceva şi nimeni să nu observe?”

O femeie leşinase şi căzuse pe stradă. Cei care au ajutat-o au spus „de foame”, arăta îngrozitor de palidă şi trasă, alţii treceau mai departe fără să se sinchisească de ea. „*Tu* ai rămas acolo?” spuse mama tăios, aici a trebuit să replice ceva. Şi era adevărat, eu venisem acasă şi şedeam cu ea şi cu fraţii la masa rotundă, unde obişnuiam să bem ceaiul după-amiază. Aveam în faţă cana cu ceai, o felie de pâine cu unt, nu muşcasem încă, dar mă aşezasem ca de obicei la masă şi abia după aceea am început să relatez.

Ce văzusem în ziua aceea era un lucru obişnuit, se întâmpla pentru prima dată în viaţa mea să văd un om leşinând pe stradă şi prăbuşindu-se de foame şi slăbiciune. Mă zguduise atât de adânc, încât am intrat mut în cameră şi tot mut am luat loc la masă. Zărind pâinea cu unt şi mai ales borcanul cu miere în mijlocul mesei, mi se dezlegă limba şi-am început să spun ceva. Ea surprinse îndată comicul situaţiei, dar reacţionă, conform firii sale, mult prea violent. Dacă ar mai fi aşteptat puţin să iau pâinea cu unt în mână şi să muşc din ea sau chiar s-o ung cu miere, ironia, provenită din comicul situaţiei mele, m-ar fi nimicit. Însă iar n-a acordat lucrurilor importanţa cuvenită, credea

poate că, stând deja la masă, a urma obişnuitul proces al servirii ceaiului. Se baza prea mult pe ritualul introdus, folosindu-l ca pe-o armă pentru a mă doborî cât mai repede, tulburarea ritualului prin tabloul foamei şi al leşinului era supărătoare, nu mai mult, ci doar supărătoare, şi astfel subaprecia, datorită nepăsării ei, seriozitatea stării în care mă aflam. Am împins cu putere masa, astfel încât ceaiul din ceaşcă s-a vărsat pe faţa de masă şi am spus: „Aici nu rămân nici eu!” şi m-am năpustit pe uşă afară.

Am sărit pe scări în jos, m-am urcat pe bicicletă şi am pornit-o disperat pe străzile cartierului nostru, pe cât de rapid pe atât de nesăbuit, fără să ştiu ce doream, pentru că, ce-aş fi putut dori, dar pătruns de o ură adâncă împotriva ceaiului, având mereu în faţa ochilor borcanul cu miere, pe care îl blestemam amar. „Măcar de l-aş fi aruncat pe fereastră! În stradă! Nu în curte!” Dacă s-ar fi spart pe stradă, în văzul tuturor, ar fi avut un sens, ar fi aflat toţi că aici locuiesc oameni care aveau miere, în timp ce alţii flămânzeau. Dar n-o făcusem. Lăsasem borcanul cu miere sus pe masă, n-am răsturnat nici măcar ceaşca, se vărsase ceva ceai pe faţa de masă, asta a fost totul. Chestiunea mă atingea amarnic şi, totuşi, nu făcusem nimic real, era atât de puţină forţă în mine – un mieluşel paşnic, behăitul lui jalnic nu-l aude nimeni şi tot ceea ce s-a întâmplat n-a fost nimic altceva decât că mama s-a supărat pentru deranjul de la ceai.

Într-adevăr, nu se întâmplase nimic mai mult. M-am întors totuşi acasă. Pedeapsa a fost întrebarea plină de compătimire dacă a fost chiar atât de groaznic – după un leşin îţi revii, el nefiind un lucru definitiv – probabil că m-am speriat foarte tare, uitându-mă într-acolo tocmai în clipa aceea, când se prăbuşea femeia. E cu totul altceva

când vezi oameni *murind*. Mă temeam că va începe iarăşi cu sanatoriul şi cu cei care au murit acolo, obişnuia să spună că au murit *sub ochii ei*, de data asta n-a spus-o, ci doar că va trebui să mă obişnuiesc şi eu, mai ales că uneori spun că aş vrea să mă fac medic. Ce doctor ar fi acela care *ar leşina* la moartea unui pacient? Poate că era bine că văzusem leşinul, pentru a începe să mă obişnuiesc cu astfel de lucruri.

În felul acesta, leşinul care mă revoltase atât de mult deveni o chestiune generală de alegere a profesiei: cea a medicilor. Nu răspunsese la acţiunea mea bruscă cu un refuz, ci cu o indicaţie pentru viaţa de mai târziu, în care voi da greş dacă nu voi fi mai dur şi mai stăpânit.

Cu această istorie am rămas încondeiat: n-aş fi potrivit pentru meseria de medic. Firea mea sensibilă ar pleda împotriva capacităţii de a mă obişnui vreodată cu acest fel de activitate. Fusesem foarte impresionat de această întorsătură dată de mama perspectivelor mele, deşi n-am mărturisit-o niciodată. Am cugetat asupra ei şi-am devenit nehotărât. Nu mai eram sigur că m-aş putea face medic.

GHILGAMEŞ ŞI ARISTOFAN

Timpul petrecut la Frankfurt n-a constat doar din experienţa cu oamenii, aşa cum îi întâlneai la pensiunea Charlotte. Prin procesul permanent, de repetare zilnică, această experienţă nu era de neglijat. Te aşezai la masă, mereu în acelaşi loc, şi în faţa ta, tot pe aceleaşi locuri, stăteau oamenii care îţi deveniseră personaje. Cei mai mulţi rămâneau neschimbaţi, nu scoteau niciodată pe gură ceva la care nu te-ai fi aşteptat. Unii însă şi-au păstrat firea nealterată şi te puteau surprinde prin salturi. Oricum o luai, era un spectacol şi n-am intrat nici măcar o singură dată în sala de mese fără încordare şi curiozitate.

De profesorii de la şcoală, cu o singură excepţie, nu mă puteam entuziasma cu adevărat. Colericul profesor de latină îşi ieşea din fire la cea mai mică dezordine, făcându-ne atunci „boi împuţiţi”, şi asta nu era singura lui insultă. Metodele sale de predare, bazate pe „modele de propoziţii” care trebuia să le turuim, erau ridicole. Mare minune că, din repulsie faţă de el, nu uitasem şi latina învăţată la Zürich. Ceva atât de penibil şi grosolan ca ieşirile lui n-am trăit în nicio şcoală. Purta însemnele războiului şi trebuie să fi rămas cu vătămări serioase de pe urma lui; asta ne-o spuneam uneori pentru a-l suporta mai uşor. Mulţi profesori fuseseră marcaţi de război, chiar dacă nu într-un mod atât de eclatant. Exista însă printre ei şi un bărbat sincer-pătimaş care deborda de afecţiune pentru elevi. Apoi iarăşi un profesor excelent de matematică, o figură cam zăpăcită, dar această zăpăceală avea repercusiuni asupra propriei sale persoane, nu asupra elevilor. Se dăruia pe deplin profesiei într-un mod aproape îngrozitor de conştiincios.

Te-ai putea simţi tentat să schiţezi, cu ajutorul unei analize a acestor profesori, diversele efecte ale războiului asupra oamenilor, dar pentru aceasta ar fi trebuit să ştii ceva şi despre trăirile lor, despre care nu ne vorbeau niciodată. Eu nu aveam altceva în faţa ochilor decât feţele şi figurile lor şi le cunoşteam comportamentul în clasă; restul îl ştiam din auzite.

Dar aş dori să vorbesc despre un bărbat liniştit şi fin, căruia îi datorez ceva. Gerber era profesorul nostru de germană, în contrast cu ceilalţi părea cam nehotărât. Prin temele pe care le formula pentru compuneri s-a creat între noi un soi de prietenie. La început aceste compuneri mă plictiseau, fie că era vorba de Maria Stuart, fie de ceva similar, dar nu cereau un efort deosebit şi el era mulţumit

de ele. Apoi temele au devenit mai interesante şi eu m-am afirmat cu propriile-mi păreri, care, şi ca reacţie împotriva şcolii, erau destul de ostile şi precis nu corespundeau cu ale sale. Dar le accepta, la sfârşit îşi scria cu cerneală roşie reflecţiile, în care mă îndemna să meditez la unele chestiuni, era, totuşi, tolerant şi nu se zgârcea cu aprecierile privind felul în care îmi exprimam ideile. Orice dovezi contrarii ar fi adus, ele nu erau duşmănoase şi, chiar dacă nu le acceptam, eram bucuros că făcea observaţii. Nu era un profesor care să te inspire, dar era unul foarte înţelegător. Avea mâini şi picioare scurte, se mişca puţin; fără să fi fost deosebit de lent, tot ce întreprindea părea puţin redus, nici vocea nu avea penetrantele tonuri bărbăteşti cu care se lăudau alţi profesori.

Gerber deschidea pentru mine biblioteca seminarului pe care o administra şi îmi dădea să citesc câte cărţi voiam. Eram entuziasmat de literatura antichităţii şi citeam – în traducere germană – un volum după altul: istoricii, dramaturgii, poeţii, oratorii; numai pe filosofi – Platon şi Aristotel – i-am lăsat de o parte. În rest însă am citit absolut tot, nu numai pe autorii mari, ci şi pe cei care prezentau interes numai prin materialul oferit, ca Diodor sau Strabo. Gerber se mira că nu mai termin odată cu ele, timp de doi ani am împrumutat doar astfel de cărţi de la el. Când am ajuns la Strabo, dădu uşor din cap şi mă întrebă dacă n-aş dori, măcar pentru variaţie, ceva din Evul Mediu, dar n-a prea avut succes.

Odată, pe când ne aflam în biblioteca seminarului, Gerber mă întrebă cu precauţie, aproape cu sfială, ce-aş dori să mă fac. Simţeam ce răspuns aştepta, şi declarai, puţin cam nesigur, doctor. A fost dezamăgit, stătu puţin pe gânduri, iar apoi găsi o soluţie de compromis: „Atunci vei

deveni un al doilea Carl Ludwig Schleich”, 12 spuse el. Preţuia amintirile acestuia, dar i-ar fi făcut mai multă plăcere dacă aş fi recunoscut deschis că vreau să devin scriitor. De atunci pomenea adesea, în mod discret, când se ivea ocazia, numele unor medici care au şi scris.

În orele sale citeam piese de teatru pe roluri şi nu vreau să spun că era o plăcere. Dar era o încercare din partea lui de a-i atrage şi pe elevii mai puţin interesaţi din punct de vedere literar. Rareori alegea bucăţi care te plictiseau de moarte. Citeam „Hoţii”, „Egmont”, „Regele Lear” şi aveam ocazia să vedem şi la teatru unele din aceste piese.

La Pensiunea Charlotte se vorbea mult de reprezentaţiile de teatru. Ele erau discutate amănunţit şi, deoarece cunoscătorii porneau totdeauna de la cronicile din „Frankfurter Zeitung”, le dezbăteau şi, chiar dacă erau de altă părere, îşi exprimau totuşi respectul faţă de opinia principală din pretenţiosul text tipărit; tocmai aceste discuţii aveau un anumit nivel şi probabil mai multă seriozitate decât cele despre alte lucruri. Simţeai interesul pentru teatru, erai mândru de el. Nereuşitele te întristau şi nu te mulţumeai doar cu nişte atacuri lipsite de consideraţie. Teatrul era o instituţie recunoscută şi chiar şi aceia care, în rest, făceau parte din tabere adverse s-ar fi sfiit să se atingă de ea. Din puţinele cuvinte ale domnului Schutt, care din cauza rănilor sale grave nu prea putea să meargă la teatru, observai că se informa şi el, despre fiecare reprezentaţie, prin domnişoara Kiindig. Ce spunea suna atât de sigur, de parcă fusese el însuşi prezent. Cei care n-aveau într-adevăr nimic de spus tăceau, situaţia cea mai penibilă care se putea ivi era să-ţi dai în petic.

Deoarece cele mai multe lucruri despre care se mai vorbea păreau atât de nesigure – totul oscila, iar

încrucişarea părerilor nu era nici pe departe doar o chestiune de suprafaţă –, rămâneai cu impresia, mai ales la vârsta mea tânără, că mai exista ceva intangibil pentru toţi, şi anume teatrul.

Mergeam destul de des în teatru şi una dintre reprezentaţii mă înflăcărase atât de mult, încât am făcut totul ca s-o mai văd de câteva ori. Juca o artistă care nu mi-a ieşit multă vreme din minte, pe care o văd şi azi ca şi-atunci în faţa mea: Gerda Müller în rolul Penthesilea. Am fost pătruns de *această* pasiune, nu m-am îndoit niciodată de ea, „Penthesilea" lui Kleist fusese cea care mă iniţiase în dragoste. Mi se părea că semăna cu una din tragediile greceşti pe care le citeam pe atunci, „Bacantele". Sălbăticia amazoanelor războinice semăna cu aceea a menadelor, în locul turbatelor care-l sfâşie pe rege de viu, aici Penthesilea era cea care-şi asmute haita de câini asupra lui Achile şi, asemenea lor, îşi înfige dinţii în carnea lui. De-atunci n-am mai îndrăznit niciodată să revăd această piesă pe scenă şi, când am citit-o, auzeam vocea *ei*, care din acel moment n-a mai scăzut în intensitate. I-am rămas fidel actriţei care m-a convins de adevărul dragostei.

Nu vedeam nicio legătură cu jalnicele întâmplări din camera alăturată a pensiunii în care locuiam şi „Spovedania unui nebun" o luam în continuare ca pe-o minciună.

Printre actorii cu dese apariţii se număra Carl Ebert, la început apărea regulat, mai târziu venea doar ca oaspete. După mulţi ani a devenit vestit pentru cu totul alte lucruri. În perioada sa de început l-am văzut în rolul lui Karl Moor, Egmont. M-am obişnuit cu el în diferite roluri, m-aş fi dus numai pentru el la o reprezentaţie şi nici măcar nu trebuie să mă ruşinez de această slăbiciune,

pentru că ei îi datorez cel mai important eveniment din perioada petrecută la Frankfurt. La un matineu de duminică trebuia să citească în faţa publicului o operă despre care nu auzisem niciodată nimic. Era mai veche decât Biblia, o epopee babiloniană. Ştiam că la babilonieni a existat un potop, se spunea că de-acolo ajunsese legenda în Biblie. Asta era tot la ce ştiam că mă pot aştepta, pentru atâta lucru nu m-aş fi dus niciodată, dar era Carl Ebert cel care citea şi, astfel, dintr-o admiraţie pentru un actor preferat, am ajuns la *Ghilgameş*, care, ca nimic altceva, mi-a condus întreaga viaţă, sensul ei cel mai profund, credinţa, forţa şi aşteptările ei.

Tânguirea lui Ghilgameş la moartea prietenului său Enkidu m-a atins direct în inimă:

„Şase zile şi şapte nopţi l-am plâns, şi n-am îngăduit să fie îngropat, până când l-au năpădit viermii! Atunci, mi-a fost frică, m-am temut de moarte şi am rătăcit prin pustiu!” 13

Urmează apoi lupta sa împotriva morţii, drumeţia prin întunericul muntelui ceresc şi traversarea apelor morţii, până la strămoşul său Utanapiştim, salvat de la potop, căruia zeii i-au hărăzit nemurirea. De la el vrea să afle cum ajunge la viaţa veşnică. E adevărat că Ghilgameş e învins şi că moare şi el. Dar asta îţi întăreşte credinţa în necesitatea luptei.

În felul acesta am simţit influenţa unui mit asupra mea: ca ceva la care, în jumătatea de secol scursă de-atunci, m-am gândit în multe feluri, ceva întors pe toate feţele, dar de care nici măcar o *dată* nu m-am îndoit serios. Mi-am însuşit ca pe o unitate tot ce era în mine unitate. N-am ce critica aici. Întrebarea dacă *cred* o asemenea istorie nu mă jigneşte, cum pot oare să decid dacă cred în ea, având în vedere cea mai autentică substanţă din care sunt

compus. Nu e vorba de a repeta ca un papagal că toţi oamenii până în ziua de azi au murit, e vorba doar de a hotărî dacă *accepţi* de bunăvoie moartea sau te revolţi împotriva ei. Dreptul la strălucirea, bogăţia, mizeria şi deznădejdea tuturor experienţelor mi l-am cucerit revoltându-mă împotriva morţii. Am trăit în această veşnică răzvrătire. Şi dacă durerea pentru cei apropiaţi, pe care i-am pierdut în decursul timpului, n-a fost mai mică decât cea a lui Ghilgameş pentru prietenul său Enkidu, totuşi, într-un punct îi sunt superior bărbatului-leu: că pe mine mă preocupă viaţa *fiecărui* om, nu numai a celor apropiaţi mie.

Concentrarea acestei epopei asupra câtorva personaje o deosebeşte de vremile tulburi în care am întâlnit-o. Amintirea anilor petrecuţi la Frankfurt e marcată de evenimente cu caracter oficial, care s-au succedat rapid. Ele au fost precedate, de zvonuri, la masa pensiunii circulau atâtea (*zvonuri*) care nu totdeauna s-au dovedit a fi false. Mi-amintesc că a fost vorba de asasinarea lui Rathenau, înainte de a citi despre ea în ziar (nu exista încă radio). Francezii figurau cel mai adesea în aceste zvonuri. Ei cuceriseră Frankfurtul şi apoi se retrăseseră, deodată se zvoni că ar veni din nou. Represaliile şi reparaţiile deveniră cuvinte la ordinea zilei. Mare vâlvă a stârnit descoperirea unui depozit de muniţii în curtea şcolii noastre.

În urma cercetării cazului, a reieşit că un tânăr profesor, pe care eu îl cunoşteam doar din vedere, foarte iubit de elevi, cel mai iubit profesor din şcoală, se făcea responsabil de depozitarea armelor.

Foarte impresionat am fost de primele demonstraţii pe care le-am văzut. Nu erau puţine la număr şi erau îndreptate totdeauna împotriva războiului. Exista o

delimitare strictă între cei care erau de partea răsturnării ce-i pusese capăt războiului şi ceilalţi, a căror mânie nu viza războiul, ci Tratatul de la Versailles, un an mai târziu. Asta era delimitarea cea mai importantă, efectele sale se simţeau încă de pe atunci. Am avut pentru prima dată sentimentul maselor, cu prilejul unei demonstraţii împotriva asasinării lui Rathenau pe Zeii.14 Deoarece urmările acestui eveniment asupra mea şi-au găsit expresia câţiva ani mai târziu, în discuţii, voi vorbi abia atunci despre ele.

Ultimul an la Frankfurt a fost pentru mica noastră formaţiune familială din nou un an al destrămării. Mama se simţea bolnavă, probabil că şi tensiunea controverselor noastre zilnice îi devenise insuportabilă. A plecat în Sud, cum o făcuse adesea şi până acum. Am părăsit Pensiunea Charlotte şi toţi trei fraţii am fost daţi într-o familie, al cărei grijuliu membru feminin, doamna Suse, ne-a primit cu o căldură şi bunătate cum n-o aştepţi nici măcar de la propria-ţi mamă. Familia era formată din tata, mama, doi copii cam de vârsta noastră, o bunică şi o servitoare. I-am cunoscut atât de bine pe fiecare în parte, precum şi pe cei doi-trei oaspeţi străini pe care i-au mai luat pe lângă noi, încât ar trebui să scriu o carte întreagă pentru a putea reda imaginea pe care mi-am făcut-o atunci despre oameni.

Era perioada în care inflaţia a atins punctul ei culminant, saltul zilnic, care putea ajunge chiar şi până la un bilion, avea pentru toată lumea consecinţe extreme, chiar dacă nu aceleaşi. Era groaznic să fii martor ocular: tot ce se-ntâmpla, şi se-ntâmplau destule, depindea de o singură premisă, de acea devalorizare crescândă a banului într-un ritm înnebunitor. Ceea ce s-a abătut asupra oamenilor, era mai mult decât dezordine, erau *explozii*

zilnice, dacă mai rămânea ceva, se continua în ziua următoare. Urmările le vedeam nu numai în lucrurile mari, ci pe viu, la fiecare membrual acelei familii; cel mai mic, cel mai particular, cel mai personal eveniment avea una şi aceeaşi cauză, – mişcarea furibundă a banului.

Vrând să mă impun împotriva oamenilor banului din propria-mi familie, mi-am făcut o virtute cam ieftină din a dispreţui banul, îl consideram ca pe ceva plicticos, monoton, din care n-aveai niciun profit spiritual, din cauza căruia oamenii înrobiţi de el se uscau treptat şi deveneau sterili. Acum, dintr-odată îl vedeam dintr-un alt unghi, unul înspăimântător, un demon cu un bici de uriaş, care lovea totul şi îi ajungea pe oameni chiar şi în cele mai ascunse găuri de şoarece.

Poate că şi aceste consecinţe extreme ale unei situaţii pe care ea, la început, ar fi acceptat-o cu plăcere, doar din exterior, dar de care eu, însă, îi aminteam neîncetat, au determinat-o pe mama să evadeze din Frankfurt. Îndată ce se însănătoşi întrucâtva, după boala ei, se simţi atrasă de Viena, unde îi luă pe cei doi fraţi mai mici şi unde găsi pentru ei şcoli. Eu am mai rămas o jumătate de an, pentru că mă aflam în preajma bacalaureatului şi aveam să trec după aceea la Universitatea din Viena.

În această ultimă jumătate de an de la Frankfurt, locuind în continuare la aceeaşi familie, m-am simţit complet liber. Mergeam adesea la întruniri şi ascultam discuţiile care se iscau apoi noaptea pe străzi, trăind fiecare părere, fiecare convingere, fiecare credinţă, confruntându-le cu ale altora. Se discuta cu o asemenea pasiune, încât săreau scântei, eu nu participam niciodată, ascultam doar, cu o intensitate care şi azi mă înfioară, deoarece eram lipsit de apărare. Presiunea peste măsură

şi excesul nu generau păreri proprii. Respingeam multe lucruri pe care nu le puteam combate. Unele mă atrăgeau, n-aş fi putut spune de ce. Încă nu aveam sentimentul sciziunii *limbilor* care se ciocneau aici. Pe niciunul din oamenii pe care i-am auzit atunci nu l-aş putea imortaliza în adevăratul său chip şi nici măcar imita. Ceea ce înţelegeam era sciziunea *părerilor*, miezul dur al convingerilor, era ca într-un ceaun vrăjitoresc care fumega şi clocotea, dar toate ingredientele care pluteau înăuntru îşi aveau propriul lor miros şi se puteau recunoaşte.

N-am simţit niciodată mai multă nelinişte în oameni ca în acea jumătate de an. Nu era atât de important cât de mult se deosebeau unul de altul ca persoane; lucrul care mai târziu l-aş fi observat imediat, acum abia că-l observam. Eram atent la fiecare convingere, chiar şi atunci când îmi repugna. Pe unii oratori oficiali, siguri de efectul scontat, îi simţeam ca pe nişte şarlatani. Dar, după aceea, în discuţiile de pe stradă, când se risipea totul şi oameni care nu erau oratori căutau să se convingă reciproc, am fost cuprins de neliniştea lor, încât îl luam pe fiecare în serios.

N-aş vrea să par arogant sau frivol denumind această perioadă ca ucenicia mea aristofanică. Îl citeam pe atunci pe Aristofan şi eram uluit cu câtă forţă şi consecvenţă îşi axa fiecare din comediile sale pe câte o idee principală inedită din care se deduceau. În”, Lysistrata”, cea dintâi pe care am cunoscut-o, o grevă a femeilor care-şi refuză bărbaţii duce la încheierea războiului dintre Atena şi Sparta. Multe asemenea idei există la el, dar, deoarece majoritatea comediilor sale s-au pierdut, multe din aceste idei nu ni s-au păstrat. Ar fi trebuit să fiu orb să nu observ asemănarea cu ceea ce sesizam în jur. Şi aici totul era derivat dintr-o singură premisă de bază, mişcarea

diavolească a banului. Nu era o idee, era o realitate, de aceea nu era caraghioasă, ci îngrozitoare, dar ca formaţiune, dacă încercai s-o priveşti ca pe un întreg, semăna cu una din acele comedii. S-ar putea spune că cruzimea opticii aristofanice oferea singura posibilitate de a ţine laolaltă ceea ce se destrăma în mii de bucăţi.

Am rămas de-atunci cu o repulsie neclintită faţă de prezentarea în teatru doar a raporturilor personale. În conflictul dintre Vechea şi Noua Comedie, cum se formaseră ele la Atena, ţineam partea celei Vechi, fără să fiu întru totul conştient de aceasta. Numai viaţa publică în ansamblul ei mi se părea demnă de a fi reprezentată în teatru. De comedia de caractere, inspirată de un individ sau altul, chiar când e bună, mă ruşinez puţin întotdeauna şi mă simt de parcă m-aş fi retras într-o ascunzătoare pe care n-o părăsesc decât forţat de împrejurări, în scopul procurării hranei, sau pentru ceva asemănător. Comedia trăieşte pentru mine ca în epoca începutului ei, la Aristofan, din interesul ei *general*, din considerarea lumii în contexte mai ample. Cu acestea, însă, trebuie să acţioneze cu îndrăzneală, după bunul ei plac, să-şi permită idei care frizează chiar nebunia, să înnoade, să despartă, să transforme, să confrunte, să găsească structuri noi pentru idei noi, să nu se repete şi să nu dea nimic lipsit de valoare, să-l solicite pe spectator până la epuizare, să-l tulbure, să-l istovească.

Este cu siguranţă o reflecţie foarte târzie, care mă duce la concluzia că alegerea dramei care mă va preocupa s-a hotărât deja de pe atunci. Nu cred că greşesc, deoarece nu ştiu cum s-ar putea explica altfel faptul că amintirile mele despre ultimul an la Frankfurt sunt pline până la refuz de turbulenţa evenimentelor oficiale şi, în imediata apropiere, de parcă ar fi vorba de una şi aceeaşi lume,

apariţia comediilor aristofanice, aşa cum m-au cucerit la prima lectură. Nu văd nimic între timp, se întrepătrund şi strânsa vecinătate în care au ajuns ele în amintirea mea denotă că acestea au fost pentru mine lucrurile cele mai importate din acea perioadă, că ele s-au influenţat reciproc în mod hotărâtor.

Dar, în acelaşi timp, s-a petrecut ceva legat de Ghilgameş şi care a servit drept contrapunct. Era vorba de soarta fiecărui om, detaşat de toţi ceilalţi, aşa cum se dezvăluia el în intimitatea sa: că trebuie să moară, şi dacă îi este îngăduit să accepte ideea că îl aşteaptă o moarte.

Partea a doua

FURTUNĂ ŞI CONSTRÂNGERE Viena 1924 – 1925

VIAŢA ÎMPREUNĂ CU FRATELE MEU

La începutul lui aprilie 1924 m-am instalat, împreună cu fratele meu, într-o cameră de pe Praterstra Ge 22, la doamna Sussin. Era camera cea mai din spate, întunecoasă şi avea ferestrele spre curte. Aici am petrecut împreună patru luni, o perioadă nu prea îndelungată. Dar era pentru prima dată că locuiam singur cu un frate şi în acest timp s-au întâmplat foarte multe.

S-a cimentat o legătură strânsă între noi, eu avansasem pe postul unui mentor, cu care se consulta în toate problemele, îndeosebi în cele morale. Ce era voie şi ce trebuia să faci, ce-ar trebui să deteşti în toate împrejurările, dar şi ce voiai să afli, ce voiai să cunoşti, aproape în fiecare seară din cele patru luni cât am stat împreună am discutat în clipele de răgaz despre aceste probleme, stând la masa mare, pătrată, de la fereastră, unde şedeam fiecare cu cărţile şi caietele lui. Ne aflam în colţul imediat opus, trebuia să ridicăm doar capul ca să ne privim drept în faţă. El era deja de pe-atunci, deşi cu şase ani mai tânăr, cu o idee mai înalt decât mine. Cum şedeam,

¿eram amândoi aproape la fel de înalţi. Eu mă hotărâsem să încep la Viena să studiez chimia (fără să fiu sigur că voi rămâne la ea), peste o lună începea semestrul. Deoarece la şcoală la Frankfurt nu primisem nicio noţiune, era timpul să-mi însuşesc câteva cunoştinţe de chimie. În cele patru săptămâni care-mi rămăseseră, voiam să recuperez ce pierdusem. Stăteam cu cartea de chimie anorganică în faţă şi, pentru că era ceva teoretic şi nu era legat de niciun fel de lucrări practice, m-a şi interesat şi-am făcut progrese rapide.

Oricât de cufundat aş fi fost în studiul unei probleme, Georg avea voie să mă întrerupă oricând şi să-mi pună întrebări. El frecventa gimnaziul real la Stubenbastei, fiind, la cei 13 ani ai săi, într-una din clasele inferioare. Învăţa cu plăcere, uşor, şi doar la desen, care în această şcoală se lua foarte în serios, avea dificultăţi. Dar era la fel de însetat de ştiinţă ca şi mine la vârsta lui şi la orice materie găsea întrebări inteligente. Aproape niciodată nu era vorba de ceva ce n-a înţeles, tot ce putea citi înţelegea repede; îl interesau detalii, amănunte pe care voia să le afle în plus faţă de datele manualelor. La multe din întrebările sale puteam răspunde pe loc „fără să mă gândesc sau să caut. Eram fericit să-i explic ceva, până acum ţinusem totul pentru mine, nu existase nimeni cu care să vorbesc despre asemenea lucruri. Observa cât de mult mă bucuram de orice întrerupere şi de faptul că întrebările lui nu cunoşteau limite. În câteva ore povesteam mult şi îmi înviora chimia, care-mi era încă puţin străină şi ameninţătoare, fiindcă, oricum, era posibil să mă ocup de ea patru ani sau chiar mai mult. Mă întreba de autori romani, de istorie, iar eu aduceam vorba, ori de câte ori era posibil „despre greci, despre probleme de matematică, despre botanică şi zoologie, şi în legătură cu

geografia, îndeosebi despre ţări şi locuitorii lor. Ştia că despre asta poate afla cel mai mult de la mine şi uneori trebuia s-o iau din loc pentru a înceta, atât de amănunţit şi cu plăcere îi redăm ce aflasem despre exploratorii mei. Nici la părerile despre comportamentul oamenilor nu ne zgârceam. Când era vorba de combaterea bolilor în ţările tropicale, mă entuziasmam, încă nu renunţasem total la medicină şi-i transmiteam fratelui meu, naiv şi fără reţineri, vechea mea dorinţă.

Nepotolita lui sete de cunoaştere îmi plăcea. Când mă aşezam lângă cărţile mele, mă bucuram deja de întrebările lui. Aş fi suferit eu mai mult de tăcerea lui decât el de-a mea. Dacă ar fi fost dominator sau calculat m-ar fi putut stăpâni în modul cel mai simplu. O seară la masa noastră, fără întrebările sale, m-ar fi chinuit şi m-ar fi făcut nefericit. Dar tocmai asta era: el nu intenţiona nimic cu întrebările, la fel ca mine, cu răspunsurile. El voia să ştie, eu voiam să-i dau ce ştiu; lucrurile aflate duceau de la sine la noi întrebări. Era de mirare că nu mă punea niciodată în încurcătură. Setea sa de nou se mişca în interiorul limitelor mele. Fie că ne asemănam din familie ca fire, fie că energia intervenţiei mele îl îndepărta de alte lucruri, întreba numai acolo unde existau răspunsuri şi nu mă umilea, ceea ce ar fi fost, totuşi, uşor dacă m-ar fi confruntat cu propria-mi ignoranţă. Amândoi eram foarte deschişi unul cu altul şi nu ne ascundeam nimic. În această perioadă depindeam unul de celălalt, nu mai era nimeni cu noi care să ne fie apropiat, trebuia să corespundem unei singure pretenţii: el n-avea voie să mă dezamăgească şi nici eu pe el. N-aş fi renunţat în nicio împrejurare la serile noastre comune de lectură, de la masa mare, pătrată, împinsă lângă fereastră.

49

A venit vara, serile s-au lungit, ferestrele care dădeau spre curte le ţineam deschise. Cu două etaje mai jos, exact sub noi, era odăiţa croitorului Fink, fereastra lui era deschisă, iar zuruitul fin al ma

4 – Facla în ureche sânii de cusut se auzea până sus la noi. Lucra până noaptea târziu, lucra tot timpul. Îl auzeam când cinam împreună la aceeaşi masă, îl auzeam când dereticam, îl auzeam când ne aşezam la lectură şi-l uitam doar atunci când discuţia noastră devenea atât de palpitantă, încât ai fi uitat *totul* pentru ea. Dar când eram deja în pat, obosiţi, pentru că ziua începuse devreme, auzeam din nou zuruitul maşinii de cusut, până adormeam.

Cina consta din pâine şi iaurt, deoarece convieţuirea noastră începuse cu o catastrofă minoră de care eu singur eram vinovat. Deşi eram ţinuţi din scurt, calculându-ni-se toate cele necesare pentru ca să trăim, banii ar fi ajuns şi pentru o cină ceva mai copioasă, îi primeam înainte, pentru câte o lună, o parte din sumă era acoperită de bunic, restul de mama. Îi purtam pe toţi la mine şi-mi propusesem să-i administrez cu chibzuinţă. Aveam deja experienţă, în Frankfurt trăisem o jumătate de an cu fraţii mei mai mici şi acolo nu fusese deloc uşor să socoteşti exact şi să te descurci în timpul ultimei faze înnebunitoare a inflaţiei. Prin comparaţie, Viena mi se părea acum un joc de copii.

Aşa ar şi îl fost, dar eu făcusem socoteala fără Wurstelprater. Acesta se afla în imediata apropiere, la nici 15 minute de noi şi, ca urmare a importanţei covârşitoare pe care-o avusese pentru mine în anii copilăriei la Viena, mi se părea şi mai aproape. În loc să-mi ţin fratele cel mic la distanţă de această ispită, îl luam cu mine. Într-o după-amiază i-am arătat minunăţiile, dintre care unele dispăruseră. Iar cele pe care le-am regăsit erau mai

degrabă dezamăgitoare. Georg părăsise deja Viena la vârsta de cinci ani şi nu mai avea nicio amintire despre Wurstelprater, astfel încât depindea de relatările mele pe care i le dichiseam cât se poate de atrăgător. Pentru că era ceva ruşinos ca eu, fratele cel mare, aparent atotştiutor, care-i povestise de Prometeu al lui Eschil, de Revoluţia Franceză, de legea gravitaţiei şi de teoria evoluţionistă, să-l privez chiar de cutremurul din Messina în trenuleţul ce ducea la grotă şi de gura iadului.

Probabil că i-am descris totul în cele mai groaznice culori, pentru că atunci când, în sfârşit, găsiserăm trenuleţul spre grotă şi stăteam în faţa gurii iadului, unde dracii îi azvârleau tacticos pe păcătoşii puşi la frigare, s-a uitat mirat la mine şi mi-a spus: „Şi chiar ţi-a fost frică?” „Mie nu, eu aveam deja opt ani, dar voi, voi eraţi încă foarte mici”. Am observat că era pe punctul de a-şi pierde stima faţă de mine. Nu i-a convei>it, el ţinea foarte mult la discuţiile noastre de seară, deşi abia începuseră, şi astfel n-avea chef să se uite la cutremurul din Messina, care ne atrăsese, de fapt, într-acolo. Eu respiram uşurat că puteam să ies din încurcătură, acum niciun mai doream să văd cutremurul şi l-am tras repede să plecăm. Astfel l-am păstrat în memorie în vechea-i strălucire.

Dar n-am scăpat aşa uşor, trebuia să-i ofer ceva în locul dezamăgirii şi m-am avântat la jocurile de noroc din Wurtelprater, care nu mă interesaseră, de fapt, niciodată. Câte şi mai câte nu erau acolo, dar ne-a captivat aruncarea cu cercul, pentru că aici am văzut câţiva oameni câştigând unul după altul. L-am lăsat pe el să încerce, n-a avut noroc, am încercat apoi eu, fiecare aruncare a fost nereuşită, am încercat din nou, era ca un făcut. M-am încăpăţânat imediat într-atâta, încât a trebuit să mă tragă dojenitor de mânecă, dar n-am cedat. El vedea cum dispăreau banii

noştri pe o lună şi era perfect în stare să aprecieze urmările, dar nu spunea nimic, nici nu spunea c-ar vrea să mai încerce şi el. Cred că a înţeles că nu suportam în faţa lui umilirea, pentru aruncarea mea inexplicabil de nereuşită şi că încercam s-o dreg printr-o serie de aruncări norocoase. Privea fix şi din când în când se cutremura, mi se părea că arată ca una din figurile automate din faţa trenuleţului grotei. Aruncam şi iar aruncam, aruncam tot mai prost. Ambele umiliri se uneau şi curgeau într-una singură. Mie mi s-a părut puţin, dar probabil că a durat mult, pentru că dintr-odată toţi banii noştri pentru luna mai dispăruseră.

Dacă ar fi fost vorba doar de mine, n-aş fi suportat-o atât de greu. Dar era el, de a cărui viaţă eram responsabil, căruia, ca să zic aşa, îi ţineam loc de tată, căruia îi dădeam cele mai bune sfaturi, căruia căutam să-i insuflu cele mai nobile idei. În laboratorul de chimie, unde tocmai începusem să lucrez, îmi veneau în minte peste zi lucruri pe care trebuia să i le împărtăşesc seara, care-l impresionau atâta încât n-avea să le uite niciodată. Pe atunci credeam, tocmai datorită acelei iubiri fraterne pentru el, care devenise sentimentul meu dominant, că cu fiecare propoziţie îţi asumi o responsabilitate, că un singur lucru greşit pe care l-aş fi spus l-ar fi putut duce pe un drum greşit, că astfel şi-ar putea strica viaţa – şi în felul acesta mi-am stricat toată luna mai şi nimeni n-avea voie să afle ceva, cu atât mai puţin familia Sussin la care locuiam, căci mă temeam c-o să ne dea afară.

4

51

Din fericire, niciuna dintre cunoştinţele noastre nu asistase la păcatul de neiertat şi Georg a înţeles cât de mult se impunea tăcerea. Ne-am consolat reciproc cu

hotărâri bărbăteşti. La amiază obişnuiam să mâncăm regulat într-un restaurant, Benveniste, în apropiere de Karl-Theater, unde ne prezentase bunicul. Dar nu era neapărată nevoie. Ne-am fi mulţumit cu un iaurt şi o bucată de (pâine. Seara bucata de pâine ne ajungea. Cum urma să-mi procur banii cel puţin pentru asta, nu i-am spus, nu ştiam nici eu.

Cred că această mică nenorocire din propria-mi vină a fost cea care ne-a apropiat mai mult chiar decât jocul întrebărilor şi al răspunsurilor din fiecare seară. Timp de o lună am dus o viaţă extrem de austeră. Fără dejunul pe care ni-l aducea în fiecare dimineaţă doamna Sussin, nu ştiu cum am fi rezistat. Cu o adevărată foame de lup aşteptam cafeaua cu lapte şi cele două franzeluţe pentru fiecare. Ne trezeam mai de dimineaţă, ne spălam şi stăteam deja la masa pătrată când intra în cameră cu tava. Ne feream de gesturi necugetate care ne-ar fi trădat lăcomia şi şedeam încremeniţi, de parcă am fi avut de memorat ceva împreună. Punea preţ pe cele câteva propoziţii de dimineaţă, totdeauna trebuia să fi dormit cumva, dar din fericire ne menaja cu propriile-i relatări despre somn.

Dar, în fiecare dimineaţă îl amintea, într-un mod insistent, pe fratele ei, care era într-o închisoare din Belgrad. „Un idealist!”, aşa începea nemijlocit totdeauna, nu-l amintea niciodată fără să înceapă cu „idealistul”. Deşi nu-i împărtăşea convingerile politic., era mândră de el, pentru că era prieten cu Henri Barbusse şi Romain Rolland. Era un om bolnav, suferise deja de copil de tuberculoză, închisoarea era pentru el otravă, o alimentaţie bună şi consistentă ar fi fost deosebit de importantă. Când ne aducea dejunul în cameră, cafeaua aburindă, se gândea la ceea ce-i lipsea lui şi, astfel, era

firesc să vorbească despre el. „A început deja de timpuriu, de la şcoală. La vârsta lui” – arăta spre Georg – „era un idealist. La şcoală ţinea cuvântări şi era pedepsit. Deşi profesorii erau de partea lui, trebuiau să-l pedepsească”. Ea nu era de acord cu încăpăţânarea lui, dar nici nu scotea pe gură vreo dojană. Ei şi surorii ei, care era necăsătorită şi locuia împreună cu familia Sussin, le-a fost dat să audă multe despre ideile fratelui lor. Sârbii, credincioşi regelui, se interesau tot atât de puţin de asta ca şi austriecii şi astfel îşi făcuseră o dată pentru totdeauna obiceiul să nu priceapă nimic din politică şi s-o lase pe seama bărbaţilor.

Mosche Pijade – aşa se numea fratele ei – se considera dintotdeauna un revoluţionar şi un scriitor. Că era ceva de capul lui, despre asta vorbea numele prietenilor săi francezi. Închisoarea, mai ales boala şi foamea fratelui, o preocupau foarte mult pe doamna Sussin. Dejunul pe care ni-l aducea în cameră i l-ar fi dorit şi acestuia şi astfel se gândea cel puţin în fiecare dimineaţă la el. Deşi ne reţinea totdeauna cu asta, în timp ce nouă ne era o foame de lup, ne fortifica, povestindu-ne de foamea fratelui ei. Acela n-ar scoate o vorbă că-i flămând. Deja de-acasă, ca băiat, nu observa niciodată când era flămând, fiind preocupat în permanenţă de idealurile lui. Prin asta a devenit un sprijin pentru noi şi, nu mai puţin decât cafeaua şi franzeluţele, aşteptam în fiecare dimineaţă relatarea doamnei Sussin. A fost şi prima dată când Georg a aflat de tuberculoză, boala care mai târziu avea să devină sensul vieţii sale.

Părăseam locuinţa împreună. Imediat în stânga, în curte, îl vedeam pe domnul Fink, croitorul, care stătea deja demult la maşina de cusut. Era primul zgomot pe care-l auzeam dimineaţa, îndată după ce ne trezeam, cum era, de altfel, şi ultimul pe care-l auzeam noaptea, înainte de a

adormi. Acum treceam pe lângă fereastra odăiţei lui şi-l salutam pe bărbatul tăcut, cu maxilarele încleştate. Când îl vedeam cu acul în gură, mi se părea că şi-a străpuns obrazul şi de aceea nu putea vorbi. Mă miram, totuşi, dacă spunea ceva; acele de gămălie, şi cele ţinute între buze, dispăruseră.

La fereastra odăiţei era maşina lui de cusut pe care n-o părăsea niciodată, – el era un bărbat tânăr, care nu ieşea deloc. Când l-am cunoscut mai îndeaproape se făcuse deja vară, fereastra era deschisă, zuruitul maşinii se auzea în curte, un acompaniament în surdină pentru râsul soţiei, o frumuseţe brună, corpolentă, care umplea odăiţa. Când trebuia să mergi la croitorul Fink după ceva şi băteai la uşa odăiţei în care locuia împreună cu familia, şovăiai puţin înainte de a intra, pentru a mai auzi râsul soţiei şi a te convinge. Se ştia de bună seamă că bucuria cu care te întâmpina odăiţa nu ţi se cuvenea, era bucuria unui trup ce se revărsa şi a cărui miros impregna totul. Mirosul şi râsul se contopeau, lor li se alăturau uneori strigătele adresate Kamillei, fiica lor, în vârstă de trei ani. Copilul acesta se juca cu cea mai mare plăcere lângă prag, în spatele uşii, pe care şi din această cauză o deschideai şovăind şi primul lucru pe care-l auzeai, printre râsete, era propoziţia: „Kamilla, fă loc să poată intra domnul”. Spunea totdeauna „domnul”, deşi eu n-aveam nici măcar 19 ani, şi-l spunea şi atunci când eram înăuntru şi voia să intre o femeie. Îndată ce vedea că este o femeie, înceta repede cu râsul, nu-şi corecta niciodată propoziţia, ceea ce nu mă mira, pentru că domnul Fink era croitor de bărbaţi. Înălţa capul cu acele în gură. Un ac grozav de mare îi străpunsese obrazul, cum să poată vorbi, în locul lui vorbea râsul.

KARL KRAUS ŞI VEZA

Era firesc ca zvonurile despre amândoi să ajungă la

mine concomitent: ele îşi aveau acelaşi izvor, din care se trăgea pe atunci tot ce era nou pentru mine şi, dacă la sosirea la Viena m-aş fi putut baza numai pe mine sau pe frecventarea universităţii ce urma s-o încep, ar fi ajuns doar anevoie pentru o viaţă nouă. La familia Asriel, pe care o vizitam în fiecare sâmbătă după-masă, în locuinţa sa din Heinestra Ge, în imediata apropiere de Praterstern am aflat atâtea, încât să-mi ajungă pe ani de zile: nume care îmi erau cu desăvârşire noi şi tocmai de aceea îmi păreau suspecte, pentru că nu le mai auzisem niciodată.

Însă numele pe care l-am auzit cel mai des la familia Asriel era cel al lui Karl Kraus15. Se spunea că este cel mai mare şi mai sever bărbat care trăia pe atunci la Viena. Înaintea ochilor lui nimeni nu găseşte îndurare. În prelegerile sale critică tot ce este rău şi putred. Editează o revistă pe care o scrie singur. Toate materialele trimise sunt inoportune, nu acceptă contribuţia nimănui, nu răspunde la scrisori. Fiecare cuvânt, fiecare silabă din „Facla" îi aparţinea. La această revistă, lucrurile se petrec ca în faţa instanţei. El acuză şi tot el judecă. Apărători nu există, ei sunt de prisos, el este atât de drept, încât nimeni nu este atacat fără s-o merite. El nu se înşală niciodată, el nu se poate înşela. Tot ce spune are precizia unui ceasornic, o astfel de exactitate n-a mai existat în literatură. Se interesează personal de fiecare virgulă şi de vrei să găseşti vreo greşeală de tipar în „Facla", te poţi chinui în zadar săptămâni întregi. Lucrul cel mai înţelept e să nu cauţi. Urăşte războiul şi în timpul războiului mondial a reuşit, cu toată cenzura, să tipărească în „Facla" multe lucruri îndreptate împotriva războiului. A descoperit nereguli, a combătut corupţii pe care toţi ceilalţi le-ar fi trecut sub tăcere. Mare minune că n-a ajuns la închisoare. Are o dramă de 800 de pagini, „Ultimele zile ale omenirii",

unde apare tot ce s-a întâmplat în război. Când citeşte din ea, eşti frânt. Atunci nu clinteşte nimeni în sală, abia te încumeţi să respiri. Toate roiturile le citeşte personal, escroci şi generali, Sehalek16, ca şi sărmanii de rând, victime ale războiului, toţi sunt prezentaţi atât de autentic, ca şi când i-ai avea în faţă. Cine l-a auzit, acela nu mai doreşte să meargă la teatru, teatrul e plicticos în comparaţie cu el, el singur face cât un teatru, e mai bun, şi acest miracol, acest monstru, acest geniu purta numele foarte banal de Karl Kraus.

Mai degrabă aş fi crezut despre el orice, decât că are un asemenea nume şi că un om numit astfel era în stare de ce i se atribuia, în timp ce familia Asriel mă prelucra cu tot felul de date despre el – fapt savurat intens atât de mamă cât şi de fiu – mă ironizau pentru scepticismul meu de a mă lega de acest nume, îmi explicau mereu că nu numele contează, ci omul, altfel noi, ei sau eu, cu numele noastre sonore, ar trebui să-i fim superiori unui bărbat de talia lui Karl Kraus. Oare mi-aş putea închipui ceva atât de caraghios şi absurd?

Mi s-a pus în mână fascicula roşie, care pe cât îmi plăcea de mult că se numea „Facla”, pe atât îmi era de greu s-o citesc. Mă poticneam la propoziţii, nu le înţelegeam. Când mai înţelegeam ceva, atunci mi se părea că-i glumă şi pentru aşa ceva nu mă omoram. Ba mai era vorba şi de incidente locale şi greşeli de tipar care mi se păreau în cel mai înalt grad nesemnificative. „Asta-i pălăvrăgeală curată, cum puteţi citi aşa ceva. Chiar şi un ziar mi se pare mai interesant, pentru că-l înţeleg, aici te chinui şi până la urmă tot nu iese nimic!” Am fost sincer revoltat pe familia Asriel şi mi-a venit în minte tatăl colegului meu din Frankfurt care, la fiecare vizită pe care le-o făceam, îmi recita din autorul local Friedrich Stoltze şi

la sfârşitul unei poezii obişnuia să spună: „Cui nu-i place, acela merită să fie împuşcat. Acesta este cel mai mare poet care a trăit vreodată”. Relatarea mea despre acest poet care scria în dialect n-a fost lipsită de ironie. Am fost tăios cu cei doi, nu i-am slăbit cu argumentele, punându-i într-o asemenea încurcătură, încât dintr-odată au început să-mi povestească de doamnele cu maniere, prezente la fiecare prelegere de-a lui Karl Kraus, care erau atât de fascinate de el, încât se aşezau totdeauna în prima bancă, pentru ca el să le observe entuziasmul. Dar cu asemenea relatări familia Asriel se discredita şi mai mult în faţa mea. „Doamne cu maniere! În blănuri, probabil! Esteticiene parfumate! Şi nu i-e ruşine să citească în faţa unor astfel de oameni!”

„Dar astea nu-s doamne din *aleal* sunt femei foarte culte! De ce să nu citească în faţa lor! Ele înţeleg orice aluzie; ele ştiu deja despre ce-i vorba, înainte ca el să-şi fi rostit propoziţia. Cunosc toată literatura engleză şi franceză, nu numai pe cea germană! Pe Shakespeare îl ştiu pe de rost, de Goethe să nu mai vorbim. Nici nu-ţi poţi închipui ce culte sunt!”

„Şi de unde ştiţi voi asta? Aţi vorbit cu ele? vorbiţi cu asemenea oameni? Nu vi se face rău de mirosul de parfum? Cu una de asta n-aş vorbi nici măcar un minut. Mi-ar fi imposibil. Chiar de-ar fi într-adevăr frumoasă, i-aş întoarce spatele şi i-aş spune cel mult: «Nu-l pomeniţi pe Shakespeare. S-ar întoarce şi-n mormânt de greaţă. Şi lăsaţi-l pe Goethe în pace. Faust nu-i pentru maimuţici»”.

Familia Asriel crezu atunci că a câştigat jocul, pentru că ambii exclamară concomitent: „Şi Veza? Ştii cine e Veza? Ai auzit vreodată ceva de ea?”

Iată un nume care mă surprindea. Mi-a plăcut imediat, deşi nu voiam s-o recunosc. El îmi aducea aminte

de una din stelele mele, Vega, din Constelaţia Lirei, dar cu o consoană schimbată îmi suna mai frumos. Ş-atunci am spus nepoliticos: „Ce nume mai e şi ăsta?

Asta nu-i nume. Ar fi un nume cu totul neobişnuit. Dar el nu există”.

„Ba există. Noi o cunoaştem, locuieşte pe Ferdinandstrabe, cu maică-sa. La zece minute de noi. O persoană minunată, cu o figură de spaniolă. E foarte manierată şi sensibilă şi în prezenţa ei n-ai putea scoate vreo vorbă urâtă din gură. A citit mai mult decât noi toţi la un loc. Ştie pe de rost cele mai lungi poezii englezeşti şi, pe deasupra, încă jumătate din Shakespeare, şi Molière, şi Flaubert, şi Tolstoi”. „Da, şi câţi ani are deşteptăciunea asta?” „Douăzeci şi şapte”. „Şi până acum a citit atâta?” „Da, şi chiar mai mult. Dar ea citeşte cu cap. Ştie de ce-i place ceva. Îţi poate motiva. Pe asta n-o poţi păcăli”. „Şi asta se aşază în rândul întâi la Karl Kraus?” „Da, la toate prelegerile”.

La 17 aprilie 1924 a avut loc cea de-a 300-a prelegere a lui Karl Kraus. Ei i-a fost destinată salamare de concerte. Mi s-a spus că şi această sală e neîncăpătoare pentru numărul adepţilor săi. Dar familia Asriel s-a îngrijit din timp de bilete, insistând să merg şi eu. De ce să ne certăm mereu pentru „Facla”? Ar fi mai bine să-l ascult eu însumi pe acest mare bărbat. Atunci îmi pot forma o imagine proprie. Hans rânji arogant; ideea că cineva, să nu mai vorbim de un proaspăt absolvent de liceu, de curând venit aici de la Frankfurt, l-ar putea înfrunta pe Karl Kraus în persoană, îi smulse chiar şi sprintenei şi delicatei sale mame un zâmbet, când m-a asigurat de mai multe ori cât mă invidiază pentru această primă experienţă cu Karl Kraus.

M-a pregătit cu câteva sfaturi bine ticluite: să nu mă

sperii de ataşamentul frenetic al auditorilor, cei care sentâlnesc acolo nu sunt obişnuiţii vienezi de operetă, nici chefliii, dar nicio clică decadentă, de esteţi à la Hofmannsthal, aici era adevărata Vienă spirituală, tot ce era mai bun şi mai sănătos în acest oraş aparent decăzut. O să mă mir cât de repede înţelege acest public cea mai fină aluzie, aici oamenii încep să râdă de cum a început propoziţia, iar îndată ce-a terminat-o toată sala urlă. Şi-a educat bine publicul, poate face cu oamenii ce doreşte, şi apoi trebuie avut în vedere că e vorba numai de elită, aproape toţi au studii superioare sau sunt cel puţin studenţi. Ea n-a întâlnit acolo niciodată vreo mutră stupidă, în zadar o vei căuta. Plăcerea ei supremă e să le citească auditorilor pe faţă reacţiile la poantele oratorului. Îi vine foarte greu să nu vină de data asta, dar îi place mai mult când totul se derulează în sala mijlocie de concerte, aici nu-ţi poate scăpa nimic, dar absolut nimic. În sala mare – deşi vocea lui e foarte penetrantă – se pierd unele lucruri, şi ea fiind atât de pasionată de fiecare din cuvintele lui, nu voia să se lipsească de niciunul din ele. De aceea, de data asta mi-a cedat mie biletul, prezenţa la această prelegere era mai mult omagială, şi apoi se vor înghesui atâţia încât persoana ei chiar că nu mai contează.

Ştiam cât era de strâmtorată familia Asriel, şi despre asta nu se vorbea niciodată, existau atâtea chestiuni spirituale mult mai importante care o acaparau în întregime. Au insistat însă, ca în această ocazie, să fiu invitatul lor şi acesta era motivul pentru care doamna Asriel a renunţat la afacerea triumfală.

Una din intenţiile tăinuite din acea seară am ghicit-o singur şi, îndată ce Hans şi cu mine ne ocupaserăm locurile, destul de departe, în fundul sălii, mi-am aruncat ochii pe furiş la public. Hans făcea acelaşi lucru, tot pe

furiş, amândoi ne feream să recunoaştem pe cine căutam, era acelaşi om. Am uitat că doamna cu numele neobişnuit stătea totdeauna în primul rând şi, deşi nu văzusem niciodată o fotografie de-a ei, speram s-o observ dintr-odată în rândul nostru. Mi se părea de neconceput să n-o recunosc după descrierea ce-i fusese făcută: cea mai lungă poezie englezească pe care o ştia pe de rost era „The Raven", „Corbul", de Poe, ea însăşi ar arăta ca un corb, un corb prefăcut prin farmec într-o spaniolă. Hans era el însuşi prea neliniştit pentru a putea interpreta corect neliniştea mea, privea insistent în faţă, examinând intrările în sală. Deodată se ridică brusc, nu arogant, mai degrabă încurcat, şi spuse: „Uite-o! Tocmai a intrat". „Unde?" spusei eu, fără să-l întreb la cine se referea, „unde?" „În primul rând, chiar în stânga. Mi-am închipuit, în primul rând".

De la această distanţă nu prea vedeam, totuşi am recunoscut părul negru-corb şi eram satisfăcut. Am renunţat la observaţiile ironice pe care mi le pregătisem şi le-am păstrat pentru mai târziu. Îndată apăru Karl Kraus, fiind salutat cu aplauze atât de puternice, cum nu mai văzusem nici chiar la concerte. Părea – ochiul meu nu era încă exersat – că nu le dădea prea mare atenţie, ezită puţin, în picioare, statura îi era uşor încovoiată. Când s-a aşezat şi a început să vorbească, m-a izbit vocea sa de-o vibraţie nefirească, semănând cu un cârâit lent. Dar această impresie s-a evaporat repede, pentru că, deodată, vocea începu să i se schimbe, continuând să se schimbe până când rămâneai uimit de varietatea acestor transformări. Liniştea cu care a fost primită la început amintea, totuşi, de un concert, dar domnea o cu totul altă speranţă. De la început, dar şi pe parcursul întregii reprezentaţii, domnea liniştea dinaintea unei furtuni. Chiar

prima poantă, de fapt era doar o aluzie, a fost prefaţată de râsete care m-au speriat. Răsunau entuziaste şi fanatice, satisfăcute şi ameninţătoare în acelaşi timp, se porneau cu mult înainte ca el să fi spus despre ce era vorba. Chiar dacă ar fi spus, eu tot n-aş fi putut pricepe, pentru că se referea la ceva local, ceva ce nu era în strictă legătură cu Viena, ci devenise un fel de intimitate între Kraus şi auditorii săi care-i cereau acest lucru. Nu râdea numai unul singur, ci mai mulţi. Când îl măsurăm pe unul din stânga mea uitându-mă la el pieziş, pentru a-i înţelege crispările râsului, a cărui cauză n-o sesizam, în spatele meu răsuna la fel şi, cu câteva scaune mai departe, iarăşi, din toate părţile; abia după aceea am observat că şi lângă mine Hans, pe care între timp aproape că-l uitasem, râdea exact în acelaşi ritm. Întotdeauna erau mulţi şi totdeauna era un râs lacom. În curând mi-am dat seama că oamenii veniseră la un festin şi nu ca să-l sărbătorească pe Karl Kraus.

Nu ştiu ce-a spus în această seară a primei mele întâlniri cu el. Cele o sută de prelegeri pe care le-am audiat mai târziu s-au aşternut peste ea. Poate că n-am ştiut nici atunci, pentru că publicul mă solicita atât de mult, încât mă temeam. Abia dacă l-am văzut şi pe el, o faţă care se ascuţea spre partea inferioară, o faţă atât de mobilă, încât nu se putea crampona de nimic, pătrunzătoare şi exotică precum aceea a unui animal, dar una nouă, alta decât cea pe care o cunoşteai. Am rămas uluit de modulaţiile vocii sale, era în ea un tremolo care se transmitea întregii săli, care era foarte mare. Scaune şi oameni păreau să cedeze în faţa acestei vibraţii, nu m-ar fi mirat să se fi îndoit scaunele. Dinamica unei astfel de săli, pline până la refuz, sub acţiunea acelei voci care nu contenea nici măcar în clipele de tăcere, poate fi tot atât

de puţin redată ca şi Oştirea sălbatică din legendă17. Dar, după părerea mea, această dinamică se apropie cel mai mult de legenda Oştirii sălbatice. Să ne închipuim Oştirea sălbatică transpusă de către cel care a adunat-o într-o sală, închisă şi condamnată la nemişcare, iar apoi chemată tot timpul la adevărata sa natură. Nici cu această imagine nu te apropii mult mai mult de realitate, dar nici n-aş şti alta, astfel încât renunţ să redau o imagine a lui Karl Kraus în toată actualitatea sa.

Oricum, în pauză, am părăsit sala şi Hans mi-a făcut cunoştinţă cu acea doamnă care avea să servească drept martor principal al impresiei pe care tocmai o resimţisem asupra mea. Ea era însă foarte liniştită şi reţinută, se părea că în rândul din faţă totul se suportă mai uşor. O apariţie exotică, o bijuterie, o fiinţă pe care nu te-ai fi aşteptat s-o găseşti la Viena, ci mai degrabă pe o miniatură persană. Sprâncenele arcuite, genele lungi, negre, cu care se juca maiestuos, când mai repede, când mai lent, m-au pus în încurcătură. Mă uitam tot la gene, în loc s-o privesc în ochi şi am rămas mirat ce gură mică avea.

Nu m-a întrebat cum îmi place, pentru că nu voia să mă pună în încurcătură. „Sunteţi pentru prima oară aici”, suna ca şi când ea ar fi fost gazda, sala – casa ei, iar de pe locul ei, din primul rând, ar transmite publicului toată reprezentaţia. Cunoştea sala, ştia cine vine în permanenţă şi, a observat că eu eram nou venit. Aveam sentimentul că ea era cea care mă invitase şi i-am mulţumit pentru ospitalitatea care consta în faptul că m-a băgat în seamă. Însoţitorul meu, care nu se putea lăuda cu tactul, spuse: „O zi mare pentru el”, ridicându-şi umărul spre mine. „Asta nu se poate şti încă”, spuse ea, „deocamdată e derutant”. N-am simţit-o ca pe-o ironie, deşi fiecare din propoziţiile ei avea o nuanţă uşor ironică, eram fericit că

spunea ceva ce corespundea exact stării mele sufleteşti. Dar tocmai această înţelegere mă deruta, la fel ca şi genele care efectuau mişcări lente, ca şi când ar fi avut de ascuns ceva important. Atunci i-am spus lucrul cel mai simplu şi mai nepretenţios care se putea spune în astfel de împrejurări: „Cu siguranţă că-i derutant”, suna probabil nepoliticos, dar nu pentru ea, căci ea întrebă: „Sunteţi elveţian?”

Era tot ce mi-aş fi dorit să fiu. În cei trei ani petrecuţi la Frankfurt, pasiunea mea pentru Elveţia atinsese temperaturi foarte înalte. Ştiam că mama Vezei era sefardă, pe numele de fată Calderón, căsătorită acum a treia oară cu un bărbat foarte bătrân, cu numele de Altaras şi, după nume, trebuia să mă fi recunoscut şi ea pe mine ca sefard. De ce m-a întrebat, oare, despre ceea ce mi-aş fi dorit cel mai mult să fiu? N-am vorbit cu nimeni despre vechea durere a acelei despărţiri şi mă feream în mod cu totul deosebit să mă dau de gol în faţa familiei Asriel, care, în ciuda oricărui orgoliu satiric, sau poate tocmai datorită lui Karl Kraus, se mândrea cu apartenenţa ei vieneză. Astfel frumoasa doamnă-corb nu putuse afla de la nimeni nenorocirea mea şi prima ei întrebare directă m-a lovit drept în inimă. Ea m-a afectat mai mult decât prelegerea care – şi asta spusese exact – deocamdată era derutantă pentru mine. I-am spus: „Din păcate, nu”, înţelegând prin asta că, din păcate, nu sunt elveţian. Cu asta mă avea la mână. Cu cuvântul „din păcate” am trădat mai mult decât ştia oricine despre mine. Părea să înţeleagă, toată ironia dispăru de pe trăsăturile ei, şi spuse: „Eu mi-aş dori să fiu englezoaică”. După cum îi era obiceiul, Hans o năpădi cu o ploaie de vorbe, din care am dedus doar că poţi liniştit să-l cunoşti pe Shakespeare fără să fii pentru asta neapărat englez şi ce mai au oare englezii de azi comun cu

Shakespeare? Dar şi ea a fost la fel de puţin atentă ca şi mine, deşi, cum am văzut îndată, nu i-a scăpat nimic din ce-a spus Hans.

„Ar trebui să-l auziţi pe Shakespeare în lectura lui Karl Kraus. Aţi fost deja în Anglia?" „Da, când eram copil. Am mers doi ani la şcoală acolo. A fost prima mea şcoală". „Eu călătoresc adesea acolo, la rude. Trebuie să-mi povestiţi odată despre copilăria dumneavoastră în Anglia. Faceţi-mi o vizită!"

Toată preţiozitatea dispăruse, la fel şi cochetăria, cu care făcea onorurile prelegerii. Vorbea de ceva ce-i era apropiat şi important, contrapunându-l chestiunilor importante pentru mine, pe care le atinsese atât de rapid şi de uşor şi totuşi deloc jignitor. Când ne-am întors în sală şi Hans m-a mai întrebat repede o dată sau de două ori ce păre e am despre ea, m-am prefăcut că nu înţeleg şi, abia când am şi; ţit că-i va pronunţa numele, i-am luat-o înainte şi am spus: „Veza: „Dar atunci apăruse din nou Karl Kraus şi se dezlănţui furtuna, iar numele ei dispăru în furtună.

BUDISTUL

Nu cred că am revăzut-o imediat după prelegere şi, chiar dacă aş fi văzut-o, asta n-ar fi însemnat mare lucru, pentru că acum lui Hans i se deschiseseră zăgazurile. Un flux continuu de palavre se revărsă asupra mea, fără a avea însă efectul scontat de un orator public: pasiunea provenită din siguranţa de sine, mânia, dispreţul. Tot ce spunea Hans trecea pe lângă mine, ca şi când s-ar fi adresat altei persoane din apropiere, care nici nu era prezentă. „Natural" şi „desigur" erau cuvintele cele mai frecvente, adăugate fiecărei propoziţii pentru întărirea celor spuse, dar care, tocmai prin ele, pierdeau din vigoare. Simţea slaba pondere a enunţurilor sale, de aceea căuta să le dea un sens general şi în felul acesta să

garanteze pentru ele. Numai că generalul său era la fel de slab ca şi el, nenorocirea sa era că nu-l puteai crede. Nu c-ar fi fost mincinos, era prea slab pentru a inventa ceva, dar în loc de *un* cuvânt, folosea cincizeci şi în această diluare nu mai rămânea nimic din ceea ce intenţiona, întrebările le repeta atât de des şi de repede, încât nu-ţi rămânea nici cel mai mic interval pentru a răspunde la ele. Spunea „Cum?”, şi „Asta nu-mi place”, şi „Se cunoaşte”, intercalându-le ca pe nişte interjecţii în nesfârşitele sale explicaţii, poate pentru a le da mai multă emfază.

De copil era slab, dar acum era atât de subţire, încât nu putea purta nimic fără să atârne pe el. Ce-l reprezenta cel mai bine era înotul, de aceea îl amintea mereu. Ba-l mai şi suportau „Felonii” despre care va mai fi vorba, în excursiile lor la Kuchelau, unde mergeau să facă baie, fără ca Hans să fi ţinut propriu-zis de ei. El nu aparţinea nici unei grupe, stătea totdeauna de-o parte. Maică-sa era cea care atrăgea flăcăi tineri pentru a asista la cavalcadele ei verbale, aranjând astfel lucrurile încât fiul ei să se abţină în asemenea ocazii, fie din ospitalitate, fie ca să pară mai interesant. Dar el asculta cu atenţie, înregistra totul – aproape aş fi zis cu lăcomie – şi, imediat după plecarea luptătorilor propriu-zişi, întrecerea se repeta ca epilog între el şi un oarecare prieten mai intim al familiei, care rămânea mai mult, crezând că are drepturi asupra mamei. Astfel, fiecare dispută şi fiecare temă se exersa la infinit, până când din tot ce era spontaneitate, viaţă sau farmec rămânea doar un gust searbăd.

Pe atunci Hans nu era pe deplin conştient de dificultăţile sale în comportamentul cu oamenii. Atâţia oameni tineri veneau în locuinţă, urmau alte dueluri – stimulate de privirile admirative ale doamnei Asriel –, nimic nu-i scăpa şi nimic nu i se părea prea mult.

Luptătorii rămâneau atâta timp cât aveau chef, nu erau niciodată reţinuţi, veneau şi plecau după bunul lor plac. Acestei libertăţi la care se pricepea, care era pentru ea o necesitate intimă, i se datora faptul că locuinţa doamnei Asriel nu rămânea niciodată nevizitată. Mamei sale îi datora însă Hans, care trăia din imitaţii spirituale şi era alcătuit din ele, faptul că exista întotdeauna ceva de imitat, că izvorul a ceea ce se numea „imbold” nu seca niciodată. Nu observa nici că nu era invitat cu plăcere, deoarece peste tot, unde societatea nu era prea burgheză, doamna Asriel era bine văzută şi era de la sine înţeles că-l lua şi pe fiul ei, despre care avea păreri foarte bune.

După 17 aprilie, care devenise pentru mine într-adevăr o zi mare, pentru că în una şi aceeaşi zi, în acelaşi loc au apărut în viaţa mea cei doi oameni care urmau s-o stăpânească multă vreme după aceea, a început o perioadă de prefăcătorie care a durat aproape un an. Mi-ar fi făcut plăcere s-o revăd pe femeia-corb, dar nu voiam să mă trădez prin nimic. Mă invitase să-i fac o vizită şi familia Asriel, mama şi fiul, vorbeau adesea de ea, întrebându-mă dacă n-am chef să onorez vizita. Pentru că nu reacţionam nicicum, ba mai arătam şi dezinteres, au presupus că aş fi prea timid, deschizându-mi perspective încurajatoare şi oferindu-mi prezenţa lor. Ei fuseseră doar adesea în vizită acolo, urmează să mai meargă în curând şi m-ar putea lua şi pe mine. Tocmai asta mă înspăimânta. Gândul pălăvrăgelii lui Hans acolo, cu care în rest mă obişnuisem şi pe care nu-l prea luam în serios, tocmai acolo, îmi era grozav de neplăcut, ca şi ideea că Alice mă va interoga mai târziu până în cele mai mici amănunte. Mi-ar fi fost imposibil să port discuţia despre Anglia în prezenţa lor şi n-aş fi reuşit niciodată să spun ceva despre Elveţia de faţă cu familia Asriel. Şansa realizării acestor obiective era cea

care mă atrăgea cel mai mult.

Alice nu voia să-i scape această bucurie şi în fiecare sâmbătă, când mergeam la ei, se punea la un moment dat cu insistenţă întrebarea: „Când o vizităm pe Veza?” Mie însumi îmi era neplăcut că acest nume, pe care-l găseam prea frumos pentru a-l putea rosti în faţa cuiva, era pronunţat de ei. Mă salvam simulând antipatia faţă de ea, evitându-i numele şi caracterizând-o cu atribute nu prea respectuoase.

La Alice l-am cunoscut pe Fredl Waldinger, care mi-a devenit, pentru câţiva ani, un partener de discuţii cum nu ţi-ai putea dori altul mai bun. Chiar dacă aveam păreri diferite despre aproape toate lucrurile, nu se ajungea niciodată la susceptibilităţi sau certuri. El nu se lăsa nici luat prin surprindere, nici maltratat, felului meu violent, determinat de evenimente furtunoase, îi opunea o rezistenţă calmă, senină. Când l-am întâlnit prima dată, se întorsese tocmai din Palestina unde trăise o jumătate de an într-un kibuţ. Îi plăcea să cânte cântece evreieşti, din care cunoştea multe, avea o voce plăcută şi cânta bine. Nu trebuia să-l provoci la cântat, era pentru el ceva atât de natural, încât, în mijlocul discuţiei, începea uneori să cânte un cântec, se referea la cântece, ele erau citatele sale.

Alţi băieţi pe care i-am cunoscut în acest cerc pluteau cu aroganţă în sfera literaturii înalte: dacă nu era Karl Kraus, atunci era Weininger18 sau Schopenhauer. Propoziţiile pesimiste sau antifeministe erau foarte gustate, deşi niciunul din ei nu era misogin sau duşman al oamenilor. Fiecare dintre ei avea prietena lui cu care se-nţelegea şi mergea, împreună cu prietenii – care purtau numele de grup „Feloni” după unul din ei care se numea Felo – să facă baie la Kuchelau, uncie domnea o atmosferă robustă, sănătoasă şi umanistă. Dar şi enunţurile severe,

hazlii, ironice erau considerate de aceşti tineri ca înfloriturі stilistice. Era interzis să nu rosteşti propoziţiile în forma lor corectă şi o bună parte din stima reciprocă se baza pe faptul că formele lingvistice erau luate atât de în serios, cum numai adevăratul maestru al tuturor acestor cercuri, Karl Kraus, ar fi pretins-o. Fredl Waldinger se afla în relaţii sporadice cu ei, îi făcea plăcere să meargă împreună la baie, nu era însă un adept inveterat al lui Karl Kraus, unele lucruri însemnând pentru el tot atât de mult sau chiar mai mult decât acesta.

Fratele său cel mare, Ernst Waldinger, publicase deja poezii, se întorsese grav rănit din război, se căsătorise cu o nepoată a lui

Freud şi era prieten cu Josef Weinheber 19, o prietenie bazată pe convingeri artistice. Amândoi erau adepţii modelelor clasice, forma severă însemna mult pentru ei. „Croitorul de geme” se numea o poezie a lui Ernst Waldinger, poezie programatică, aleasă mai târziu ca titlu pentru unul din volumele sale. O parte a libertăţii sale interioare i-o datora Fredl Waldinger acestui frate pe care-l stima. Nu arăta mai mult decât stimă, nu-i stătea în fire să se mândrească cu lucruri exterioare. Banul îi impunea la fel de puţin ca şi gloria, dar nu i-ar fi trecut prin minte să dispreţuiască pentru simplul motiv că şi-a făcut treptat un nume, pe un poet cu cărţi tipărite. Când l-am cunoscut pe Fredl, apăruse tocmai „Barcă în golf” de Weinheber. Avea cartea cu el şi recita din ea, una sau două poezii le ştia pe de rost. Îmi plăcea foarte mult că lua în serios poeziile, la mine acasă domnea un mare dispreţ pentru poezii, care din principiu erau numite numai „poezioare”. Dar adevăratele citate ale lui Fredl erau, cum am spus-o deja, cântecele, cântece populare evreieşti.

Când cânta ridica mâna dreaptă în sus, ţinând-o

deschisă ca pe un taler, de parcă ţi-ar fi oferit ceva pentru care se scuza. Părea smerit, dar totuşi sigur de sine, te-ai fi gândit la un călugăr pelerin, dar unul care, în loc să cerşească de la oameni, venea să le dea ceva. Nu cânta niciodată tare, orice exces părea să-i fie străin, farmecul lui ţărănesc cucerea inimile ascultătorilor. Era, desigur, conştient că-şi cânta bine cântecele şi ca alţi cântăreţi se complăcea în această stare, dar deasupra oricărui orgoliu trona concepţia pentru care depunea mărturie: plăcerea pentru viaţa la ţară, lucrul pământului, activitatea senină, umilă şi totuşi pretenţioasă a mâinilor sale. Povestea cu plăcere despre prietenia cu arabii, nu făcea nicio diferenţă între ei şi evrei, orice trufie bazată pe diferenţe de cultură îi era străină. Era puternic şi sănătos, i-ar fi venit uşor să se încaiere cu alţii de vârsta lui, dar n-am cunoscut niciodată un om atât de paşnic ca el, pacifismul lui mergea atât de departe, încât nu se lua la întrecere cu nimeni. Îi era indiferent dacă era primul sau ultimul, nu intra în nicio ierarhie şi părea să nu observe c-ar exista aşa ceva.

Cu Fredl a intrat în viaţa mea budismul, de care el s-a apropiat tot prin poezii. „Cântecele călugărilor şi ale călugăriţelor”, în traducerea lui Carl Eugen Neumann20, îl fermecaseră. Multe pasaje din ele le ştia pe de rost, le fredona într-un ritm tărăgănat care te captiva prin exotism. În acest mediu, unde totul se baza pe discuţii spirituale, axate pe întreceri între câte doi tineri, unde o părere era valabilă atâta vreme cât era susţinută cu umor şi forţă combativă, în acest mediu fără pretenţii ştiinţifice, unde totul depindea de accesibilitatea, abilitatea şi variabilitatea *vorbitorului*, îngânatul lui

Fredl, mereu constant, fără să devină niciodată penetrant şi ostil, care nu se pierdea niciodată, trebuia să aibă efectul unei fântâni nesecate, puţin monotone.

Dar Fredl cunoştea din budism mai mult decât ritmul tărăgănat al acestor cântece, deşi ele îi erau deosebit de familiare. Se pricepea bine şi la învăţătura budistă. Canonul Pali, în măsura în care exista în traducerile lui Carl Eugen Neumann, îi era bine cunoscut Cărţile Culegerii mijlocii şi lungi, Cartea fragmentelor, Cărarea adevărului – şi-a însuşit tot ce-a apărut din ele, expunându-le în discuţiile care începeau între noi în acelaşi ritm tărăgănat ca şi cântecele.

Încă mai eram copleşit de evenimentele publice ale timpului petrecut la Frankfurt. Seara mersesem la adunări şi ascultasem oratori, iar discuţiile care se continuau apoi pe stradă mă emoţionaseră adânc. Diferite feluri de cetăţeni: muncitori, tineri, bătrâni, intrau în vorbă unii cu alţii atât de violent, atât de îndârjit, atât de sigur, ca şi când n-ar exista nicio altă posibilitate de a gândi altfe 1, chiar dacă cei cărora li se adresau erau cu aceeaşi înverşunare convinşi de contrariu. Întrucât era noapte, iar eu nu eram obişnuit să mă aflu pe stradă la asemenea ceasuri târzii, aceste dispute îmi dădeau impresia de ceva neîncetat, de parcă totul ar merge în continuare, de parcă somnul n-ar mai fi posibil, atât de mult îşi apăra fiecare convingerile.

Dar, o trăire cu totul deosebită a acestor ani de la Frankfurt, un eveniment al *zilei*, a fost pentru mine masa. Încă de timpuriu, la aproximativ un an de la sosirea mea la Frankfurt, văzusem pe Zeii un marş al muncitorilor. Era o demonstraţie de protest împotriva asasinării lui Rathenau. Stăteam pe trotuar, probabil lângă mine erau şi alţii care priveau ca şi mine, nu-mi amintesc de ei. Mai văd siluetele mari, puternice, care mergeau în spatele firmei „Uzinele Adler”. Mergeau strâns uniţi, aruncând în jur priviri provocatoare, aclamaţiile lor mă atingeau de parcă mi s-ar

fi adresat mie personal. Lor li se alăturau mereu alţii noi, toţi aveau ceva comun care se referea nu atât la exterior, cât la comportament. Nu se mai termina, simţeam că pornea de la ei o convingere fermă, mereu înteţită. Mi-ar fi plăcut să fiu şi eu printre ei, eu nu eram muncitor, dar le puneam aclamaţiile pe seama mea, de parcă aş fi fost de-al lor. Dacă şi cei de lângă mine simţeau la fel, nu ştiu, nu-i văd, dar nu văd nici pe vreunul de pe trotuar alăturându-li-se, panourile care desemnau anumite grupuri de demonstranţi nu le permiteau, probabil, acest lucru.

Amintirea acestei prime demonstraţii pe care am trăit-o conştient mi-a rămas de neclintit. Atracţia fizică era cea pe care n-am putut-o uita; doream atât de mult să mă alătur lor, dar ceea ce m-a reţinut de la un ultim salt înspre ei n-au fost nici convingerile, nici calculele şi în niciun caz îndoielile. Mai târziu, când am cedat şi mă aflam cu adevărat în rândul maselor, mi se părea c-ar fi vorba aici de ceva care în fizică se numeşte gravitaţie. Dar asta nu era, desigur, o explicaţie reală pentru acest proces senzaţional. Pentru că nici înainte, izolat, nici după aceea, în masă, nu erai ceva inert şi, ceea ce se petrecea când intrai în rândul maselor, era o schimbare totală a conştiinţei, pe cât de radicală, pe atât de enigmatică. Voiam să ştiu ce era de fapt. Era o enigmă de care n-am mai scăpat, care m-a urmărit în cei mai importanţi ani din viaţă, şi, dacă în cele din urmă am ajuns la câteva concluzii, ea n-a rămas mai puţin enigmatică.

La Viena am întâlnit tineri de vârsta mea cu care se putea discuta, care mă făceau curios când vorbeau despre trăirile lor esenţiale, dispuşi să mă asculte şi pe mine când începeam cu cele proprii. Cel mai răbdător dintre ei era Fredl Waldinger, el îşi putea permite să fie răbdător pentru că era invulnerabil: relatarea mea despre trăirea masei,

cum o numeam eu, i-a creat mai degrabă bună dispoziţie, dar nu m-a lăsat să simt nicio ironie. La mine era vorba, faptul era clar pentru el, de o stare de surescitare, de o creştere a posibilităţilor de trăire şi percepţie, de o augmentare a persoanei care ieşea din îngrădirile ei, care se alătura altora cu probleme similare, închegându-se într-o unitate superioară. El se îndoia că ar exista o asemenea unitate superioară şi cel mai mult se îndoia de valorile determinate de o stare de surescitare. Cu ajutorul lui Buddha el pătrunsese lipsa de valoare a unei vieţi care nu se eliberează de tribulaţiile ei. Stingerea treptată a vieţii era ţinta lui, Nirvāṇa, care pentru mine reprezenta moartea, deşi el combătea cu multiple şi interesante argumente faptul că Nirvāṇa şi moartea ar fi acelaşi lucru – accentul negativ asupra vieţii, primit prin budism, i-a rămas de netăgăduit.

65

Poziţiile noastre se consolidau prin asemenea discuţii. Influenţa pe care o exercitam unul asupra celuilalt consta în faptul că amândoi am devenit mai temeinici şi mai prudenţi. El îşi însuşea tot mai mult textele religioase ale budismului, nelimitându-se doar la traducerile lui Carl Eugen Neumann, chiar dacă-i erau cele mai apropiate. Se adâncea în filosofia indienilor, apela la surse englezeşti pe care, cu ajutorul Vezei, le traducea în germană. Eu căutam să aflu cât mai multe despre masa de care vorbeam. În tot cazul, eu aş fi cercetat procesul care mă preocupa atât de mult şi care devenise pentru mine enigma tuturor enigmelor. Dar, probabil că fără el nu m-aş fi ocupat atât de timpuriu de religiile indiene care, datorită

5 – Facla la ureche multiplicării morţii prin teoria reîncarnării, îmi repugnau. În discuţiile noastre, eram perfect conştient că eu, faţă de bogata filosofie pe care o

reprezenta el – una din cele mai importante şi mai adânci pe care le-a produs omenirea – aveam de replicat doar cu descrierea, cam precară, a unei singure trăiri, pe care el o numea pseudo-mistică. La câte explicaţii, interpretări, înlănţuiri de cauzalităţi putea ajunge când vorbea de lucrurile sale, şi eu nu eram în stare să-mi explic singura trăire de care mă entuziasmam. Încăpăţânarea cu care stăruiam asupra inexplicabilului acestei trăiri putea să-i apară limitată, probabil chiar absurdă. Aşa şi era, iar dacă ar fi să spun care era cu adevărat punctul meu tare, atunci ar trebui să-l caut acolo, unde eram copleşit de trăiri pe care nu mi le puteam explica. Nimănui nu i-a reuşit vreodată să mi le scoată din minte, nici măcar mie însumi.

ULTIMA CĂLĂTORIE PE DUNĂRE. SOLIA

În iulie 1924, după primul semestru la Universitatea din Viena, am plecat vara în vizită în Bulgaria. Fusesem invitat să locuiesc la surorile tatălui meu, în Sofia. N-am avut intenţia să merg şi la Rusciuc, unde îmi petrecusem prima copilărie, acolo nu mai era nimeni care să mă invite. Toţi membrii familiei s-au mutat în decursul anilor la Sofia, care, fiind capitala ţării, câştigase în importanţă şi, treptat, devenise un oraş mare. Această vacanţă nu a fost concepută ca o reîntoarcere la oraşul natal, ci ca o vizită la cât mai mulţi membri ai familiei. Evenimentul propriu-zis trebuia să fie însă călătoria pe Dunăre în jos.

Buco, fratele cel mai mare al tatii, locuia pe-atunci la Viena, se ocupa de afaceri în Bulgaria şi am plecat împreună. A fost cu totul altfel decât în călătoriile de care îmi aminteam din copilărie, când stăteam majoritatea timpului în cabine, unde mama ne pieptăna zilnic de păduchi cu un pieptene aspru; vapoarele erau murdare şi întotdeauna luai de-acolo păduchi. De data asta n-a mai fost vorba de păduchi, am împărţit cabina cu unchiul care

era un hâtru, era cel care în primii ani ai copilăriei, obişnuia să mă ironizeze cu binecuvântarea lui solemnă. Aproape tot timpul l-am petrecut, însă, pe puntea vasului. Avea nevoie de oameni cărora să le povestească istoriile sale, a început cu câţiva cunoscuţi pe care i-a întâlnit, dar în curând se strânsese în jurul lui un cerc de oameni cărora, fără să clipească, ci doar agitându-se, din când în când le servea snoavele. Avea un repertoriu bogat, dar eu îl auzisem de atâtea ori, încât pentru mine era epuizat. La o discuţie serioasă nu rezista mult. În cabină se simţea, oricum, obligat să-mi dea mie, ca nepot care tocmai îşi începuse studiile, câteva sfaturi de viaţă. Ele mă plictiseau şi mai mult decât glumele sale, căci pe cât îmi era de familiar tot ceea ce urmărea să provoace râsul şi aplauzele, pe atât de supărătoare erau sfaturile lui.

5*

67

N-avea habar de adevăratele lucruri care se petreceau în mine, sfaturile sale s-ar fi putut adresa oricărui nepot. *Utilitatea* chimiei îmi ieşea pe nas. Nu exista nicio iudă mai în vârstă care să nu se fi legat de ea, toţi sperau de la mine deschiderea unui domeniu la care ei n-aveau acces. La mai mult decât şcoala comercială nu ajunsese niciunul şi acum observau treptat că în afară de operaţiunile de vânzare-cumpărare, în care aveau din plin experienţă, n-aveau cunoştinţe tehnico-ştiinţifice care deveniseră absolut necesare şi de care n-aveau nici cea mai vagă idee. Eu trebuia să devin specialistul în chimie al familiei şi să extind în felul acesta, prin cunoştinţele mele, aria afacerilor lor comerciale. Despre asta era mereu vorba în cabină, când mergeam la culcare, era ca o rugăciune de seară, chiar dacă una scurtă. Binecuvântarea cu care mă lua peste picior în copilărie, decepţionându-mă

mereu, dar pe care o luam atât de în serios, încât aşteptam de fiecare dată, plin de speranţe, să-mi pună mâna pe cap şi să mă binecuvânteze cu frumoasele cuvinte: „Io ti bendigo…”, aproape că-mi era dor de această binecuvântare pe care demult nu mi-o mai doream, care se transformase în blestemul bunicului şi în moartea subită a tatălui, era spusă acum cu seriozitate: eu vă trebuie să-mi măresc bunăstarea familiei prin cunoştinţe noi, moderne, „europene”. Dar se oprea imediat, pentru că înainte de a-l răzbi somnul trebuia să mai povestească încă două sau trei snoave. Dimineaţa se grăbea să plece devreme la ascultătorii săi de pe punte. Vaporul era plin, nenumăraţi oameni şedeau sau stăteau întinşi pe punte, era o plăcere să te strecori de la un grup la altul şi să-i „asculţi. Erau studenţi bulgari care călătoreau acasă în vacanţă, dar şi oameni care-şi practicau deja meseria: un grup de medici care îşi împrospătaseră cunoştinţele în „Europa”. Printre ei se afla unul cu o uriaşă barbă neagră, care-mi părea cunoscut, nu-i de mirare, el mă adusese pe lume, era doctorul Menachemoff din Rusciuc, medicul familiei, al cărui nume se auzea des la noi în casă, pe care-l iubeau toţi, şi pe care-l văzusem ultima oară când încă nu împlinisem şase ani. Eu nu l-am luat prea în serios, ca, de altfel, tot ce ţinea de perioada balcanică, aşa-zis „barbară”, am intrat îndată în vorbă, mirat de câte ştia şi de câte se interesa. Urmărise progresul ştiinţei nu numai în domeniul său.

Răspundea critic, discuta de toate, nu mă contrazicea direct, doar pe motiv că aveam numai 19 ani, cuvântul „bani” n-a fost pronunţat *nici măcar* o dată în discuţiile noastre.

El spunea că s-ar fi gândit câteodată la mine şi ar fi fost întotdeauna sigur că, după moartea subită a tatălui

meu, pe care nimeni n-a putut-o explica definitiv, n-aş putea studia altceva *decât* medicina, pentru că a rămas încă o enigmă care ar trebui să mă preocupe până la sfârşitul vieţii. Chiar dacă nu va putea fi rezolvată niciodată, e, totuşi, un imbold nemaipomenit, o sursă aparte, ar fi imposibil să nu descopăr lucruri noi, importante, dacă mă dedic medicinii. El a fost prezent când tatăl meu, prin întoarcerea sa rapidă din Anglia, mi-a salvat viaţa, atunci când m-am opărit groaznic. Astfel că eu îi datorez de două ori viaţa; după un an şi jumătate, la Manchester, nu l-aş fi putut salva de la moarte pe tata, dar eu port această vină faţă de el şi sunt obligat s-o îndrept, salvând alte vieţi. Mi-a spus toate astea simplu, fără patos şi emfază, dar cuvântul „viaţă” suna în gura lui ca şi când ar fi nu numai ce\. t preţios, ci şi ceva *rar*, ceea ce, având în vedere nenumăraţii oameni cu care era presărată puntea vasului, părea ciudat.

Îmi era ruşine de el, mă ruşinam mai ales de acea ipocrizie prin care-mi justificam preocuparea absurdă pentru chimie. Dar despre asta n-am scos o vorbă, ar fi fost prea nedemn. I-am spus că aş dori să ştiu tot ce se poate şti. El m-a întrerupt, arătând spre stele – era deja noapte – şi întrebând: „Cunoşti numele stelelor?”. Apoi ne-am arătat pe rând diferitele constelaţii, mai înili eu Lira cu Vega, pentru că mă întrebase el, apoi el, mie, Lebăda cu Deneb, pentru că întrebarea lui trebuia să se bazeze pe ceva. Astfel ne-am arătat tot cerul nopţii, fără să ştim niciunul peste ce va mai da celălalt. În curând epuizaserăm constelaţiile, deşi n-am omis niciuna, acest duet nu-l mai cântasem cu nimeni, iar el spuse: „Ştii câţi oameni au mai murit între timp?” şi se referea la scurtul răstimp în care spusesem numele stelelor. Eu am tăcut, el n-a numit nicio cifră. „N-o ştii. Nu te pliveşte. Un medic o ştie. Asta este

treaba lui”.

Când îl întâlnisem – asta fusese deja în amurg – şedea într-un grup de oameni care discutau însufleţit, în timp ce, nu departe de ei, nişte studenţi cântau tare şi înflăcărat cântece bulgăreşti… Tovarăşul meu de drum îmi spusese deja la Viena că dr. Menachemoi i se va afla pe vapor, că se va bucura să mă revadă după atâta timp – trecuseră 13 ani. Eu însă nu mă mai gândisem la asta şi-acum mă aflam dintr-odată în faţa bărbii negre. Cât de mult urâsem în acest răstimp tocmai o astfel de barbă neagră! Probabil că un rest din acea indispoziţie mă îndemnase să mă apropiu de bărbos. Mi-am dat seama că ea era barba unui medic, o priveam fix cu sentimente amestecate, el îşi întrerupse propoziţia – era în mijlocul unei discuţii – şi spuse: „Tu eşti! Am ştiut că tu eşti. Dar nu te-am recunoscut. Cum te-aş fi putut recunoaşte. N-aveai nici şase ani când te-am văzut ultima dată”.

El trăia şi mai mult în trecut decât mine. Eu lăsasem în urmă llusciucul cu o oarecare aroganţă, era perioada în care nu ştiam să citesc. De la oamenii care trăiau acolo şi pe care-i întâlneam deodată în „Europa” nu aşteptam nimic. El însă, care a rămas pe loc, îşi urmărise mereu pacienţii şi de la astfel de pacienţi, care plecaseră de mici de la Rusciuc, aştepta ceva deosebit. Ştia de blestemul bunicului când am plecat în Anglia, de asta vorbise tot oraşul, dar credinţa în efectul lui era în contradicţie cu mândtia sa profesională. Moartea tatălui, îndată după asta, era pentru el o enigmă şi, pentru că fusese pierdută ocazia dezlegării ei la momentul oportun, i se părea firesc ca eu să mă ocup de rezolvarea unor astfel de enigme sau a altora asemănătoare.

„Îţi mai aminteşti de durerile de-atunci?”, spuse el, toate gândurile sale fuseseră îndreptate înapoi, spre acea

opăreală pe care o suferisem. „Ţi s-a jupuit toată pielea. Numai capul nu ajunsese în apă. Era apă din Dunăre. Poate că nici nu mai ştii. Şi acum plutim paşnic pe aceeaşi Dunăre”. „Dar nu mai e aceeaşi”, spusei eu, „e mereu atâta. De dureri nu-mi mai amintesc, doar de întoarcerea tatălui”.

„A fost ca un miracol”, spuse dr. Menachemoff, „întoarcerea lui te-a salvat. Astfel ajungi un medic mare. Dacă ţi se întâmplă aşa ceva în prima copilărie, te faci medic. Atunci e imposibil să devii altceva. De aceea a şi plecat mama ta, îndată după moartea tatălui tău, cu voi, copii mici, la Viena. Ea ştia că aici vei găsi pe toţi marii profesori de care ai nevoie. Ce-am fi noi fără şcoala de medicină vieneză? Mama ta a fost totdeauna o femeie deşteaptă. Aud că e mereu bolnavă. Tu vei fi cel care o va îngriji. Ea îl va avea pe cel mai bun medic în familie, pe propriul ei fiu. Vezi să termini cât mai curând; nu te specializa însă prea mult”.

Şi apoi mi-a dat sfaturi amănunţite pentru studiu. Tot ce replicam – sfios – nu băga în seamă când era vorba de această chestiune. Despre multe lucruri am vorbit, la toate *celelalte* dădea răspuns şi întotdeauna se gâncâea mult la ce spunea. Era flexibil şi inteligent, plin de speranţe, îngrijorat şi, numai treptat am înţeles că exista ceva ce nu pricepuse şi nu va putea pricepe niciodată. Nu putea crede că nu mă voi face medic, după un prim semestru multe lucruri mai rămâneau încă nelămurite. Mi-a fost atât de ruşine, că am renunţat la încercarea de a-l edifica asupra adevăruri) lui, witând punctul penibil. E posibil şi să fi început să şovăi. Când m-a întrebat deiraţi, şi eu, ca de obicei, am vorbit numai de cel mic, şi cu atâta mândrie, de parcă eu l-aş fi făcut, scoţând în evidenţă talentul său, a vrut să ştie ceva studia *el*. M-am simţit uşurat că puteam

spune „medicina”, pentru că asta era o chestiune stabilită deja. „Doi fraţi – doi doctori!” spuse el şi râse. „De ce nu şi al treilea?” Dar asta era doar o glumă şi n-a trebuit să-i explic de ce acestuia nu i s-ar fi potrivit.

În tot cazul, despre vocaţia mea era lămurit. Încă de câteva ori în timpul acestei călătorii am nimerit pe punte unul alături de celălalt. M-a prezentat unora dintre colegii săi, explicându-le simplu: „O viitoare somitate a şcolii de medicină vieneză!” Nu suna lăudăros, suna ca ceva natural. Deveni tot mai greu pentru mine să-i spun în faţă crudul adevăr. Pentru că a vorbit atât de mult de tatăl meu, pentru că a fost prezent atunci când tata s-a întors pentru vindecarea mea, nu m-ar fi lăsat inima să-l dezamăgesc.

A fost o călătorie minunată, am văzut numeroşi oameni şi-am vorbit cu mulţi. Un grup de geologi nemţi cerceta formaţiunile de la Porţile de Fier şi discuta despre ele cu expresii pe care eu nu le înţelegeam. Un istoric american căuta să-i explice familiei sale campaniile lui Traian. El era în drum spre Bizanţ, care era obiectul propriu-zis al cercetării sale, dar nu-l asculta decât soţia; cele două fiice ale sale, fete frumoase, preferau să discute cu studenţii. Vorbind engleza, m-am împrietenit puţin cu ele, se plângeau de tatăl lor care trăieşte tot în trecut, ele însă erau tinere şi voiau să trăiască în prezent. O spuneau cu atâta convingere, încât le dădeai crezare. Ţăranii au adus coşuri cu fructe şi zarzavaturi pe vapor. Un hamal ţinea un ditamai pian pe umeri, trecu cu el peste scânduri şi-l lăsă jos. Era mic şi cu o ceafă de taur, era musculos, dar până azi nu pricep cum a reuşit performanţa asta singur.

La Lom Palanca, Buco şi cu mine am coborât. Trebuia să înnoptăm aici şi în dimineaţa următoare să luăm trenul, trecând Balcanii spre Sofia. Dr. Menachemoff, care se

întorcea la Rusciuc, rămase pe vapor. Când m-am despărţit de el, cu o conştiinţă foarte nesigură, spuse: „Şi nu te lăsa derutat de nimeni, auzi, de nimeni!” Era lucrul cel mai grav pe care-l spusese până acum, suna ca o poruncă şi eu respirai uşurat.

Toată noaptea petrecută la Lom, chinuit de ploşniţe, fără să pot închide un ochi, m-am gândit la sensul ultimei sale propoziţii. Trebuie, totuşi, să fi înţeles că eu dezertasem. Se prefăcuse. Mi-era ruşine că l-am amăgit, renunţând să-l lămuresc clar şi incontestabil asupra adevărului. Dar şi *el* s-a prefăcut. Se făcea că nu înţelege nimic din ce se petrecea. Încă în timpul nopţii m-am dus dincoio.

la Buco, care nici el nu putea dormi în camera lui plină de ploşniţe şi l-am întrebat: „Ce i-ai spus doctorului Menachemoff? I-ai spus ce studiez?” „Da, chimia, ce-ar fi trebuit să-i spun? e Deci ştiuse într-adevăr şi făcuse încercarea să mă aducă pe drumul cel bun. El era singurul care făcea ce-ar fi făcut tatăl meu: să-mi dea libertatea propriei alegeri. El fusese martor la ceea ce se formase între tata şi mine şi el singur păstrase acest lucru. Pe vaporul care mă readucea în acea ţară, apăruse el şi-mi transmisese solia, la care, în ochii lumii, n-avea niciun drept. El o făcuse prin şiretlic, neluând în considerare cele ce se petrecuseră. Pe el îl interesa puritatea mesajului, sensul lui exact. N-a ţinut cont de starea în care mă aflam când a ajuns la mine acest mesaj.

ORATORUL

La Sofia am locuit în primele trei săptămâni la Rachel, sora cea mai mică a tatii. Era cea mai fermecătoare dintre toţi fraţii lui, o femeie frumoasă, dreaptă, înaltă şi impunătoare, caldă şi veselă. Ea îmi apărea în două ipostaze: fie râzând, fie convinsă de ceva ce

susţinea cu temperament şi căldură, totdeauna era ceva dezinteresat, o credinţă, o convingere. Avea un bărbat mai în vârstă, chibzuit, stimat pentru simţul dreptăţii, şi trei fii, dintre care cel mai mic avea opt ani şi purta, ca şi mine, numele bunicului. Atmosfera din această casă era vioaie, pretutindeni domnea gălăgie şi râs, era un du-te-vino prin toate camerele, dacă aveai nevoie de linişte, n-aveai unde să te ascunzi, o găseai mai degrabă pe stradă decât în casă. Era un mister cum reuşise tatăl şi soţul să-şi păstreze cumpătul şi să reprezinte liniştea din casă. Nu vorbea aproape niciodată, nu-i puteai smulge decât câte un verdict indispensabil. Atunci venea cu câte un Da sau Nu, o propoziţie foarte scurtă, atât de înceată, încât trebuia să faci efort s-o auzi. Când intenţiona el să spună ceva se făcea linişte, fără să fi poruncit. Pentru un moment, care era atât de scurt, încât părea înspăimântător, se făcea într-adevăr linişte, urmând apoi, încet şi abia perceptibil, în cuvinte numărate, puţin cam sumbre, hotărârea. Îndată după aceea începea din nou gălăgia, era greu de spus ce suna mai tare, urletele copiilor, pretenţiile răsunătoare, admonestările, întrebările mamei.

Pentru mine o asemenea agitaţie era nouă. *Li* aceşti băieţi, totul se baza pe activitatea corporală, despre cărţi nu era vorba niciodată, în schimb se vorbea despre sport. Erau băieţi activi, puternici, care nu stăteau nicio clipă locului, care se îmbrânceau tot timpul, dornici de luptă. Tatăl lor, care era cu totul altfel, părea să accepte şi să încurajeze acest exces de manifestare fizică. Aşteptam mereu să aud de la el un „Ya, basta!” – „E destul”, când era tumultul în toi mă uitam spre el. El observa desigur, nu-i scăpa nimic, ştia de asemenea şi ce aşteptam, dar tăcea, tumultul continua şi înceta doar pentru scurt timp, când toţi trei băieţii părăseau deodată locuinţa.

În closul acestei încurajări a vitalităţii se ascundea însă convingere şi metodă. Familia era în pragul emigrării. Împreună cu multe alte familii şi-au propus ca în următoarele săptămâni să părăsească oraşul, ţara. Palestina, aşa se spunea pe atunci, era ţelul mult dorit, ei se numărau printre primii, treceau drept pionieri, fiind conştienţi în cel mai înalt grad de acest lucru. Totodată comunitatea sefarzilor din Sofia şi nu numai din Sofia, ci de pretutindeni din ţară, se convertise la sionism. Nu le mergea rău în Bulgaria, nu erau urmăriţi, nu existau ghetouri, nici sărăcie apăsătoare, dar printre ei existau oratori care aprinseseră scânteia şi predicau încontinuu întoarcerea în ţara binecuvântată. Efectul acestor discursuri era remarcabil pe mai multe planuri, ele erau îndreptate împotriva orgoliului separatist al sefarzilor: toţi evreii sunt egali, orice izolare presupune dispreţ faţă de ceilalţi şi, nici într-un caz, nu sefarzii au fost aceia care s-au remarcat în ultima perioadă a istoriei prin realizări deosebite pentru omenire. Dimpotrivă, ei sunt prinşi într-un somn al spiritului, ar fi cazul să se trezească din el şi să renunţe la marota lor inutilă, orgoliul.

Drept cel mai înfocat orator, unul care făcea adevărate minuni, trecea un văr de-al meu, Bernhard Arditti. El era fiul cel mai mare al maniacului Josef Arditti din Rusciuc, care acuza pe fiecare membru al familiei de furt, lăfăindu-se în procese, şi al frumoasei Beilinda, coborâtă dintr-un tablou de Tizian şi preocupată zi şi noapte – de gândul cadourilor prin care să bucure inima tuturor. Bernhard era avocat, dar nu practica, beţia paragrafelor tatălui său i-a stricat, probabil, tot cheful. Trecuse la sionism pe când era încă foart 1 tânăr şi-şi descoperise harul de orator pe care l-a pus în slujba acestei cauze. Când am ajuns la Sofia, toţi vorbeau despre

el. Mii de oameni se adunau să-l audă, auditorii lui abia încăpeau în cea mai mare sinagogă. Eram felicitat pentru acest verişor şi compătimit că nu-l voi putea şi eu auzi; în scurtul răstimp al şederii mele acolo nu fusese prevăzută nicio adunare. Toţi erau impresionaţi de ei. pe toţi îi câştigase, am cunoscut foarte mulţi oameni, niciunul nu făcea excepţie, ca şi când ar fi fost luaţi de un val uriaş şi aruncaţi în mare, cu care s-ar fi contopit. N-am întâlnit niciun duşman al cauzei lui, le vorbea în spaniolă şi le biciuia orgoliul bazat pe această limbă. Folosea *vechea* spaniolă şi am aflat cu mirare că era posibil ca în această limbă, după părerea mea, un idiom d. căzut, vorbit numai în odăile copiilor sau la bucătărie, să tratezi chestiuni generale, să insufli oamenilor atâta pasiune încât, chibzuind serios, să lase totul, să întoarcă spatele unei ţări în care se stabiliseră de generaţii, unde erau luaţi în serios şi stimaţi, unde, fără îndoială, Je mergea bine, pentru a emigra într-o ţară necunoscută, care le fusese făgăduită în urmă cu milenii, clar care, în prezent, nu mai era a lor.

Eu sosisem la Sofia într-o perioadă critică. Nu era de mirare că în aceste împrejurări nu s-a găsit pentru mine un pat în locuinţă, unul din copii trebuind să doarmă în altă parte, pentru a-mi face mie loc. Cu atât mai remarcabilă a fost generozitatea cu care am fost primit. Se strângea şi se împacheta şi la obişnuita învălmăşeală se adăuga şi cea a unei mutări cu totul neobişnuite. Am auzit numele altor familii, unde lucrurile se petreceau la fel. Un întreg grup de-al lor emigra împreună, era prima acţiune mai mare de acest fel şi doar arareori se vorbea de altceva.

Dar, mei gând pe stradă ca să vizitez Sofia sau ca să scap de gălăgie, se întâmpla adesea să-l întâlnesc pe Bernhard, verişorul, care prin discursurile sale cauzase toate aceste acţiuni, dându-le un ultim impuls hotărâtor.

Era un bărbat scund, îndesat, cu sprâncene stufoase, cam cu zece ani mai mare decât mine, care nu vorbea niciodată de lucruri personale (opusul tatălui său), ale cărui cuvinte în germană sunau aşa de armonios şi sigur ca şi când ar fi fost în limba lui proprie, la care tot ce spunea părea de neclintit, rămânând, lotuşi, fierbinte şi lichid, de parcă ar fi fost o lavă care nu se răceşte niciodată. Obiecţiile, pe care le încercam doar pentru a nu da înapoi, le spulbera cu un umor suveran, părând să se scuze, printr-un râs generos şi deloc jignitor, pentru exerciţiile lui în materie de dezbateri politice.

Mi-a plăcut că lucrurile materiale nu contau pentru el. Deoarece cancelaria nu-l prea interesa, ea îi era mai degrabă o povară, nu se ocupa cu afaceri rentabile. Când mergeai pe străzile largi, curate, din Sofia, alături de el, te întrebai doar ce viaţă ducea. Era evident că avea nevoie de propriul său fel de hrană: trăia din ceea ce îi aducea satisfacţii. Probabil că efectul cuvintelor lui asupra altora se baza tocmai pe faptul că nu-i forma, sppe a profita zilnic de pe urma lor, şi nu-i deforma. I se dădea crezare pentru că nu voia nimic pentru sine însuşi, el avea încredere în sine pentru că nu-şi bătea capul cu averea.

Lui i-am încredinţat secretul că nici nu mă gândesc să devin chimist. CS studiez doar de formă, pentru a mă pregăti între timp pentru alte lucruri.

„De ce această amăgire?”, spuse el, „doar ai o mamă deşteaptă”.

„Ea a ajuns sub influenţa unor oameni obişnuiţi. Când a fost bolnavă, a cunoscut la Arosa oameni care, cum se spune,» erau cineva «şi care au avut multă trecere în ochii ei, acum doreşte» să ajung şi eu cineva», aidoma lor, iar nu cum doresc exi”.

„Atenţie!”, spuse el, şi se uită deodată foarte sever la

mine ca şi cum m-ar fi văzut acum pentru prima dată în carne şi oase.

„Atenţie!, altfel eşti pierdut. Cunosc soiul ăsta de oameni. Propriul meu tată a dorit ca eu să-i continui procesele”.

Astea au fost cele spuse de el. Chestiunea era prea personală pentru a-l interesa în continuare. Dar era clar că era de partea mea şi când i-am spus că intenţionez să scriu în limba germană, şi nu în altă limbă, dădu din cap stânjenit şi spuse: „De ce? La ce bun? învaţă ebraica! Aceasta este limba noastră. Crezi că există o limbă mai frumoasă?”

Pentru că reuşise să se smulgă de sub influenţa banului, îl întâlneam cu plăcere. Câştiga puţin şi totuşi nimeni nu era atât de stimat ca el, dintre toţi sclavii afacerilor, cărora le aparţinea familia mea în cea mai mare parte, niciunul nu-l dojenea. El se pricepea să le dea speranţele de care aveau mai mare nevoie decât de bogăţie şi de banala fericire. Simţeam că voia să mă cucerească, dar nu într-un mod brutal, ca de exemplu printr-un discurs într-o întrunire de masă, ci ca de la bărbat la bărbat, ca şi când ar fi crezut că eu aş fi putut deveni la fel de util ca şi el pentru cauza sa. L-am întrebat de starea lui sufletească atunci când vorbeşte, dacă-şi dă seama totdeauna ce reprezintă, dacă nu se teme că se pierde el însuşi în masa entuziasmată.

„Niciodată! Niciodată!”, spuse cu cea mai mare hotărâre. „Cu cât sunt ei mai entuziaşti, cu atât mai mult mă simt eu însumi. Îi ai în mână ca pe un aluat moale şi poţi face cu ei ce vrei. I-ai putea instiga să-şi dea foc propriilor case. Nu există limite pentru acest fel de putere. Încearcă şi tu! Trebuie doar să vrei! *Tu* nu vei abuza de acest fel de putere! Tu o vei pune în slujba unei cauze

bune, ca şi mine, în slujba cauzei noastre”.

„Am avut ocazia să cunosc”, spusei eu, „masa la Frankfurt. E «însumi eram ca aluatul. Nu pot uita. Vreau să ştiu ce înseamnă asta. Aş dori să înţeleg”.

„Aici nu există nimic de înţeles. Peste tot e acelaşi lucru. Fie că eşti o picătură care se contopeşte cu masa, fie că eşti unul care se pricepe s-e strunească. O altă variantă nu există”.

I se păru inutil să se întrebe ce este, de fapt, această masă. O lua ca pe ceva dat, ceva ce poţi provoca, pentru a obţine efectele dorite. „Dar, oare, oricine doreşte ar avea dreptul s-o facă?”

„Nu, nu oricine!”, spuse el cu cea mai mare siguranţă. „Numai cel care apără o cauză dreaptă”.

„Cum poate şti că aceasta este cauza cea dreaptă?”

„Asta o simte”, spuse el, „aici”! şi se bătu cu putere de mai multe ori în piept. „Cine n-o simte, acela nici nu e în stare”.

„Asta depinde doar dacă cineva crede în cauza sa. Şi duşmanul – acela crede probabil contrariul!”

Am spus-o şovăind, tatonând, nu voiam să-l critic sau să-l pun în încurcătură. Nici n-aş fi putut, era mult prea sigur, voiam doar să ajung la ceva ce-mi era neclar, care mă preocupa de la evenimentele din Frankfurt şi pe care nu-l puteam pricepe cu adevărat. Fusesem pătruns de masă, era ca o beţie, te pierde ai tu însuţi, uitai de tine, te simţeai nemaipomenit de departe şi în acelaşi timp satisfăcut, tot ce simţeai nu era pentru tine, era lucrul cel mai dezinteresat şi fiindcă din toate părţile te izbeai numai de egoism, aveai nevoie de această experienţă a altruismului răsunător ca de semnalul de trompetă al Judecăţii de Apoi şi te fereai s-o dispreţuieşti sau s-o devalorizezi. În acelaşi timp simţeai că nu puteai dispune

de tine, că nu erai liber, se întâmpla ceva înspăina întător cu tine, pe jumătate delir, pe jumătate paralizie, cum erau oare posibile amândouă? Ce era în fond?

Dar, nici într-un caz nu aşteptam de la Bernhard, oratorul, aflat pe această culme a succesului, un răspuns la întrebarea mea încă neformulată. Îi opuneam rezistenţă, deşi îl aprobam. Pentru mine n-ar fi fost suficient să devin vasalul lui. Sunt mulţi cei al căror vasal ai fi putut deveni şi ei reprezentau tot felul de cauae. Aşa stăteau lucrurile, dar eu nu recunoşteam că-l vedeam ca pe unui oare se pricepe să transforme mulţimea într-o masă.

Am venit acasă la Rachel şi aici totul era în agitaţia obişnuită, pe care vărul meu o întreţinea de ani de zile prin discursurile sale. Trei săptămâni am fost martor al acestei febre a plecării. Punctul ei culminant l-am trăit ia plecarea din gară. Sute de oameni se adunaseră pentru a-şi însoţi rudele. Emigranţii, toate familiile care ocupau trenul, au fost copleşiţi de flori şi binecuvântări, se cânte, se binecuvânta, se plângea, gara părea să fi fost construită tocmai pentru această despărţire şi să fi fost suficient de mare pentru a cuprinde acest belşug de afecţiune. Copiii erau scoşi la ferestrele compartimentelor, oameni bătrâni, mai ales femei pe jumătate zbărcite, stăteau pe peron cu ochii împăienjeniţi de lacrimi, fără să mai distingă dacă fac cu mâna propriilor copii sau altora, străini. s-au numai nepoţi, despre ei era vorba, nepoţii plecau, bătrânii rămâneau, aşa se prezenta situaţia la plecare – nu chiar cum ar fi trebuit. O stare de aşteptare umplea hala gării şi probabil nepoţii erau prezenţi de dragul aşteptării şi al acestei clipe.

Oratorul, care venise şi el, rămase pe loc, „Mai am încă de lucru”, spuse el, „n-am voie încă să plec. Trebuie să-i încurajez pe cei care se mai tem”. Stătea în gară, nu se

înghesuia în faţă, părea că cel mai mult i-ar fi convenit să rămână necunoscut, ascuns sub o mantie nevăzută. Din când în când oamenii îl salutau şi i se adresau, faptul acesta părea să-l irite. Apoi s-a insistat să rostească câteva cuvinte şi deja după prima propoziţie era alt om, înflăcărat şi sigur, înflorea prin propriile-i cuvinte, găsea vorbele de binecuvântare de care aveau nevoie în călătorie.

De la Rachel, a cărei locuinţă era goală şi părăsită, m-am dus la Sophie, sora cea mai mare a tatălui meu. După tumultul săptămânilor trecute, totul părea pustiu şi apăsător, de parcă aici oamenii n-ar avea încredere în lucrurile care ies din limitele cotidianului. Desigur că împărtăşeau ideile emigranţilor, dar nu vorbeau despre asta, agitaţia se amâna pentru ocazii festive, iar în rest făceau ce făcuseră totdeauna. Aici domnea rutina, monotonia primei copilării, care pentru mine nu mai însemna nimic acum, de ea scăpaserăm doar în Anglia şi grozăvia ce se-ntâmplase la Manchester mi-a închis drumul spre copilărie. Ascultam discursurile casnice ale Sophiei, care se pricepea aşa de bine la întocmirea dietelor şi rântaşurilor, o femeie grijulie care nu povestea niciodată întâmplări, îl ascultam pe prozaicul ei soţ care nu prea vorbea, pe searbădul ei fiu mare care-n multe cuvinte spunea tot atât de puţin şi, ca supremă dezamăgire, pe fiica lor, Laurica, tovarăşa de joacă a copilăriei mele, pe care la vârsta de cinci ani am vrut s-o omor cu un topor.

Ceva nu era în regulă la ea, începând chiar cu statura, mi-a rămas în amintire înaltă, mai înaltă decât mine, acum era mai mică decât mine, graţioasă, cochetă, cu gândul la căsătorie şi bărbat. Unde-i dispăruse teama, ce se-ntâmplase cu caietele ei mult râvnite? Nu mai ştia nimic despre toate astea, uitase între timp şi să citească, nu-şi mai amintea de toporul cu care o ameninţasem şi nici

de propriul strigăt. Nu ea mă împinsese în apa fierbinte, eu singur căzusem în ea, nu stătusem multe săptămâni în pat. „Te-ai opărit puţin” şi atunci când i-am amintit de blestemul bunicului, crezând că ea uitase totul, a izbucnit în râs ca o subretă de la operă. „Un tată să-şi blesteme fiul, asta nu există, asta ai inventat-o tu, astea-s poveşti, mie nu-mi plac poveştile”, şi, când i-am reproşat spunându-i că la Viena asistasem la nenumărate scene între bunicul şi mama referitoare la acest blestem, că bunicul plecase mânios din casă, fără să-şi ia rămas bun şi mama rămăsese atunci distrusă, plângând ore-n şir, şterse totul cu impertinenţă: „Astea-s doar închipuiri de-ale tale”.

Puteam spune ce voiam, totul era în zadar, nimic groaznic nu se întâmplase, nimic groaznic nu se întâmpla şi astfel i-am mărturisit – fără chef – că l-am întâlnit pe dr. Menachemoff pe vaporul de pe Dunăre, că povestisem împreună multe ore şi că el şi-a amintit de tot, lucruri de îi erau atât de clare, de parcă s-ar fi petrecut ieri. La Ruseiuc fusese doar şi doctorul familiei ei, ea îl cunoştea mai bine decât mine, pentru că până la mutarea ei la Sofia trăise încă acolo. Dar ea avu şi la aceasta o replică: „Aşa se comportă oamenii în provincie. Sunt demodaţi. Scornesc câte toate. N-au la ce să se gândească. Cred în tot felul de prostii. Tu ai căzut singur în apă. N-ai fost chiar atât de bolnav. Tatăl tău n-a venit de la Manchester. Prea era departe. Nici pe vremea aceea călătoria nu era aşa de ieftină. Htităi tău n-a mai fost la Ruseiuc. Când să-l fi blestemat bunicul? Dr. Menachemoff nu ştie nimic. Asemenea lucruri le ştie numai familia”.

„Şi maică-ta?” Cu o zi înainte vorbise de aceasta, cum m-a scos din apă şi m-a dezbrăcat de haine şi cum mi se jupuise toată pielea. „Mama uită acum totul”, spuse Laurica. „Încep slăbiciunile vârstei. Dar nu-i voie să-i

spui”.

Am fost revoltat de încăpăţânarea şi mărginirea ei. Nimic nu conta, în afară de unica ei hotărâre: să găsească, în sfârşit, un bărbat şi să se mărite. Avea 23 de ani şi se temea că e considerată deja domnişoară bătrână. M-a asaltat cu rugămintea de a-i spune adevărul: dacă ar mai putea să placă unui bărbat. La 19 ani ar trebui doar să cunosc astfel de sentimente. Dacă aş avea chef s-o sărut? Dacă frizura de azi ar putea incita mai mult la sărutat decât cea de ieri? Dacă o găsesc slabă. După părerea ei e numai graţioasă, dar nu slabă. Dacă ştiu să dansez? Asta e ocazia cea mai bună să-i placi unui bărbat. O prietenă de-a ei s-a logodit la dans. Dar, după aceea, bărbatul i-a spus că asta nu contează, asta i s-a părut doar aşa, la dans. Cred că aşa ceva i s-ar putea întâmpla şi ei?

Eu nu credeam nimic, la nicio întrebare de-a ei n-am avut un răspuns şi pe cât de repede mă bombarda, pe atât de mult mă încăpăţânam. I-am spus că eu n-am încă asemenea sentimente, deşi am 19 ani. Nici nu ştiu dacă mi-ar plăcea o femeie. Prin ce se poate observa? Toate sunt proaste şi despre ce-ai putea discuta cu ele? Toate sunt ca ea şi nu-şi amintesc de nimic. Cum poate să-ţi placă un om care nu-şi aduce aminte de nimic? Frizura ei e doar mereu aceeaşi, desigur că-i slabă, de ce n-ar avea voie o femeie să fie slabă? De dansat nu ştiu să dansez. Am încercat o dată la Frankfurt şi-am călcat-o pe fată într-una pe picioare. Un bărbat care se logodeşte-n timpul dansului nu-i decât un idiot. Oricine se logodeşte e un idiot.

Am adus-o la disperare şi astfel am adus-o şi la raţiune. Pentru a primi un răspuns de la mine a început să-şi aducă aminte. N-a ieşit mare lucru, dar toporul ridicat îl mai vedea în faţa ochilor şi l-a visat mereu, ultima dată când prietena ei a stricat logodna.

STRÂMTOARE

La începutul lui septembrie ne-am mutat în locuinţa doamnei Olga Ring: o femeie foarte frumoasă, cu profil de romană, mândră şi pasionată, care n-o ducea prea uşor. Soţul ei murise de mai mult timp, dragostea lor devenise un fel de legendă în cercurile în care se învârteau, dar, cu toate acestea, ea nu degenerase la doamna Olga într-un cult al morţilor, asta şi din considerentul că nu-i rămăsese cu nimic datoare soţului. Nu se temea să se gândească la el, nu i-a falsificat niciodată imaginea şi a rămas aceeaşi. Mulţi au cerut-o în căsătorie, n-a şovăit niciodată şi şi-a păstrat frumuseţea până târziu, când a sfârşit groaznic.

Îşi petrecea cea mai mare parte a anului la fiica ei, care era măritată la Belgrad. În locuinţa de la Viena, unde nu fusese schimbat nimic, sau mai precis, în ungherul ei cel mai îndepărtat, într-o cămăruţă sărăcăcioasă, locuia fiul ei, Johnnie, un pianist de bar, care-n ochii săi precum şi în cei ai mamei sale nu trecea nici într-un caz ca un fiu rătăcit, ci numai în ochii restului familiei. Şi el era o frumuseţe, copia mamei şi totuşi foarte diferit de ea, pentru că la el totul prolifera în grăsime. Era de mirare că nu se îmbrăca femeieşte, adesea era confundat cu o femeie. Era un linguşitor şmecher, lua ce i se dădea, ţinea braţul mereu întins, mâna mereu deschisă. Era de părere că totul, şi chiar mai mult, i se cuvenea lui, deoarece cânta bine la pian. La barul său era favoritul publicului, cânta şlagăre la modă şi mai vechi, nu uita ce cântase odată, era inventarul viu al zgomotelor de noapte. Peste zi dormea în cămăruţa lui, în care intra exact un pat. Restul locuinţei mobilat după gusturi burgheze era închiriat.

O perioadă încasase el chiria pentru mama sa, după câteva reţineri transferându-i suma la Belgrad. Asta era misiunea lui, dar, practic, reţinerile înghiţeau toată chiria,

iar mamei sale nu-i mai rămânea nimic. Tot ce primea erau note neachitate şi, pentru că nu şi va cum să le mai facă faţă – din fericita căsătorie n-a mai rămas nimic decât locuinţa –, trebuia făcută o reglementare mai bună. Veza, nepoata ei, a preluat închirierea locuinţei şi încasarea chiriei; se îngrijea de plata datoriilor şi, când Johnnie avea nevoie, îi preda lui restul. El totdeauna avea nevoie, încât şi în continuare doamnei Olga nu-i rămânea nicio leţcaie. Dar ea nu se plângea, pentru că-şi diviniza fiul. „Fiul meu, muzicianul”, obişnuia să spună despre el, cei care nu-l cunoşteau îl considerau, în ciuda numelui său de bar, Johnnie, drept un Schubert necunoscut.

Noi am fost mulţumiţi să ne mutăm în această locuinţă care, deşi mobilată, era, totuşi, o locuinţă proprie. Aveam în faţă imaginea acelei Scheuchzerstraße şi, deşi aici nu era Zürich, paradisul meu, era oricum Viena, paradisul mamei. Trecuseră cinci ani de când am plecat de-acolo; în acest răstimp eu lăsasem în urmă „Villa Yalta” din Zürich, mama, sanatoriul de la Arosa, iar mai târziu, viaţa de pension şi inflaţia de la Frankfurt. Era surprinzător cum, după toate câte s-au întâmplat, ne mai putea trece prin cap o convieţuire paşnică. Toţi vorbeau despre ea, fiecare în felul său, ca şi când ar începe o eră nouă a sănătăţii, a studiului, a păcii.

Mai exista, totuşi, un chiţibuş, şi acesta era Johnnie Ring. Sufrageria şi camera noastră de zi se învecina cu cămăruţa lui şi când, în sfârşit, ne strângeam toată familia la masă, se deschidea uşa şi apărea figura rotofeie a lui Johnnie, gol, înfăşurat doar într-un halat vechi, care trecea grăbit, salutând cu „Sărut-mâna!”, era încă în papuci de casă şi mergea la toaletă. Dreptul la această instalaţie fusese condiţionat de el, dar se uitase exceptarea meselor, în timpul cărora am fi dorit să rămânem nestingheriţi.

Astfel el apărea totdeauna la aceeaşi oră, îndată ce ne băgăm lingurile în supă – poate că-l treziseră vocile noastre şi i-au amintit de nevoia sa, poate că era curios şi voia să ne afle meniul. Dar nu se-ntorcea imediat, îşi aranja în aşa fel lucrurile, încât principalul fel de mâncare era deja în farfurie când se întorcea foşnind în cămăruţa lui. Suna într-adevăr că un foşnet, deşi nu era înfăşurat în mătase, zgomotul rezulta din felul în care se mişca, urma înşiruirea a precis o duzină de „Sărut-mâna, scuzaţi, stimată doamnă, sărut-mâna, scuzaţi, sărut-mâna, scuzaţi, stimată doamnă, sărut-mâna, scuzaţi”. Trebuia să treacă prin spatele mamei, se înghesuia între bufet şi scaunul mamei făcând e piruetă artistică şi reuşind, astfel, să n-o atingă niciodată. Ea aştepta atingerea halatului lui slinos, respira adânc, uşurată, când trecea pericolul şi el dispărea în spatele uşii, atunci rostea mereu aceeaşi propoziţie: „Doamne mulţumescu-ţi, că altfel mi-ar fi tăiat pofta de mâncare”. Cunoşteam dimensiunea greţei sale, fără a-i bănui cauza, dar ce ne surprindea pe toţi trei era politeţea cu care-i replica. În felul cum saluta: „Bună dimineaţa, domnule Ring!”, se ascundea cu siguranţă ironie, dar în intonaţie nu se observa nimic, suna inocent, amabil, ba chiar cordial. Oftatul ele uşurare nu era niciodată atât de penetrant, încât să se poată auzi din spatele uşii închise, iar, în rest, discuţia de la masă continua ca şi când el n-ar fi apărut.

La alte ore, mai ales către seară, o antrena pe mama într-o discuţie de la care nu ştia cum să se sustragă. Începea cu osanale la adresa celor trei băieţi ai ei atât de bine crescuţi. „Nu-ţi vine să crezi, stimată doamnă, sunt drăguţi ca nişte fii de conţi!” „Fiii mei nu sunt drăguţi, domnule Ring”, replică ea revoltată. „Asta nu contează la bărbaţi”. „Nu spuneţi asta, stimată doamnă, ajută în viaţă!

Dacă-s drăguţi, se descurcă mai bine-n viaţă. V-aş putea povesti multe! La noi la bar vine tânărul Tisza: Cine a fost familia Tisza – nu-i nevoie să vă spun. Mai există şi azi în Ungaria. Un om încântător acest tânăr Tisza! O frumuseţe, nu numai drăguţ, ci şi un cuceritor de inimi! Toată lumea-i cade la picioare. Lui îi cânt totdeauna ce-şi doreşte şi-mi mulţumeşte pentru fiecare bucată-n parte. «Minunat!» spune el şi se uită fix la mine. «Ai cântat minunat, dragă Johnnie! «Eu îi citesc fiecare dorinţă din ochi. Pentru el as putea trece prin foc. Mi-aş împărţi ultimul halat cu el! Şi de ce-i aşa? Educaţia, stimată doamnă, poartă vina pentru tot. Bunele maniere sunt jumătate din inimă. De mamă depinde totul. Da, cine are o asemenea mamă! Oare cei trei îngeraşi ai dumneavoastră bănuiesc ce comoară de mamă au? Mie mi-a trebuit mult timp până i-am spus mamei «Mulţumesc». Eu nu vreau să mă compar cu cei trei îngeraşi ai dumneavoastră, stimată doamnă!” „De ce tot spuneţi îngeraşi, domnule Ring, spuneţi liniştit ştrengari, că nu mă simt jignită. Proşti nu sunt, asta-i adevărat, dar ăsta nu-i un merit, deoarece m-am străduit destul să-i formez”. „Vedeţi, vedeţi, stimată doamnă, acum recunoaşteţi singură că *dumneavoastră* v-aţi străduit! Dumneavoastră, numai dumneavoastră! Fără dumneavoastră, fără străduinţa dumneavoastră plină de sacrificii, probabil c-ar fi ieşit din ei într-adevăr doar nişte ştrengari”.

„Prin sacrificiu”, acesta era cuvântul cu care a prins-o, dac-ar fi ştiut ce rol avea pentru ea cuvântul „sacrificiu” cu toate derivatele sale, l-ar fi folosit mai des. Încă de când eram mici obişnuia să spună că şi-a sacrificat viaţa pentru noi, era singurul lucru ce-i rămăsese din religie. După ce credinţa în existenţa lui Dumnezeu i-a slăbit treptat, când Dumnezeu era tot mai puţin alături de ea, când aproape că

o părăsise, în ochii ei creştea importanţa sacrificiului. Nu era doar datoria, era gestul suprem al omului să se sacrifice, dar nu din porunca lui Dumnezeu, care era prea departe ca să se sinchisească, era sacrificiul în sine, sacrificiul de bunăvoie care conta. Deşi purta acest nume concentrat, era ceva compus şi dilatat, ceva ce se întindea peste ore, zile şi anii-viaţă format din toate acele ore în care *nu* trăiseşi, acesta era sacrificiul.

Din moment ce Johnnie o prinsese odată, acum putea s-o convingă cum voia. Nu se mai putea rupe de el, *el* era atunci cel care pleca, pentru a-şi duce câinele-lup, Nero, la plimbare sau pentru că suna şi avea musafiri. Apărea atunci un bărbat tânăr şi dispărea cu Johnnie şi Nero în cămăruţa lui, unde rămâneau mai multe ore, până venea timpul să plece la bar şi la cântat. Nu se auzea niciun sunet din cămăruţă. Nero, care era obişnuit să doarmă acolo, nu lătra niciodată. Nu-ţi puteai da seama niciodată dacă Johnnie şi tânărul bărbat discutau împreună. Mama nu s-ar fi coborât niciodată până acolo să asculte la uşă, era o simplă presupunere de-a ei că cei doi nu vorbeau deâoc. Cămăruţa, în care n-ar fi aruncat niciodată vreo privire – se ferea de aşa ceva ca de ciumă – era strâmtă, abia încăpea un pat şi faptul că doi oameni, dintre care unul era atât de solid, şi un câine mare rezistau în această strâmtoare fără să se fi putut percepe un sunet, o preocupa foarte mult. Nu comenta, dar eu o simţeam când se gândea la aşa ceva. Marea ei grijă era însă *că eu* m-aş putea gândi, ceea ce nici nu-mi trecea prin minte, nu mă interesa câtuşi de puţin. Odată spuse: „Cred că tânărul se culcă sub pat. Totdeauna e atât de palid şi obosit. Poate că n-are o cameră a lui şi Johnnie, din milă, îl lasă să doarmă câteva ore sub pat”. „De ce nu în pat?”, spusei eu, complet nevinovat, „crezi că Johnnie e prea gras şi că nu este loc

pentru amândoi?” „*Sub* pat am spus” şi mă privi cu severitate: „Ce gânduri ciudate ai?” Eu, nici vorbă să le am, darea se gâdea, oricum, să le preîntâmpine şi-mi siluia gândurile în spaţiul de sub pat, sus mai rămânea oricum loc pentru câine, acest lucru îi părea inofensiv. Ar fi rămas foarte mirată dacă ar fi privit în interiorul meu, nu mă preocupa ce se petrecea în cămăruţă, pentru că altceva îmi distrăgea atenţia, ceva ce era în legătură cu mama şi-mi părea obscen, deşi pe atunci n-aş fi folosit acest cuvânt.

Ca servitoare în casă venea în fiecare dimineaţă o femeie gravidă în ultimele luni, doamna Lischka. Rămânea până după masa de prânz ca să spele şi vasele şi apoi pleca acasă. Venea îndeosebi pentru treburile grele; spălatul rufelor şi bătutul covoarelor. „Pentru treburi mai uşoare n-am nevoie de ea”, spunea mama, „astea le-aş putea face singură”. Nimeni nu voia să-i dea de lucru în starea în care se afla, se temeau că fiind în ultimele luni nu va lucra suficient de temeinic. Dar ea îi asigura că lucrează bine, să încerce şi se vor convinge. Atunci mamei i s-a făcut milă şi i-a permis să vină. Era riscant, era neplăcut dacă. dintr-odată i s-ar fi făcut rău şi mai ales dacă i s-ar fi întâmplat ce era de aşteptat – despre asta, mama nu se exprima

6 – Facla în ureche prea clar, ţinând cont de vârsta noastră, menajându-ne cu detaliile. Femeia a asigurat-o că se va întâmpla peste două luni şi că până atunci poate lucra orice. Aşa a şi fost, era de o hărnicie uimitoare. „Femeile care nu sunt gravide ar putea lua exemplu de la ea”, spuse mama.

Odată, când am venit la masă acasă, m-am uitat din casa scărilor în curte: Doamna Lischka era jos şi bătea covoarele, îi venea greu să nu le atingă cu burta şi, de fiecare dată când bătea, făcea o ciudată mişcare de rotaţie. Părea să se îndepărteze cu un gest reprobabil, ca şi când

acest covor i-ar fi atât de urât încât doreşte să-l ignore cu orice preţ. Faţa-i era roşie ca racul, de la înălţimea de la care priveam ai fi putut crede că-i furie, sudoarea îi picura pe faţa înfierbântată şi striga ceva ce n-am înţeles. Deoarece nu era nimeni cu care-ar fi putut vorbi, mă gândeam că prin aceste exclamaţii îşi făcea curaj la bătut.

Am dat buzna în locuinţă şi am întrebat-o pe mama dacă a văzut-o jos în curte pe doamna Lischka. Va veni îndată sus, a fost răspunsul, azi primeşte şi ceva de mâncare, în zilele când bate covorul primeşte de mâncare. Contractual mama nu era obligată să-i dea – a folosit cuvântul „contractual" – dar îi era aşa de milă de – ea. I-a spus că-i obişnuită să nu mănânce toată ziua, seara îşi făcea ceva acasă. Pe mama n-a răbdat-o inima să se uite la ea şi-n zilele în care bătea covorul îi dădea de mâncare. De asta se bucură totdeauna şi de aceea bate cu atâta forţă. E totdeauna lac de sudoare când ajunge cu covoarele sus, nu poţi rezista atunci în bucătărie de putoare, de aceea, în aceste zile, marna ducea ea însăşi mâncarea în sufragerie, lăsând-o pe doamna Lischka să-şi potolească foamea în bucătărie. Îi dădea câte o farfurie uriaşă plină, niciunul din noi trei, nici măcar Georg, cel mai mic, nu putea mânca atâta. Îndată dispărea totul, poate că-şi împacheta ceva şi mai băga în sacoşă. În faţa ei, a „stimatei doamne", nu mânca niciodată, era de părere că nu se cade. Discutam despre asta la masă. Eu întrebam de ce nu primeşte totdeauna de mâncare-şi când spală primeşte ceva, dar nu chiar atât. În zilele când munca e mai uşoară nu primeşte nimic, contractual nu era obligată la nimic şi, de fapt, doamna Lischka era recunoscătoare pentru ce primea, oricum mai recunoscătoare decât mine.

„Recunoştinţa" era un subiect frecvent, când mă revoltam de ceva şi o criticam pe mama îmi scotea ochii

îndată cu nerecunoştinţa mea. O discuţie calmă între noi nu era posibilă. Eu spuneam fără menajamente ce gândeam, mai ales când eram nervos, şi, astfel, ea se simţea mereu jignită. Se apăra cât putea de bine. Simţindu-se la strâmtoare, revenea la sacrificiul pe care-l făcea deja de 12 ani pentru noi, reproşându-mi că nu arăt niciun fel de recunoştinţă pentru asta.

Gândurile *ei* se îndreptau spre cămăruţa suprapopulată din locuinţă şi spre pericolul de care eram ameninţaţi noi trei datorită acestei situaţii, vorbind deschis doar despre lene, despre exemplul negativ al unui om în toată firea, care-n timpul zilei zăcea în pat sau defila, pe jumătate gol, într-un halat soios, în timp ce pe ascuns se gândea la toate viciile de care eu nu bănuiam nimic. Gândurile *mele* se îndreptau spre bucătărie, la doamna Lischka, care era recunoscătoare că din când în când primea de mâncare, care nu mă întâlnea niciodată fără să declare cu cea mai mare bucurie: „Aveţ o mamă bună”, întărindu-şi spusele printr-o clătinare puternică a capului. Amândurora ea ne era un prilej permanent de autoconfirmare: a mamei pentru inima ei bună, căci îi dădea „necontractual” de mâncare, a mea pentru bun-simţ, eu considerându-i munca, în starea ei, drept un păcat. Ne-am avântat în turnirul îngâmfării, doi cavaleri neobosiţi. Cu energia cheltuită în aceste lupte am fi putut bate toate covoarele locatarilor şi ne-ar mai fi rămas ceva şi pentru rufe. Dar era vorba, de asta eram convinşi amândoi, de principii: de recunoştinţă la ea, de dreptate la mine.

Astfel, neîncrederea se mutase cu noi în locuinţă. Pentru mama nu era bine că exista acest mister în casă, cămăruţa suprapopulată a lui Johnnie, iar femeia gravidă în ultimele luni, care se chinuia în curte sau în bucătărie, mă umplea *pe mine* de spaimă. Mă temeam în permanenţă

că va cădea, că vom auzi ţipete, că vom alerga în bucătărie, unde o vom găsi într-o băltoacă de sânge. Atunci ţipetele ar fi ale nou-născutului, iar doamna Lischka ar fi moartă.

CADOUL

Acest an din Radetzkystrabe, unde am locuit atât de înghesuiţi laolaltă, este anul cel mai apăsător pe care-l păstrez în amintire.

Mă simţeam, îndată ce intram în locuinţă, urmărit. Din tot ce făceam sau spuneam, nimic nu era bine. Toate erau atât de apropiate, camera mică în care dormeam şi în care-mi ţineam cărţile, în care căutam să mă salvez cât se putea de repede, era situată între camera comună, de zi, şi dormitorul mamei şi al fraţilor. Nu era posibil să dispari nevăzut înăuntru, saluturile şi explicaţiile în camera de zi constituiau începutul fiecărei întoarceri. Eram tras de limbă, dar fără să se fi ajuns imediat la învinuiri, întrebările trădau neîncredere. Fusesem la laborator sau îmi omorâsem timpul la prelegeri?

Întrebările de genul acesta mi le făcusem singur cu mina mea, prin sinceritate. Obişnuiam să povestesc mai ales despre cursurile care, prin tematica lor, nu se situau prea departe de-o înţelegere mai generală. Istoria europeană de la Revoluţia franceză încoace ne interesa pe fiecare mai mult decât Fiziologia plantelor sau Chimia fizică. Faptul că nu povesteam despre ele, nu însemna nici într-un caz lipsă de interes. Conta însă numai ce spuneam, doar asta era valabil, mă acuzam cu propria-mi gură: Congresul de la Viena mă preocupa mai mult decât acidul sulfuric! „Te risipeşti”, era replica, „aşa n-o să ajungi departe”.

„*Trebuie* să merg la aceste prelegeri”, am spus eu, „altfel mă sufoc. Doar n-o să renunţ la ceva ce mă

interesează cu adevărat pentru simplul motiv că studiez ceva ce nu mi se potriveşte”.

„Dar de ce nu ţi se potriveşte? Nu te pregăteşti doar pentru a exersa o profesiune. Ţi-e teamă că chimia te-ar putea interesa aşii, deodată. Asta-i în fond o profesie de viitor – iar tu o eviţi şi ridici baricade împotriva ei. Să nu te murdăreşti cumva pe mâini! Singurele obiecte curate sunt cărţile. Te duci la toate cursurile posibile, numai pentru a citi în continuare alte cărţi. Şi nu se mai termină, încă tot nu ştii cum stau lucrurile cu tine? Asta a început la tine încă din copilărie. Pentru fiecare carte din care afli ceva nou, ai nevoie de încă zece, din care să te informezi mai departe. Un curs care te interesează e o povară. Tematica lui te va interesa tot mai mult. Filosofia presocraticilor! înţeleg, va trebui să dai un examen din ei. Asta trebuie, lei notiţe, ai deja atâtea caiete pline, atunci la ce-ţi mai folosesc cărţile pe care ţi le doreşti? Crezi că nu ştiu câte ai deja pe listă? La atâtea nu putem face faţă, ţi-ar face rău. Te-ar momi neîncetat, distrăgându-ţi atenţia de la chestiunea ta de bază. Spui că G-omperz e cunoscut în acest domeniu, n-ai spus însă că şi tatăl său era vestit pentru a-i săi» Gânditori greci «?”

„Da”, o întrerupsei, „în trei volume, mi-o doresc, aş vrea s-o am”.

„E suficient să-l numesc pe tatăl profesorului tău şi deja îţi apare în program o operă ştiinţifică în trei volume, doar nu crezi că chiar ţi-o voi face cadou. Trebuie să te mulţumeşti cu fiul. Fă-ţi însemnări şi îilvaţă din caiete”.

„Aşa merge prea încet. Asta durează şi durează, tu nu-ţi poţi închipui. Eu aş dori să citesc mai departe, nu pot aştepta până ajunge Gomperz la Pitagora, vreau să aflu mai repede ceva despre Empedocle şi Heraclit”.

„La Frankfurt ai citit deja atâţia autori antici. Se pare

că n-au fost cei buni. Aceste volume atât de urâte stăteau aruncate peste tot şi arătau toate la fel. De ce n-au fost printre ele şi filosofii greci? încă de pe-atunci te-au interesat lucrurile de care nu vei avea nevoie mai târziu”.

„Pe-atunci nu-mi plăceau filosofii. La Platon m-a reţinut «filosofia ideilor», care face clin lume o umbră. Nici pe Aristotel nu l-am putut suferi niciodată. Un atotştiutor de dragul categorisirilor. Citindu-l, ai impresia că te afli închis în nenumărate sertare. Dacă i-aş fi cunoscut atunci pe presocratici, te rog să mă crezi că aş fi citit fiecare cuvânt scris de ei. Dar nimeni nu mi-a spus vreodată ceva despre ei. Totul începea cu Socrate, de parcă înainte de el n-ar fi existat gânditori. Şi ştii, Socrate nu mi-a plăcut niciodată cu adevărat. Probabil că i-am evitat pe marii filosofi pentru că erau elevii lui…

„Să-ţi spun de ce nu ţi-a plăcut?” Mai bine n-aş fi aflat-o de la ea. Avea o părere cu totul personală şi despre lucruri la care nu se prea pricepea şi, chiar dacă ştiam că n-are dreptate, spusele ei mă ofensau de fiecare dată şi se-aşterneau ca mana peste lucrurile care-mi erau dragi. Simţeam că intenţiona să-mi taie pofta de ele pentru simplul motiv că puneau prea mare stăpânire pe mine. Acest entuziasm pentru atâtea, gata oricând să izbucnească, i se părea ridicol pentru vârsta mea şi nedemn de un bărbat. Asta era dojana cea mai des auzită în perioada în care am locuit în Radetzkystraile.

„Nu-ţi place Socrate pentru că e atât de raţional, porneşte totdeauna din cotidian, are ceva solid, vorbeşte cu simpatie despre meseriaşi”.

„Dar harnic nu era. *Vorbea* ziua-ntreagă”.

„Asta nu vă convine vouă, marilor taciturnii Cât de bine mă pot transpune în situaţia voastră!” Din nou vechea ironie, cu care făcusem cunoştinţă atât de timpuriu, când

m-a învăţat germana. „Sau doreşti să vorbeşti numai tu şi ţi-e teamă de oameni ca Socrate, care înregistrează cu exactitate tot ce se sporovăieşte şi care nu-ţi iartă nimic?”

Era atât de apodictică, de parcă era un presocratic şi cine ştie dacă preferinţa mea pentru aceştia, cunoscuţi abia acum, nu era în legătură cu felul ei de a fi, pe care mi-l însuşisem în totalitate. Cu câtă siguranţă îşi exprima totdeauna părerile! Se pot numi ele, oare, păreri? Fiecare propoziţie rostită avea forţa unei dogme: totul era sigur. Îndoieli nu cunoştea, nu se îndoia niciodată de persoana ei. Poate că era mai bine aşa, pentru că dacă le-ar fi cunoscut, ele ar fi fost înzestrate cu aceeaşi forţă ca şi afirmaţiile ei şi s-ar fi îndoit la nesfârşit, chinuindu-se de moarte.

Am simţit îngrădirea şi am pornit la atac în toate direcţiile. M-am întors înapoi la îngrădire şi din rezistenţa pe care o simţeam, am prins forţe noi pentru alte atacuri. Noaptea mă simţeam singur. Fraţii care o secondau, accentuând critica pe care mi-o făcea cu propriile escapade, dormeau deja, ea însăşi se dusese la culcare. Akmci eram, în sfârşit, liber, şedeam în cămăruţă la măsuţa mea de scris, îmi întrerupeam cititul sau scrisul, privind cu duioşie la coperţile cărţilor mele. Numărul lor nu mai creştea atât de vertiginos ca la Frankfurt. Dar afluenţa lor nu secase de tot, se iveau tot felul de ocazii când ţi se făceau cadouri şi cine-ar fi îndrăznit să-mi dăruiască altceva decât o carte?

La chimie, fizică, botanică şi zoologie generală îmi plăcea să învăţ noaptea şi faptul că mă ocupam noaptea de ele nu era considerat drept risipă de lumină. Dar tocmai manualele nu rămâneau prea mult timp deschise, în locul caietelor de notiţe, în care încercam să ţii pas cu prelegerile, au apărut în curând adevăratele caiete, cele reale în care-mi notam toate exaltările, dar şi toate

necazurile. Înainte de a adormi, ea mai vedea pe sub uşă lumina din cămăruţa mea, acum se inversase legătura din Scheuchzerstraße de la Zürich. Ea îşi putea închipui ce făceam la măsuţă, dar statul până târziu îl punea pe seama studiului pe care-l aprobase o dată pentru totdeauna, admiţându-mi totul, fără să întreprindă nimic împotrivă.

Avea motiv, după cum credea, să-mi supravegheze paşii în această perioadă. N-avea încredere perfectă în chimie: nici nu mă atrăgea suficient, nici nu mă putea interesa la infinit. Ţinând seamă de grijile ei materiale – deşi simţeam că erau neîntemeiate – renunţasem la medicină, numai pentru că ar fi durat prea mult, fapt pe care-l accepta în fond, lăudând sacrificiul făcut. Îşi sacrificase viaţa pentru noi, iar slăbiciunile şi bolile care reveneau periodic stăteau mărturie pentru seriozitatea şi gravitatea acestui sacrificiu. Acum era timpul ca şi eu, fiul cel mai mare, să fac un sacrificiu. Am renunţat la medicină, pe care mi-o închipuiam ca pe o profesie dezinteresată, ca pe-un serviciu adus omenirii, alegând o profesie care nu era cu nimic, mai dezinteresată: viitorul era al chimiei, aşa cum se putea auzi din toate părţile. Existau locuri de mare perspectivă în industrie, chimia era necesară, atât de necesară, încât cine intra în domeniul ei câştiga foarte bine şi faptul că eu consimţeam la această utilitate sau voiam să consimt i se părea ca un sacrificiu pe care-l recunoştea. Dar acum trebuia să rămân consecvent patru ani şi asia-i producea grave îndoieli. Numai cu o condiţie bine stabilită m-am hotărât să fac chimia, anume ca Georg, pe care de pe vremea lunilor petrecute împreună în Praterstraße îl iubeam mai mult decât pe oricare alt om, să poată studia medicina în locul meu. Îl copleşisem deja cu propria-mi înclinaţie pentru acest studiu şi el nu-şi dorea nimic mai bun decât să facă ceva la ce renunţasem

eu, în favoarea lui.

Îndoielile ei erau îndreptăţite. Eu aveam propria-mi versiune asupra acestei chestiuni; nu *era* un sacrificiu, pentru că nu studiam de fapt chimia cu intenţia de a deveni cândva un chimist care câştigă bine. Prejudecata faţă de activităţile pe care le făceai de dragul câştigului şi nu din motive de vocaţie interioară era de neînvins. O linişteam pe mama, lăsând-o să creadă că într-o zi voi merge chimist într-o fabrică. Dar nu discutam niciodată despre asta, era o ipoteză a ei tăinuită, pe care eu o toleram. S-ar fi putut numi un armistiţiu: m-am abţinut de la toate discursurile referitoare la faptul că nicio profesie care nu este o vocaţie nu merită să fie îmbrăţişată şi că nu contează nicio profesie care nu este mai necesară pentru ceilalţi decât pentru tine însuţi. În schimb, ea nu-şi imagina viitorul chimiei. Nu uitase încă ce se-ntâmplase în război, în urmă cu câţiva ani, când s-au folosit gaze toxice şi nu cred că i-a fost uşor să treacă peste acest aspect al chimiei, pentru că a rămas o adversară a războiului şi în perioada trezirii la realitate şi a privaţiunilor îndurate. Astfel treceam amândoi sub tăcere viitorul sumbru ce-mi stătea în faţă ca urmare a „sacrificiului”. Important era că mergeam zilnic la laborator şi că, prin orele regulate de acolo, m-am obişnuit cu o ocupaţie care îşi impunea propria-i disciplină, fără să alimenteze nici setea devorantă de cunoaştere, nici proclamaţiile poetice.

Nu bănuia cât de mult o amăgeam cu felul acestei ocupaţii. Nicio clipă nu mi-am propus în mod serios să lucrez vreodată cu chimist. *Mergeam* la laborator, unde îmi petreceam cea mai mare parte a zilei, făceam ce se cerea acolo, nu mai rău decât ceilalţi; pentru a mă justifica, am inventat o motivaţie proprie. Nici nu era dorinţa mea să aflu şi să-mi însuşesc *tot* ce exista pe lume în materie de

ştiinţă, nici n-aveam credinţa neclintită că acest lucru ar fi de dorit şi de asemenea posibil. Niciunde nu vedeam margini, nici în capacitatea de asimilare a creierului uman, nici în natura monstruoasă a unei creaturi care nu consta decât din ceea ce a asimilat şi intenţia de a asimila în continuare. Nu aflasem încă nici că o ştiinţă oarecare, spre care mă avântam, mi s-ar fi refuzat. În plus, avusesem câte un profesor slab, care nu-ţi transmitea nimic, absolut nimic şi care, în schimb, te umplea de aversiune pentru obiectul său. Un asemenea profesor fusese cel de chimie, de la Frankfurt. Nu rămăsesem de la orele lui cu mai mult decât cu formulele pentru apă şi acid sulfuric, iar mişcările sale în timpul celor câtorva experienţe pe care ni le-a prezentat, m-au umplut de greaţă. La orele lui ţi se părea că un leneş deghizat ar fi şezut în faţa noastră şi, din oră în oră, ar fi mânuit tot mai încet aparatele. Astfel, în loc să fi rămas cu ceva din chimie, am rămas cu un adevărat gol. Acest gol trebuia acum umplut şi el era aşa de mare încât pentru aceasta trebuia chiar să studiezi chimia.

Pentru amăgiri nu există limite şi-mi amintesc precis cât de des îmi repetam acest argument când cei de acasă insistau să nu fac prea multe lucruri deodată că trebuie să mă concentrez asupra chimiei. Tocmai ceea ce ştiam cel mai puţin avea să devină învăţătura mea cea mai temeinică. *Acesta* era sacrificiul pe care-l aduceam unei ignoranţe condamnabile, şi medicina, la care renunţasem, era *cadoul* pe care i-l făceam fratelui meu pentru a-i dovedi dragostea ce i-o port. El era o bucăţică din mine, împreună am fi cucerit atunci întreg arsenalul ştiinţei şi astfel nimic nu ne-ar fi putut despărţi vreodată unul de altul.

ORBIREA LUI SAMSON

Printre reproşurile pe care mi-a fost dat să le aud adesea în acest an, exista unul care-mi dădea mult de

gândit: şi anume, că nu ştiu ce e viaţa, că sunt orbit, că nici măcar nu *doresc* să ştiu. Că port ochelari de cal şi sunt hotărât să nu privesc niciodată lumea fără ei. Că aş căuta mereu ceea ce cunosc din cărţi. Ori că mă limitez prea mult asupra *unui anume fel* de cărţi, ori că extrag din ele ceea ce-i fals – orice încercare de a discuta cu mine lucrurile aşa cum se petrec ele în realitate, ar fi sortită eşecului.

„Vrei ca totul să fie de o moralitate absolută sau dacă nu să rui mai fie nimic. Cuvântul libertate, pe care-l ai mereu pe buze, e o glumă. Un om mai lipsit de libertate decât tine e greu să existe. Nu eşti în stare să te confrunţi *spontan* cu un eveniment, fără ca prin minte să ţi se perinde mai întâi toate prejudecăţile, până când acesta devine cu totul invizibil. Poate că la vârsta ta faptul n-ar fi atât de grav, dacă n-ar exista această rezistenţă îndărătnică, încăpăţânarea şi dorinţa fermă de a lăsa lucrurile aşa cum sunt, de a nu le schimba niciodată. În ciuda vorbelor tale mari, habar n-ai de dezvoltare, de maturizarea treptată, de perfecţionare şi mai ales de faptul că un om e util şi pentru alţii. Cel mai mare rău este orbirea ta. Poate că ai învăţat ceva şi de la Michael Kohihaas. Dar tu nu eşti un caz interesant, fiindcă, oricum, el a trebuit să facă ceva. Tu ce faci?”

Era adevărat că nu voiam să învăţ cum se petrec lucrurile în realitate. Aveam sentimentul că, intuind reprobabilul, mă făceam părtaş la el. Refuzam să învăţ, dacă învăţătura însemna parcurgerea unuia şi aceluiaşi drum. Era învăţătura *imitativii*, împotriva căreia mă apăram. Împotriva acesteia purtam ochelari de cal, căci avea dreptate. Îndată ce prindeam de veste că mi se *recomandă* ceva, doar pentru că aceasta era uzanţa, mă încăpăţânam, prefăcându-mă că nu înţeleg ce mi se cere.

Pe alte căi însă, realitatea se apropia atunci de mine mult mai mult decât ar fi bănuit ea şi probabil chiar eu.

Pentru că un drum spre realitate trece prin tablouri. Nu cred să existe un drum mai bun. Te orientezi după imuabil, epuizând prin aceasta elementele schimbătoare. Tablourile sunt nişte năvoade, ceea ce apare în ele este captura perenă. O parte din ea scapă, alta se degradează, dar încerci din nou, porţi năvoadele cu tine, le arunci în apă şi ele devin mai rezistente prin captură. Important este însă ca aceste tablouri să existe şi *în afara* omului, în om până şi ele fiind supuse schimbării. Trebuie să existe un loc unde nu numai el le poate găsi neatinse, un loc unde le găseşte oricine are incertitudini. Simţindu-şi prăbuşirea se adresează unei imagini. Aici experienţa ia – sfârşit şi priveşte realitatea în faţă. Omul se linişteşte cunoscând realitatea, care este a sa proprie, deşi îi fusese prefigurată. Aparent; a există şi în afara lui, dar această aparenţă înşală. Tabloul are nevoie de experienţa *lui* pentru a prinde viaţă. Aşa se explică faptul că unele tablouri ard mocnit timp de generaţii, deoarece nimeni nu le poate privi cu acea experienţă care să le trezească.

Puternic se simte cel ce găseşte tablourile de care are nevoie experienţa sa. Sunt mai multe – foarte multe nu pot fi, deoarece sunsul lor constă în concentrarea realităţii; în dispersarea ei, aceasta *i-v* trebui să se risipească şi să dispară. Nu trebuie însă să existe nici un singur tablou care să-l constrângă pe posesor, care să nu-l mai (» libereze nicicând şi să-i interzică transformarea. Sunt mai multe tablouri ele care ai nevoie pentru propria-ţi viaţă şi, dacă le găseşti de timpuriu, nu pierzi prea mult din ea.

Norocul meu a fost că mă aflam la Viena pe când am avut cea mai mare nevoie de asemenea tablouri. Împotriva falsei realităţi cu care eram ameninţat, cea a trezirii, a

rigidităţii, a rentabilităţii, a îngrădirii, trebuia să găsesc cealaltă realitate, care era destul de întinsă, ca să-i poţi stăpâni duritățile şi să nu te laşi copleşit de ele. Am dat peste tablourile lui Bruegel. Cunoştinţa mea cu ele nu a început acolo unde sunt expuse adevăratele splendori, în muzeul de artă. Printre cursurile de la Institutul de fizică şi chimie, îmi făceam timp pentru o scurtă vizită la Palatul Liechtenstein. Din Boltzmanngasse coborai în fugă pe Strudihofstiege şi te aflai îndată în minunata galerie, care azi nu mai există, acolo am văzut primele tablouri de Bruegel. Puţin îmi păsa că erau copii – tare aş vrea să-l văd pe imperturbabilul, acela cu nervi de oţel care, confruntat dintr-odată cu aceste tablouri, şi-ar pune întrebarea: copii sau originale?

Pentru mine, n-aveau decât să fie copii după copiile copiilor, puţin m-aş fi sinchisit, pentru că erau „Parabola orbilor” şi „Triumful morţii”. Toţi orbii pe care i-am văzut mai târziu se trăgeau din cel dintâi din aceste tablouri.

Gândul orbirii mă urmărise de mic copil, când m-am îmbolnăvit de pojar şi mi-am pierdut pentru câteva zile vederea. Acum vedeam şase orbi înşiruiţi pieziş, sprijinindu-se în bastoane sau unul de umărul celuilalt. Primul dintre ei, care-i conducea, se afla deja în şanţul cu apă, al doilea, care urma să cadă şi el, îşi întorcea toată faţa spre vizitator: orbitele goale şi gura căscată de spaimă, rânjind. Între el şi cel de al treilea era cea mai mare distanţă din acest tablou, amândoi mai ţineau încă strâns bastonul care-i lega, dar al treilea simţise o zdruncinătură, o mişcare nesigură şi, cu o uşoară ezitare, se ridică pe vârfuri, chipul lui, care se vedea din profil – numai unul din ochii orbi –, nu trădează spaimă ci începutul unei întrebări, în timp ce în spatele său cel de-al patrulea, plin de încredere încă, zăboveşte cu mâna pe

umărul lui şi are faţa îndreptată în sus, spre cer. Gura îi e larg deschisă, de parcă ar aştepta să primească de sus ceva ce ochilor li se refuză. Bastonul lung din mâna dreaptă îl ţine doar ca să-l ţină, fără să se sprijine în el. Acesta este cel mai credincios din cei şase, încrezător până-n pânzele albe, ultimii doi din spatele său merg resemnaţi în urma lui, fiecare ca un satelit al celui din faţă. Şi gura lor e deschisă, dar mai puţin, ei se află cel mai departe de şanţul cu apă, nu aşteaptă şi nu se tem de nimic, nu-şi fac niciun gând. Dacă n-ar fi atât de mult vorba de ochii nevăzători, s-ar mai putea spune câte ceva despre degetele celor şase, ele apucă şi ating altfel decât ale văzătorilor; şi picioarele lor dibuie altfel pământul.

Acest tablou ar fi fost de ajuns singur pentru o galerie, dar apoi m-am trezit pe neaşteptate – mai simt şi azi şocul – faţă în faţă cu „Triumful morţii”. Sute de morţi în chip de schelete, schelete foarte vioaie, se străduiesc să atragă spre dânşii tot atâţia vii. Sunt figuri de tot felul, fie ca mase, fie ca indivizi pe care îi recunoşti drept reprezentanţi ai unei pături sociale, într-un efort uriaş, energia lor întrecând cu mult pe cea a celor vii asupra cărora s-au năpustit. Totodată, se ştie că vor reuşi, dar încă n-au reuşit. Eşti de partea celor vii, a căror apărare ai dori s-o întăreşti, dar eşti derutat de faptul că morţii par mai vii decât ei. Vitalitatea morţilor, dacă vrem s-o numim aşa, are un singur sens, anume acela de a-i atrage spre dânşii pe cei vii. Ei nu se risipesc, nu fac mai multe lucruri deodată, nu doresc decât unul şi un singur lucru, pe când cei vii se agaţă de existenţa lor în toate chipurile. Niciunul măcar nu se dă bătut, n-am întâlnit în acest tablou măcar unul *sătul* de viaţă, fiecăruia trebuie să-i smulgi ce nu dă de bunăvoie. Energia acestei apărări, sub sute de înfăţişări, mi s-a transmit şi mie iar de atunci am avut

adesea senzaţia că aş fi întruchiparea tuturor acestor oameni care opun rezistenţă morţii.

Am înţeles că de amândouă părţile era vorba de mulţime, şi oricât de mult şi-ar simţi fiecare propria-i moarte, acelaşi lucru e valabil pentru oricine altcineva şi de aceea trebuie să te gândeşti la ei împreună.

E adevărat că aici moartea mai triumfă încă, dar nu lasă impresia unei bătălii încheiate o dată pentru totdeauna, ea se repetă, se reia de la capăt şi, aşa cum o trăieşti aici, nu-i deloc sigur că va avea întotdeauna acelaşi sfârşit. Acest „Triumf al morţii” de Bruegel a fost cel dintâi lucru care mi-a dat o deplină încredere în lupta mea. Fiecare din tablourile sale văzute la Muzeul de istoria artei mi-a mai dăruit încă un crâmpei de realitate eternă. Am stat de sute de ori în faţa fiecăruia, le cunosc la fel de bine ca şi pe fiinţele ce-mi sunt cel mai aproape; printre cărţile pe care le-am proiectat şi pe care îmi reproşez că nu le-am dus la capăt, există şi una care cuprinde toate trăirile mele în faţa tablourilor lui Bruegel.

Acestea însă, n-au fost cele mai vechi tablouri pe care le-am văzut, în Frankfurt, ca să ajungi la Städel, trebuia să traversezi Main-ul Priveai râul şi oraşul şi respirai adânc, iar aceasta îţi dădea curaj faţă de lucrurile înfricoşătoare ce te aşteptau. Era marele tablou al lui Rembrandt, „Orbirea lui Samson”, care m-a înspăimântat, m-a chinuit şi m-a reţinut în preajma lui. Îl priveam de parcă s-ar fi desfăşurat înaintea ochilor mei şi, fiindcă înfăţişa momentul în care Samson îşi pierde lumina ochilor, era o mărturie dintre cele mai îngrozitoare. În faţa orbilor simţeam mereu sfială şi nu-i privisem niciodată prea îndelung, deşi mă fascinau. Întrucât ei nu mă puteau zări, mă simţeam vinovat faţă de dânşii, aici nu era starea de orb, ci orbirea însăşi.

Samson zace cu pieptul gol, cu cămaşa căzută, cu piciorul drept întins pieziş în sus şi cu degetele de la picioare chircite într-o durere cumplită. Un mercenar cu coif şi platoşă, aplecat deasupra lui, i-a înfipt fierul în ochiul drept, sângele ţâşneşte peste frunte, peste părul retezat scurt, lângă el stă ghemuit un mercenar care-i ţine capul pe direcţia fierului. Un alt ajutor de călău ocupă partea stângă a tabloului. El stă cu picioarele desfăcute, înclinat spre Samson şi ţine cu amândouă mâinile halebarda, îndreptată spre ochiul stâng al lui Samson, strâns închis. Halebarda acoperă jumătate din tablou, ca o ameninţare a orbirii ce se va repeta. Ca orice om, Samson are şi el doi ochi, zbirului care ţine halebarda i se vede numai unul, aţintit spre faţa mânjită de sânge a lui Samson şi spre îndeplinirea misiunii. Fascicolul de lumină cade asupra lui Samson din afara grupului în care se petrece totul. Este imposibil să-ţi scape din câmpul vizual; acest proces nu reprezintă încă starea de orbire, aceasta abia se instalează şi nu are nevoie nici de înţelegere, nici de menajamente. Ea vrea să fie privită şi cine a văzut-o ştie ce înseamnă orbirea şi o vede pretutindeni. Există în tablou doi ochi care rămân aţintiţi spre orbire şi n-o slăbesc din privire – ochii Dalilei, care o ia la goană triumfătoare, ţinând într-o mână foarfeca, iar în cealaltă părul retezat al lui Samson. îi e teamă, oare, de acela al cărui păr îl ţine în mână? Vrea, oare, să se salveze de ochiul care i-a mai rămas lui Samson? îşi întoarce privirea înapoi către el, pe chipul ei cuprins de ură şi de tensiune ucigătoare cade tot atâta lumină ca şi pe al celui orbit. Gura îi este întredeschisă: „Samson, au năvălit filistenii peste tine!”, a strigat el în clipa aceea.

Îi pricepe oare graiul? Cuvântul filisteni îl înţelege, e numele alor săi pe care dânsul i-a învins şi i-a omorât. Ea

se uită în răstimpuri la el, în vreme ce e desfigurat, nu-i va cruţa ochiul rămas, nu va striga „îndurare!” şi nu se va arunca în faţa cuţitului, nu-l va ocroti cu vechea lui putere, părul pe care-l ţine în mână. La ce priveşte în urmă? La ochiul orbit şi la cel care va fi orbit. Aşteaptă fierul care se va înfige încă o dată. Totul se întâmplă clin voinţa ei. Bărbaţii în platoşe şi cel cu halebarda sunt slugile sale. Ea i-a luat puterea. E stăpână acum pe puterea lui şi-l urăşte şi se mai teme de el şi acum, şi-l va urî tot timpul cât se va gândi la această orbire, iar ca să-l urască se va gândi într-una la ea.

Din acest tablou, pe care l-am contemplat adesea, am învăţat ce este ura. Eu o simţisem de timpuriu, mult prea timpuriu, la cinci ani, când am vrut să-mi omor tovarăşa de joacă cu toporul. Dar a avea cunoştinţă despre simţăminte nu înseamnă încă nimic. Trebuie să-ţi apară mai întâi în faţa ochilor, trăite pe pielea altora, ca să le înţelegi. *Reală* devine doar recunoaşterea trăită anterior. La început zace în tine fără s-o poţi denumi, apoi apare deodată ca reprezentare şi ceea ce li se întâmplă altora se plăsmuieşte în tine însuţi ca amintire: acum este real.

PREŢUIRE TIMPURIE PENTRU INTELECT

Tinerii cu care eram în relaţii aveau o trăsătură comună, oricât de mult s-ar fi deosebit în rest unii de alţii: se interesau numai de probleme spirituale. Erau informaţi despre tot ce apărea în ziare, dar se emoţionau doar atunci când era vorba de cărţi. Câteva cărţi stăteau în centrul atenţiei, ar fi fost compromiţător să nu poţi vorbi despre ele. Cu toate acestea nu se poate spune că se imita o părere generală sau la modă, asemenea cărţi le citeai singur, citeam unul în faţa celuilalt pasaje din ele, le citai pe ele rost. Critica nu numai că era permisă, ci era dorită, căutai să găseşti puncte de atac care contestau reputaţia

publică a unei cărţi şi se discuta cu înflăcărare, punându-se mare accent pe logică, prezenţă de spirit şi umor. Cu excepţia celor decretate de Karl Kraus, nimic nu era fix, ne făcea mare plăcere să zgândărim lucrurile care se impuneau prea uşor şi prea x-apid.

Cărţile de caz-e ne ocupam în mod deosebit erau cele care ne permiteau mult spaţiu de desfăşurare. Perioada influenţei masive a lui Spengler, al cărei martor fusesem la masa pensiunii din Frankfurt, părea să fi apus; sau poate că influenţa sa n-a fost atât de importantă la Viena? Un accent pesimist era însă şi aici de netăgăduit: „Sex şi caracter" a lui Otto Weininger – deşi apărută în urmă cu douăzeci de ani – mai făcea obiectul fiecărei discuţii. Cărţile pacifiste ale perioadei de război petrecute la Zürich fuseseră date toate la o parte de „Ultimele zile ale omenirii". Nu intra deloc în discuţie literatura decadenţei. Hermann Bahr22 îşi trăise traiul, numărul rolurilor sale fusese prea mare, acum niciunul nu mai era luat în serios. Atitudinea faţă de război, în special *în timpul* războiului, era hotărâtoare pentru prestigiul unui scriitor. Astfel, numele lui Schnitzler a rămas neatins, îşi pierduse actualitatea, dar nu era luat în derâdere, spre deosebire de alţii, el nu-şi pusese niciodată serviciile în slujba propagandei de război. Nici nu era o perioadă favorabilă Vechii-Austrii. Monarhia, de curând dezmembrată, era discreditată, aşa cum mi s-a spus, monarhişti ar mai exista doar printre femeile cucernice. Lumea era desigur conştientă de ciuntirea Austriei, de uimitoarea dăinuire a Vienei – a capitalei, de-acum mult prea mari, a „hidrocefaiului". Dar nu se renunţa nici într-un caz la pretenţiile intelectuale care caracterizau un oraş cosmopolit. Interesa tot ce exista pe lume, de parcă asta ar fi fost important şi pentru lume, ce părere ai despre ea,

dacă te cramponai de tradiţii specifice Vienei, aşa cum se formaseră ele în timp, mai ales în muzică. Indiferent dacă erai muzical sau nu, te duceai la concerte cu bilet în picioare. Cultul pentru Gustav Mahler, compozitor încă puţin cunoscut în rest, deja atinsese aici un prim punct culminant, celebritatea sa era incontestabilă.

Aproape că nu exista discuţie în care să nu apară numele lui Freud, un nume nu mai puţin comprimat decât cel al lui Karl Kraus, dar mai atrăgător prin diftongul mai închis şi „d”-ul de la sfârşit, şi prin importanţa sa. O serie de nume monosilabice circulau pe vremea aceea, ele ar fi corespuns celor mai diverse necesităţi, dar cu Freud chestiunea se prezenta altfel: prin câteva dintre creaţiile lui lexicale intrase în uzul lingvistic. Figurile marcante ale universităţii îl respingeau încă cu aroganţă. *Actele ratate* însă deveniseră un fel de joc social. Pentru a putea utiliza cât mai des cuvântul preferat, ele se produceau pe bandă rulantă, în orice discuţie, oricât de animată şi aparent spontană, urma un moment în care-i puteai citi partenerului pe buze: acum urmează un act ratat. Şi îndată şi era spus, se putea trece cu încredere la explicarea lui, la descoperirea proceselor care duseseră la formarea lui, discutând cu această ocazie amănunţit şi neobosit despre propriile-ţi probleme, fără a lăsa neapărat impresia că-i vorba de chestiuni particulare, întrucât luai parte la explicarea unui proces de interes general, ba chiar ştiinţific.

În tot cazul, asta am recunoscut-o îndată, era partea cea mai convingătoare din învăţătura freudiană. Când era vorba de acte ratate, n-aveam niciodată sentimentul că ceva era ajustat cu orice preţ spre a se potrivi într-o schemă mereu aceeaşi şi tocmai de aceea devenită în curând plicticoasă. Şi fiecare descoperea în felul său actele

ratate. Se petreceau lucruri amuzante, uneori se ajungea într-adevăr la un autentic act ratat şi atunci observai imediat că nu fusese premeditat. Cu totul altfel se prezentau lucrurile cu complexul lui Oedip. Pentru ăsta se băteau, fiecare îl voia pe al său, ba li se mai puneau în cârcă şi celor prezenţi. Oricine era de faţă la aceste întâlniri joviale putea fi convins că dacă nu aducea singur vorba de Oedipul său, după o privire nemilos de pătrunzătoare era bombardat cu el de un altul. Într-un anume fel ajungea fiecare (chiar şi fiii postumi) la propriul Oedip şi, în cele din urmă, era prezentă toată societatea, la fel de culpabilă, potenţiali amanţi ai mamelor şi asasini ai taţilor, înceţoşaţi de numele mistic, tainici regi ai Tebei.

În această privinţă aveam îndoielile mele, poate pentru că de mic am cunoscut gelozia criminală, fiind perfect conştient de multiplele ei motive. Dar chiar şi în cazul când unul din numeroşii reprezentanţi ai acestei idei freudiene ar fi reuşit să mă convingă de valabilitatea ei generală, n-aş fi admis niciodată această denominare. Ştiam cine a fost Oedip, citisem pe Sofocle, nu voiam să-mi scape dimensiunea înfricoşătoare a sorţii sale. În perioada când am sosit eu la Viena, teoria freudiană devenise o flecăreală banală, nimeni nu i se putea sustrage, nici cel mai mândru dispreţuitor al plebei nu se dădea în lături de la un „Oedip”.

Trebuie recunoscut însă că mai domnea impresia războiului de curând încheiat. Nelegiuita cruzime ce se perindase prin faţa ochilor nu era uitată. Mulţi dintre cei care participaseră activ la război se întorseseră acum. Ei ştiau prea bine ce fuseseră în stare să facă la ordin şi râvneau la tot felul de explicaţii pe care psihanaliza le oferea pentru predispoziţii asasine. Banalitatea constrângerii colective sub care se aflaseră se oglindea în

banalitatea explicaţiei. Era deja curios să observi cât de *inofensiv* devenea cel care ajungea la Oedipul său. În multiplicarea sa, soarta cea mai înspăimântătoare se dispersează în firicele de praf. Mitul pătrunde în om, îl sugrumă şi-l zgâlţâie. „Legea naturii" la care este redus mitul nu reprezintă altceva decât melodia pe care joci.

Tinerii cu care aveam eu de-a face nu fuseseră în război. Toţi mergeau însă la conferinţele lui Karl Kraus şi cunoşteau – pe de rost se poate spune – „Ultimele zile ale omenirii". Aceasta le era posibilitatea de a recupera acum perioada de război care le-a umbrit tinereţea şi o altă metodă, care să fi fost în acelaşi timp mai concentrată şi mai legitimă, cu greu s-ar fi putut afla. Astfel războiul le era mereu prezent şi întrucât nu se gândeau să-l uite, pentru că nu trebuiseră să scape de el, îi preocupa necontenit. Ei nu cercetau starea oamenilor ca masă, prin care aceştia, devotaţi şi de bunăvoie, au ajuns în război şi apoi de zile, după ce războiul fusese pierdut – chiar dacă în alt mod – au rămas captivii lui. Despre asta nu se spusese aproape nimic, o teorie a acestor fenomene nu exista încă. Ce avea Freud de spus în această privinţă era, cum mi-am dat singur seama în curând, complet nesatisfăcător. Astfel ei se mulţumeau cu psihologia proceselor individuale, aşa cum le-o oferea. Freud cu o siguranţă imperturbabilă. Indiferent ce le-aş fi spus despre enigma masei, care-mi dădea multă bătaie de cap din perioada de la Frankfurt, lor li se părea indiscutabil, pentru asta nu exista încă o formulă intelectuală. Tot ce nu era inclus într-o formă nu exista, trebuia să fie o închipuire, n-avea trăinicie, pentru că, altfel, ar fi apărut într-o formă oarecare fie la Freud, fie la Kraus.

Golul pe care-l simţeam aici nu se putea umple deocamdată cu nimic. N-a durat foarte mult, doar până la

prima zăpadă a lui 1924 pe 1925, când s-a produs revelaţia, care ulterior mi-a determinat toată viaţa. Trebuie s-o numesc „revelaţie”, pentru că trăirea ei a fost legată de o clipă de har, stăpânindu-mă aşa, deodată, ca un sentiment puternic de expansiune. Mă găseam pe o stradă din Viena, într-o mişcare rapidă şi neobişnuit de energică care a durat tot atât, cât „revelaţia” însăşi. N-am uitat niciodată ce s-a petrecut în această noapte. Mi-a rămas în minte ca o clipită, după 55 de ani, exact atâţia ani au trecut, o simt ca pe ceva *inepuizabil*. Deşi conţinutul noţional al acestei iluminări este atât de simplu şi redus, încât efectul ei ar fi inexplicabil, totuşi mi-am extras de aici, ca dintr-o revelaţie, forţa pusă, 35 de ani de viaţă, dintre care 20 în întregime, în slujba explicării ideii de masă, cum se naşte puterea din masă şi cum se răsfrânge apoi asupra ei. Pe atunci nu eram conştient cât din preocupările mele se datorau faptului că exista la Viena un om ca Freud, că se vorbea despre el astfel, ca şi când *însuţi* ai putea, prin propria-ţi voinţă şi decizie, să ajungi la explicarea lucrurilor. Deoarece ideile lui nu mă satisfăceau, lăsându-mi neexplicat fenomenul cel mai important, mi-am format sincera şi naiva convingere că ceea ce întreprindeam eu era ceva cu totul diferit şi complet independent de el. Îmi era limpede că am nevoie de el ca adversar. Că mi-a servit însă, într-un fel, şi ca model, de asta nu m-ar fi putut convinge nimeni pe-atunci.

Această revelaţie, de care-mi amintesc atât de clar, a avut loc pe Alserstrabe. Era noapte, pe cer m-a izbit reflectarea roşie a oraşului pe care-o examinam ridicându-mi capul. Nu eram atent cum păşeam, m-am poticnit uşor de mai multe ori şi, într-un astfel de moment, cu capul înălţat, având în faţa ochilor cerul roşu care, de fapt, nu-mi plăcea aşa, mi-a trecut deodată prin minte că există un

instinct al masei, aflat mereu în contradicţie cu cel al personalităţii şi că din disputa celor două se poate explica mersul istoriei omenirii. Asta nu putea fi o idee nouă, dar pentru mine era nouă, pentru că m-a atins cu o forţă nemaipomenită. Mi se părea că tot ce se întâmplă acum în lume s-ar putea deriva de aici. Că masa exista, o aflasem la Frankfurt, acum la Viena o retrăisem; că ceva îi constrângea pe oameni să devină *masă* mi se părea evident şi incontestabil, că masa se descompunea în indivizi nu era mai puţin evident, la fel şi faptul că aceşti indivizi voiau să redevină masă. Nu mă îndoiam de tendinţele spre şi dinspre masă, ele mi se păreau atât de puternice şi oarbe, încât le simţeam ca pe un instinct şi aşa le-am şi denumit. Ce era însă cu adevărat masa, asta nu ştiam, era o enigmă pe care mi-am propus s-o dezleg, mi se părea cea mai importantă, în tot cazul cea mai remarcabilă enigmă din lumea noastră.

Dar ce palid, ce epuizat, ce anemic sună ceea ce spun acum despre această problemă. Am spus „forţă nemaipomenită” şi tocmai asta a fost, pentru că energia care m-a copleşit dintr-odată mă silea să merg mai repede, aproape să fug. Am gonit pe Alserstrabe cât era de lungă până la centură, mi se părea c-am ajuns aici într-o clipă, un ţiuit în urechi, cerul de acelaşi roşu neschimbat, ca şi când această culoare i-ar fi fost dată pentru totdeauna, mă tot împiedicam dar fără să cad, împiedicatul era ca o parte integrantă a mişcării generale. În felul acesta n-am mai trăit niciodată mişcarea, nici nu pot spune că mi-am mai dorit-o vreodată, era prea bizară, prea exotică, mult prea rapidă pentru ritmul meu, un exotism care venea din mine însumi, dar pe care nu-l puteam stăpâni.

PATRIARHI

Exotismul Vezei era simţit pretutindeni, ea se

remarca oriunde se afla. O andaluză care nu fusese niciodată la Sevilla, dar vorbea despre oraşul acela de parcă ar fi crescut acolo. Ai întâlnit-o şi în „O mie şi una de nopţi”, chiar de la prima lectură. Pe miniaturile persane era o apariţie familiară. În ciuda acestei omniprezenţe orientale, nu era o figură de vis, imaginea pe care o aveai despre ea era una foarte precisă, chipul ei nu pierea, nu se destrăma, îşi păstra contururile clare şi strălucirea.

Rezistam în faţa frumuseţii ei, care te lăsa fără grai. Ca o fiinţă fără experienţă, abia trecut de adolescenţă, greoi, neşlefuit, un Caliban pe lângă ea, chiar dacă unul foarte tânăr, stângaci, nesigur, grosolan, incapabil de a vorbi în prezenţa ei, deşi acesta era singurul lucru care-mi stătea la îndemână, înainte de o vedea căutam cele mai absurde injurii care trebuiau să-mi slujească drept platoşă împotriva ei: „preţios” era cea mai însemnată „dulceag”, „cavaleresc”…prinţesă”; stăpânind doar jumătatea *cea* nobilă a limbajului, străin de tot ce era real, de brutalitate, de severitate, de asprime. Era destul să mă gândesc la acea prelegere din 17 aprilie pentru a anula aceste învinuiri. Sala îl aplaudase pe Karl Kraus nu pentru fineţe, ci pentru severitatea sa şi în pauza în care am cunoscut-o personal ea părea stăpână pe ea şi superioară şi n-a luat nicio iniţiativă de a se sustrage fugind de la partea a doua a programului. De atunci, la fiecare prelegere – eu le frecventam acum pe toate – o căutam cu privirea pe furiş şi o găseam întotdeauna. O salutam de la distanţă, nu îndrăzneam niciodată să mă apropiu de ea şi eram consternat când nu mă observa, de regulă răspundea la salut.

97

Se făcea remarcată chiar şi aici, cea mai exotică apariţie în acest public. Deoarece stătea totdeauna în

primul rând Karl Kraus o observa cu siguranţă. M-am surprins punându-mi întrebarea, oare ce impresie făcea asupra lui? Ea nu aplauda niciodată, nici acest lucru nu putea rămâne neobservat. Dar, deoarece era prezentă de fiecare dată în acelaşi loc, asta era o măgulire care nici chiar lui nu-i putea rămâne indiferentă. Încă din primul an, când, cu toată invitaţia n-am îndrăznit s-o vizitez, simţeam o iritare crescândă privind locul ei din rândul întâi. Întrucât nu intuiam natura acestei iritări, mă gândeam la cele mai ciudate lucruri. Era mult prea mare gălăgie acolo în faţă, cum de-o fi rezistând la asemenea vacarm? La unele personaje din „Ultimele zile ale omenirii" ar trebui să intri în pământ de jenă şi ruşine; şi ce face oare când trebuie să plângă la „Ţesătorii", la „Regele Lear"? Cum putea suporta să fie privită în timp ce plângea?

— Facla în ureche

Sau poate că dorea acest lucru? Era mândră de acest efect? 11 măgulea oare, plângând în public? Cu siguranţă că nu era lipsită de pudoare, mie mi se părea deosebit de pudică, mai pudică decât oricare alt om, atunci cum stătea acolo, prezentându-i lui Karl Kraus tot ce el însuşi îi demonstra. După conferinţă nu mergea niciodată mai aproape de podium, mulţi încercau atunci să se înghesuie în faţă, ea stătea de o parte şi doar privea. Zguduit, emoţionat şi confuz cum eram de fiecare dată, nu părăseam nici eu pentru multă vreme saia, rămâneam pe loc şi aplaudam până mă dureau mâinile. În această stare o pierdeam din ochi, fără părul ei albăstrui-negru, cu pieptănătura originală, abia aş fi regăsit-o. După conferinţă nu făcea nimic ce mi s-ar fi părut lipsit de demnitate. Nu rămânea mai mult decât alţii în sală, când el revenea să mulţumească publicului, ea nu se afla printre ultimii.

Îi căutam probabil şi asentimentul, deoarece după

aceste conferinţe emoţia mai dura încă mult, indiferent că era vorba de „Ţesătorii”, de „Timon”, de „Ultimele zile ale omenirii”, toate erau punct culminante ale existenţei. Trăiam trecând, de la o astfel de ocazie la alta, ce se întâmpla între ele se situa într-o lume profană. În sală stăteam singur şi nu vorbeam cu nimeni şi făceam în aşa fel, încât să părăsesc singur clădirea. O observam pe Veza pentru că o evitam, nu ştiam cât de mult îmi doream să stau lângă ea. Ar fi fost imposibil, atâta timp cât ea şedea în primul rând, unde o puteau zări toţi. Eram gelos pe Dumnezeul de care eram pătruns, deşi nu căutam să mă baricadez niciunde împotriva lui, deşi, prin toţi porii, eram pe faţă de partea lui, îl invidiam pentru exotica făptură cu părul negru aflată în preajma lui, care râdea şi plângea pentru ei, încovoindu-se sub avântul său. Voiam să fiu lângă ea, dar nu în faţă, unde-şi avea locul ci numai acolo unde acel Dumnezeu n-o vedea, unde ne puteam spune din priviri ceea ce el ne pricinuia.

Chiar în timp ce mă cramponam de hotărârea mândră de a nu o vizita, eram gelos pe ea şi nu bănuiam că adunam forţe pentru a i-o răpi lui Dumnezeu. În timp ce acasă simţeam, sufocat de ostilităţile mamei provocate de comportamentul meu, aveam în faţă clipa când voi suna la uşa Vezei. O alungam cu putere, aşa cum azvârli un obiect, dar ea se apropia tot mai mult. Pentru a rămâne tare, îmi închipuiam tot potopul de bârfe al familiei Asriel. „Cum a fost? Ce-a spus? Mi-am închipuit! Asta nu-i place. Desigur”. Auzeam deja avertismentele mamei, care nu peste mult timp va afla totul. Prin replici şi contrareplici imaginare anticipam ce se va petrece mai apoi aievea. Pe când evitam cu grijă să mă apropiu de Veza şi nu-mi puteam nici măcar închipui ce-o să-i spun ca să nu par bădăran sau în cult, inventam deja toate discursurile

maliţioase, ostile, pe care le voi auzi acasă la adresa ei.

Am ştiut întotdeauna, în ciuda interdicţiilor pe care singur mi le impuneam, că voi merge la ea şi fiecare conferinţă la care o vedeam îmi întărea această convingere. Dar când, într-o după-masă liberă, am ajuns s-o vizitez, trecuse mai mult de un an de la invitaţie. Nimeni n-a aflat nimic, picioarele au găsit singure drumul spre Ferdinandstrafie, mi-am sfărâmat mintea să găsesc o explicaţie plauzibilă care să nu sune nici pueril, nici umilitor. Îmi spusese atunci că i-ar fi plăcut să fie englezoaică, ce era mai la îndemână decât s-o întreb despre literatura engleză? Ascultasem de curând „Regele Lear”, una din cele mai grandioase conferinţe ale lui Karl Kraus, dintre toate piesele lui Shakespeare era cea care mă preocupa cel mai mult. Eram obsedat de imaginea bătrânului de pe câmpia stearpă, cu tufe pitice. Desigur, ea îl avea în minte în limba engleză. Exista ceva în „King Lear” peste care nu puteam trece. Despre asta voiam să vorbesc cu ea.

Am sunat, mi-a deschis şi m-a salutat de parcă m-ar fi aşteptat. Cu câteva zile în urmă, o văzusem la conferinţă în sala de capacitate medie. Ajunsesem întâmplător, cum credeam eu, în apropierea ei şi aplaudasem în picioare, împreună cu ceilalţi. M-am comportat ca un nebun, îmi aruncam braţele în sus, strigând: „Ura! Ura! Karl Kraus!” şi aplaudam. N-am încetat, nimeni nu înceta, mi-am lăsat mâinile în jos doar atunci când m-au durut, şi am observat pe cineva lângă mine care stătea ca-n transă, dar nu aplauda. Era ea, nu ştiam dacă mă observase.

Mă conduse prin coridorul întunecat în camera ei, unde mă întâmpină o lumină caldă. Am luat loc, printre tablouri şi cărţi, fără să mă uit mai bine la ele, pentru că ea şedea faţă-n faţă cu mine la masă şi zise: „Nu m-aţi

văzut. Am fost la «Lear»”. I-am spus că am văzut-o foarte bine şi de aceea am venit. Apoi am întrebat-o de ce la sfârşit Lear trebuie să moară. Fireşte, este un bărbat foarte bătrân, care a suferit lucruri groaznice, clar mi-ar fi plăcut să plec închipuindu-mi că a trecut cu bine peste toate şi că mai trăieşte. El ar trebui să vieţuiască veşnic. Dacă într-o piesă moare un alt erou, unul tânăr, sunt gata să accept, mai ales când e vorba de fanfaroni şi agresivi, adică de aşa-zişii eroi, lor le îngădui moartea, pentru că renumele lor se bazează pe faptul că le-ar fi dorit-o altora în repetate rânduri. Dar Lear, care a ajuns la o asemenea vârstă, ar trebui să trăiască şi mai mult. N-ar trebui să se ştie niciodată că moare. Atâţia alţii au murit în această piesă. Unul însă ar trebui să rămână, şi acest unul ar trebui să fie el.

7*

99

„Dar de ce tocmai el? Nu merită, în sfârşit, liniştea?”

„Moartea e o pedeapsă. El merită să trăiască”.

„Cel mai în vârstă? Cel mai în vârstă să trăiască mai mult? şi câţi tineri au murit înaintea lui, lor le-a fost luată viaţa prin înşelăciune?”

„Cu cel mai în vârstă moare şi altceva. Mor toţi anii lui. Sunt mult mai multe lucruri care se duc odată cu el”.

„Atunci jinduiţi la oameni tot atât de bătrâni ca patriarhii din Biblie?

„Da! Da! Dumneavoastră nu?”

„Nu. V-aş putea prezenta unul. Locuieşte cu două uşi mai încolo. Poate că-şi face apariţia cât sunteţi încă aici”.

„Vă referiţi la tatăl dumneavoastră vitreg. Am auzit de el”.

„N-aţi putut auzi nimic despre el care să se apropie de adevăr. Adevărul îl cunoaştem doar noi, mama şi cu

mine”.

I se părea prea devreme, nu dorea să povestească imediat despre el. Reuşise să-şi apere de el camera, atmosfera ei. Dacă aş fi bănuit ce-o costase, aş fi evitat, probabil, această temă a bătrânilor, care ajunşi odată atât de bătrâni, ar trebui să trăiască la infinit. Venisen. orbit de-a binelea de la „Lear” la ea; şi recunoscător pentru faptul că trăisem împreună ceva atât de minunat, trebuia să vorbesc despre Lear, pentru că el mă minase spre ea şi mă simţeam vinovat. Fără dânsul ar fi durat cu siguranţă mai mult, şi acum iată-mă aici, pătruns de el, cum să nu-l omagiez. Ştiam că tocmai Shakespeare însemna atât de mult pentru ea şi eram convins că nu exista nimic altceva despre care să discute cu mai multă plăcere. N-am ajuns s-o întreb de vizitele în Anglia şi ea nu s-a gândit la copilăria mea de-acolo. Iniţial mă invitase să-i povestesc despre perioada copilăriei petrecute acolo. O atinsesem în punctul cel mai vulnerabil, viaţa cu acest tată vitreg era pentru amândouă, pentru maică-sa şi pentru ea, un chin. Avea aproape 90 de ani şi acum veneam eu şi parcă voiam să-i spun că dacă şi aşa ai ajuns atât de bătrân, atunci lucrul cel mai bun e să trăieşti în continuare.

Atât de mult am rănit-o la prima mea vizită, încât nu mult a lipsit să fie şi ultima. Şi-a revenit, pentru că fusese de-a dreptul speriată, avea sentimentul că ar trebui să se justifice pentru asta şi-mi relată – îi venea destul de greu – cum s-a instalat în iad. Locuinţa în care trăia Veza cu mama ei era alcătuită din trei camere mai mari, aşezate în şir, ale căror ferestre dădeau în Ferdinandstrabe. Se găsea la mezanin, destul de jos, era uşor să fii văzut de pe stradă. De la uşa locuinţei se mergea spre camere printr-un coridor aflat în stânga, în dreapta era bucătăria şi celelalte dependinţe; în spatele bucătăriei se găsea o cămăruţă de

serviciu, întunecoasă şi atât de ascunsă, încât nu te gândeai niciodată la ea.

Prima dintre cele trei camere de pe partea stângă era dormitorul părinţilor. Tatăl vitreg al Vezei, un bătrân uscăţiv, de aproape 90 de ani, zăcea în pat sau stătea în faţa focului dia colţ, îmbrăcat într-un halat. Următoarea, sufrageria, era folosită doar când veneau musafiri. A treia era camera Vezei, pe care şi-o aranjase după propriul ei gust, în culori aşa cum îi plăceau ei, cu cărţi şi tablouri, fistichie şi serioasă în acelaşi timp, în care intrai cu plăcere şi pe care o părăseai cu greu, o cameră atât de diferită de restul locuinţei încât stând pe prag, credeai că visezi – un prag sever spre un loc înfloritor, puţini erau cei cărora le era îngăduit să-l treacă.

Locatara acestei camere îi domina pe alţii într-un mod care friza incredibilul. Nu era o dominaţie bazată pe teamă, totul se petrecea în tăcere, o ridicare de sprânceană era de ajuns pentru a alunga un invadator de pe prag. Principalul duşman era tatăl vitreg, Mento Altaras. În timpuri mai vechi, pe care nu le-am mai apucat, când lupta se ducea încă în mod făţiş, când liniile de demarcare nu fuseseră trasate şi nu era încă sigur dacă se va ajunge vreodată la încheierea unei păci, tatăl vitreg obişnuia să deschidă brusc uşa şi să bată de mai multe ori ameninţător cu bastonul în prag. Bătrânul era înalt şi uscăţiv, îmbrăcat într-un halat, capul său, sumbru, vlăguit semăna cu al lui Dante, de al cărui nume nu auzise niciodată. Izbucnea în strigăte groaznice, blesteme şi ameninţări în spaniolă şi se oprea pe prag bocănind, înjurând până ce i se făcea pe plac în privinţa fripturii sau a vinului.

Ca adolescentă, căutase să se salveze închizând pe dinăuntru amândouă uşile de la camera ei, una care ducea

în sufragerie, cealaltă spre coridor. Apoi, când a crescut mai mare şi s-a făcut mai atrăgătoare, cheile obişnuiau să dispară, iar când lăcătuşul aducea altele noi, dispăreau şi acestea. Mama ieşea, servitoarea nu era totdeauna acasă, bătrânul, dacă poftea ceva, avea, în ciuda vârstei, o forţă uriaşă şi le-ar fi biruit pe soţie, fiică vitregă şi servitoare laolaltă. Era un motiv de teamă. Mama şi fiica nu suportau ideea unei despărţiri definitive. Pentru a putea rămâne în locuinţa mamei sale, Veza inventă o tactică pentru a-l constrânge pe bătrân. Această tactică îi solicita o pricepere, o forţă şi o perseverenţă nemaipomenite pentru o fată de 18 ani. Ea consta în faptul că bătrânul nu primea nimic dacă îşi părăsea camera. Putea bate, urla, înjura, ameninţa, totul era în zadar. Vinul şi friptura i se refuzau până se ducea din nou la el în cameră. Era o metodă pavloviană, inventată de fiica vitregă, care nu ştia nimic despre Pavlov. Au trecut câteva luni până s-a împăcat cu soarta lui. Vedea că primeşte fripturi tot mai fragede, vinuri tot mai vechi, dacă renunţa la ieşirile sale. În caz că-l apuca iar furia şi apărea înjurând şi urlând pe pragul interzis, era pedepsit şi până seara nu primea nimic de mâncare şi de băut.

Îşi petrecuse cea mai mare parte a vieţii la Sarajevo. Copil fiind, vându-se acolo, pe stradă, porumb fiert. Se pomenea de aceste începuturi. Ele se petrecuseră încă la jumătatea secolului trecut şi deveniseră piesa cea mai importantă a legendei sale, începutul ei. Despre ce-a urmat nu mai aflai nimic, urma un salt nemaipomenit; la bătrâneţe, înainte de a se fi retras din afaceri, fusese unul din cei mai bogaţi bărbaţi din Sarajevo şi Bosnia. Avea nenumărate case (47 era cifra care se auzea mereu) şi păduri întinse. Fiii săi, care-i continuau afacerile, trăiau pe picior mare, nu era de mirare că au vrut să-l îndepărteze

pe bătrân din Sarajevo. Considera că trebuie să trăieşti simplu şi retras, fără a-ţi etala bogăţia. Era vestit pentru zgârcen ia şi asprimea sa, refuza donaţiile în scopuri filantropice, ceea ce trecea drept o ruşine nemaipomenită. Apărea aşa deodată, neanunţat, ia marile serate date de fiii săi, gonind oaspeţii din casă cu un baston. Au reuşit să-l căsătorească pe văduvul de peste 70 de ani la Viena. O foarte frumoasă văduvă, Rachel Calderón, a fost momeala la care n-a putut rezista. Fiii respirară uşuraţi îndată ce a ajuns la Viena. Cel mai mare şi-a cumpărat – lucru neobişnuit pe atunci – un avion particular, prin care prestigiul său în oraşul natal a crescut l'oarte mult. Din când în când, venea la Viena şi-i aducea tatălui bani, teancuri groase de bancnote, aşa i se cerea.

În primii ani, bătrânul mai ieşea din casă şi nu permitea nimănui să-l însoţească. Se îmbrăca cu un palton jerpelit care atârna neglijent pe el, pe dedesubt purta nişte pantaloni zdrenţuiţi – arăta ca scos dintr-o ladă de gunoi – o pălărie ponosită pe care o ţinea în mâna stângă; o păstra într-un loc ascuns şi refuza s-o dea la curăţat. Nu înţelegeam de ce o lua, deoarece nu şi-o punea niciodată.

Într-o zi, servitoarea se întorsese acasă tremurând şi spuse că l-a văzut pe domnul la un colţ de stradă, în centrul oraşului, cu pălăria în mână şi un trecător i-a aruncat o monedă. Îndată ce-a sosit acasă a fost luat la întrebări şi s-a înfuriat în aşa hal, încât îţi era frică să nu-şi omoare nevasta cu bastonul greu de care nu se despărţea niciodată. Ea era o persoană blândă, bună, şi-l evita, de data asta însă n-a cedat deloc. I-a luat pălăria şi i-a aruncat-o. Fără pălărie nu s-a mai dus la cerşit. Dar când ieşea, se îmbrăca în continuare cu pantalonii zdrenţuiţi şi cu paltonul jerpelit. Fata fu trimisă să-l urmărească şi bătea pe urmele lui tot drumul lung până la piaţa de

fructe. Îi era aşa de frică de el, încât acolo l-a pierdut din vedere. El s-a întors cu o pungă de pere, oferind-o triumfător soţiei şi fiicei vitrege; spunea că le-ar fi primit pe gratis de la o precupeaţă, fără să dea un ban, şi într-adevăr, el ştia să se uite la tine atât de hămesit şi de jalnic încât precupeţele, îmbătrânite în rele, îi întindeau pe furiş fructe care nici măcar nu erau putrezite.

Acasă avea altceva de privit: aici trebuia să-şi ascundă teancurile de bancnote, şi anume în dormitor, astfel încât să le poată avea mereu aproape. Saltelele celor două paturi erau ticsite de ele, între covor şi duşumea se strânsese un alt covor de bancnote, printre multele perechi de pantofi exista doar una care putea fi încălţată, restul erau burduşite de bani. În dulapul unde-şi ţinea lenjeria exista o duzină de perechi de ciorapi de care n-avea voie să se atingă nimeni şi al căror conţinut îl cerceta adesea. Numai două perechi, pe care şi le lua pe rând, erau destinate purtatului. Nevastă-sa primea săptămânal bani de cheltuială, număraţi exact, suma fusese stabilită de către fiul său printr-o convenţie încheiată cu ea. Încercase s-o înşele cu o parte din bani, dar asta s-a repercutat asupra vinului lui şi a fripturii, din care consuma cantităţi imense, şi atunci a renunţat.

Mânca atât de mult, nerespectând mesele obişnuite, încât te temeai pentru sănătatea lui. Încă de la dejun cerea friptură şi vin, iar la ora zece, cu mult înaintea mesei de prânz, din nou. Nu accepta nimic lângă friptură. Când soţia lui a încercat să-i mai potolească foamea cu garnituri de orez şi legume, pentru ca să nu mai mănânce atâta carne, a trimis cu dispreţ mâncarea înapoi, iar odată, la o altă încercare, a turnat-o furios pe covor, a înfulecat pe nerăsuflate carnea goală şi a mai cerut, susţinând că i s-a dat mult prea puţină. Foamea sa cumplită, râvnind mereu

aceeaşi friptură în sânge, cu greu ar fi putut fi potolită. Soţia lui a chemat un medic, un om calm, cu experienţă, originar şi el din Sarajevo informat despre bătrân, care-i înţelegea limba şi se putea întreţine fluent cu el în această limbă. Totuşi, i-a fost cu neputinţă să-l consulte. Spunea că nu-i lipseşte nimic, slab a fost totdeauna, singurul lui medicament e friptura şi vinul şi, când nu i se va mai da cât doreşte, va ieşi în stradă şi va cerşi. Ei luau această ameninţare la fel de în serios ca şi el; la avertismentul doctorului că îi mai rămân cel mult doi ani de trăit dacă mănâncă tot aşa şi în continuare, a răspuns cu o sudalmă îngrozitoare. El vrea carne, nimic altceva, nici prin gând nu-i trece să se transforme într-un bou la vârsta de 80 de ani, gata, ya basta!

În locul lui, peste doi ani muri medicul. El se bucura totdeauna de moartea oamenilor, dar de data asta bucuria l-a ţinut treaz câteva nopţi, benchetuind cu fripturi şi cu vin. Următorul medic cu care s-a încercat, un bărbat de nici 50 de ani, robust, el însuşi mare mâncător de carne, avu şi mai puţin noroc. Îi întoarse spatele, nu-i adresă niciun cuvânt şi-l concedie, fără să-l înjure. A murit ca şi predecesorul său, dar de data asta a durat mai mult. Moartea lui n-a fost luată în seamă de bătrân. Supravieţuirea îi devenise o a doua natură, friptura şi vinul îi erau de-ajuns ca să se hrănească şi n-a mai avut nevoie de niciun doctor ca victimă. Dar s-a mai făcut o încercare; îmbolnăvindu-se, soţia lui i s-a plâns doctorului *ei* că doarme prea puţin, bărbatu-său se scoală în toiul nopţii şi-i cere de mâncare. De când iese mai puţin, situaţia s-a înrăutăţit şi mai mult. Medicul, foarte temerar, poate că nici nu ştia nimic de soarta predecesorilor săi, a insistat să-l vadă şi pe bătrân, care, fără a-i păsa de soţia bolnavă, îşi înghiţea friptura în sânge în patul de alături. Îi smulse

farfuria şi se răsti la el, întrebându-l ce are de gând. Oare ştie cât e de periculos, ştie că va orbi în curând? Asta l-a speriat, se întâmpla pentru prima oară, totuşi motivul temerii sale ieşi la iveală abia mai târziu.

În felul de a se hrăni nu s-a schimbat nimic, pe deasupra a renunţat complet la ieşiri, închizându-se uneori pentru o oră sau două în dormitor, lucru pe care nu-l făcuse înainte. Nu răspundea la bătăile în uşă, se chircea scormonind jarul şi, ştiută fiindu-i slăbiciunea ce-o avea faţă de foc, se presupunea că şade în faţa focului şi că va da un semn de viaţă când îl vor năpădi obişnuitele pofte. Asta se petrecea în mod curent, dar odată, fiica vitregă obişnuită cu jocul de-a v-aţi ascunselea cu cheile ei, o luase pe cea de la uşa dintre dormitor şi sufragerie şi deschise pe neaşteptate, când îl auzise scormonind în foc. L-a găsit cu un teanc de bancnote în mână, pe care le-a aruncat în foc, în faţa ochilor ei, câteva teancuri se aflau lângă el pe podea, altele se prefăcuseră deja în cenuşă… Lasă-mă” spuse el, „n-am timp. Încă n-am terminat”, arătând spre teancurile nearse de pe podea. Le ardea, pentru a nu le lăsa moştenire nimănui, erau banii săi, mai avea încă atâţia, încât dormitorul tot mai era înţesat de teancuri de bancnote.

Faptul că bătrânul Altaras ardea banii era primul semn de slăbiciune. Acest al treilea medic, care de fapt nu fusese chemat pentru el, pe care l-a primit cu atâta apatie de parcă nu i-ar fi păsat de el, căruia, mâncând ca de obicei, voia să-i dovedească indiferenţa faţă de soţie şi acuzele ei, îl impresionase prin grosolănia sa şi-l speriase. Pesemne că acum îl rodea uneori îndoiala că va putea continua în acelaşi fel, oricum ameninţarea cu pierderea vederii îl derutase. Se uita într-una la bani şi la foc şi-i făcea deosebită plăcere văzând cum se prefăceau în

scrum.

De când fusese descoperit, nu se mai străduia să se închidă şi se aşeza, fără să încuie, pentru a-şi relua ocupaţia. Ar fi fost nevoie de forţa mai multor bărbaţi ca să-l împiedice. Soţia, neputincioasă, n-a ştiut ce să facă, a chibzuit o clipă, apoi i-a scris la Sarajevo, fiului celui mai mare care, în ciuda mărinimiei sale, revoltat de această năstruşnică distrugere a banilor a venit îndată la Viena şi l-a luat pe bătrân la rost. Nici mama, nici fiica n-au aflat niciodată cu ce l-a ameninţat. Probabil că era ceva de care se temea mai tare decât de prevestirile înfricoşătoare ale medicului – poate cu punerea sub interdicţie şi internarea într-un sanatoriu, unde s-ar sfârşi cu carnea şi cu vinul în cantităţile obişnuite, oricum, ameninţarea a avut efect. A ţinut mai departe în ascunzişurile sale ce-i mai rămăsese din teancurije de bancnote, dar n-a mai ars nimic, îngăduind să fie controlat prin intrarea regulată în camera sa.

Salvarea propriei ambianţe de loviturile de baston, de ameninţările şi blestemele acestui om sinistru o marcase pe Veza de la vârsta de 18 ani. Doar arareori se mai întâmpla să-i calce pragul. Mai apărea câteodată, la distanţă de câteva săptămâni, deschizând furtunos uşa, înalt şi uscăţiv, păstrând mereu o oarecare rezervă faţă de musafirii ei, care mai mult se mirau decât se speriau. Ţinea bastonul strâns în mână, dar nu izbea cu el, nu ameninţa, nu blestema, venea să ceară ajutor. Acum teama era cea care-l împingea spre uşa interzisă. Rostea: „Mi-aţi furat banii. Ard”. Deoarece nimeni nu-l putea suporta, era multă vreme singur şi stările de anxietate care-l cuprindeau erau legate întotdeauna de bani. De când nu mai avea voie să-i ardă el însuşi, era jefuit, flăcările se întindeau în camera lui pentru a lua cu forţa ce nu li se mai jertfea de bunăvoie.

Nu venea niciodată când Veza era singură, ci atunci când auzea voci în camera ei. Auzea încă bine, nu-i scăpa nimic când cineva o vizita: sunatul la uşa locuinţei, paşii ce treceau pe lângă camera lui, vocile vesele, sprinţare din coridor şi apoi din cameră, într-o limbă pe care el n-o înţelegea – faptul că nimic din toate astea nu-i trecea prin faţa ochilor îl umplea de teamă că s-ar pregăti un atac neprevăzut asupra banilor săi. Aşa l-am văzut eu la începutul vizitelor mele, de două sau trei ori. Am fost uluit de asemănarea lui cu Dante.

Era ca şi cum acesta s-ar fi sculat din mormânt. Tocmai discutasem despre „Divina Commedia”, când, deodată, uşa se deschise furtunos şi apăru el, o stafie învăluită în cearşafuri albe, ţinând bastonul ridicat în sus, nu pentru a se apăra, ci pentru a acuza: „Mi arrobaron las paras – mi-au furat banii!” – nu, nu Dante, un personaj din infernul său.

RĂBUFNIREA

La 24 iulie 1925, cu o zi înainte de cea de a 20-a aniversare a mea, s-a produs răbufnirea. De atunci n-am mai vorbit de ea şi-mi vine greu s-o descriu. Plănuisem o excursie cu Hans Asriel prin Munţii

Karwendel. Voiam să trăim în modul cel mai modest posibil, să dormim în cabane. N-ar fi fost o cheltuială mare. Hans, care lucra ia domnul Brosig, un fabricant de articole de piele, pusese îndeajuns deoparte din modestul său salar. Era foarte calculat, nu se putea altfel, trăia cu mama şi cei doi fraţi în cele mai mizerabile condiţii.

El a calculat totul pentru excursie, călătoria n-avea să dureze nici măcar o săptămână. După aceea poate ne-am fi putut opri undeva o săptămână, fiindcă eu voiam să şi fac ceva în acest răstimp, şi anume să încep lucrul la cartea despre masă. Pentru asta, cel mai mult mi-ar fi

plăcut să fiu undeva în munţi, singur. Dar n-am pomenit prea limpede despre aşa ceva, deoarece nu voiam să-l jignesc pe Hans. Cu atât mai amănunţit ne-am avântat în discuţii despre excursia prin Karwendel. Hans, foarte metodic, stătea aplecat asupra hărţilor, socotind fiecare traseu şi fiecare vârf de munte. Primele săptămâni din iulie au trecut cu aceste calcule. Am povestit acasă despre ele, la masă. Mama a ascultat totul şi n-a zis nici da, nici nu, dar când amănuntele s-au înmulţit şi când la noi acasă se vântura peste tot numele de Karwendel, părea de neconceput că ea ar putea avea ceva de obiectat, ba dimpotrivă, aveam impresia că în gând lua şi ea parte, alături de noi, la excursie. Ţelul nostru urma să fie Pertisau la Lacul Achen. Într-o vreme chibzuia chiar la posibilitatea de a se duce şi ea într-o vacanţă la Pertisau şi de a ne aştepta acolo. Dar planul acesta n-a fost serios, fiind abandonat îndată, pe când discuţiile detaliate dintre mine şi Hans continuau. În dimineaţa zilei de 24 iulie, mama mi-a spus aşa, deodată, să-mi scot din cap această excursie, nu se poate, ea nu are bani pentru lux. Să fiu bucuros că pot studia, acum de nu mi-e ruşine să emit asemenea pretenţii, când alţii nu ştiu nici măcar din ce să trăiască.

A fost o lovitură crâncenă, pentru că a venit aşa de brusc, după săptămâni întregi de îngăduinţă binevoitoare, ba chiar plină de interes faţă de planurile noasti e. După aproape un an de tensiune şi frecuşuri în locuinţa noastră comună, pentru mine era necesar să plec şi să mă simt liber. Apărarea devenise în ultima perioadă tot mai cruntă, după fiecare schimb penibil de cuvinte te refugiai la gândul excursiei. Golaşele stânci calcaroase despre care auzisem atâtea îmi apăreau în lumina cea mai strălucitoare, iar acum, la un mic dejun, a urmat nemiloasa lovitură de topor şi mi-a tăiat respiraţia şi speranţa.

Îmi venea să dau cu pumnii în pereţi, dar mă stăpâneam atâta încât să nu se ajungă la o răbufnire fizică în prezenţa fraţilor mei. Tot ce-a urmat s-a petrecut pe hârtie, dar nu ca de obicei, în propoziţii inteligibile şi raţionale, nici nu mi-am luat caietele obişnuite, ci un bloc mare de scris, aproape nou, şi am început să scriu cu litere uriaşe, umplând pagină după pagină: „Bani, bani şi iarăşi bani”, şi apoi în rândul următor acelaşi lucru şi în celălalt rând iarăşi, până umpleam foaia pe care o rupeam şi cu „bani, bani şi iarăşi bani” începea foaia următoare. Pentru că scriam mai mare ca oricând, umpleam rapid pagină după pagină, împrejurul meu, pe masa din sufragerie, zăceau foile rupte, ele s-au tot înmulţit, apoi au căzut pe jos. Covorul de sub masă era plin, nu mă puteam opri din scris, blocul avea 100 de file, eu le-am umplut pe toate. Fraţii mei au observat că se petrece ceva neobişnuit, căci rosteam cu glas tare ce scriam, nu foarte tare, dar clar, desluşit: „bani, bani şi iarăşi bani”. Pe urmă Nissim, cel mijlociu, s-a repezit la mama în bucătărie şi i-a spus: „Elias a înnebunit. Trebuie să vii!” Ea n-a venit şi mi-a transmis prin el: „Spune-i să înceteze imediat. Păcat de hârtia scumpă de corespondenţă!” Eu însă nu l-am ascultat, scriind mai departe, într-o viteză nebună. Poate în clipa aceea înnebunisem, dar oricum o iei, cuvântul în care se concentra pentru mine toată obida şi concepţia josnică, a devenit extrem de puternic, punând totală stăpânire pe mine. Nu eram atent la nimic, nici la exclamaţiile ironice ale fraţilor – mezinul, Georg, aproba doar cu o jumătate de gură, fiind foarte speriat – nici la mama, care, în cele din urmă, a catadicsit să vină la mine, fie că se supărase pentru risipa hârtiei, fie că nu mai era sigură, dacă era vorba, cum spusese la început, de o „comedie”. Când a venit n-am băgat-o în seamă mai mult decât pe fraţii mei,

n-aş fi băgat în seamă pe nimeni, eram obsedat de cuvântul acela pe care-l consideram esenţa a tot ce e inuman. Scriam şi forţa care mă împingea nu scădea, ura mea nu era îndreptată împotriva ei, ci doar împotriva acelui cuvânt şi atâta timp cât mai aveam hârtie nimic nu-i putea pune capăt. Cel mai mult o impresiona viteza nebună cu care se desfăşura acest act al scrierii. Aceea care gonea pe foi era mâna, gâfâiam de parcă aş fi alergat eu însumi, încă nu mai făcusem nimic într-o asemenea viteză. „A fost ca un accelerat”, a spus ea mai târziu „la fel de greu şi de ticsit”. Iată cuvântul pe care nu-l putea repeta îndeajuns, despre care ştia cât mă chinuie, scris de mii de ori, într-o risipă nebună, opusă firii sale, pe care îl implora, de parcă în felul acesta ai reuşi să scapi de el, de parcă astfel ai putea-o scoate la capăt. Nu este exclus ca ea să se fi temut pentru soarta noastră a amândurora, a mea şi a cuvântului său cheie pe care eu îl împrăştiam din răsputeri.

N-am observat când a părăsit camera şi n-am observat nici când s-a întors. N-aş fi observat nimic înainte ca blocul de scris să se sfârşească. Deodată în cameră apăru doctorul Laub, medicul casei, vechiul sfătuitor medical. Mama era în spatele lui şi se zărea doar pe jumătate, cu faţa întoarsă, ştiam că era ea dar n-am privit-o în ochi, se ascundea în spatele lui şi acum ştiam că cineva bătuse tare la uşă. „Ce are copilaşul?” zise el în limbajul său grav. Încetineala lui, pauzele de după fiecare propoziţie, accentul răspicat pus pe fiecare cuvânt, vidul imens al explicaţiilor sale pline de importanţă, referirea la ultima sa vizită, de parcă între timp nu s-ar fi întâmplat nimic – atunci a fost hepatită, ce era acum? – toate la un loc şi-au făcut efectul, aducându-mă la raţiune. Deşi mai aveam câteva coli, m-am oprit imediat din scris.

„Ce scriem noi acolo aşa de zor?”, spuse doctorul Laub, ţinu o veşnicie până emise propoziţia. Ieşisem din acceleraţia cu care mâzgăleam hârtia, înmânându-i ultima foaie într-un tempo care corespundea mai degrabă tempoului său. A citit-o solemn. A rostit cuvântul pe care atunci când l-am scris l-am azvârlit pe hârtie, dar în gura lui nu suna plin de ură, ci chibzuit, de parcă ar trebui să te gândeşti de zece ori înainte de a scoate pe gură un cuvânt atât de preţios. Deoarece vorbea sâsâit, părea zgârcit la vorbă, mă mir că am rămas liniştit şi nu mi s-a declanşat din nou furia. El citi *tot* ce era scris pe această ultimă foaie şi, pentru că era mai mult de jumătate plină, iar ritmul lui nu se accelera, dură o bucată bună de timp. Niciun „ban”, nici măcar unul singur nu s-a pierdut şi, după ce a terminat, am înţeles pe dos un gest de-al lui şi am crezut că mai vrea o coală pentru a continua citirea banilor. Dar când i-am mai oferit una, mă refuză şi zise: „Frumos. Acum ar cam fi destul”. Îşi drese glasul, apoi îmi puse mâna pe umăr şi mă întrebă, cuvintele-i picurau ca mierea din gură: „Şi acum spune-mi: De ce avem nevoie de bani?” Nu ştiu dacă a fost inteligenţă sau ignoranţă, dar m-a făcut să vorbesc. I-am istorisit pe rând toată povestea despre Karwendel şi cum, acasă, ea a fost ascultată săptămâni în şir, fără cea mai mică obiecţie, mama aducându-şi chiar partea de contribuţie la planuri iar acum, aşa, dintr-odată, mi-a fost refuzat totul. Nu s-a întâmplat nimic între timp care să fi schimbat situaţia, era pur şi simplu tiranie, ca în cele mai multe din faptele ce se întâmplă la noi. Aş dori să plec de acasă, departe, până la capătul pământului, unde să nu mai aud cuvântul blestemat.

„Aha”, spuse el, arătând cu braţul spre hârtiile cu care era presărată podeaua. „De aceea am scris-o atât de des, ca să ştim ce nu vrem să auzim. Dar înainte de a pleca

la capătul pământului, mai bine să ne ducem în Karwendel. Asta o să ne facă bine”. La această perspectivă mi se înmuie inima, suna atât de sigur, de parcă *el* ar fi trebuit să dispună de banii necesari pentru această călătorie, ca şi când s-ar fi aflat în custodia lui. Mi-am schimbat modul de a reacţiona, am început să-mi pun speranţe în el şi poate că acum m-aş gândi cu recunoştinţă la dânsul, dacă n-ar fi stricat îndată totul prin înţelepciunea lui necruţătoare. „Aici e altceva la mijloc”, explică el. „Nu e vorba de bani. E vorba de Oedip. Un caz clar. N-are de-a face nimic cu banii”. Mă mângâie pe obraz şi mă lăsă singur. Uşa de la coridor rămase deschisă. Auzii întrebarea timorată a mamei şi sentinţa lui: „Lăsaţi-l să plece. Dacă se poate, chiar mâine. Acest lucru e indicat în complexul Oedip”.

Cu asta, problema fu hotărâtă. Pentru mama doctorii reprezentau autoritatea supremă. Când era vorba de ea însăşi, îi plăcea să culeagă părerile mai multora. Din toate, îşi putea apoi alege ce i se potrivea şi nu acţionase cu de la sine putere împotriva nici unuia. Pentru noi ajungea *un* doctor şi o părere, de care trebuia să te ţii. Călătoria era de-acum o chestiune hotărâtă, nu s-a mai revenit asupra ei. Mi se permitea să plec pe 14 zile cu Hans în munţi. Am mai rămas acasă două zile. Nu s-a mai ajuns la învinuiri. Treceam drept periclitat, cu un psihic labil, colile scrise fuseseră adunate de pe podea, împachetate cu grijă şi puse de-o parte. Cum şi aşa fusese irosită o mulţime de hârtie, colile trebuiau păstrate ca simptom al unui dezechilibru psihic.

În aceste ultime zile petrecute acasă nu m-am simţit mai puţin deprimat, dar acum exista perspectiva de a mă afla în curând departe. Am reuşit să amuţesc, ceea ce nu stătea deloc în firea mea, şi a reuşit şi ea.

JUSTIFICAREA

În 26, Hans şi ou mine am plecat la Scharnitz. Aici a început drumeţia noastră prin Karwendel. Muntele de calcar, golaş, stâncos m-a impresionat foarte mult, mi-a făcut bine în starea în care mă aflam. Încă nu ştiam în ce stare proastă mă aflu, dar era ca şi când ai lăsa tot ce era de prisos în urma ta, îndeosebi familia şi ai începe-o de la nimic, pe piatră seacă, doar cu un rucsac în care erau puţine lucruri, dar mai mult decât suficiente pentru 14 zile. Poate că fără rucsac ar fi fost şi mai bine. Oricum, în rucsac se afla ceva important: două caiete şi o carte, destinate pentru a doua săptămână de vacanţă. Atunci voiam să mă stabilesc într-un loc care-mi plăcea şi să încep munca la „operă”, cum pretenţios o numeam. Într-unul din caiete urmau să fie introduse note şi obiecţii pe marginea cărţii pe care mi-o luasem, unde se vorbea despre masă. Era concepută ca bază a lucrării, ca delimitare faţă de ceea ce exista deja referitor la această temă. Încă la o cunoştinţă fugară cu ea simţeam cât de puţin mă satisface şi luasem hotărârea să înlătur toate „mâzgi elile”, e um le numeam eu, despre masă, s-o am în faţă asemenea unui munte pur, neatins, pe care eu să-l escaladez cel dintâi, fără idei preconcepute. În al doilea caiet voiam să mă eliberez de apăsarea adunată acasă şi să notez ce m-a impresionat la noul peisaj şi la oamenii care trăiau într-însul.

Pentru „marile” mele intenţii era bine că în timpul drumeţiei fuseseră refulate. Ustensilele necesare realizării lor se găseau tocmai în fundul sacului, n-am scos niciodată nici caietele, nici cartea şi nici n-am discutat cu Hans despre existenţa lor. În schimb, m-am contopit din plin cu muntele, de parcă l-aş fi putut asimila. Deşi ne-am străduit să atingem anumite înălţimi, de data asta nu mă interesau peisajele, ci nesfârşitele întinderi golaşe pe care le lăsam

în urmă şi care se întindeau înaintea noastră. Totul era numai piatră, nimic altceva decât piatră, cerul însuşi îmi apărea ca o alinare nu tocmai îngăduită şi, când dădeam de apă, în taină, nu îmi plăcea că Hans se repezea să bea în loc să treacă pe lângă ea şi să renunţe la băut.

El nu putea şti în ce dispoziţie am pornit în această excursie. N-a aflat nimic despre dificultăţile mele de acasă. Eram prea mândru ca să divulg ceva şi, chiar dacă aş fi făcut-o, cu greu m-ar fi înţeles. Mama se bucura de o mare consideraţie în familia Asriel, trecea drept o femeie inteligentă şi originală, cu păreri şi idei proprii ce depăşeau originea ei burgheză. Alice Asriel nu bănuia deloc ce influenţă avusese asupra mamei sanatoriul, unde tot ce ţinea de origine prinsese din nou viaţă. Ea o vedea aşa cum fusese înainte, în prima noastră perioadă vieneză – tânăra văduvă mândră, încăpăţânată. O considera pe mama aşa cum fusese odinioară, bogată, şi o tolera, pentru că nu simţea la ea nimic din concepţiile înguste ce ţineau de această bogăţie. Poate că îi ascundea cât de mult se schimbase, căci mama n-ar fi putut vorbi de bani în faţa unei prietene din copilărie care era acum la strâmtoare, fără să-i ofere ajutor? Aşa încât banii, care deveniseră principalul subiect între mine şi ea, vechiul cântec, veşnica lamentare, în discuţiile ei cu Alice, rămâneau tabu şi Hans credea că are motive să mă invidieze pentru condiţiile mele „sănătoase” de acasă.

Discutam încontinuu despre toate celelalte lucruri, era aproape imposibil să taci cu Hans. Însuşi faptul că era constrâns să se ia la întrecere cu mine avu drept urmare smulgerea din gură a fiecărei prepoziţii începute, o termina şi-i adăuga altele noi, care păreau nesfÂRşite. Ca să spună mai mult decât mine, vorbea mai repede şi-şi refuza timpul necesar pentru a se gândi la ceva. Îi eram

recunoscător pentru drumeţia care fusese propunerea lui, pe care-o pregătise el, şi jucam împreună un joc ciudat: atâta timp cât aduceam vorba despre munte, eram gata să vorbesc cu el despre orice. El observă că, atunci când ajungea la vârfuri şi posibilităţi de ascensiune, eu îi distrăgeam atenţia cu cărţi şi credea că discuţiile monotone mă plictiseau. Deoarece în afară de stânci, care rămâneau mereu aceleaşi, nu se mai prea putea vedea nimic, divagaţii mai lungi pe această temă ar fi fost într-adevăr ineficiente. Astfel, în curând, evită şi el să discute despre munţi, pe care voiam să mi-i păstrez ca pe-un ţel intact. Nu că i-aş fi putut denumi pe-atunci drept ţel, încerc doar să redau pe scurt cum stăteau lucrurile cu mine în acea perioadă. Trebuia să mă înconjur cu ideea unei ineficienţe sterpe, deoarece m-am dăruit acestui unic ţel deci „operei”, care nu va da roade mult timp. Nu era o exploatare minieră, nu aveai voie să te atingi de nimic, trebuia să-şi păstreze întru totul caracterul ameninţător şi să rămână intactă, fără ca prin asta să-mi devină o povară sau s-o urăsc. Urma s-o străbat de-a lungul şi de-a latul, de la un capăt la altul, s-o ating în cât mai multe puncte posibile şi totuşi să fiu conştient că nu voi reuşi s-o cunosc întru totulniciodat ă.

Astfel Karwendel-ul, rămas necomentat, escaladat imediat după a 20-a aniversare, stătea mărturie la începutul acelei perioade care a devenit cea mai întinsă şi, după conţinut, cea mai bogată din viaţa mea.

Ciudat e că pe-atunci, în decurs de cinci sau şase zile, în fiecare clipă am fost împreună cu cineva care vorbea mereu, căruia îi replicam, de care mă ocupam – nu cred să fi existat vreo clipă de linişte între noi – fără ca spaţiul în interiorul căruia ne mişcăm să intre în discuţie şi fără să fi amintit ceva din ceea ce mă chinuise în cursul

anului trecut. Vorbăria despre cărţi ne curgea uşor şi arid de pe buze, şi, de fapt, *credeam* în ce spuneam şi în măsura în care găsea forţe în el, Hans făcea la fel, dar nu era mai mult decât un schimb de palavre. Puteau fi la fel de bine şi alte cărţi decât cele despre care vorbeam. El avea satisfacţia că ţinea pasul sau chiar mi-o putea lua înainte, eu că nu spuneam nimic din ceea ce mă satisfăcea cu adevărat. Nicio propoziţie, nicio silabă din această avalanşă verbală n-aş mai putea-o repeta acum; ele reprezentau apele propriu-zise în acea drumeţie prin calcar, s-au infiltrat prin calcar şi-au dispărut fără urmă.

Se pare, însă, că cuvintele nu-ţi permit să jonglezi cu ele aşa nepedepsit, deoarece când am ajuns la Pertisau, la Lacul Achen s-a produs pe neaşteptate catastrofa. Hans s-a întins la soare pe malul lacului, eu, în loc să fac acelaşi lucru, mă plimbam încoace şi-ncolo. Îşi încrucişase mâinile sub cap şi ţinea ochii închişi. Era foarte cald, soarele era sus pe cer, am crezut c-a adormit. Astfel că nu m-am mai sinchisit de el, plimbându-mă în imediata lui apropiere, pe malul lacului. Nisipul scârţâia sub bocancii mei grei de munte, m-am întrebat dacă nu l-am trezit cu acest scârţâit şi m-am uitat spre el. Atunci a deschis larg ochii, urmărindu-mi mişcările cu o ură atât de mare, încât o puteam simţi. Nu-l credeam în stare de un sentiment puternic, tocmai asta lipsea la el atât de mult, acum mă minunam de această ură şi, la început, nici nu m-am gândit că ea se referea la mine şi că va trebui să aibă urmări. Oprindu-mă lângă balustrada lacului îl puteam urmări dintr-o parte: tăcea şi privea neclintit. Dar treptat am înţeles că nu era în stare să vorbească datorită urii. Tăcerea lui îmi era tot atât de nouă ca şi sentimentul de care a fost dictată. N-am întreprins nimic împotrivă, am respectat-o, toate cuvintele dintre noi se devalorizaseră

datorită mulţimii lor inepuizabile. Starea aceasta trebuie să fi durat destul de mult. Zăcea ca paralizat, privirea îi era de nerecunoscut, ea devenise atât de pătrunzătoare, încât îmi veni în minte cuvântul „crimă”. Am făcut câţiva paşi spre rucsacul aşezat pe pământ lângă al lui, mi l-am pus pe spate şi-am plecat înainte de a mi-l fi închis. Văzu că rucsacurile au fost separate, ieşi din încremenirea în care se afla, sări şi-l luă pe-al său. Se afla deja, pe stradă, o lamă de cuţit deschisă, păşea apăsat fără să-mi acorde vreo privire, cobora deja pe drumul spre Jenbach.

El mergea repede, eu cu paşi şovăitori, până l-am pierdut din ochi, apoi am grăbit eu pasul, pe acelaşi drum ca şi el, la Jenbach mi-am propus să iau trenul spre Innsbruck. Deodată am observat cât mă simţeam de uşurat să fiu singur – singur-singurel. Nu schimbasem niciun cuvânt între noi, un cuvânt şi el s-ar fi putut îndrepta prin altele, dar de-aici s-ar fi născut îndată sute de mii de cuvinte, la simpla închipuire că ele s-ar putea produce simţii o senzaţie de vomă. Astfel, el tăcuse şi stricase totul. N-am încercat să găsesc o cauză a acestei tăceri. N-am simţit nicio îngrijorare pentru el, pornise hotărât înainte, fără să-şi anunţe detaliat intenţia, aşa cum făcea de obicei. Mergând, mi-am dus mâna la rucsac şi mi-am pipăit cartea şi caietele. Nu i le arătasem, nici măcar nu i-am amintit că le aveam. Ştia că după drumeţie voiam să mă opresc într-un loc, pentru a lucra, cum spuneam eu. Nu discutasem încă dacă în timpul acestei săptămâni el ar rămâne în acelaşi loc cu mine. Poate că aştepta o invitaţie clară din partea mea pentru a petrece şi a doua săptămână împreună. Eu n-am făcut-o. La Pertisau se terminase drumeţia, Karwendel-ul îl lăsasem în urma noastră; drumul în jos spre Jenbach, pe Valea Innului era scurt, aici era gara, aici urma să sosească trenul pentru Innsbruck şi, în

direcţie opusă, trenul său spre Viena.

Aşa a şi fost, l-am văzut când am traversat linia ferată la Jenbach. Nu era departe de mine şi aştepta pe peronul unde se anunţase trenul spre Viena. Îmi păru cam nehotărât, nu mai era deloc aşa rigid, rucsacul îi atârna pleoştit pe umerii slabi, iar bastonul de munte mi se păru că-şi pierduse vârful. N-a făcut însă nicio încercare de apropiere spre peronul meu. Poate că totuşi mă urma, dar atunci în aşa fel, încât rămânea acoperit de câteva vagoane. Eu şedeam în tren şi plecam fără mustrări de conştiinţă spre Innsbruck, după ce-am scăpat de pericolul unei împăcări în ultima clipă şi tot ce simţeam pentru el era un fel de recunoştinţă că nu se afla pe linia *mea*, unde ar fi fost greu de evitat o confruntare. Abia mai târziu am înţeles că aceasta era adevărata lui nenorocire, să creeze el însuşi distanţele care-l despărţeau de oamenii cei mai apropiaţi. Era un făuritor de distanţe, acesta era talentul lui, şi le construia aşa de bine, încât atât celorlalţi, cât şi lui însuşi îi devenea cu neputinţă să le depăşească.

La Innsbruck am luat un tren spre Kematen, localitate ce se află imediat cum intri în Valea Selirairului iar în ziua următoare am urcat pe Selirain, voiam să găsesc o cameră la Gries şi să-mi încep acolo săptămâna solitară, numai cu caietele.

La plecare, era o zi cu ploaie, aproape cu furtună, umblam prin nori de ceaţă, ploaia îmi bătea în obraz, era prima dată că drumeţeam singur şi n-a fost un început prea prietenos. M-am udat îndată, hainele mi se lipeau de trup, păşeam foarte repede, abia trăgându-mi răsuflarea, pentru a scăpa de furtună. În urmă cu o săptămână, sub soarele strălucitor, totul fusese prea simplu. Mi se părea drept să plătesc pentru singurătate. Ploaia îmi curgea pe obraz, sorbeam picăturile, zăream doar la câţiva paşi

înaintea mea. Uneori, la câte-o casă ţărănească întâlnită în drum, puteau fi recunoscute proverbe biblice care-mi dădeau bineţe pe vreme de furtună. Invitaţia la atâta supunere în faţa divinităţii devine puţin ironică atunci când apa şiroieşte de pe tine şi m-am ferit să bat la uşa vreuneia din casele astea frumuşele, împodobite cu proverbe. N-a trecut prea mult, poate vreo două ore, până am ajuns pe platforma întinsă a văii, aşezată la altitudine mai mare. La Gries, localitatea principală, am găsit îndată o cameră la un ţăran care era şi croitorul satului. Aici am fost primit cu amabilitate, lucrurile mi s-au uscat, spre seară se lumină, pentru ziua următoare mi-au profeţit vreme frumoasă şi am putut să-mi fac în linişte pregătirile.

113

Le-am explicat gazdelor că în cele zece zile cât am de gând să rămân trebuie să studiez şi că mi-am propus să-mi folosesc în acest scop dimineţile. Mi-au dat o măsuţă rabatabilă pe care o puteam instala în mica grădiniţă de lângă casă. Mă sculam foarte devreme şi, imediat după cafeaua de dimineaţă, ieşeam afară, înarmat cu creioane, cu cele două caiete şi cu cartea respectivă. Când am în II – Facla în ureche ceput era o dimineaţă minunată. Nu mă mira atât că gazdele mele clătinau din cap, cât mai ales mă miram de mine că am reuşit să deschid aici această carte care mi-a stârnit repulsie încă de la primul cuvânt şi care chiar azi, după 55 de ani, îmi repugnă la fel de tare: „Psihologia masei şi analiza eului” a lui Freud.

Am întâlnit în ea, cum se întâmplă de obicei la Freud, mai întâi citate din autori ce se ocupaseră de aceeaşi temă, cele mai numeroase din Le Bon23. Chiar începutul mă irita. Aproape toţi autorii aceştia se închistaseră în faţa masei, o simţeau străină, păreau că se tem de ea iar când s-au apucat s-o studieze, gestul lor era: Lasămă-n pace!

Masa părea să aibă pentru ei ceva de lepros, era ca un fel de boală, trebuia să-i descoperi simptomele şi să i le descrii. În confruntarea cu masa hotărâtor pentru ei era să-şi păstreze mintea limpede, să nu se lase ademeniţi, să nu se piardă într-însa. Le Bon, singurul care încercase o descriere detaliată, s-a gândit la începuturile mişcării muncitoreşti şi probabil la Comuna din Paris. Lecturile sale erau influenţate de Taine, a cărui Istorie a Revoluţiei franceze şi mai ales partea privind istoria masacrelor din septembrie îl impresionase, Freud se afla sub impresia odioasă a unei astfel de mase. La Viena trăise entuziasmul războinic ca bărbat matur, avea aproape 60 de ani. Era de înţeles că opunea rezistenţă acestui fel de masă pe care-o cunoscusem şi eu în copilărie. Dar el nu avusese la dispoziţie nicio unealtă utilă pentru întreprinderea sa. Toată viaţa se ocupase de procesele particulare din interiorul individului. Ca medic, îngrijea pacienţi care urmau tratamente de durată, revenind astfel mereu la el. Îşi împărţea existenţa între cabinet şi camera de luciu. La viaţa militară participa tot atât de puţin ca şi la cea bisericească. Cele două fenomene, armata şi biserica, se sustrăgeau conceptelor pe care le crease şi le utilizase până atunci. Era prea serios şi prea conştiincios pentru a le trece cu vederea importanţa şi în această cercetare târzie le-a dat de capăt. Ce i-a lipsit din experienţa proprie, a luat din descrierea lui Le Bon care era alimentată de cu totul alte înfăţişări ale masei.

Ce a realizat în felul acesta avea efect nesatisfăcător şi incongruent chiar şi asupra cititorului de 20 de ani, neavizat. De fapt, eu nu aveam nicio experienţă teoretică, dar, practic, cunoşteam masa pe *dinăuntru*. Căzusem în mrejele ei pentru prima dată în Frankfurt, fără a opune nicio rezistenţă. De atunci am fost conştient cât de uşor

cazi în mrejele masei. Tocmai acest lucru mă umplu de uimire. Vedeam mulţimea în jurul meu, dar o vedeam şi în mine, nicio delimitare explicativă nu mi-a fost, însă, de ajutor. În tratatul lui Freud simţeam mai ales lipsa identificării fenomenului. Mi se părea la fel de elementar ca libidoul şi foamea. Nu se punea problema anulării lui prin reducerea la diferitele constelaţii ale libidoului. Dimpotrivă, se punea problema atacării lui frontale, ca ceva ce existase dintotdeauna, dar acum exista mai mult decât oricând, ca un fenomen ce trebuia cercetat din temelii, întâi trăit iar apoi descris, fenomen a cărui descriere fără trăire era un fel de inducere în eroare.

Nu găsisem încă nimic, tot ce se întâmplase era că-mi propusesem ceva. Dar în spatele acestui plan stătea voinţa de a-mi sacrifica întreaga viaţă, atâţia ani şi atâtea decenii câte erau necesare pentru împlinirea acestei misiuni. Pentru a argumenta caracterul fundamental şi imuabil al problemei, vorbeam, pe atunci, de un *instinct al masei*, pe care l-am pus pe acelaşi plan cu instinctul sexual. Primele observaţii pe marginea lucrării lui Freud au fost de sondaj şi destul de stângace. Ele nu arătau altceva decât nemulţumirea mea faţă de ce citeam, opoziţia mea, hotărârea de a nu mă lăsa convins sau chiar amăgit. Fiindcă ce mă speria mai tare era *dispariţia* unor lucruri de a căror existentă nu mă puteam îndoi, deoarece le trăisem. Din discuţiile de acasă devenisem conştient cât de orb puteai fi când voiai să fii orb. Am început să înţeleg că şi cu cărţile se întâmplă la fel, că trebuie să fii *vigilent*; că e periculos, din laşitate, să amâi critica pe mai târziu şi să accepţi mai întâi ce ţi se oferă.

Aşa am învăţat, în decursul celor zece dimineţi la Selirain, cită circumspecţie cere lectura. În perioada aceasta, de la 1 la 10 august 1925, am pus adevăratele

baze ale vieţii mele spirituale independente. Delimitarea faţă de Freud marca începutul lucrului la cartea pe care am predat-o spre publicare în anul 1960, după 35 de ani.

În aceste zile mi-am cucerit şi independenţa ca persoană. Zilele erau lungi, eu eram singur, după cele cinci ore de lucru de dimineaţa urma monologul din restul zilei. Acesta se desfăşura în drumeţiile de după-amiază. Am colindat valea, m-am urcat sus la Praxmar şi mai departe, pe înălţimile trecătorilor care duceau în văile învecinate. De două sau trei ori am fost sus pe Rosskogel, muntele aşezat chiar deasupra Gries-ului. Eram fericit din cauza oboselii şi a faptului că-mi atinsesem ţintele propuse, căci ele, spre deosebire de ţelul cel mare pe care îl fixasem la o depărtare uriaşă, *erau* accesibile. Vorbeam tot timpul, numai pentru a da glas vălmăşagului de ură, mânie şi neputinţă acumulat de-a lungul anului trecut, pentru a-l exprima în cuvinte, a-l categorisi şi a-l alunga din mine. Am destăinuit totul văzduhului din preajmă, în care era atâta loc, dar şi limpezime şi direcţie a vântului. Eram fericit când cuvintele urâteerau luate de vânt şi dispăreau. Nu sunau caraghios pentru că nu ajungeau la nicio ureche. Dar mă feream de arbitrar. Replicam doar atunci când ceva mocnea atâta vreme în mine, până prindea conturari. Interveneam eu toată sinceritatea, fără să ţin seama de vreun auditor pe care ar fi trebuit să-l menajez faţă de învinuirile ce mă jigniseră şi timoraseră. Am dat glas tuturor răspunsurilor care se conturaseră în mine, ele erau violente şi noi şi nu ţineau cont de formele tradiţionale.

Principalul partener al tuturor acestor replici contradictorii era ea, care-mi devenise un duşman de neîmpăcat, care-şi propusese să smulgă din împărăţia mea pământeană tot ce ea însăşi sădise. Aşa mi se părea şi era bine că mi se părea aşa, căci de unde să fi avut putere să

mă apăr şi să nu cedez? Nu eram drept, cum aş fi putut să fiu drept? în această luptă pe viaţă şi pe moarte nu vedeam cu ce contribuisem eu însumi, câţi ani îmi cultivasem deja adversarul prin duritatea şi seriozitatea cruntă a convingerilor mele. Nu era timpul dreptăţii, ci al libertăţii şi aici nimeni nu-mi putea răstălmăci cuvintele şi tăia răsuflarea.

Seara mă duceam la han şi-mi notam o mulţime de lucruri în cel de al doilea caiet, destinat controverselor ¡aersonale.

Am găsit acest caiet şi l-am recitit. Citindu-l după 54 de ani, m-am speriat. Ce sălbăticie, ce patos! Am întâlnit fiecare propoziţie cu care fusesem amenințat şi jignit. Nu era uitată niciuna, niciuna nu era omisă, erau însemnate lucrurile cele mai penibile de care fusesem învinuit pe nedrept. Dar am întâlnit şi replica la fiecare şi o pasiune ce întrecea cu mult măsura şi trăda forţe criminale, de care nu eram conştient. Dacă totul s-ar fi oprit aici, începând din această perioadă, n-aş fi căutat în atâtea direcţii cunoştinţe care puteau fi puse în slujba acestei pasiuni; lucrurile s-ar fi sfârşit rău şi violent iar eu n-aş mai fi în viaţă ca să-mi justific mânia aceea cumplită de zece zile.

Seara se aduna la han multă lume, săteni şi străini, se bea, se cânta, dar eu am reuşit să mă detaşez. Stăteam cu un pahar de vin în faţă, tăceam şi scriam, un student pricăjit, cu ochelari, nu prea simpatic, care ar fi avut toate motivele ca prin întrebări şi pahare ciocnite să-şi uite chipul nearătos. Eu însă eram ocupat cu justificarea mea şi, deşi înregistram cu mintea trează tot ce se petrecea în juru-mi, n-am lăsat, totuşi, să mi se observe asta şi păream atât de absorbit de scrisul meu, încât până la urmă nimeni nu m-a mai băgat în seamă. Deoarece aveam în faţă un pahar de tămâioasă, nimeni nu râvnea la locul meu.

Simţeam că n-am voie să mă amestec în discuţii. Ele ar fi destrămat monologul şi ar fi slăbit forţa justificării. Faţă de aceşti oameni complet străini nu aveam voie să fiu eu însumi. Ura de care eram cuprins le-ar fi apărut drept nebunie şi n-aveam chef nici să interpretez vreun rol.

Dar chiar şi în aceste împrejurări neobişnuite mi-am câştigat prieteni. Erau nişte copii care se prezentau la ora şase dimineaţa în faţa ferestrei mele. Erau trei băieţi, cel mai mic avea cinci ani, cel mai mare opt. Mă văzuseră în prima zi şezând la măsuţa mea şi scriind şi lucrul li s-a părut atât de neobişnuit, încât s-au uitat o clipă la mine iar apoi m-au întrebat toţi în cor cum mă cheamă. Mi-au plăcut aşa de mult, încât le-am spus prenumele meu, cu care însă nu se puteau descurca deloc. L-au repetat şovăind şi dând din cap. Cu acest nume le eram mai străin decât înainte. Cel mai mare avu însă o idee salvatoare şi le explică celorlalţi: „Sell e un nume de câine!” începând din acest moment, m-au îndrăgit ca pe un câine. Dimineaţa erau ceasul meu deşteptător şi mă trezeau rostindu-mi numele. Când mă retrăgeam cu Freud şi cu caietul, stăteau multă vreme tăcuţi, în şir, fără să mă deranjeze. Apoi se plictiseau şi o luau la goană în căutarea altor câini mai buni.

După-masa, când îmi vedeam de plimbările mele, erau prezenţi şi mă însoţeau o bucată de drum. Îi întrebam de numele animalelor şi plantelor în graiul lor, de mamă, tată şi rude. Ştiau că n-au voie să se îndepărteze prea mult de sat şi se opreau dintr-odată, ca şi când ar fi fost înţeleşi. Cel mai mult le plăcea fluturarea mâinii de rămas bun. Odată, când am uitat să le fac cu mina, în dimineaţa următoare mi-au făcut reproşuri. Ei reprezentau societatea mea în timpul acestor zile aparent tăcute. În starea mea de exaltare, întreţinută de ameninţările, blestemele şi

făgăduinţele justificării, nicio altă fiinţă nu m-ar fi putut impresiona mai mult ca aceşti copii, iar dimineaţa – nu prea aproape, ca să nu deranjeze – stăteau în rând lângă masa mea, urmărindu-mă cum scriu, îi simţeam ca un fel de binecuvântare meritată.

Partea a treia
ARTA DE A AUZI Viena 1926 – 1928
AZILUL

Spre mijlocul lui august m-am întors la Viena. Nu-mi amintesc să fi avut vreo reîntâlnire cu mama. Libertatea cucerită cu „răfuirea” în munţi a avut un efect radical. Am căutat fără sfială şi fără sentimentul vinovăţiei pe singurul om care mă atrăgea, singurul e iruia îi puteam vorbi după cum simţeam. Când mergeam la za i discutam despre cărţile şi tablourile noastre preferate, nu uitam niciodată cu câtă forţă şi hotărâre îşi câştigase libertatea: camera în care totul arăta aşa cum dorea ea, în care se putea ocupa cu lucrurile care-i erau pe măsură.

Lupta ei fusese mult mai dură ca a mea: bătrânul uitat de Dumnezeu, încontinuu prezent, chiar dacă nu se mai făcea observat prin atacurile sale, era duşmanul tuturor, se cunoştea doar pe sine însuşi şi faptul că trebuia să-l observi în permanenţă, dominându-l spre a scăpa de dominaţia lui, corespundea mult mai puţin firii Vezei decât îmi corespundeau mie luptele cu mama, care erau lupte veritabile, între adversari care înţelegeau prea bine ce-şi reproşau.

Şi astfel, azilul pe care şi-l crease. Veza devenise şi azilul meu. Puteam merge oricând acolo, eram totdeauna bine venit. Vizitele mele erau dorite, fără să fiu obligat la ele. Totdeauna se discuta despre ceva ce te stimula. Veneai pătruns de ceva şi nu plecai mai puţin pătruns. Această încărcătură se transformase în două ore ca într-un proces

alchimic: părea mai pură şi mai clară, dar nu mai puţin stringentă. Te preocupa şi în cursul zilelor următoare, într-un alt mod, surprinzător, până se adunau atâtea întrebări noi, care serveau drept motiv pentru următoarea vizită.

Acum se discuta şi tot ceea ce fusese omis în mai, la acea primă vizită, prin pledoaria mea înfocată pentru o viaţă fără sfârşit a regelui Lear. Nu mă plângeam de relaţiile de acasă, eram prea mândru să-i spun Vezei adevărul despre ele. Mă cramponam şi de imaginea pe care o aveau oamenii despre mama, ca şi când asta ar fi putut-o readuce la vechiul eu. Avea abia 40 de ani, trecea în continuare drept frumoasă, erudiţia ei devenise legendară printre cei ce-o cunoşteau. Nu cred că pe atunci mai citea multe lucruri noi, dar pentru că nu uita nimic, tot ce citise înainte îi era la îndemână şi, dacă nu era vorba de ceva ce aflase doar prin mine, în conversaţie cu alţii era distinsă şi inteligentă. Numai faţă de mine lăsa să se observe cât de mult se stinsese vechea ei concepţie. Când ajungeam să ne certăm foarte urât, susţinea că eu aş fi omorât-o.

În primele luni ale vizitelor mele la Veza, poate că o jumătate de an, n-am amintit nimic despre asta. Vezei îi convenea că tac. O situa pe mama cu mult deasupra ei, despre capacităţile pe care i le atribuia am început să bănuiesc ceva atunci când, odată, m-a întrebat, aproape timidă, de ce n-a publicat oare nimic. Ea era ferm convinsă că scria cărţi şi, când am negat, deşi mă simţeam flatat, n-a putut fi lămurită, găsind chiar şi o explicaţie cu privire la taina în care ar decurge scrisul ei. „Ne consideră pe toţi nişte palavragii. Pe bună dreptate. Admirăm cărţile mari şi vorbim doar despre ele. Ea le *face*, dispreţuindu-ne pe toţi în aşa măsură, încât nu vorbeşte cu nimeni despre asta. Odată tot vom afla sub ce pseudonim publică. Atunci ne

vom ruşina că n-am observat”. Eu am rămas la părerea mea că e imposibil, dacă ar scrie ar fi trebuit să observ ceva. „O face doar când e singură. În perioadele de la sanatoriu, când se retrage pentru a scăpa de voi. Atunci, de fapt, nu-i bolnavă. Îşi creează doar liniştea pentru scris. Vă veţi mira şi mai mult când veţi citi cărţile mamei dumneavoastră!”

M-am surprins dorind să fie astfel şi eram absolut sigur că nu putea fi aşa. Veza îi dădea fiecărui om încredere în sine. Acum a reuşit, chiar dacă numai pe jumătate, să-mi redea încrederea într-un om, atunci când mi-o pierdusem. Nu ştia cât de mult îmi uşura înstrăinarea prin acest joc dublu. Căci dacă mama, care nu scăpa nicio ocazie de a-mi imputa nerecunoştinţa, îşi imagina propriul viitor în culori întunecate: fără fiul cel mare care, până atunci, s-ar fi distrus singur sau s-ar fi redus atât de jalnic, încât n-ar mai fi prezent pentru ea, s-a trezit în mine fantoma practicării scrisului în taină; poate că, totuşi, e adevărat, atunci se va consola cu asta.

Mult mai important era faptul că la aceste vizite totul era altfel decât ştiusem eu vreodată. Trecutul cel mai apropiat s-a şters, nu mai aveam istorie. False închipuiri care se fixaseră s-au corectat, chiar fără luptă. Nu mă simţeam constrâns să mă cramponez de ceva doar pentru că fusesem atacat.

Veza ştia multe poezii pe de rost, fără a te plictisi cu ele. Una din ele ne era comună: „Prometeu” a lui Goethe. Ea voia s-o audă de la mine, eu i-o citeam. Nu recita, de pildă, odată cu mine, ceea ce i-ar fi venit uşor, voia într-adevăr s-o audă şi, când a spus, apoi: „Nu v-a scăpat nimic”, m-am bucurat nespus de mult şi abia mai târziu am observat că avea de gând să recite o poezie mai lungă pentru care voia să mă bine dispună: „The Raven” de

Edgar Allan Poe. Era obsedată de această poezie foarte lungă pe care o învăţase demult pe de rost şi mi-o recită în întregime. Uimirea mea la această obsesie n-o zăpăci (în rest era deosebit de sensibilă la tot ce se petrecea cu alţii). Simţeam că nu trebuie s-o întrerup şi m-am temut, când mi-a venit să strig „Ajunge!”, că nu mă va mai invita niciodată la ea dacă aş ceda acestei porniri. Astfel am ascultat „The Raver” până la sfârşit şi, în cele din urmă, m-a captivat şi pe mine. Corbul m-a călcat pe nervi, am început să tresalt în ritmul poeziei şi, când a terminat, iar eu tresăltam mai departe, mi-a spus veselă: „Acum te-a prins şi pe dumneata. Aşa mi s-a întâmplat şi mie atunci. Poeziile ar trebui recitate totdeauna cu voce tare şi nu numai citite de unul singur, în tăcere”.

Apoi, desigur, veni îndată vorba de Karl Kraus. M-a întrebat dice o evit la prelegeri. Crede că ştie cauza, dacă aceasta e cu adevărat, trebuie s-o respecte. Pentru că acolo sunt atât de pătruns, încă. nu doresc să vorbesc cu nimeni. Pentru că doresc să iau totul cu mine, neatins şi nediscutat. Şi ea merge singură la prelegeri, dar după aceea un schimb de idei i-ar plăcea mai mult decât tăcerea. Nu poţi fi de acord cu tot ce se spune acolo. Ea are cea mai mare admiraţie pentru Karl Kraus, dar nu-i permite să-i prescrie ce-ar trebui să citească şi ce nu. Îmi arătă „Stările franceze” ale lui Heine. Mă-ntrebă dacă cunosc cartea. După părerea ei, e una din cele mai distractive şi inteligente cărţi. S-a apucat de ea în urmă cu trei ani, după o vizită la Paris, şi acum o citeşte pentru a doua oară.

Am refuzat să iau volumul în mână. Pe nimeni nu înfierase Karl Kraus atât de mult ca pe Heine. N-am crezut-o, îmi închipuiam că face o glumă cu mine, dar chiar şi gluma mă speriase. Dar ea a insistat să-mi demonstreze

independenţa ei. Îmi băgă titlul cărţii sub nas, îl citi cu voce tare, o răsfoi apoi în faţa mea şi spuse: „E-adevărat?” „Dar de citit, n-aţi citit-o! Rău destul c-o aveţi în casă!” „Am toate operele lui Heine: priviţi-le!” Deschise uşa unei biblioteci care cuprindea cărţile ei preferate, „cărţi fără de care n-aş dori să trăiesc”, spuse ea, şi erau acolo, chiar dacă nu tocmai deasupra, operele complete ale lui Heine. După această lovitură pe care mi-a aplicat-o cu plăcere, mi-a arătat ce aşteptam, Goethe, Shakespeare, Molière, „Don Juan” al lu’ Byron, „Les Misérables” de Victor Hugo, „Tom Jones”, „Vanity Fair”, „Anna Karenina”, „Madame Bovary”, „Idiotul”, „Fraţii Karamazov” şi, ca una din lecturile ei cele mai dragi, „Jurnalul lui Hebbel”.24 Asta nu era totul, asta era ce alesese, ce era mai important. Romanele erau foarte importante pentru ea, cele pe care mi le arătase le citise de mai multe ori şi prin aceasta îşi demonstra independenţa faţă de Karl Kraus. „Pe el nu-l interesează romanele. Nu-l interesează nici tablourile. Nu-l interesează nimic din ceea ce i-ar fi putut slăbi ura. E colosal. Dar asta nu se poate imita. Ura trebuie să existe *în* tine, n-o poţi împrumuta”.

Suna perfect normal şi, cu toate acestea, a fost un şoc pentru mine. O vedeam în faţa mea, stând în primul rând la Karl Kraus, scânteietoare şi plină de aşteptări şi poate că înainte tocmai citise din „Stările franceze” ale lui Heine. Cum îndrăznea să i se bage chiar sub nas? Fiecare propoziţie de-a lui era o provocare, dacă nu te conformai n-aveai ce căuta acolo. De un an şi jumătate mergeam la fiecare prelegere şi eram satisfăcut ca de o biblie. Nu mă îndoiam de niciunul din cuvintele lui. Niciodată, în nicio împrejurare n-aş fi acţionat contrar lui. El era ideologia mea. Era forţa mea. Fără gândul lui n-aş fi suportat nici măcar o zi idioatele mixturi ale laboratorului. Când citea

din „Ultimele zile ale omenirii”, popula pentru mine Viena. Auzeam doar vocile lui. Existau oare altele? Numai la el găseai dreptate, nu, n-o găseai, el *era* dreptatea. O cută a frunţii sale şi mi-aş fi stricat relaţiile cu cel mai bun prieten. Un semn, şi m-aş fi aruncat pentru el în foc.

Asta i-am spus-o Vezei, trebuia să i-o spun, i-am spus chiar mai multe, i-am spus totul. M-a cuprins o nemaipomenită lipsă de pudoare, silindu-mă să dau pe faţă cele mai tainice porniri de sclav. M-a ascultat, nu m-a întrerupt, m-a ascultat până la sfârşit. Eu deveneam tot mai violent, ea era extrem de serioasă, când, deodată, – nu ştiu de unde-a luat-o – ţinând o Biblie în mână, spuse: „*Aceasta* este Biblia mea!”

Am simţit că voia să se justifice. Ea nu era împotriva stringenţei cu care aderam la Dumnezeul meu. Dar, deşi nu era credincioasă, lua cuvântul „Dumnezeu” mai în serios decât mine şi nu-i recunoştea nici unui om dreptul să devină Dumnezeu. Biblia era cartea din care citea cel mai des. Îi plăceau din ea Evangheliile, Psalmii, Proverbele, Profeţii. Mai mult decât orice îi plăcea Cântarea cântărilor. O cunoştea bine, dar nu cita niciodată din ea. Nu incomoda pe nimeni cu ea, dar, de fapt, acesta îi era criteriul în aprecierea literaturii şi după cerinţele ei aprecia şi comportamentul oamenilor.

Ar fi însă o imagine lipsită de culoare cea pe care-o dau despre ea, amintindu-i doar componentele spirituale ale vieţii. Titlurile cărţilor vestite sună în înşiruirea lor ca nişte noţiuni. Ar trebui să iau un *singur* personaj şi să-l redau aşa cum se năştea el, treptat, din gura ei, pentru a da o imagine despre viaţa înfloritoare şi plină de încăpăţânare pe care o trăia prin el. Niciun personaj nu lua naştere dintr-odată, el se forma din nenumărate discuţii şi abia după mai multe vizite aveai într-adevăr sentimentul că

personajul la care se referea îţi este cunoscut. De-acum nu mai erau de aşteptat surprize, reacţiile ei erau sigure, puteai conta pe ele, misterul personajului se dizolvase complet în cel al Vezei.

De la vârsta de zece ani aveam sentimentul că sunt format din mai multe personaje, dar era un sentiment vag, n-aş fi putut spune care anume era cel care glăsuia din mine şi de ce unul îl substituia pe celălalt. Era un curent în multiple forme care, cu toată precizia noilor pretenţii şi convingeri, nu seca niciodată. Nutream dorinţa şi tăria de a mă lăsa în voia lui, dar nu-l *vedeam*. Am cunoscut acum în Veza un om care, pentru multilateralitatea sa, găsise şi asimilase personaje ale marii literaturi. Ce răsădise în ea, dădea roade şi. oricând avea nevoie de ele, le avea la dispoziţie. Miracolul consta pentru mine în claritatea şi siguranţa că nimic nu se amesteca cu elemente ocazionale, improprii. Era în toate o premeditare ca: – amintea de citirea înaltelor table ale legii. Acolo erau consemnate toate, figuri pure, fiecare delimitată exact, cărându-ţi în ochi, la fel de vii ca tine însuţi, fixate doar prin veridicitatea lor, imposibil de distrus prin vreun blestem.

Era un spectacol captivant s-o priveşti pe Veza cum se mişca lent printre personaje. Ele reprezentau rezerva ei faţă de Kart Kraus, el n-ar fi îndrăznit niciodată să se atingă de ele, acestea fiind libertatea ei. *Ea* n-a fost niciodată sclava lui, cu generozitatea ei caracteristică mă accepta, atunci când veneam încătuşat. Dar exista ceva perceput în mai mare măsură decât bogăţia ei reţinută, aceasta îi era taina.

Taina Vezei se afla în zâmbetul ei. Era conştientă de el şi-l putea provoca, dar apărut, nu-l mai putea revoca: atunci persista, de parcă ar fi fost adevăratul ei chip, a cărui frumuseţe te amăgea, câtă vreme nu zâmbea. Când

zâmbea, închidea uneori ochii, genele negre coborau adânc, atingându-i obrajii. Atunci, ca şi când s-ar fi oglindit pe dinăuntru, zâmbetul îi era ca o faclă. Cum se vedea pe sine, asta era taina ei, dar, deşi tăcea, te simţeai aproape. Zâmbetul ei strălucitor radia până la interlocutor. Nu există nimic mai irezistibil decât tentaţia de a păşi în interiorul unui om. Dacă ştie să-şi dichisească foarte bine cuvintele, tăcerea se face ca tentaţia să sporească în cel mai înalt grad. Încerci să-ţi apropii cuvintele şi speri să le găseşti îndărătul zâmbetului, aşteptându-l pe cel care le caută.

Reţinerea Vezei nu putea fi spulberată, pentru că era hrănită de tristeţe. Îşi întreţinea în permanenţă această tristeţe, era sensibilă la orice durere dacă era durerea altuia; în faţa umilirii altuia suferea ca şi când i s-ar fi întâmplat ei însăşi. Nu se limita la această compasiune, ci îi copleşea pe cei umiliţi cu laude şi cadouri.

Se mai gândea la asemenea dureri şi după ce ele se potoliseră demult. Tristeţea îi era profundă: ea conţinea şi păstra tot ce era nedrept. Orgoliul ei era foarte mare şi era uşor s-o răneşti. Dar ea îngăduia altora aceeaşi vulnerabilitate şi în imaginaţie era înconjurată de oameni sensibili, care aveau nevoie de protecţia ei şi pe care nu-i uita niciodată.

PORUMBELUL PAGII

E uimitor ce pot face zece zile de libertate. Zilele de la întâi până la zece august 1925, zile în care fusesem complet singur, în care-mi fixasem limitele faţă de Freud, dar mă şi justificasem faţă de acuzările mamei – fără ca ea să afle ceva, astfel încât îmi dădea satisfacţii mai severe, mai aspre, mai autentice, decât dacă le-ar fi cunoscut şi altcineva în afară de mine. Abia atunci când vorbeam peste zi în vânt ceea ce-mi notam seara, acest scurt interval de

libertate, din care m-am hrănit o viaţă întreagă, mi-ar fi rămas mereu prezent deoarece eu mă refeream în permanenţă la el, orice s-ar fi întâmplat.

În timp ce-mi scriam acuzarea în propoziţii atât de violente, încât şi azi mă sperii de ele, îmi apăruse înaintea ochilor un chip despre care credeam că nu-mi aparţine, al cărui zâmbet îl pierdusem, dar care acum nu mai zâmbea, ci vorbea serios şi imperturbabil de un război pe care-l purtase. Era chipul Vezei. Vorbea de libertatea ei şi de bătrânul uscăţiv – pe care la început l-am cunoscut doar din groaznicele ei relatări – relatări care erau cu atât mai groaznice, cu cât nu te-ai fi aşteptat să le auzi din gura ei – bătrânul uscăţiv *pierduse* războiul împotriva ei, şi oricât de uimit încercam să-i şterg imaginea, vorbele veneau din gura Vezei, intensificându-mi propria acţiune. La lupta pentru libertate din acele zece zile participa şi ea, cu propria-i luptă. Faptul că după ce m-am întors mă simţeam atras spre ea, că începusem amândoi un dialog inepuizabil şi că o căutam tot timpul, că acest dialog se ivise în locul unuia mai vechi care degenerase într-o luptă pentru putere, şi care acum fusese nimicit, asta n-ar fi putut mira pe nimeni. Un singur om care simţea că pierde ora consternat, mama.

În septembrie era din nou prezentă, într-o atmosferă schimbată. Două luni am mai rămas împreună în Radetzkystrase. Focul care ne încălzise se stinsese. Răbufnirea mea clin iulie o speriase, verdictul de atunci al doctorului fusese îndreptat împotriva ei. Nu mă ataca, nu-mi impunea nimic. N-o criticam, pentru că puteam vorbi cu Veza. Nu-i tăinuiam vizitele la ea şi vorbeam deschis, chiar dacă nu până în cele mai mici amănunte, ele înclinaţiile ei literare. Poate că eram prea sincer lăudându-i cuityra, gustul, judecata. Deocamdată lauda fu acceptată fără nicio

reacţie directă. Dar mama părea foarte supărată când eram deranjaţi în timpul meselor. Când nevoile îl mânau pe Johnnie Ring din cămăruţa lui şi când se furişa prin spatele scaunului ei, mama se strâmba a greaţă, fără să-i răspundă la salut. La întoarcere, începea să se bâlbâie, atât de penibilă îi era tăcerea, linguşirile i se opreau în gât, ea tăcea în continuare, până ce Johnnie îşi trăgea uşa la cămăruţa sa.

Iar apoi se năpustea asupra Vienei, această cloacă unde nimic nu mai era în regulă. Înainte de masă, oamenii zăceau în pat sau erau esteţi care discutau doar despre cărţi. Se postau în plină zi în muzee în faţa tablourilor, făceau umbră pământului fără ruşine. L.i urma urmei totul se reduce la unul şi acelaşi lucru, nimeni nu voi. i s-a lucreze, şi apoi se mai mirau de şomaj, din moment ce nu existau bărbaţi care să fie cu picioarele pe pământ. Şi nu numai că era o cioacă, Viena devenise şi provincială. În toată lumea nu se mai dădea nimic pe ce se întâmpla la Viena, era suficient să-i rosteşti numele şi oamenii strâmbau din nas ironic. Însuşi Karl Kraus (cu care, în rest, n-avea nimic comun) era citat ca martor principal pentru inferioritatea Vienei. El ştia prea bine despre ce vorbea, era priceput, iar oamenii la care se referea mai alergau în plus într-acolo pentru a râde de propriile lor păcate. În perioada de înflorire a Burgtheater-ului totul era altfel, pe atunci Viena fusese un oraş care conta. Asta s-ar putea pune, totuşi, şi pe seama împăratului, orice s-ar spune împotriva lui, era un bărbat cu conştiinţa datoriei. Şi la bătrâneţe se mai ocupa zilnic de acte. Dar acum? Cunosc oare un singur om aici care să nu se gândească mai întâi de toate la plăcerea sa? Şi într-un asemenea oraş să educi tineri care să devină bărbaţi? E întru totul lipsit de perspectivă. Şi la Paris, ei, da, la Paris ar fi altfel!

Aveam sentimentul că această ură spontană împotriva Vienei se referea la un anumit om, al cărui nume nu-l pronunţa. Nu-mi plăcea deloc, deşi cu mine însumi era foarte grijulie, menajându-mă de învinuiri. Însuşi faptul că includea pentru prima dată muzeele în lista păcatelor, criticând pierderea de vreme în faţa tablourilor, mi s-a părut suspect. Nu exista nimeni dintre cei ce-o cunoşteau pe Veza să n-o compare cu un tablou şi, fiindcă erau aduse în discuţie cele mai diverse tablouri, ele formau un mic muzeu. Dar dacă aşa, deodată, într-unul din aceste atacuri duşmănoase împotriva Vienei ar ţâşni numele ei? Ce-aş face atunci? La prima jignire a *acestui* om aş părăsi locuinţa pentru totdeauna.

Dar înainte de a se ajunge acolo, mama s-a retras la începutul iernii la Menton, pe Riviera, de unde-mi scria scrisori imploratoare. În ele îmi descria cât de părăsită se simţea printre oameni, că nu se bucură de simpatie la hotel, că lumea n-are încredere în ea, că femeile se temeau de privirile ei, mai ales atunci când se aflau în sala de mese alături de soţii lor. Prin asta mă impresiona, pentru că în asemenea descrieri mai era ceva din vechea ei forţă. La acestea se adăugau detalii amănunţite despre tot felul de suferinţe fizice. Deşi încă de la Arosa ştiam că sunt de natură fictivă, le luam şi pe acestea în serios. Ultimul şi cel mai înalt grad de exagerare cuprinsă în scrisori, în care se vărsa totul, erau accesele oarbe de ură, de o asemenea sălbăticie, încât am început să mă tem pentru viaţa Vezei.

Pentru că acum, în scrisori, îi amintea deschis numele. Îi atribuia cele mai josnice epitete; pronunţând fără nicio reţinere cele mai mizerabile lucruri despre ea. După părerea ei, Veza mi-ar fi intuit partea cea mai slabă, dragostea pentru cărţi, folosindu-se cu neruşinare de ea şi conversând cu mine numai pe această temă. E o femeie

care n-are nimic de făcut şi-şi poate permite o viaţă de estet. Dacă ei nu-i este greaţă de o astfel de viaţă, asta-i treaba ei, dar să mai atragi şi un tânăr care se pregăteşte pentru lupta vieţii, asta e o crimă. O face din pură vanitate, doar pentru a-şi atrage în plasă o nouă victimă, căci ce-ar putea însemna o fiinţă ridicol de tânără ca mine pentru o femeie cu experienţa ei? Pentru mine va urma o trezire îngrozitoare când va fi la rând următorul bărbat. Eu sunt, doar, atât de nevinovat şi de naiv, încât atunci când se gândeşte la mine e cuprinsă de nelinişte. Ea e hotărâtă să mă salveze. Departe, cât mai departe de Viena! în această cloacă cu indivizi de teapa lui Johnnie şi Veza – nu degeaba era verişoara lui – noi n-aveam ce căuta.

Ea intenţionează să se mute cu fraţii mei la Paris. Ei vor merge acolo la şcoală, iar mai târziu o să şi studieze acolo. Devenise limpede că n-am mai putea trăi împreună. La 21 de ani ar trebui să-mi urmez propriul drum. Doar sunt destule oraşe, de exemplu în Germania, unde atmosfera nu este degradată de esteţi şi unde-aş putea studia mai departe. Nu s-ar mai teme că aş putea părăsi studiul chimiei, din moment ce-am rezistat deja doi ani. De ce se teme e Viena, unde m-aş putea distruge într-un fel sau altul. Să nu cred cumva că Veza ar fi singura la Viena, numărul celor ca ea e de ordinul miilor, oameni lipsiţi de scrupule, pătimaşi, care nu se dau înapoi să dezbine mame şi fii pentru a-şi satisface vanitatea şi care, după ce s-au săturat de ei, îi aruncă la fier vechi. Cunoaşte nenumărate astfel de cazuri. Nu mi-a vorbit niciodată despre asta, pentru a nu mă deruta în relaţiile mele cu femeile, dar acum ar fi cazul să ştiu cum e viaţa – cu totul altfel decât în cărţi.

Atâta timp cât a rămas la Menton, până pe la mijlocul lui martie, i-am răspuns la scrisori. Ştiam că era complet

singură acolo iar plângerile ei, cu neîncrederea manifestată din toate părţile, mă nelinişteau. Jignirile la adresa Vezei, care umpleau jumătate din scrisorile ei, m-au afectat foarte mult. Mă temeam că ele s-ar putea amplifica până la un atac fizic şi-am făcut încercări, cu puţine şanse de reuşită, pentru a o face să-şi schimbe părerea. Îi relatam despre alte lucruri care se petreceau la Viena, despre discuţiile pe care le aveam cu vecina mea de laborator, o rusoaică emigrantă, care-mi plăcea, despre un pitic care venise, şi-n felul său gălăgios, hotărât, stăpânea toată sala, despre fiecare conferinţă a lui Karl Kraus – acum însă îl recunoscuse oficial drept dispreţuitor al Vienei şi nu mai putea ca înainte, când era vorba despre el, să întoarce doar capul. I-am scris foarte clar în fiecare scrisoare că eram hotărât să rămân la Viena. Atacurile la adresa Vezei le respingeam şi încercam să nu le iau prea în serios. De câteva ori, nu prea des, i-am scris revoltat, ca o persoană care în tot acest timp s-a simţit profund jignită. Atunci se răzgândea, şi-şi înfrâna ura, poate pentru o săptămână. În scrisoarea imediat următoare începea din nou şi ajungeam iar de unde am plecat.

Starea ei îmi insufla îngrijorare, dar mult mai îngrijorat eram de Veza. Îi cunoşteam sensibilitatea, se simţea vinovată pentru tot ce se petrecea în jurul ei şi încă pentru multe alte lucruri. Dacă ar fi aflat o fărâmă doar din tot ce gândea şi scria mama despre ea, s-ar fi retras imediat şi n-ar mai fi vrut să mă vadă sub nicio formă. Atâta timp cât n-a aflat niciun cuvânt, totul a mers bine. În fiecare săptămână mă tulbura o scrisoare din Menton, făceam în aşa fel, încât să n-o văd pe Veza în acele zile, pentru ca ea să nu observe nimic.

La locuinţă s-a renunţat deja la începutul anului, fraţii au fost daţi într-o familie, eu îmi închiriasem o

cameră. În martie, mama plecă la Paris, unde locuiau nişte rude apropiate şi multe cunoştinţe bune de-ale ei. Aici se interesa şi pregătea mutarea pentru vară. Pentru sfârşitul lui mai îşi anunţă sosirea la Viena. Aici voia să rămână o lună pentru a aranja lucrurile. După o jumătate de an ar fi timpul, în sfârşit, să vorbim din nou.

M-am speriat când am aflat despre această sosire ameninţătoare. Acum lucrurile deveneau serioase, cu orice preţ trebuia s-o apăr pe

Veza de mama, în niciun caz nu trebuia să se întâlnească amândouă. Nu trebuia însă să afle nici despre ura mamei, care-ar fi tulburat-o şi-ar fi schimbat totul între noi. Comportamentul meu faţă de mama nu-l puteam stabili înainte de sosirea ei. Voia să descindă la o pensiune, imediat în spatele operei, deci nu în Leopoldstadt, astfel încât o întâlnire întâmplătoare a celor două se putea evita. Aveam timp pentru a o pregăti pe Veza. Nu trebuia să afle mai mult decât era neapărat necesar, exact atât cât să cedeze dorinţei mele de a o evita pe mama, nu mai mult.

Astfel i-am mărturisit Vezei că mamei i-ar plăcea dacă aş pleca de la Viena. I s-a explicat c-ar fi mai bine pentru mine dacă aş merge la una din marile universităţi germane, la un chimist de renume mondial şi dacă aş aspira să-mi scriu teza de doctorat la el. Un bărbat cu un asemenea rang înalt nu ar exista, momentan, la Viena. De felul cum îmi voi face teza de doctorat depindea soarta mea ulterioară ca şi chimist. Asta nu înseamnă, după părerea ei, că nu m-aş putea întoarce mai târziu la Viena, despre viitor nu ştie nimeni ceva sigur. Dar mama a observat, desigur, că există ceva ce mă leagă de Viena. Eu i-am scris că nu doresc nici într-un caz să plec din Viena. Acum va veni, hotărâtă să facă o ultimă încercare şi va face totul să mă convingă. Nu va reuşi, chimia îmi este

complet indiferentă, n-am de gând să practic profesia de chimist. Veza ştie cel mai bine ce vreau să fiu şi ce-aş face în orice împrejurare.

Atunci de ce sunt oare atât de neliniştit, mă întreabă ea. Doar nu mă poate sili nimeni, dacă nu vreau să plec.

„Nu asta-i problema”, spusei eu, „tu n-o cunoşti pe mama deslul de bine. Când vrea cu-adevărat ceva, foloseşte orice mijloc pentru a se impune. *Te* va vizita şi va discuta *cu tine* despre asta. Te va convinge că este spre binele meu dacă părăsesc Viena. Te va aduce până acolo, încât *tu* mă vei sfătui să plec. Asta nu ţi-aş putea-o ierta niciodată. Ne va despărţi. Mi-e tare frică să nu vorbească cu tine”.

„Nicicând. Nicicând. Nicicând. Asta nu va reuşi!”

„Dar a intrat frica-n mine şi cât e aici nu voi avea nicio clipă de linişte. Tremur la gândul sosirii ei. Tu însăţi ai cea mai bună părere despre harurile ei spirituale, despre tăria voinţei ei. Nu bănuieşti ce-ar putea invoca. Nici eu, îi vine vreo idee şi deodată vezi cită dreptate are şi-i permiţi orice – şi ce se va alege de noi?”

„N-o voi vedea. Îţi promit. Îţi jur. Atunci nu se poate întâmpla nimic. Atunci vei fi liniştit?”

„Da, da, atunci da, dar numai atunci”.

Ea n-are voie să primească niciun telefon, nicio scrisoare de la mama, trebuie s-o ocolească cu inteligenţă şi precauţie. Mama va locui, oricum, în alt cartier, astfel încât nu-i va fi greu s-o evite. Dar dacă, contrar aşteptărilor, va primi o scrisoare de la ea, atunci va trebui să mi-o predea mie fără să o deschidă. Mi-am făcut speranţe, văzând cât de repede îmi dă crezare. Nu numai că mi-o va preda intactă, dar dacă aşa doresc eu, n-o va citi niciodată, nici *după* mine şi nu va răspunde la ea niciodată.

Mama a sosit şi de la prima discuţie am observat că

ea însăşi ţinea să evite o confruntare: voia să-şi păstreze neştirbită imaginea dezgustătoare care şi-o făcuse despre „duşmancă”. Simţea că această imagine nu s-ar putea dizolva în nimic, dac-ar vedea-o pe Veza în persoană chiar şi numai o dată. Din scrisorile mele, pe care le citise la Paris una după alta, deducea că nu voi părăsi nici înti-un caz Viena. După părerea ei, din ele reieşea că mă interesează în primul rând Karl Kraus şi după aceea Veza. La Menton, unde se simţea izolată, pentru că nu cunoştea pe nimeni, i se părea firesc că o vedeam zilnic pe Veza. La Paris, unde-şi avea rudele şi multe cunoştinţe, acest lucru nu i se mai părea atât de sigur. Neîncrederea ei se amplificase, devenise mai subtilă, interpreta din scrisori tot felul de lucruri pe care înainte nu le observase. Îi scrisesem de vecina mea de laborator care-mi amintea de Dostoievski. Era o adevărată desfătare să vorbeşti cu ea despre Dostoievski, datorită ei mergeam cu plăcere în laborator. Acum îi sărea în ochi expresia „adevărată desfătare” pe care la Menton, când a primit scrisoarea, n-o băgase în seamă. Se gândea că stau toată ziua în laborator. Având în vedere anevoioasele proceduri de analiză cantitativă, exista infinit de mult timp pentru discuţii.

„O întâlneşti uneori pe Eva?”, întrebă ea, acum „rusoaica ta din laborator?”

„Desigur, mergem aproape totdeauna împreună la masă. Vezi, dacă tocmai discutăm despre Ivan Karamazov, pe care ea îl urăşte, nu putem termina brusc. Atunci mergem împreună la berăria „Regina” şi discutăm mai departe, apoi pe Währingerstra Ge înapoi la institut, şi nu încetăm o clipă, şi apoi, ajunşi din nou în faţa baloanelor noastre de sticlă, despre ce crezi că discutăm?”

„Despre Ivan Karamazov! Asta vi se potriveşte! Ea e cu siguranţă de partea lui Alioşa! Am început să-l înţeleg

pe Ivan de câţiva ani îl consider ca fiind cel mai interesant dintre fraţi”.

Era atât de mulţumită de existenţa acestei colege, încât începu să ia parte la o discuţie despre personaje literare, ca în vremurile noastre vechi. Îşi amintea de hepatita mea de pe când locuiam în Radetzkystrabe, în urmă cu mai bine de un an. Era singurul lucru la care mă gândeam cu plăcere, am stat câteva săptămâni în pat şi l-am citit pe Dostoievski în întregime, toate volumele roşii din editura Piper, de la început până la sfârşit. „Atunci trebuie să fii recunoscător pentru hepatită”, spuse ea, „altfel nu te-ai putea măsura eu Eva ta”. La acest „ta” am simţit un junghi, parcă voia să mi-o arunce-n braţe cu propriile-i mâini. Eva îmi plăcea cu-adevărat, asta îmi produsese conflicte. Dar am lăsat-o moartă, am luat deodată o alură vicleană, simţind cât de insistent mă observa. Ba chiar am spus:

„Da, e adevărat. E o discuţie minunată. *Trăieşte* prin Dostoievski şi ia totul foarte în serios. În toată sala nu mai există nimeni cu care să poată purta astfel de discuţii”.

Îndată ce-am ajuns iar la literatură, mama îmi plăcea. Era limpede cu ce intenţie dăduse discuţiei această întorsătură. Voia să afle ceva, voia să determine ponderea atrăgătoarei colege faţă de altă femeie. Însemna ea, oare, ceva pentru mine? Va însemna ea, oare, mai mult pentru mine? Mama reveni la Dostoievski şi vru să ştie dacă Eva, colega, are ceva comun cu vreun personaj feminin din Dostoievski. Asta prevestea deja o nouă grijă, dar am putut-o linişti, pentru că situaţia era exact invers. Eva era o persoană excepţional de deşteaptă, adevărata ei vocaţie era matematica, la chimie fizică se pricepea mai bine decât toţi studenţii de sex bărbătesc. Avea – lucru care se afla în contradicţie cu predispoziţiile ei intelectuale – o foarte

bogată viaţă sentimentală, dar sentimentele ei îşi *păstrau* direcţia, răsturnarea convingerilor la care se gândise mama prin întrebarea ei îi părea străină.

„Eşti atât de sigur?”, spuse mama, „aici te poţi înşela groaznic. Te-ai fi gândit, oare, în trecut, că mă vei urî vreodată?”

Am sărit peste această primă observaţie agresivă de după sosirea ei la Viena şi am rămas mai bucuros la obiectul propriu-zis al discuţiei noastre.

„Natural că sunt sigur”, spusei eu „îmi petrec zi de zi multe ore cu ea. Asta se repetă de aproape un an. Crezi că există ceva despre care să nu fi discutat?”

„Credeam că e numai Dostoievski”.

„El e de regulă, despre el vorbim cu cea mai mare plăcere. Poţi să-ţi închipui un fel mai bun de a cunoaşte un om, decât discutând cu el *tot* ce apare la Dostoievski?”

129

Ne cramponam amândoi de acest porumbel al păcii. Eva Reichmann ar fi rămas mirată dacă ar fi ştiut ce rol îi atribuia mama. Nu i-ar fi convenit deloc să servească în felul acesta ca subiect de discuţie, deoarece amândoi eram preocupaţi doar de evitarea celuilalt subiect. Dar n-am spus nimic care să nu aibă acoperire şi, prin cuvintele mele, îmi devenea tot mai dragă. Deşi mama insista atât de mult asupra ei, n-am fost cuprins de aversiune faţă de ea. Pentru noi, ea era într-adevăr porumbelul păcii. Mă aşteptasem, după o

9 – racla în ureche jumătate de an de absenţă a mamei, după aventurosul schimb de scrisori dintre noi, la o ciocnire crâncenă. Se simţea clar că amândoi ne *descărcăm* de repulsie şi teamă.

„Revenons a nos moutons”, spuse ea deodată, o maximă la care ţinea şi pe care în ultimii ani ai luptelor

noastre n-o folosise nici măcar o *dată*... Tu trebuie să ştii doar ce am de gând”. Pentru vară s-a fixat mutarea la Paris. Pentru ea va fi o perioadă obositoare. Pentru a trece cu bine peste toate, vrea să facă mai întâi o cură la Bad Gleichenberg, ca anul trecut, când s-a simţit bine. Dacă vreau să-mi iau fraţii cu mine pentru această perioadă? Ei ar trebui să se bucure de vacanţă, pentru că îndată după aceea încep greutăţile: acomodarea la noile şcoli franceze, şi anume în clase destul de avansate, foarte aproape de „bachot”, bacalaureatul francez. Am putea pleca toţi trei împreună la Salzkammergut, asta ar linişti-o foarte mult, astfel i-aş face şi ei şi fraţilor un real serviciu.

Mi-am dat seama ce urmărea şi-am aprobat-o fără şovăire. Nimic nu mi-ar fi plăcut mai mult. După aceea poate că nu-mi ve. mai vedea fraţii un an. Eu însumi voiam, de asemenea, să plec undeva în vacanţă. Vom găsi cu siguranţă un loc frumos pentru noi. Ea a rămas mirată. Simţeam întrebarea care-i stătea pe limbă. N-o pronunţă. Aproape că aş fi exteriorizat-o eu în locul ei. S-a ajuns la un fel de compromis. Ea spuse: „Doar nu ţi-ai făcut alt program pentru vară?” Eu i-am răspuns: „Ce program să-mi fi făcut pentru vară?”

Astfel s-ar fi putut sfârşi această discuţie şi s-ar fi sfârşit bine pentru ambele părţi. Singura mea mare grijă fusese că ar putea-o jigni şi periclita pe Veza. Şi-n fond, nu fusese, *nici măcar* amintită. Dar ce se va întâmpla în următoarele discuţii, în timpul celor patru săptămâni şi mai mult, cât va rămâne la Viena? Era o perioadă lungă. Voiam să fiu sigur şi să previn. Eram sub impresia plăcută a discuţiilor despre colega mea. Intrase dracu-n mine sau era, într-adevăr, teama pentru Veza? I-am spus: „Ştii, Eva, colega mea, m-a întrebat dacă merg vara asta în munţi? Nu i-am răspuns nimic precis. Ai avea ceva împotrivă dacă

vine şi ea cu noi? Nu în aceeaşi localitate, desigur, poate că aşa, la o oră distanţă. Astfel am putea face din când în când câte-o excursie împreună. Ea ar avea cu siguranţă o influenţă pozitivă asupra băieţilor. Ne-am întâlni doar uneori, probabil o dată sau de două ori pe săptămână, restul timpului m-aş dedica în întregime băieţilor”.

A fost entuziasmată de această propunere. „De ce să n-o vezi şi mai des? Deci, tot îţi programaseşi ceva pentru vară. Mă bucur foarte mult că mi-ai spus. Lucrurile se pot îmbina minunat. Ea e doar un om fin. Nu i se poate lua în nume de rău că te-a întrebat prima.

Înainte aşa ceva ar fi fost de neconceput. Dar aşa sunt femeile de azi”.

„Nu, nu”, replicai eu. „Îţi închipui ceva greşit. Nu-i într-adevăr nimic între noi”.

9

131

„Ce nu-i încă, poate deveni”, spuse ea. N-a avut prea mult tact, aşa ceva nu auzisem niciodată din partea ei. Ce n-ar fi făcut să mă despartă de Veza. Eu însă, prin ideea care mi-a trecut deodată prin minte, ajunsesem la singura posibilitate de a o salva pe Veza de ea. Trebuie să-i vorbesc de alte femei. De data asta mă salvase o colegă care, întâmplător, lucra în laborator lângă mine. Eu o simpatizam cu adevărat şi era necinstit din partea mea să întreţin în mama ideea că era prietena mea sau că ar putea deveni. Chiar dacă i-am vorbit Evei despre asta şi ea, săritoare şi înţelegătoare cum era, se declarase ulterior de acord cu procedura mea, chestiunea avea totuşi ceva penibil. Oricum se întâmplase şi mi-a venit ideea că altceva trebuia să se întâmple: trebuia să *inventez* femei şi s-o întreţin pe mama cu poveşti despre ele. N-avea voie să mai afle niciodată nimic despre mine şi Veza. De-acum urma să

plece departe, la Paris, Veza era la Viena şi astfel aş fi salvat-o pe Veza de toate lucrurile îngrozitoare pe care i le-ar fi putut face mama.

DOAMNA WEINEEB ŞI CĂLĂUL

Doamna Weinreb, la care am închiriat în Haidgasse o cameră frumoasă, spaţioasă, era văduva unui ziarist care murise la o vârstă foarte înaintată. Ea fusese mult mai tânără decât el şi a mai trăit mult după moartea lui. În locuinţă atârnau peste tot portretele lui, un bunic cu barbă plăcută la vedere. Doamna, cu o faţă de câine, închisă la culoare, care vorbea cu devotament de soţul ei, ca şi când chiar mort fiind, i-ar fi mult superior din punct de vedere intelectual şi moral, transfera o parte din această veneraţie asupra studenţilor. Fiecare din ei ar putea deveni un fel de domnul doctor Weinreb, astfel îşi numea de fiecare dată soţul, cu domnul şi doctor. În Fotografiile lui cu colegii, în faţa cărora trebuia să mă postez şi să zăbovesc o clipă, acesta ieşea în evidenţă nu numai prin barbă, ci şi prin poziţia sa centrală. Chiar şi acum, la atâţia ani după moarte, era pătrunsă încă de onoarea acestei căsătorii, rareori spunea „soţul meu” şi, dacă-i venea pe buze vreodată, se întrerupea speriată de parcă şi-ar fi permis o calomnie, şovăia puţin şi adăuga încântata numele întreg împreună cu titlul „domnul doctor Weinreb”.

Trebuie că l-a numit multă vreme aşa înainte de a se căsători şi probabil că aşa a rămas şi în timpul căsătoriei.

Aflasem de această cameră de la o familie de prieteni, al căror fiu locuise acolo un an. Cu el se terminase prost, vom afla mai târziu de ce. Tânărul, timid, cunoscut pentru blândeţea sa, ajunsese într-o situaţie penibilă şi fusese chiar în faţa justiţiei. Fusesem avertizat, nu de văduvă, ci de cele două colocatare ale ei. Mă aşteptam la un fel de loc al pierzaniei, dar voiam să

locuiesc în această parte a oraşului, nici prea departe, nici prea aproape de Veza şi în acest caz Haidgasse, o stradă lăturalnică din Taborstrafle, mi se potrivea bine – nu el a un satelit din Praterstra Ge de a cărei vecinătate era dominată pe atunci viaţa mea, dar în imediata ei apropiere. Când am venit să văd camera, am fost mirat de curăţenia şi ordinea din locuinţă, mai burgheză nici că putea fi, pretutindeni erau portretele venerabilului domn bătrân şi în faţa fiecăruia văduva se oprea elogiindu-l. Era prezent şi-n camera în care urma să locuiesc eu, totuşi pe pereţii acestei camere apărea mai rar, de trei sau patru ori în total. Mi s-a spus că ar prefera să aibă chiriaş un student. Predecesorul meu fusese funcţionar la bancă, avea deja salar şi era independent de maică-sa, dar era modest şi fără să studieze cu siguranţă că nu putea ieşi mare lucra din el. Doamna Weinreb se feri însă să spună mai multe despre el, a fost amintit pentru că locuise înaintea mea acolo, iar de atunci camera stătuse goală, dar nici nu i-a luat partea, nici nu l-a vorbit de rău. Păzitoarea ei, cea care intentase procesul contra lui, se afla aproape, în bucătărie. Toate uşile erau deschise şi doamna Weinreb nu spuse nimic fără să se întrerupă imediat şi să tragă timorată cu urechea în direcţia bucătăriei.

Imediat, chiar în timpul acestei prime vizite de prezentare, am simţit că se afla sub o presiune de care nimic n-ar putea-o elibera. Deoarece tot a doua propoziţie, uneori fiecare, se referea la soţul ei răposat, credeam că această presiune era în legătură cu văduvia ei. Poate că nu-l îngrijise pe bătrân aşa de bine cum şi-ar fi dorit-o el. De fapt mi se părea puţin probabil, niciun alt bărbat nu jucase vreun rol în viaţa ei, de asta eram sigur. Dar ea trăgea mereu cu urechea la o voce de a căror porunci depindea, şi nu era vocea mortului.

Menajera, cu care locuia împreună, îmi deschisese uşa locuinţei, mă predase stăpânei şi apoi dispăruse imediat în bucătărie. Era o persoană voinică, masivă, de vârstă mijlocie: arăta aşa cum îmi închipuiam eu pe-atunci un călău. Avea maxilare proeminente şi o faţă iritată care părea mult mai periculoasă pentru că zâmbea. Nu m-aş fi mirat dacă la primire m-ar fi pălmuit. În loc de asta, făcu o faţă de pisică, dar una pe măsura înălţimii, şi de aceea înspăimântătoare. Ea era cea de care fusesem avertizat.

Când doamna Weinreb îmi deschise cu forţa uşa de la camera de închiriat – mergea totdeauna de parcă în clipa următoare ar cădea în faţă – intră apoi imediat după mine, verifică uşa care rămase larg deschisă în spatele ei, mai strigă, în urmă-i, lucru care mi se păru fără sens, „imediat! imediat!”, cam aşa cum îşi strigă servitoarea stăpâna: „vin îndată!”, şi începu apoi să-mi elogieze avantajele camerei, dar mai ales tablourile soţului ei decedat. Nu spunea nicio propoziţie fără să aştepte o confirmare sau o încurajare.

La început m-am gândit că aşteaptă acest lucru de la mine, am ajuns însă îndată la concluzia că este vorba de o atestare din exterior şi, fiindcă nu mai văzusem pe nimeni în locuinţă, am pus totul pe seama acelei persoane, nu tocmai cinstite care mă primise şi, pe care, împotriva voinţei mele, o aveam mereu în faţa ochilor în timpul vizitării locuinţei. Ea însă a rămas în bucătărie şi nu s-a amestecat în discuţiile noastre.

Mă întrebam unde era cea de a treia persoană care urma să mai locuiască aici, despre care era vorba, de fapt, în diferendul judecătoresc al predecesorului meu. Dar ea nu se arăta, poate că nu mai locuia aici, poate că o îndepărtase tocmai datorită scandalului care luase naştere în jurul ei şi care îngreuna o nouă închiriere a camerei. Auzisem multe lucruri, deşi nu foarte clare, despre

frumuseţea ei ţărănească, despre bogatele plete blonde – mi s-a spus că părul despletit îi ajungea aproape până la pământ – despre priceperea ei de a seduce. Numele ei, care-mi plăcu, mi-a rămas bine întipărit în minte, îmi plăceau numele din Boemia, iar Ruzena, în mod deosebit. Sperasem, de fapt, că *ea* îmi va deschide uşa, în locul ei îmi apăru însă în faţă mătuşa ei, călăul, şi palma pe care o aşteptam de la aceasta o meritasem pentru curiozitatea de a o cunoaşte pe Ruzena. Poate că primirea ursuză era doar un avertisment. Treaba ajunsese la ziar şi erai înclinat să crezi că se vor anunţa oameni care nu voiau să vadă camera, ci pe Ruzena.

Dar acum îmi convenea foarte mult că nu era nici urmă de Ruzena, puteam închiria camera, care-mi plăcea, fără teamă de complicaţii. Doamnei Weinreb îi convenea că vreau să mă mut imediat, părea uşurată că n-am cerut timp de gândire, şi mai spuse: „Vă veţi simţi bine în atmosfera sa, el a fost un domn cu studii”. Acum ştiam deja la cine se referea, fără să fi adăugat numele. Mă conduse afară, strigând spre bucătărie: „Tânărul vine îndată, merge doar să-şi aducă bagajele”. Menajera, al cărui nume îl uitasem, deoarece pentru mine se numea de la început „călăul”, apăru şi spuse râzând mereu: „Asta n-are voie să se teamă, la noi nu-i va lipsi nimic”. Stătea în uşa bucătăriei, pe care, mare cum era, o umplea în întregime, sprijinindu-se cu ambele braţe pe usciorul uşii, de parcă ar fi avut de gând să se arunce asupra ta. N-am mai fost atent la ea şi am plecat să-mi aduc lucrurile.

În timpul primelor zile petrecute în noua cameră era linişte în locuinţă. Dimineaţa devreme plecam la laboratorul de chimie, la prânz rămâneam în apropierea universităţii şi mâncam de obicei la berăria „Regina”. Seara, când se închidea laboratorul, mă aştepta Veza.

Atunci mergeam împreună la plimbare sau eu mergeam la ea, se făcea târziu, poate că se făcea chiar ora 11, până mă întorceam acasă în Haidgasse. Găseam totdeauna patul făcut, fără să ştiu cine mi-l pregătise pentru culcare. Nu mi-am făcut gânduri, consideram ca ceva de la sine înţeles ca menajera să se ocupe şi de asta. Noaptea n-auzeam niciun zgomot. Doamna Weinreb, care locuia şi dormea în camera alăturată, se mişca silenţios, în pâslari de postav, alunecând în ei de la un tablou la altul şi făcându-şi rugăciunile.

La sfârşitul săptămânii, într-o seară, am venit devreme acasă, fusesem invitat la teatru şi voiam să mă schimb. Am simţit că era cineva în camera mea, am intrat şi am înmărmurit. În faţa patului meu stătea aplecată o ţărancă, braţele albe, grase, adânc înfipte în plapuma de puf, în aşa fel de parc-ar vrea s-o scuture. Părea să nu audă că am venit, pentru că se aplecă şi mai mult, întorcându-mi o parte dorsală de proporţii nu tocmai neglijabile, scuturând mereu cu putere plapuma ca şi când ar fi vrut s-o bată. Părul ei de-un blond strălucitor era împletit în cozi groase şi legat în jurul capului, din această poziţie părul atingea plapuma. Purta o fustă ţărănească plisată, lungă până-n pământ, pe care n-am putut să n-o observ, o aveam înaintea nasului. Mai bătu, astfel, de câteva ori în plapumă, ca şi când habar n-avea că stăteam în spatele ei. Întrucât nu-i vedeam faţa, n-am vrut să fiu eu primul care spune ceva, am tuşit încurcat şi atunci se hotărî să audă, se îndreaptă şi se întoarse repede, printr-o mişcare de rotire atât de avântată, încât aproape că mă atinse. Astfel stăteam foarte apropiaţi, faţă-n faţă, doar o coală de hârtie dac-ar mai fi încăput între noi. Era mai înaltă decât mine şi foarte frumoasă, era ca o madonă nordică, braţele le ţinea ca şi când, în clipa următoare, în

locul plăpumii m-ar cuprinde pe mine, dar le lăsă încet să cadă şi roşi. Simţeam că avea darul de a roşi intenţionat. Emana un miros de drojdie. Îi simţeam prea bine frumuseţea şi, dacă ar fi fost şi ea cum îi erau braţele, goală, fiind atât de aproape, mi-aş fi pierdut capul, ca oricare altul, dar am rămas nemişcat şi n-am spus nimic. Atunci îşi deschise, în sfârşit, gura foarte mică şi spuse cu o voce piţigăiată: „Eu sunt Ruzena, stimate dom'le!" Numele avu efect asupra mea, m-am ocupat o bucată de vreme cu el şi nici „stimate dom'le" n-a fost în zadar, pentru că mie nu mi s-ar fi cuvenit mai mult de „*tinere* stimate dom'le". Adresarea ei făcea din mine un bărbat versat, căruia-i intrai în voie fără niciun fel de rezistenţă. Dar vocea ei piţigăiată compromitea total efectul apariţiei şi devotamentului ei. Suna ca şi când un pui foarte mic ar fi încercat să vorbească şi tot ce existase înainte, braţele albe puternice, care prelucrau plapuma, cosiţele strălucitoare, muntele ţuguiat al fundului ei care avea ceva enigmatic, deşi nu era o momeală pentru mine, totul se pierdea în sunetele jalnice şi chiar numele, care mă umpluse de aşteptări, nu mai exista, el putea suna oricum. Farmecul Ruzenei era în întregime distrus, numai o fiinţă deplorabilă s-ar fi lăsat sedusă de această voce.

Asta îmi trecu prin minte încă înainte de a-i răspunde la salut, lucru care se petrecu atât de rece şi indiferent, încât de data asta se scuză cu o voce şi mai piţigăiată, că era în camera mea. N-a vrut să deranjeze, mi-a făcut doar patul, îl făcea seară de seară şi nu s-a gândit că vin atât de devreme acasă. Eu deveneam tot mai morocănos, spuneam doar „Da, da" şi, în timp ce se îndepărta, destul de sprintenă pentru greutatea ei, îmi veni în minte toată istoria, cum apăruse-n ziar şi cum mi se mai povestise oral.

Tânărul, predecesorul meu, venise într-o seară acasă

de la bancă şi o găsise în faţa patului. Atunci ea îl antrenase într-o discuţie şi-l seduse pe loc. El era foarte timid şi fără experienţă, n-avusese încă, un caz rar la Viena, nicio prietenă. Mătuşa îşi dăduse seama de neajutorarea lui şi-l dăduse în judecată din cauza unei promisiuni de căsătorie neonorate. El negă totul şi, după cum arăta, i s-ar fi crezut nevinovăţia în faţa justiţiei, dar Ruzena era gravidă, iar el fu condamnat să-i plătească o despăgubire. Stângăcia îl făcu de râsul tuturor, toţi îl considerau nevinovat şi tocmai de aceea chestiunea stârni senzaţie. Tuturor li se părea caraghios că tocmai acest om fusese acuzat şi declarat vinovat pe motiv de seducere şi nerespectarea promisiunii de căsătorie.

Ruzena mai încercă de două, trei ori, cu făcutul patului seara, dar acum ştia cât era de lipsită de perspectivă o eventuală legătură, mătuşa ei aflase demult că aveam o prietenă care mă aştepta uneori seara şi, văzând că e mereu aceeaşi, nu-şi mai punea speranţe în Făcutul patului. Puţinele încercări care au mai urmat n-au fost alţi ova decât rutină. În curând am uitat totul şi abia când, după câteva săptămâni, mi s-a întâmplat în locuinţă ceva de care m-am speriat Foarte tare, am început să mă gândesc din nou la Ruzena.

Într-o după-amiază – venisem mai repede acasă – auzii zgomote puternice în bucătărie. O bătaie pe înfundate, un chiot şi un ţipăt, rugăminţi şi cerşeli, răsuflări şuierate şi trosc pleosc!, trosc pleosc! trosc pleosc! între timp o voce joasă, foarte severă, ale cărei cuvinte le-am înţeles abia când am recunoscut vocea. Părea una bărbătească, dar era vocea mătuşii: „Na, ţine! Na, ţine!, Na, ţine!” Geamătul şi chiţcăitul sunau tot mai ascuţit, nu încetau, ba se-nteţeau, ca şi ameninţările vocii groase, care se intensificau întruna. Credeam că vor înceta

şi la început am rămas liniştit, dar nu încetau, deveneau tot mai groaznice. M-am repezit în bucătărie, acolo Ruzena îngenuncheată în faţa mesei, partea de sus a corpului goală, lângă ea mătuşa cu un bici în mână tocmai îl ridică şi trosc! pe spatele Ruzenei.

Stăteau una lângă alta, cu feţele spre intrare, încât totul era la vedere: sânii şi spatele Ruzenei, expresia furioasă de pe mutra călăului, biciul şuierător. Numai că nu părea atât de cumplit ca din camera mea, pentru că de îndată ce vedeam şi nu mă limitam doar la auz, scena se transforma într-una de teatru, dar mult mai aproape şi perfect regizată, încât nu putea să-ţi scape. Şi ştiam că trebuie să înceteze în curând, deoarece, cu toată gălăgia, am reuşit să mă fac observat. În loc să coboare biciul, mătuşa îl mai ţinu o clipă în sus, Ruzena însă se înşelă şi începu să chiţcăie, de parc-ar fi fost atinsă din nou. Mătuşa se răsti la ea: „Nu ţi ruşine! Goală! Copil rău. N-ascultă de mătuşa. Trebuie pedeapsă”.

Ruzena încetase cu chiţcăitul, din moment ce i se poruncise să aibă ruşine, îşi acoperi sânii cu mâinile amândouă, prin această mişcare umflându-se şi devenind şi mai vizibili apoi se târî, cât putu de încet, după masă, un adevărat monstru, care ca masivitate nu era mai prejos decât mătuşa încremenită în faţa mea. Aceasta continuă cu dojana copilărească ce servea drept explicaţie a scenei. „Să asculte, copil. Trebuie să înveţe, are numai mătuşă pe lume. Pierdut fără mătuşă. Dar mătuşă vede. Mătuşă e atentă!” Toate astea nu le spuse repede, ci greoi şi apăsat, trosnind Sfântul Nicolae după fiecare propoziţie. Dar n-a mai lovit, nici n-ar mai fi putut ajunge spatele copilului vinovat care se tupila acum de cealaltă parte a mesei. Goliciunea ieşea şi mai bine în evidenţă din ascunzătoarea ei şi de bună seamă că era provocatoare ca femeie, dar

prin vorbăria copilărească ce-i era adresată, această făptură debordând de sănătate era redusă la ceva idiot. Supunerea ei, probabil lucrul cel mai important de reliefat din scenă, nu mă scârbea mai puţin decât fasoanele de călău ale mătuşii. Am părăsit bucătăria ca şi când aş fi *crezut* scena: copilul neascultător îşi primise pedeapsa. Când am dispărut din bucătărie, fără însă a lăsa să mi se observe deruta, şi m-am întors în cameră, pentru cele două, *eu* devenisem idiot, fapt care m-a salvat de loviturile lor ulterioare.

Acum aveam linişte şi nu le-am mai văzut pe cele două, nici împreună şi nici pe Ruzena singură. Pe mătuşa o auzeam uneori vorbind cu doamna Weinreb în camera vecină. Aici nu existau bătăi dar am rămas foarte mirat că vorbea cu ea pe acelaşi ton ca şi cu un copil. Suna însă mai degrabă liniştitor decât ameninţător. Era evident că doamna Weinreb făcea ceva ce nu trebuia să facă, dar nu-mi puteam închipui ce era şi deocamdată m-am mulţumit cu ce ştiam. Plăcut nu era să auzi vocea călăului de care mă despărţea numai un perete şi eram totdeauna gata să izbucnesc violent. Dar nu mai răzbătea niciun chiţcăit, niciun geamăt, se auzea doar susţinând ceva cu tărie. Doamna Weinreb avea o voce joasă, întunecată, mi-ar fi făcut plăcere s-o mai aud puţin, aproape că-mi părea rău când amuţea.

Într-o noapte m-am trezit şi am văzut pe cineva la mine-n cameră. Doamna Weinreb, în capot, stătea în faţa fotografiei soţului ei, o luă cu grijă de pe perete şi se uită ca şi când ar căuta ceva în spatele ei. Am văzut-o foarte clar, în cameră era lumină de la stradă, draperiile nu erau trase. Îşi băga nasul în perete, adulmecând tabloul pe care-l ţinea strâns cu ambele mâini. Apoi adulmeca, la fel de încet, spatele tabloului. Era atâta linişte în cameră,

încât se auzea adulmecatul. Faţa ei, pe care acum n-o vedeam, deoarece stătea cu spatele la mine, mi se păruse totdeauna că aducea cu faţa unui câine. Cu o mişcare rapidă puse tabloul la loc, adulmecând spre peretele vecin, către următorul tablou. Acesta era mult mai mare, avea o ramă grea, mă-ntrebam dacă are atâta forţă cât să-l ţină singură. Dar n-am sărit din pat să-i ajut, credeam că e în somn şi nu voiam s-o sperii. Luă jos şi acest tablou, îl ţinea bine în mâini, dar adulmecatul la perete, în spate, nu mai era atât de simplu, am auzit-o gâfâind şi oftând de efort. Atunci se-mpiedică, părea c-ar lăsa să-i cadă tabloul din mână, dar reuşi, totuşi, să-l pună pe podea, cu spatele în faţă, fără a-i da drumul de tot. Apoi se ridică iar şi, în timp ce vârful degetelor mai atingea şipca de sus a ramei, ea adulmeca, mai departe, locul tabloului pe perete. Când a terminat, s-a ghemuit pe podea şi începu cu spatele tabloului. Credeam că adulmecă din nou, era acelaşi zgomot cu care mă obişnuisem deja în scurtul răstimp. Dar am constatat cu uimire că doamna Weinreb lingea spatele tabloului. O făcea dinadins, limba scoasă mult afară, îi desăvârşea fizionomia de câine, se transformase-n câine şi părea mulţumită. A durat destul de mult până a terminat operaţia, tabloul era mare. Se sculă, îl ridică în sus cu efort şi fără încercarea de a vedea partea din faţă sau de a veni în contact cu ea, îl atârnă în cui, alunecând silenţios şi rapid spre următorul. În camera mea atârnau patru tablouri de-ale domnului doctor Weinreb, n-a fost uitat niciunul le absolvise pe toate. Din fericire, celelalte două erau doar de mărimea primului, astfel încât şi-a putut face exerciţiul stând în picioare şi fiindcă nu se mai ghemuia pe podea, nu mai ajungea să lingă şi se mulţumea cu adulmecatul.

Apoi părăsi camera mea. Mă gândeam la multele

portrete ale soţului ei decedat, care atârnau vizavi, în camera ei şi că aceeaşi procedură i-ar putea lua o jumătate din noapte. Mă întrebam dacă nu fusese şi înainte la mine în cameră, în acelaşi scop, iar eu numai datorită somnului meu adânc nu observasem nimic. Mi-am propus să mă obişnuiesc cu un somn mai uşor, să nu se întâmple iarăşi, voiam să fiu treaz dacă mai venea.

BACKENROTH

Începând din semestrul al treilea m-am mutat de la vechiul institut „afumat” de pe Währingerstrafte, la noul Institut de Chimie, colţ cu Boltzmanngasse. După analiza calitativă din primele două semestre urma acum cea cantitativă, sub îndrumarea profesorului Hermann Frei. Era un bărbat mic, subţirel, alcătuit în bună parte din simţul ordinii, cu care, însă, nu-i chinuia pe alţii şi care se potrivea de minune cu analiza cantitativă. Avea mişcări îngrijite, aproape graţioase, îi făcea plăcere să se arate cum se poate efectua ceva într-un mod deosebit de exact şi, deoarece la aceste analize era vorba de cantităţi infime de materie, se părea că ele nici n-aveau greutate. Recunoştinţa sa pentru binele ce i se făcea întrecea orice măsură obişnuită pe aceste meleaguri. Nu i-a fost dat să-şi impresioneze studenţii cu fraze ştiinţifice, domeniul lui era practica, procedurile propriu-zise ale analizei, aici era priceput şi sigur şi sprinten şi în ciuda delicateţei avea ceva ce suna a hotărâre.

Din spusele sale cel mai mult te impresionau declaraţiile de devotament, care nu arareori se repetau. Fusese asistentul profesorului Lieben, care-l promovase şi se referea uneori la el, dar niciodată altfel decât în următoarea formulă stângaci-emfatică: „Cum obişnuia să spună preastimatul meu dascăl, profesor dr. Adolf Lieben…” Acest chimist lăsase în urmă un bun renume, se

întemeiase o societate care-i purta numele şi care se interesa de propăşirea ştiinţei şi a adepţilor ei. Fără să fi spus multe despre el, numai prin felul în care-i amintea numele, Lieben devenea o figură de mit în gura profesorului Frei. Dar exista o persoană din trecut care însemna pentru el mult mai mult, deşi vorbea mai rar despre ea şi nici măcar atunci nu-i pronunţa numele. Era o anumită propoziţie constantă în care se referea la ea, iar patosul care-i umplea făptura mică şi slabă în asemenea ocazii îţi stârnea admiraţie, deşi nicăieri la Institutul de Chimie nu era vreunul care să-i împărtăşească părerea.

„Dacă vine împăratul meu, mă târăsc în genunchi până la Schönbrunn!” Era singurul care aştepta şi-şi dorea reîntoarcerea împăratului şi, când te gândeşti că în urmă cu zece ani bătrânul împărat mai era încă în viaţă, te poţi minuna că nimeni, absolut nimeni, nu înţelegea această dorinţă. Tuturor asistenţilor precum şi studenţilor săi acea frază stereotipă le apărea ca un semn de sminteală şi poate tocmai de aceea era rostită cu o asemenea vehemenţă şi hotărâre, pentru că în această privinţă nici profesorul Frei, în ciuda naivităţii sale, nu se lăsa amăgit: era unic în dorinţa sa arzătoare de reîntoarcere a împăratului. Mă întrebam la cine se referă când spunea „împăratul meu”: la tânărul Karl despre care lumea n-avea o imagine clară, sau, totuşi, la împăratul Franz Joseph reînviat.

Poate că datorită mult stimatului său dascăl, profesor doctor Adolf Lieben, care provenea dintr-o prestigioasă familie evreiască de bancheri, profesorul Frei nu lăsa să se întrevadă nici cea mai mică animozitate împotriva evreilor. Milita pentru dreptate şi-l trata pe fiecare după meritele sale. Asta mergea până acolo încât nici numele evreilor galiţieni nu le pronunţa niciodată altfel decât alte nume, în

timp ce anumitor asistenţi numele lor le păreau irezistibil de caraghioase. În absenţa lui se-ntâmpla ca astfel de nume să fie pronunţate lungit, savurate, de parc-ar fi rămas topite pe vârful limbii. Era unul, bunăoară, pe care-l chema Josias Kohlberg, un tânăr vesel, glumeţ, care nu permitea să i se strice buna dispoziţie prin nicio lungire interogativă a numelui său, îşi îndeplinea lucrul cu rapiditate şi pricepere, nu se bătea pe burtă cu nimeni, nu se ploconea în faţa nimănui şi n-avea chef deloc să întreţină cu vreun asistent altfel de relaţii decât strict profesionale. Alter Horowitz, care lucra lângă el, era opusul său melancolic, vocea sa era potolită, mişcările lente. În timp ce Kohlberg îţi amintea oricând un fotbalist, pe Alter Horowitz ţi-l închipuiai aplecat asupra unei cărţi, deşi nu-l văzusem niciodată cu o carte pe care n-ar fi utilizat-o în scopuri chimice.

Cei doi se completau de minune şi erau nedespărţiţi, făceau totul împreună, ca gemenii, şi-ai fi putut crede că-n rest nu mai au nevoie de nimeni. Ar fi o greşeală, pentru că în imediata lor apropiere lucra un al treilea, care provenea tot din patria lor, Galiţia: Backenroth. Prenumele nu i l-am ştiut niciodată, sau mi-o fi scăpat. Acesta era singurul individ frumos din sala noastră, înalt, zvelt, cu ochi deschişi, adânc strălucitori şi păr roşiatic. Rareori vorbea cu cineva, pentru că abia putea articula câte un cuvânt în germană şi rareori privea pe cineva în faţă. Dar când, totuşi, se întâmpla s-o facă, te gândeai la tânărul Iisus, aşa cum e p ezentat uneori în icoane. Nu ştiam nimic despre el şi-n apropierea lui simţeam sfială. Îi recunoşteam vocea, cu cei doi conaţionali ai săi vorbea idis sau poloneza şi, când observam că spunea ceva, mă trăgeam involuntar mai aproape ca să-i aud vocea, cu toate că nu înţelegeam nimic. Era moale, exotică şi deosebit de gingaşă, încât mă

întrebam dacă nu cumva sunetele ciripitoare ale polonezei îi confereau atâta gingăşie. Nici când vorbea idiş nu suna altfel, mi-am zis că şi aceasta este o limbă delicată, simţindu-mă la fel de înţelept precum am fost.

Am observat că Horowitz şi Kohlberg vorbeau altfel cu el decât între ei. Atunci Horowitz, în tristeţea sa, îşi dădea frâu liber şi suna mai obiectiv decât de obicei, Kohlberg nu făcea glume şi lăsa puţin impresia c-ar sta în faţa lui Backenroth, drepţi, cu mingea de fotbal în mână. Era limpede că ambii îl situau deasupra lor, dar eu n-am îndrăznit niciodată să întreb de ce îl respectau sau îl menajau atâta. Era mai înalt decât ei, dar şi mai nevinovat şi mai sensibil, părea că trebuie iniţiat în diferite situaţii de viaţă şi, în acelaşi timp, ferit de ele. Dar el nu-şi pierdea niciodată lumina pe care-o emana. Unul dintre colegi cu care era prieten şi cu care am discutat despre asta, voind să se sustragă de la acest efect simţit şi de el, a încercat cu o ironie, fiind de părere că nu-i altceva decât culoarea părului, nici roşie, nici blondă, ceva între ele, care dădea impresia razelor de soare. De fapt şi asistenţii se sfiau în faţa lui Backenroth. Comunicarea cu el decurgea, din cauza greutăţilor sale de limbă, de cele mai multe ori prin Horowitz sau Kohlberg şi era ciudat cât de reţinut, ba chiar sfios îi rosteau numele, în timp ce la adresa lui „Horowitz” şi „Kohlberg” comentariile erau mai degrabă ironice.

Era de netăgăduit că cei doi, dar mai ales Kohlberg, încercau să-l ferească pe Backenroth de jignirile de care *ei* se puteau apăra, cu care *ei* erau obişnuiţi. Eu mă întrebam dacă acest lucru era într-adevăr necesar. El îmi părea protejat prin necunoaşterea limbii, dar şi prin ceva pe care mă sfiesc puţin să-l denumesc strălucire, pentru că eu nu eram stăpânit pe-atunci de nicio mărire, nici lumească, nici

religi aşa şi eram tentat să le găsesc nod în papură. Dar nu intram niciodată în laborator fără să mă asigur că Backenroth stătea la locul lui, în halatul alb, preocupat de baloane de sticlă şi de arzătoare care nu i se prea potriveau. La lucrările de laborator era ca şi când ar fi fost deghizat, eu n-aveam încredere în această deghizare şi aşteptam să şi-o lepede şi să apară în adevărata sa înfăţişare. Dar o idee clară despre această înfăţişare nu aveam, un singur lucru era sigur, că nu se potrivea cu acest mediu chimic foarte activ, în care totul se dizolva, fierbea, se distila, se cântărea. El era un cristal, dar nu unul insensibil, dur, el era un cristal simţitor, pe care n-avea voie să-l atingă nimeni.

Când mă uitam la acest loc şi el era acolo eram liniştit, dar, numai temporar, însă în ziua următoare eram iar nesigur şi mă temeam c-ar putea lipsi. Vecina mea, Eva Reichmann, acea rusoaică din Kiev cu care discutam orice, era singura căreia îi puteam împărtăşi temerile în legătură cu Backenroth. Mă jucam puţin cu aceste temeri, nu le luam de tot în serios, dar ea, care era de-o gravitate seducătoare – tot ce se referea la om era sfânt pentru ea – mă dojeni şi spuse: „Dumneata vorbeşti de parc-ar fi bolnav. Dar nu e deloc bolnav. E doar frumos. De ce eşti atât de impresionat de frumuseţea masculină?” „Masculină? masculină? El are frumuseţea unui sfânt. Nu ştiu ce caută aici. Ce să caute un sfânt într-un laborator de chimie? El va dispărea dintr-odată”.

Am cântărit mai îndelung cum va dispărea. Va dispărea oare în vapori de culoare roşie şi se va ridica din nou la soare de unde provine? Sau va renunţa la chimie şi-o va schimba cu altă facultate? Cu care? Evei Reichmann i-ar fi plăcut să-l vadă ca un nou Pitagora. Legarea geometriei cu stelele şi cu sunetele sferelor i se părea ceva

potrivit pentru el. Ştia pe de rost multe poezii ruseşti pe care mi le recita cu plăcere şi cu mai puţină plăcere mi le traducea. Era o studentă eminentă, iar chimia fizică îi era mai uşoară decât oricărui coleg de sex opus. „Este cea mai uşoară”, obişnuia să spună despre matematică, „îndată ce te familiarizezi cu ea devine un joc de copii”.

Era înaltă şi bine făcută, niciun fruct n-avea un înveliş atât de seducător ca al ei. În timp ce scotea formule matematice cu o uşurinţă fascinantă, ca într-o plăcută conversaţie – nu pe tonul solemn al poeziilor – îţi venea să-i mângâi obrajii dar la pieptul care se ridica furtunos în ciocnirile noastre verbale nici nu îndrăzneai să te gândeşti. Poate că eram îndrăgostiţi unul de altul, dar pentru că totul se petrecea într-un roman de Dostoievski şi nu în lumea aceasta, nu ne-am mărturisit-o niciodată, abia azi, după 50 de ani, recunosc la ea, ca şi la mine, însemnele dragostei. Propoziţiile noastrese-ncâlceau una-n alta ca părul, ore-n şir durau îmbrăţişările cuvintelor noastre, anevoioasele procedee chimice ne lăsau timp suficient pentru asta şi, după cum îndrăgostiţii anihilează lumea din jur, atrăgând-o şi scufundând-o în discuţiile lor amoroase doar pentru a-şi intensifica emoţiile, astfel se-nvârteau ideile noastre în jurul lui Ibackenroth. Discutam mereu îngrijoraţi că-l vom *pierde* şi prin asta se volatiliza pericolul în care plutea cu adevărat.

Am întrebat-o pe Eva Reichmann dacă n-ar dori să vorbească cu el. Negă hotărât din cap şi spuse: „În ce limbă?”

Ea fusese educată ruseşte. Avea 12 ani când familia ei, care aparţinea celor mai înstărite din oraş, a părăsit Kievul. La Cernăuţi, unde au plecat, frecventase o şcoală germană, dar germana ei suna în continuare moale, ca aceea a unei rusoaice. Familia ei pierduse mult, dar nici

într-un caz totul şi totuşi nu vorbea cu mânie de revoluţia rusească, obişnuind să spună cu o convingere nestrămutată: „Atât de bogat n-are voie să fie nimeni” şi, deşi era vorba de ceva profitori de pe urma inflaţiei din Austria acelor timpuri, simţeai cât de mult se gândea la fosta bogăţie a propriei familii. Acasă nu vorbise niciodată idiş. Aveam impresia că această limbă îi era la fel de străină ca şi mie, nu simţea pentru ea nimic deosebit, nici gingăşia pe care-o ai de obicei pentru o limbă ameninţată să se piardă. Viaţa ei era marea literatură rusă; era întru totul absorbită de aceasta, gândea şi simţea asemenea personajelor din romanei” ruseşti, deşi cu greu ai fi găsit un om mai natural şi mai spont; i decât ea, lua formele personajelor care-i erau atât de familiare. S-a opus cu încăpăţânare propunerii mele de a se măsura cu poloneza lui Backenroth (eu eram de părere că un rus, cu ceva bunăvoinţă, ar trebui să înţeleagă poloneza), fie că într-adevăr nu înţelegea poloneza, fie că, odată cu laptele matern îl asimilase pe Dostoievski şi prejudecăţile acestuia faţă de tot ce e polonez. Orice propunere insistentă făcută în acest sens îmi era respinsă cu propriile-mi arme. „Dumneata vrei să mă pun în situaţia de a mă bâlbâi? Polonezii pun mare preţ pe limba lor. Nu le cunosc literatura, dar au una. Ruşii, de asemenea”. Ultima fu amintită doar în treacăt, pentru că, în principiu, era împotriva oricărui şovinism, mai mult decât „Ruşii, de asemenea” n-a mai pronunţat.

Evita discuţia cu Backenroth pentru că nu exista un mijloc de comunicare pentru ea. La părerea „bună” pe care-o avea şi ea despre el o deranja puţin faptul că vorbea cu Kohlberg sau Horowitz. Pe Kohlberg îl dispreţuia pentru că arăta ca un fotbalist şi fluiera mereu un cântecel, pe Horowitz nu-l găsea interesant pentru că arăta „ca orice

evreu”. Îi luă în serios doar pe evreii care se asimilaseră complet unei limbi datorită literaturii acesteia, fără ca, astfel, să devină naţionalişti şi, pentru că respingea cu consecvenţă prejudecăţile naţionale îi mai rămâneau doar cele împotriva acelor evrei care se împotmoliseră în drumul spre această ideologie liberă. Nu era nici într-un caz sigură că Backenroth ajunsese până acolo. „Poate că-i doar un tânăr rabin hasidic” 25 îmi spuse odată spre mâhnirea mea, dar nu-şi dă seama. Reieşea că nu era prietenă cu hasidimii. „Ăştia-s fanatici”, spuse ea. Sunt sclavii credinţei lor miraculoase, beau şi ţopăie. Ăştia n-au încă matematica în sânge. Că matematica era credinţa *lor* miraculoasă, la asta nu s-a gândit. Astfel întreţinea discuţia despre Backenroth între noi. El era pretextul dialogului amoros pe care ni-l *permiteam*. Fiindcă eu aparţineam altei femei, pe care o văzuse venind să mă ia de la laborator. Eva Reichmann era prea mândră pentru a ceda unei pasiuni faţă de cineva care lăsa să se observe că este legat. Atâta timp cât discutam de Backenroth, pasiunea noastră rămânea nenumită şi teama că ei ar putea să dispară dintr-odată se transforma în teama pentru stingerea acestei pasiuni.

Într-o dimineaţă nu era acolo, pe locul său nu stătea nimeni. Credeam că-ntârzie şi n-am zis nimic. Apoi am observat cum Eva se nelinişteşte şi-mi ocoleşte privirile. „Toţi trei lipsesc” spuse ea în cele din urmă, „poate că s-a-ntâmplat ceva”. Nici pe locurile lui Kohlberg şi Horowitz nu stătea nimeni, iar mie-mi scăpase acest lucru, ea nu-l vedea aşa de izolat cum îl vedeam eu, ea îl vedea mereu împreună cu cei doi, singurii cu care vorbea. Asta o linişti puţin, ea nu voia să recunoască absoluta lui singurătate de care eu mă temeam.

„Sunt împreună la vreo sărbătoare religioasă” spusei.

Acum începeam să găsesc un motiv favorabil absenţei celor trei, nu numai a lui. Ea însă părea tulburată, tocmai din această pricină. „Asta e un semn rău”, spuse. „I s-a întâmplat ceva şi ceilalţi doi îi sunt pe-aproape”. „Dumneata crezi că e bolnav”, am spus cam supărat, „dar din această cauză n-ar absenta şi ceilalţi de la laborator”. „Bine”, încercă să mă liniştească, „dacă e bolnav, unul o să vadă de el şi celălalt va veni aici”. „Nu”, spusei eu, „cei doi nu se despart unul de altul. Aţi văzut să facă ceva unul fără celălalt? De aceea şi locuiesc împreună. Aţi fost vreodată la ei în cameră?” „Nu, dar ştiu că au o cameră împreună. El locuieşte foarte aproape de ei, trei case mai încolo”. „Câte lucruri aţi aflat! Sunteţi un detectiv?” „M-am dus odată în urma lor, când mergeau de la laborator acasă. Kohlberg şi Horowitz l-au însoţit până acasă. Apoi s-au despărţit de el ca de-un străin, în mod formal, mergând cei câţiva paşi înapoi, până la ei acasă. Nu m-au observat”. „Deci, aţi făcut-o?” „Voiam să ştiu dacă trăieşte singur. Poate că, mă gândeam eu, e eh iar singur şi apărând ca din întâmplare în faţa lui îl voi saluta. M-aş fi mirat să-l văd tocmai pe el şi astfel cu siguranţă am fi intrat în vorbă”. „Dar în ce limbă?” „Asta nu-i greu. Eu mă pot înţelege cu oamenii care nu ştiu niciun cuvânt nemţeşte. Asta am învăţat-o de la bunicul”. Ea a râs: „Vorbeşti cu mâinile. Asta nu-i frumos. Nu ţi se potriveşte”. „De obicei n-o fac, dar în felul acesta.1111 Fi spart gheaţa. Ştiţi doar de când îmi doresc să vorbesc cu el!” „Poate că trebuia, totuşi, să încerc eu cu rusa. N-am ştiut că e atât de important pentru dumneata”.

Aşa vorbeam mai departe, de nimic altceva decât de el, şi locurile de alături au rămas libere. Înaintea de masă trecu şi noi încercam să uităm. Eu am schimbat discuţia şi i-am vorbit despre o carte pe care începusem s-o citesc cu

o zi înainte: povestiri de Poe, ea nu le cunoştea şi îi relatam despre una, „Inima trădătoare”, care-mi produsese o adevărată spaimă. Dar în timp ce căutam să mă eliberez de această spaimă prin expunerea în continuare a povestirii, simţeam, la fiecare privire înspre locul liber, cum teama creştea şi creştea, până când domnişoara Reichmann spuse deodată: „Mi-e rău de frică”.

În clipa aceasta apăru în sală profesorul Frei cu suita (de obicei erau doi, de data asta se postaseră patru oameni în spatele lui), făcu un semn imprecis să venim mai aproape, aşteptă puţin, până ce majoritatea din sală stătea în faţa lui şi spuse: „S-a întâmplat ceva trist. Trebuie să vă spun. Domnul Backenroth s-a otrăvit astă noapte cu cianură de potasiu”. Mai rămase puţin. Apoi dădu din cap şi spuse: „Se pare că era foarte singur. N-a observat nimeni dintre dumneavoastră ceva?” Nu primi răspuns, vestea a fost prea înspăimântătoare, nu era nimeni în sală care să nu se fi simţit vinovat şi totuşi nimeni nu-i făcuse nimic.

Îndată ce profesorul cu suita părăsi sala, domnişoara Reichmann îşi pierdu toată stăpânirea şi suspina din inimă, ca şi când şi-ar fi pierdut fratele. Ea nu avea frate şi acum el devenise fratele ei. Ştiam că se întâmplase şi între noi ceva dar, comparat cu moartea tânărului de 21 de ani, acest fapt nu mai avea importanţă. Ştiam la fel de bine ca şi ea că abuzasem de apariţia stranie a tânărului făcând din el subiect de discuţie. Lună de lună se interpuse între noi, ne entuziasmaserăm de frumuseţea lui, era taina noastră pe care-o păzeam faţă de noi înşine, dar şi faţă de el. Niciunul nu-i vorbiserăm, nici ea, nici eu, şi câte pretexte nu inventaserăm pentru a justifica unul faţă de celălalt această tăcere. Prietenia noastră s-a năruit din cauza vinovăţiei pe care o simţeam. Nu mi-am iertat-o

niciodată, dar nici pe ea n-am iertat-o. Azi, când îmi sună iar în amintire vorbele ei, al căror ton exotic mă vrăjise, mă cuprinde furia şi ştiu că am neglijat singurul lucru care l-ar fi salvat: s-o determin să-l iubească pe el, în loc să mă joc eu cu ea.

RIVALII

Mai exista în laborator cineva care abia de scotea câte-o vorbă, dar în cazul lui nu din necunoaşterea limbii. Venea de la ţară, cred că dintr-un sat din Austria Superioară, şi părea timid şi înfometat. Hainele ponosite în care era îmbrăcat, mereu aceleaşi, atârnau pe el, poate i le dăruise cineva care le aruncase. Sau poate că slăbise foarte mult de când era în oraş, pentru că, de bună seamă, nu mânca mai nimic. Părul lui nu strălucea, era de-un roşu şters, stins, care se potrivea cu faţa bolnăvicios de palidă. Se numea Hund26, dar ce fel de câine era acela care nu deschidea gura nicicând? Nici măcar la „Bună dimineaţa” nu răspundea; dacă totuşi înregistra salutul, dădea doar morocănos din cap, uitându-se de cele mai multe ori în altă parte. Nici el nu cerea niciodată ajutor, nu împrumuta nimic şi nu solicita nicio informaţie. Ori de câte ori mă uitam la el, aveam impresia că se va prăbuşi dintr-o clipă-n alta. Era foarte neîndemânatec şi zăbovea mult la analize, iar mişcările îi erau atât de greoaie şi de puţine, încât nu-ţi puteai da seama din ele cât de mult se chinuia. N-avea elan pentru nimic, ci doar un mic impuls la care renunţa repede.

Odată găsi pe locul lui un pacheţel în care era o felie de pâine cu unt, cineva i-l pusese acolo fără să fie observat. Eu o bănuiam pe domnişoara Reichmann, care avea o inimă miloasă. El deschise pachetul, văzu ce cuprinde, îl împacheta la loc şi porni cu el din om în om. Îl arăta fiecăruia, întrebând cu duşmănie: „E al

dumneavoastră?” şi trecea la următorul. Nu omise pe nimeni, a fost singura dată când a vorbit cu toţi cei din laborator, dar nu rostea altceva decât cele trei cuvinte. Nimeni nu-şi revendică pachetul. Când ajunse la cel din urmă, auzind ultimul nu, ridică pacheţelul sus, strigând cu voce ameninţătoare: „E careva flămând? îl arunc în coşul de hârtii!” Nu scoase nimeni un cuvânt, probabil pentru a nu fi luat drept iniţiatorul faptei eşuate. Hund azvârli furios pacheţelul – dintr-odată părea că-i prisosesc puterile – în coşul de hârtii şi când s-au putut auzi câteva voci care îndrăzniră să zică „păcat”, şuieră: „Îl puteţi ridica din coş!” Nimeni nu-l crezuse în stare de atâta siguranţă şi hotărâre. Astfel îşi atrase Hund stima colegilor iar modestul cadou nu fusese în zadar.

145

În

Facla în ureche

După câteva zile, veni la laborator cu un pacheţel pe care-l puse limpă el, pe locul acelei pâini cu unt. O bucată de vreme îl lăsă acolo îi în să-l deschidă şi se apucă de câteva din lungile lui proceduri inutile. Nu eram singurul care se întreba ce conţine pacheţelul. Presupunerea că-şi făcuse rost singur de o pâine cu unt şi acum voia s-o prezinte căzu îndată, pachetul arăta ca şi când ar conţine ceva colţuros. Pe urmă îl luă în mână şi veni cu el la mine, mi-l flutură prin faţa ochilor şi spuse: „Fotografii! Uitaţi-vă!” Suna ca o poruncă şi mie-mi convenea de minune. Faptul că voia să arate cuiva ceva era o surpriză pentru toţi şi cum înainte toţi observaseră că nu făcea nimic ce se referea la alţii, acum îşi dădură imediat seama că făcea o ofertă, veniră unde stăteam, formând un semicerc în jurul lui. Aşteptă calm, de parcă ar fi avut multă experienţă în această direcţie, până se adunară toţi, deschise pacheţelul,

arătându-se una după alta fotografiile, imagini excelente de tot felul, cu păsări, peisaje, copaci, oameni şi lucruri.

Dintr-un biet sărac înfometat se preschimbă într-un fotograf pătimaş, care-şi investea toţi banii în această pasiune şi *de aceea* era atât de prost îmbrăcat şi *de aceea* flămânzea. Se auziră exclamaţii de admiraţie pe care le răsplătea cu alte fotografii, avea duzine întregi de poze, ele data asta să fi fost vreo 50 – 60, şi ele ti surprindeau prin contraste, foarte puţine erau monotone, pentru e i apoi, deodată, să apară cu totul alte imagini. În felul său, ne domina şi când o colegă spuse: „Dar, domnule Hund, dumneavoastră sunteţi un artist!”, fiind convinsă de asta, zâmbi şi n-o contrazise, se putea vedea cum îl ungea la inimă „artistul”, nicio mâncare şi nicio băutură n-ar fi fost atât de savuroasă. Când reprezentaţia se termină, tuturor le păru rău. Colega zise: „De unde vă luaţi toate aceste subiecte, domnule Hund?” Întrebarea era serioasă, la fel de serioasă ca şi uimirea, şi el replică cu demnitate, dar scurt: „E o problemă de exerciţiu!”, la care un amator de proverbe sări cu „Exerciţiul face maestrul”, dar nimeni nu râse.

Hund era, deci, un maestru şi făcea orice sacrificii pentru arta sa. Mâncarea nu însemna nimic pentru el, atâta timp cât putea face fotografii, şi chiar şi facultatea, părea s-o facă fără prea mare plăcere. Trecură una sau două luni până veni cu un nou pacheţel. Colegii se adunară imediat, se mirau cu bunăvoinţă, şi acum imaginile erau la fel de variate ca data trecută, devenise un fapt stabilit ca, din când în când, Hund să vină la laborator şi să ofere publicului său noi surprize.

La puţin timp după această a doua reprezentaţie a lui Hund, atenţia se îndreptă asupra noului venit în laborator: Franz Sieghart, un gnom. Era bine proporţionat, mic de

statură, mai degrabă delicat, în loc să-şi pună aparatura pe placa mesei, unde nu ajungea, şi-o puse pe podea. Cu degetele lui mici, iscusite, termina lucrul mai repede decât noi ceilalţi şi, în timp ce se apuca, pe jos, de fiert şi de distilat, ne vorbea întruna, cu o voce pătrunzătoare, puţin răguşită, căutând să ne convingă că trăise tot ce îi era dat să trăiască unui „om mare” şi chiar mai mult. Ne anunţă că urma să sosească fratele său, care este mai înalt decât noi toţi, 1, 89, căpitan în armata federală, seamănă cu el ca două picături de apă, nu-i poţi deosebi, dacă n-ar veni în uniformă n-ai şti care este chimistul şi care ofiţerul. I s-a acordat mult credit lui Sieghart, care pe toate le ştia mai bine, discursurile lui aveau o forţă de convingere pentru care era invidiat, însă existenţa fratelui fu pusă la îndoială.

„Dacă ar avea 1, 65”, spuse domnişoara Reichmann, „dar 1, 89!” Asta n-o mai cred. Şi de ce să vină la noi în uniformă? După abia câteva ore de stat în laborator şi de trebăluit jos pe podea, Sieghart se afirmase deja şi nu trecu mult până îl impresionă pe asistent cu rezultatele primei sale analize. Terminase mai repede decât se terminau de obicei aceste lucrări destul de anevoioase, ritmul îi era pe măsura iscusinţei degetelor, dar făcuse o greşeală anunţându-şi atât de devreme fratele. Vizita acestuia se lăsa aşteptată. Chiar dacă nimeni nu era aşa de lipsit de tact încât să-i amintească, părea să ghicească şi singur gândurile vecinilor săi, deoarece, din când în când, pomenea ceva referitor la frate-său. „Săptămâna asta nu poate veni. Acolo serviciul e sever. Voi habar n-aveţi cât de bine vă merge! El a regretat adesea că a intrat în armată, dar n-o spune. Cu înălţimea lui ce altceva să fi făcut?” Sub diferite forme aducea în discuţie dificultăţile întâmpinate de frate-său datorită înălţimii. De fapt, Franz Sieghart îşi compătimea fratele, dar îl accepta, totuşi, având faţă de el

cuvinte de laudă, pentru că ajunsese căpitan atât de tânăr.

În cele din urmă, chestiunea deveni plictisitoare. şi n-am mai fost atenţi la el. Urechile mi se astupau de îndată ce punea placa cu fratele. Obişnuit să fie ascultat, Sieghart simţi deodată spaţiul gol din jurul său şi schimbă imediat subiectul privind înălţimea acestuia. Nu exista numai fratele, mai existau şi fetele. Toate fetele pe care le cunoştea Sieghart, chiar dacă nu erau de statura uriaşă a fratelui, erau de statură normală. Aici conta mai mult numărul şi varietatea decât înălţimea. Nu că ar fi fost grobian şi ar fi trădat amănunte intime despre felul cum arătau, era un cavaler desăvârşit, ocrotind-o pe fiecare din fetele sale. Nu le spunea pe nume, dar pentru a le deosebi şi a se şti despre care anume vorbeşte, le-a numerotat şi, înaintea afirmaţiilor pe care le făcea despre ele, le punea de fiecare dată numărul. „Prietena numărul 3 mi-a dat o plasă, trebuie să rămână azi mai mult la birou. Mă consolez şi merg la cinema cu numărul 4”.

10*

147

Spunea că are fotografiile tuturor. Pe fiecare o fotografiază. Asta le place fetelor cel mai mult: să fie fotografiate de ei. La fiecare rendez-vous prima întrebare era: „Îmi faci azi nişte-poze?” „Răbdare, numai răbdare”, obişnuia să spună el atunci. „Toate la timpul lor. Le vine rândul la toate”. Ele se gândeau mai ales la nuduri. Toate-s fotografii decente. Ca să le poată arăta, trebuie să le acopere faţa. Nu se face vinovat de nicio indiscreţie. Ni le va arăta odată. Când o să ne aducă un teanc întreg. Numai nuduri ale fetelor sale. Dar încă nu se grăbeşte. Pentru asta trebuie să mai avem răbdare. Dacă începe odată cu ele, o să-l batem mereu la cap. „Sieghart, ai ceva nuduri noi?” Iar el nu se poate gândi numai la astfel de lucruri,

mai are şi altceva în cap, nu numai fetele lui. Iar noi s-ar cădea să învăţăm să ne stăpânim nerăbdarea. Când le va aduce, va ruga colegele să se retragă, asemenea fotografii nu-s pentru ochii lor nevinovaţi. Sunt în exclusivitate pentru bărbaţi. Ar dori, însă, să sublinieze: el face numai fotografii decente.

Sieghart se pricepea să sporească curiozitatea amfiteatrului. Aduse în laborator o cutie de pantofi bine legată şi o închise deocamdată în dulap. Apoi n-a fost mulţumit de poziţia ei, o scoase afară, o băgă iar înăuntru, se gândi şi spuse: „Aşa-i mai bine”, o scoase încă o dată şi explică: „Trebuie să fiu atent cu ea. N-ar trebui să vă spun. E plină de nuduri. Sper să nu fie vreun hoţ printre voi”. Găsea mereu motive să învârtă cutia încoace şi-ncolo în faţa noastră. „Nu care cumva s-o desfacă cineva în spatele meu. Ştiu cum am legat-o. Ştiu foarte bine. La cea mai mică neregulă iau cutia şi o duc acasă iar atunci s-a terminat cu arătatul. Aţi înţeles cu toţii?” Suna ca o ameninţare şi chiar era, căci acum credea fiecare în conţinutul cutiei. Pudica domnişoară Reichmann putea spune la infinit: „Ştiţi, domnule Sieghart, cutia dumneavoastră de pantofi nu interesează pe nimeni!” „O-la-la!” răspundea Sieghart, făcând cu ochiul fiecărui coleg de sex masculin din sală, câţiva i-au întors semnul din ochi şi toţi ştiau de ce râvneau la conţinutul cutiei.

Sieghart ne-a dus de nas multe săptămâni. Auzise de maestrul fotograf aflat printre noi, Hund, şi ne puse să-i descriem în modul cel mai exact ce îşi alesese acesta drept subiecte. La asta strâmbă din nas şi ne lămuri: „Demodat! Totul e demodat! Odinioară au existat şi asemenea fotografi. Poftim, şi eu sunt pentru natură. Dar aşa ceva poate face oricine. E destul să ieşi în natură şi ţac, ţac, ţac, pe loc ai şi făcut o duzină de fotografii. Asta numesc eu

demodat. Nimic mai simplu! Fetele mele, trebuie totdeauna să mi le caut. Mai întâi trebuie să le găseşti. Apoi trebuie să le fac curte. Poftim, vara, la ştrand, nu-i greu. Dar iarna, iarna trebuie mai întâi să le încălzeşti. Altfel îţi spun simplu nu şi nu merge. Deci eu am experienţă, nu iau plasă. Fiecare doreşte să fie fotografiată de mine. Acum poate credeţi că sunt mic de statură şi mă iau drept un copil. Greşit! Foarte greşit! Le dau să înţeleagă cu cine au de-a face. Pentru ele sunt la fel de bărbat ca oricare altul. Mai întâi triumful în faţa aparatului de fotografiat – ar trebui să le vedeţi *mândria* – şi pe deasupra primesc şi câte-o fotografie! Câte una, nu mai multe, din fiecare poziţie *una*, dacă a ieşit bine. Asta o primesc gratuit. Dar trebuie să socotesc şi cheltuielile. Dacă vreuna îşi doreşte mai multe copii, trebuie să plătească pentru ele. Se întâmplă să mai aibă nevoie pentru prietenii lor, astfel câştig destul de bine, fiindcă, după părerea mea, banul nu-i de dispreţuit”.

Explicaţiile fură edificatoare pentru numărul mare de prietene ale lui Sieghart. „Prietenia” consta în aceea că el era fotograful lor intim, dar era atent şi nu se exprima mai limpede, ca să nu treacă de o anumită limită, folosind în acest sens o expresie originală: „Vă rog, amănunte nu va afla nimeni de la mine. Există ceva ce s-ar putea numi discreţie. Pentru mine, discreţia este o chestiune de onoare. Asta o ştiu şi prietenele mele. Ele mă cunosc tot atât de bine cum le cunosc şi eu pe ele!”

Într-o dimineaţă apăru în uşă un uriaş în uniformă şi întrebă de Franz Sieghart. În aşteptarea fotografiilor cu fete, uitaserăm cu totul de frate iar acum ne miram de prăjina de căpitan care se termina, sus, într-un cap foarte mic iar în faţă – ca o mască – purta chipul lui Franz Sieghart de care întreba. Cineva i-l arătă pe prichindel,

care tocmai îngenunchea pe podea, introducând cu atenţie un arzător Bunsen sub un balon de alcool. Când recunoscu picioarele fratelui în uniformă, sări în sus şi strigă: „Servus! Bine-ai venit la noi. Chimia, sala pentru analize cantitative, te salută. Permite-mi să te prezint colegilor. Fetele mai întâi, nu te lăsa rugat, ştim noi!” Căpitanul se înroşi. „E cam timid”, explică piticul. „Goana după nud un – asta nu i s-ar potrivi!”

Cu această indecenţă îşi intimidase de tot fratele. Tocmai făcuse încercarea de a se înclina în faţa uneia din fetele noastre, când piticul aduse vorba de fotografiile cu nuduri, iar căpitanul se trase brusc înapoi, roşi ca focul, atât de roşu nu s-ar fi făcut niciodată piticul nostru, acum feţele celor doi se deosebeau net. „Nu te speria”, spuse prichindelul, „te voi menaja. Vedeţi ce politicos e, nici nu vă puteţi închipui. Totul trebuie să meargă ca pe roate, ca la paradă. Asta a fost grecoaica, şi ea este rusoaica noastră. Şi aici, pentru variaţie, o vieneză, domnişoara Fröhlich. Îşi reprezintă numele cu cinste, râde mereu fără s-o gâdili. Asemenea glume nu-i plac, însă, rusoaicei noastre. Nu îndrăzneşte nimeni să-i gâdile pulpele, nici măcar eu, deşi aş avea înălţimea necesară pentru aşa ceva”. Domnişoara Reichmann strâmbă din nas şi îi întoarse spatele. Printr-un uşor ridicat din umeri, căpitanul îşi exprimă regretul faţă de purtarea impertinentă a fratelui său, iar acesta observase deja că purtarea reţinută a domnişoarei Reichmann îi făcea plăcere căpitanului. „Asta e o fată manierată. Foarte cultă, dintr-o familie bună. Nimic de obiectat. Ce crezi. Cine nu şi-ar dori-o. Aici se vede cine se ştie stăpâni. Potoleşte-te. Ca ofiţer, eşti obişnuit, doar, cu aşa ceva”.

Apoi urmarăm noi la rând. Încă îşi mai ţinea fratele strâns de zgardă şi nu-l lăsă mult timp liber. Îi făcu

cunoştinţă cu fiecare dintre noi, pentru fiecare găsi o formulă ironică potrivită. Reieşi că ne observase bine şi, deşi felul cum ne prezenta era mai degrabă caustic decât colegial, totul se petrecu atât de rapid, un-doi, încât râsul nu se mai sfârşea, rămâneai în urmă cu râsul, mai râdeai încă iar el era cu observaţiile cu doi oameni mai departe. Faptul că Hund lipsea în ziua aceea de la laborator fu simţit ca un noroc. De la început, încă înainte de a fi vorba de nudurile sale, el îl scrutase pe Sieghart cu priviri făţiş duşmănoase. Ca şi când Hund ar fi bă – nuit de la prima întâlnire cu piticul ce nenorocire i se pregăteşte cu activităţile febrile ale acestuia. În fond, Sieghart nu i se adresase niciodată direct, deşi se interesase ce fel de fotografii face şi nu-şi ascunsese dispreţul faţă de ele. Dar acum ar fi trebuit să-i pronunţe numele, să-l caracterizeze cumva, pentru că îi făcuse cunoştinţă cu toţi, chiar şi cu Wundel, prostul satului, care ducea o viaţă destul de subterană. Deci, nu s-ar fi putut evita să nu spună ceva şi despre Hund şi, la vădita lui sensibilitate, acesta ar fi ieşit prost.

De fapt toată prezentarea nu dură mult. Sieghart părea că ne bagă în buzunar, pe toţi, ca şi pe fratele său, de unde ne scotea pe rând, punându-ne, îndată după ce-şi primea fiecare ce era al lui, la loc. Fratele însă nimeri din lac în puţ, asupra lui se revărsase atâta ironie, câtă se revărsă asupra noastră a tuturor. Începui să înţeleg de ce era în uniformă. Se retrăsese în armată din pricina setei de putere şi a veşnicei ironii a piticului, acolo cel puţin totul se petrecea conform aşteptărilor, la ordin, şi nu trebuia să se teamă de atacurile imprevizibile ale prichindelului. M-am întrebat de ce a venit oare, trebuia, de fapt, să ştie la ce se putea aştepta din partea fratelui său. Am primit răspunsul îndată după ce-şi luă rămas bun.

„I-am spus să vină şi să viziteze Chimia dacă are curajul necesar. Aici lucrurile sunt ceva mai lejere ca la armată, aici se mai poate vorbi la ore. Dar el, el e totdeauna de părere că atunci când lucrezi trebuie să domnească liniştea. Atunci fiecare trebuie să-şi ţină gura, ca la recruţi. Ce credeţi, cât a trebuit să-l lămuresc ca să vină! Laş, da, asta eşti, laş, i-am spus eu. Nu cunoşti adevărata viaţă. Acolo, la armată, sunteţi monumente ale naturii aflate sub ocrotire. Acolo nu i se poate întâmpla nici unuia nimic. Războiul s-a terminat. Războaie noi nu vor mai fi niciodată. Atunci de ce e nevoie de armată? E nevoie de ea pentru laşi, cărora le e teamă de viaţă. Are 1 metru 89 şi se teme de Chimie! Roşeşte în faţa fiecărei femei. Cinci fete avem în sală şi de cinci ori o roşit. Ar însemna ca eu să nu mai scap niciodată de a roşi cu cele opt numere, pentru că exact atâtea sunt. De altfel i-am povestit de fetele noastre, mai ales de rusoaica cea fină. S-ar potrivi cu tine, i-am spus eu, asta nu se uită nici în stânga, nici în dreapta, dar din motive de *cultură*, nu din laşitate! Na, s-a temut destul, dar în cele din urmă a venit totuşi şi acum l-aţi văzut, un derbedeu, înalt de 1 metru 89, aproape că trebuie să-mi fie *ruşine* cu un frate aşa lungan. Dar ce se mai teme! Se teme de mine! Când eram copil l-am făcut să plângă, aşa de frică îi era de mine. A observat careva dintre voi? Se *teme* de mine! Fricos ca un iepure! Domnul căpitan se teme! Îţi vine să râzi! Eu nu mă tem. Ar mai putea învăţa multe de la mine”.

Fanfaronada lui Sieghart era uneori obositoare în intensitatea ei acustică, dar treaba şi-o făcea înainte. Sprinten şi priceput, progresa cu analizele, dar el avea şi înţelegere pentru Wundel, escrocul care arăta ca un prost al satului şi care, rânjind precaut se tupila prin sală, vasul mic de sticlă cu substanţa în mâna îndoită, ascunsă în

buzunarul drept al halatului. Se mişca foarte încet de la unul la altul, în zigzag, nu în ordinea la care te-ai fi aşteptat, şi apoi apărea dintr-odată înaintea ta, te privea rugător şi drept în faţă şi spunea: „Domnule coleg, cunoaşteţi ce-i asta! Miroase a pădure!” îţi băga vasul deschis sub nas, inspirai adânc, te uitai la substanţă şi spuneai: „Da, desigur am avut-o” sau „Nu, n-o cunosc”. În primul caz Wundel voia să ştie cum ai preparat-o, rugându-te să-i clai caietul cu cântăritul şi calculele, pe care i-l lăsai pentru scurt timp. Apoi îşi copia pe furiş rezultatele şi se apuca cu încredere de lucru, rezultatele fiind deja dinainte cunoscute.

Toţi ştiau de-acum că trişează, dar nimeni nu-l trăda. Aranja lucrurile în aşa fel, încât nimeni nu le ştia pe toate. Când îşi instala aparatura iar balonul de sticlă clocotea, când, cu buzele strânse, îşicânt ărea creuzetul, presupuneai că lucrează şi el şi că-şi controlează doar rezultatele prin cifrele cerşite. Dacă ai fi ştiut că toate procesele de lucru, de la început până la sfârşit, erau doar simulate, că nu făcea niciodată mai mult decât să ne ofere *aparenţa* lucrării sale, ai fi dat înapoi şi nu l-ai mai fi sprijinit cu atâta consecvenţă. Nu mergea niciodată la acelaşi coleg, drumurile sale în zigzag erau determinate de faptul că pe aceia care-i fuseseră odată utili îi evita şi, deşi îl vedeai tot la câteva săptămâni furişându-se încoace şi încolo, nu erai totdeauna în clar cu rezultatele discretelor sale cercetări ulterioare. Talentul său consta în iscusinţa cu care permitea să fie subapreciat. Asemenea tactică rafinată era ultimul lucru la care te-ai fi aşteptat de la această baligă ce rânjea. Pentru că aşa, şi nu altfel, arăta masca pe care o purta. Ochii-i erau ca aceia ai unui culegător de ciuperci, îndreptaţi mereu spre pământ; rânjetul i se potrivea tot atât de puţin ca şi vocea ascuţită,

tărăgănată.

Deoarece în activitatea sa trebuia să fie lent în mişcări, îl ocolea pe Sieghart, care nu putea vorbi decât tare, dar nu putu evita ca acesta să nu-l recunoască îndată ca şi culegător de ciuperci şi să-l salute: „Ne cunoaştem, domnule coleg!”, se apropie de el şi se repezi asupra lui – Wundel tresări speriat – „şi ştiţi de unde ne cunoaştem? Ne cunoaştem de mult. Şi-acum ghiciţi de unde! Nu vă amintiţi? Eu ţin minte totul. Nu uit nimic”. Wundel, făcea mişcări neajutorate, ca şi cum ar fi vrut să-şi ia zborul, dar nu-i folosiră la nimic. Sieghart îl ţinea strâns de unul din nasturii de jos ai halatului şi-l întrebă iar, de câteva ori: „Na, încă tot nu ştii? Desigur, de la cules de ciuperci, de unde din altă parte! În pădure, acolo vă văd mereu căutând ciuperci. Dar vă uitaţi tot timpul în pământ, nu cunoaşteţi nimic decât ciupercile. Na, de-aia aveţi totdeauna coşul plin. Însă şi eu, şi eu, pentru că sunt atât de aproape de pământ. Nici măcar nu ştiu cine are mai multe ciuperci în coş, dumneata sau eu. Numai că eu privesc şi oamenii cu atenţie, sunt o bestie animată de curiozitate, asta mi se trage din fotografiat. Ce-aţi zice acum dacă v-aş arăta o fotografie, aşa cum v-am surprins la căutat de ciuperci?” Cuvântul „surprins” nu-i plăcu lui Wundel, discursurile afabile ale piticului erau un chin pentru el. Printr-o proiecţie mai potrivită a drumurilor sale în zigzag făcu tot ce-i stătu în putinţă pentru ca pe viitor să-l evite, nu reuşi totdeauna, Sieghart era înnebunit după el. Acela pe care îl apostrofase vreodată cu o idee deosebită, pe acela nu-l mai slăbea şi Wundel, cu-adevărat un cunoscător de ciuperci, era una din victimele sale favorite.

Asta era însă numai hărţuială. Wundel îi era mai degrabă simpatic, probabil că-i simţea şiretenia, pentru că

atunci când cineva vorbea ironic despre el, ca de „prostul satului”, replica hotărât: „Acela? Acela nu-i prostul satului. Acela ştie ce vrea. Acela nu se arde!” De-altminteri şi-a mai pus ochii pe cineva din sală pe care voia să-l dea la o parte, pe simplul motiv că trecea drept fotograf.

Ademenitoarea cutie de pantofi se afla deja demult la el în dulap. O scotea din când în când afară, învârtind-o copios pe toate părţile, ba uneori începea s-o desfacă, era legată cu mai multe noduri, dar îndată ce-l observau unii dintre colegi făcând câţiva paşi spre ea, se oprea ca după o inspiraţie subită şi spunea: „Nu, azi n-am chef. Nu meritaţi încă. Mai întâi trebuie să meritaţi cu-adevărat!” Nu dădea nicio informaţie despre ceea ce înţelegea prin acest merit. Aştepta ceva, nimeni nu ştia ce, îi rutându-se la a-i face pe nătărăii din sală să saliveze, văzând cum deschide cutia. Fu de îndată legată la loc şi depozitată, iar propoziţii ca: „Păi şi oricum, tot nu-i nimic în cutie!” n-au reuşit să-l deruteze.

Într-o zi, Hund veni iarăşi cu un pachet, de astă dată unul destul de mare, şi-l trânti alături de el pe masă. Asta nu-l caracteriza, învăţase de la Sieghart, care le impunea multora; felul său brutal de-a fi făcuse *şcoală* în sală. Hund aşteptă puţin, dar nu atât ca de celelalte dăţi, şi apoi spuse, mai tare ca de obicei: „Am adus fotografii! Cine vrea să le vadă?” „Dacă vreau să le văd?” cârâi prichindelul fugind primul spre Hund şi postându-se lângă el. „Aştept”, spuse el provocator, în timp ce restul se grupară mult mai încet în jurul lui Hund. De data asta veniră toţi, fiecare cum putu să-şi lase lucrul. „Eu am prins locul cel mai bun”, spuse prichindelul, trebuia să sune vesel, dar suna odios şi la fel de odioasă fu şi replica dată de Hund: „Aşază-te liniştit în faţă, altfel nu vezi nimic de la înălţimea dumitale!”

„Nu contează statura, ci fotografiile. Sunt curios. Îndată după asta îmi desfac eu cutia cea mare. Numai nuduri de fete tinere. La urma urmei sper să nu te fi specializat şi dumneata, domnule coleg, în nuduri – mi-ar părea rău – sau am rămas constanţi la natură? O pisicuţă în fereastră sau un plop argintiu în vânt? Un peisaj de iarnă în munţi, dar de iarna trecută? Eu îmi doresc o bisericuţă frumoasă de ţară şi câteva cruci pioase. Na, nici morţii nu vor să fie uitaţi, sau aveţi un cocoş pe gunoi, prin asta nu vreau să spun că e gunoi ce vrei să ne arăţi, domnule coleg, te rog nu mă-nţelege greşit, mă refer la un cocoş adevărat pe un gunoi adevărat!”

„Dacă nu pleci imediat, n-arăt nimic”, spuse Hund. „Pleacă de pe locul meu sau, dacă nu, n-arăt absolut nimic”. Nimic nu ne-arată şi cum să 4 ne consolăm! „Da, nu-mi rămâne altceva de făcut” – acum piticul striga – „decât să vă despăgubesc cu nudurile tinerelor mele fete! Haideţi la mine, domnilor, aici aveţi ce vedea, aici merită, nu-i aşa?”

Sieghart îi apucă de mână pe doi dintre colegi şi-i trase cu putere spre el. Ceilalţi îi urmară. Acum veni, în sfârşit, ce-aşteptasem de-atâta timp. Pe cine mai interesau piţigoii bătăuşi ai lui Hund? Unul singur rămase lângă Hund, iar un altul, nehotărât, se întoarse de la jumătatea drumului înapoi la el.

„Du-te liniştit”, spuse Hund, „acum nu mai arăt absolut nimic. Azi aş fi avut ceva deosebit, mergeţi numai şi vă uitaţi la porcăriile ăluia!”

Îl împinse cu cotul la o parte pe singurul care – probabil din milă – îi rămăsese credincios şi nu se potoli până nu rămase ca-ntotdeauna singur cuc pe locul lui. Nu se pregăti nici să deranjeze reprezentaţia lui Sieghart. Stătea întunecat şi calm în faţa pachetului său pe care

pusese mâna dreaptă ca şi când ar fi vrut să-l apere de un atac impertinent.

Sieghart începu între timp să dezlege. Totul se petrecu rapid, cutia de pantofi era deja deschisă, luă o grămadă mare de fotografii şi le împrăştie, ca şi când n-ar fi nimic, pe placa mesei.

„Vă rog să vă serviţi, domnii mei, dame pentru toate gusturile, de-aici îşi ia fiecare fata care i se potriveşte. Fiecare îşi va găsi îndată câteva. Dar, vă rog, fără falsă modestie! Aici îşi poate permite fiecare să-şi alcătuiască haremul său. Da, ce-i asta? Nu-ndrăzneşte niciunul să-şi caute norocul? Trebuie să conduc eu mâna domniilor voastre? Atât de laşi, domnii mei? Asta n-aş fi crezut-o. Acum închipuiţi-vă c-am avut totul în natură, în faţa mea! Atunci trebui să pui mâna energic şi să fotografiezi, ei, ce credeţi, dacă n-aş i fotografiat cu hotărâre, a doua oară tinerele fete nu s-ar mai fi dezbrăcat şi ce-ar fi gândit despre mine? Şi ce gândesc tinerele fete acum despre voi dacă nu vă serviţi!”

Apucă mâna unui student din imediata lui apropiere, ducând-o în mijlocul grămezilor de fotografii şi executând cu ea o mişcare nesigură, de parcă ar da înapoi din faţa minunăţiilor în care urma să pătrundă, îi puse o duzină bună de fotografii în mână şi strigă: „Următorul, vă rog!” Ceilalţi veniră acum singuri şi în curând se chiorau cu toţii la fetele dezbrăcate care nu păreau nici seducătoare, nici plicticoase, nici şmechere. Puţin riscant li se păru tuturor spectatorilor ce s-ar întâmpla dacă ar intra un asistent sau chiar profesorul cu suita sa. Dar necuviincioase nu puteau fi numite aceste fotografii, altfel, unii, nici n-ar fi îndrăznit să le ia în mână de faţă cu ceilalţi. Penibil era doar faptul că studentele fuseseră excluse şi faţă de domnişoara Reichmann, care nu-şi, avea locul departe, se simţea

vinovat fiecare – ea însă privea în jur şi se făcea că n-aude nimic.

Hund fusese uitat cu desăvârşire, nici măcar nu se mai ştia că se afla în sală. Deodată apăru, printre studenţi şi fotografii, scuipă şi strigă: „Târfe, plin de târfei” Apoi dispăru, dar n-a mai fost ca înainte. Sieghart se simţea jignit pentru prietenele sale. „Asta n-au meritat-o prietenele mele”, spuse el, şi strânse repede fotografiile. „Dacă aş fi ştiut, n-aş fi adus nimic. Dacă află prietenele mele, s-a terminat totul. Trebuie să vă cer, domnii mei, discreţie totală. Nu-i permis să iasă absolut niciun cuvânt din această sală. O singură scuză n-ar fi suficientă, chiar dacă ne-am prezenta toţi împreună la fete şi le-am cere insistent iertare în cor, n-ar folosi la nimic. Aici nu există decât tăcere. Mă pot oare baza pe discreţia voastră, domnii mei? Nu s-a despachetat nimic aici şi acel cuvânt jignitor n-a fost rostit. Şi eu voi tăcea. Nu-i voi povesti nici măcar fratelui meu cel mare”.

UN MORMON ROŞCOVAN

Vara lui 1926 am petrecut-o cu fraţii mei la St. Agatha, o localitate între Goisern şi Lacul Halstatt. Aici exista un frumos han vechi, fosta fierărie, cu o cârciumă încăpătoare. N-ar fi fost potrivită ca popas pentru nişte adolescenţi, dar în imediata apropiere se afla o casă mult mai mică şi mai nouă, fierăria „La Agatha”, proprietatea unei doamne bătrâne. Camerele, prea puţin spaţioase, erau mai degrabă modeste, iar sufrageria avea dimensiuni asemănătoare, în ea nu încăpeau mai mult de trei sau patru mese. La una din ele stăteam noi împreună cu proprietara, o doamnă robustă care afişa un aer mai sever decât avea în realitate, deoarece s-a dovedit că nu avea niciun fel de prejudecăţi faţă de perechile de îndrăgostiţi.

Vecinii noştri erau o asemenea pereche: un regizor

de vârstă mijlocie, brunet, cu păr stufos, cam trecut, plin de umor, cu foarte tânăra sa prietenă, zveltă, mult mai înaltă decât el, de un blond cenuşiu, nu lipsită de farmec şi foarte impresionată de discursurile lui interminabile. Explica tot timpul, toate le ştia mai bine decât alţii. Discuţiile cu mine îi făceau plăcere, fiindcă nu cedam uşor, asculta ce-i spuneam, ba chiar părea să mă ia în serios. Dar nu după mult timp îşi dădea el însuşi drumul, înlătura batjocoritor tot ce spusesem eu adineauri, persiflând cu glume proaste, ironizând, sâsâind, jucând diferite roluri, ca la teatru – şi nu sfârşea niciodată fără s-o fixeze, dominator, drept în ochi pe Am, prietena lui. Ei i se părea evident ca el să aibă ultimul cuvânt, mie, în schimb, nu. Pe câtă vreme ea nu încercaniciodat ă să vină cu vreo replică, eu mai riscam de câteva ori. Odată desfiinţat, mă şi ridicam pe neaşteptate rombătându-l, ceea ce avea drept urmare replica lui violentă. Domnul Brettschneider nu era însă un maliţios, reacţia lui se datora instinctului de posesiune faţă de Am care nu avea voie să audă vorbind prea mult nicio altă fiinţă bărbătească, nici măcar un adolescent. Doamna Banz, proprietara, asculta tăcând, neţinând parte nimănui, nu trăda nici cu cea mai slabă tresărire a feţei cui îi dădea dreptate şi totuşi se ştia că urmărea atent cursul întregii conversaţii.

Domnul Brettschneider şi Am locuiau într-o cămăruţă lângă a mea, pereţii erau subţiri, auzeam fiecare sunet de alături: fluierături, tachinări, chicoteli şi, adesea, un grohăit satisfăcut. Numai linişte nu era niciodată, probabil că domnul Brettschneider amuţea uneori în somn, dar, dacă se-ntâmpla vreodată, nu observam, pentru că atunci dormeam şi eu.

Nu era de mirare că gândurile noastre se învârteau în jurul perechii nepotrivite, ei erau, în afară de noi,

singurii oaspeţi. Altceva mă preocupa mai mult în aceste săptămâni: erau rândunelele, erau foarte multe, îşi aveau cuiburile în splendida fierărie veche. Când stăteam la masa de lemn în grădină şi scriam în caiete, ţâşneau deasupra capului meu, foarte aproape. Le priveam ore întregi, eram vrăjit de ele. Uneori, când fraţii mei se pregăteau de drum, le spuneam: „Luaţi-o înainte, vă ajung din urmă, trebuie să termin cevf de scris”, dar nu scriam decât puţin, aproape tot timpul mă uitaţii la rândunele şi, tot privindu-le, nu mă mai puteam despărţi de ele.

Timp de două zile la St. Agatha a fost chermeză, este evenimentul care mi-a rămas cel mai viu în amintire. Tarabele, aşezate în jurul uriaşului tei din piaţă, în faţa vechii fierării, ajungeau chiar până-n faţa casei în care locuiam noi. Exact sub fereastra mea, un tânăr îşi aşezase taraba pe care avea un morman de cămăşi bărbăteşti. Cu mişcări iuţi şi sigure, vânzătorul arunca de-a valma aceste cămăşi, ridicând când una, când alta, de obicei două, trei, lăsându-le apoi să cadă peste grămadă. Şi, în timp ce făcea această operaţiune, striga:

„Azi îmi e totuna.

Că am o para sau niciuna!”

Striga cu convingere, cu mişcări nervoase, de parcă n-ar mai fi vrut să aibă de-a face cu cămăşile, de parc-ar fi vrut să termine definitiv cu ele. Standul lui era vizitat de ţărănci care veneau pentru a pune mâna pe câte-un lucru luat mai pe nimic. Unele ţărănci se uitau la câte-o cămaşă de parcă s-ar fi priceput, el le-o smulgea din mână şi le-o întindea din nou, de parc-ar fi vrut să le-o dăruiască şi niciuna din cele care avuseseră în mână o cămaşă nu scăpa prilejul de a o cumpăra, ca şi când nu s-ar mai fi putut despărţi de ele. Când îi plăteau, părea că nici n-ar vedea banii, îi arunca şi pe ăştia într-o cutie mare care se

umplea foarte repede, în timp ce teancul de cămăşi scădea văzând cu ochii. Eu îl priveam de la fereastră-n jos, nu mai văzusem niciodată mişcări atât de iuţi, şi mereu se auzeau strigătul său:

„Azi îmi e totuna
Că am o para sau niciuna!”

Am observat că aparenta uşurinţă a cuvintelor sale se transmitea ţărăncilor, încât scoteau banii ca şi când n-ar fi fost nimic – deodată n-a mai rămas nici o singură cămaşă, standul său era complet gol; îşi ridică braţul drept în sus strigând: „Stai! Un moment!” şi dispăru după colţ cu cutia de carton plină de bani. De unde eram nu puteam vedea încotro se îndrepta, credeam că s-a terminat şi-am plecat de la fereastră, dar n-ajunsesem nici până la uşa cămăruţei mele când am auzit iarăşi vocea, mai puternică decât înainte: „Azi îmi e totuna ş.a.m.d”. Atunci au apărut din nou pe mesele lui teancurile de cămăşi pe care le ridica cu o mutră tristă şi le arunca înapoi cu dispreţ. Din toate părţile se adunau ţărănci pe care le trăgea pe sfoară.

Târgul nu mi se părea mare, când umblam printre tarabe mă loveam mereu de acest negustor, nimeni nu se pricepea aşa de bine la vânzare ca el. Cu siguranţă că mă observase deja sus la fereastră şi într-unul din momentele când se afla singur la stand m-a întrebat dacă sunt student. Asta nu m-a mirat, el arăta ca un student şi-mi şi scoase brusc o legitimaţie de la Universitatea din Viena, vârându-mi-o sub nas. Era student la Drept în al patrulea semestru şi-şi câştiga pâinea vânzând la târguri. „Vezi doar cât e de simplu, aş putea vinde orice. Dar cămăşile merg cel mai bine. Proastele astea de femei cred că le faci ceva cadou”. Îşi dispreţuia victimele, spunea că după o săptămână se rup deja, o astfel, de cămaşă o poţi purta de patru sau cinci ori, iar apoi… puţin îi pasă, când îşi vor da

seama, el va fi undeva departe. „Şi până la anul?”, întrebai eu. „Până la anul! Până la anul!” A rămas uluit de această întrebare. „Până la anul s-a zis cu mine. Dacă n-am crăpat încă până la anul, atunci voi fi în altă parte. Crezi că mai vin aici? Mă voi feri să mai vin. Dumneata mai vii la anul tot aici? Şi dumneata te vei feri de asta. Dumneata din cauza plictiselii, iar eu din cauza cămăşilor”. Mă gândeam la rândunele şi că de dragul lor m-aş întoarce, dar m-am ferit să i-o spun şi dreptatea rămase de partea lui.

La chermeză puteai vedea tot felul de lume, dar singurul cu care m-am împrietenit a fost un om roşcovan cu un picior de lemn care şedea pe treptele vechiului han, cu piciorul de lemn întins, având lângă el cârja. M-am întrebat ce făcea acolo, nu mi-ar fi trecut prin minte că cerşea. Apoi am observat că din când în când i se arunca câte-o monedă la care el, fără să se sinchisească, spunea: „Bogdaproste”. Mi-ar fi făcut plăcere să-l întreb de unde vine, cu barba lui neobişnuit de roşie, care părea şi mai roşie decât părul de pe cap, avea un aer străin, dar „Bogdaproste” rostea ca un om de prin partea locului. M-am jenat să mă adresez ca unui cerşetor, m-am prefăcut că nu am observat, deocamdată nu i-am dat nimic, propunându-mi s-o fac mai târziu. Nu suna cu siguranţă a bunăvoinţă întrebându-l de unde provine, dar n-a numit nici localitate, nici ţară şi, spre marea mea mirare, mi-a spus: „Sunt mormon”.

Nu ştiam că există mormoni în Europa. Dar, poate că fusese în America şi trăise acolo printre mormoni. „Cât timp aţi stat în America?” „N-am fost niciodat. acolo!” Ştia că răspunsul său mă va surprinde şi aşteptă puţin înainte de a mă lămuri că există mormoni şi în Europa, ba chiar în Austria, şi încă destul de mulţi. Ei îşi au adunările lor şi se află în legătură unii cu alţii. Mi-ar putea arăta ziarul lor.

Am avut sentimentul că-l deranjez de la lucru, trebuia totuşi să fie atent la oamenii care intrau sau ieşeau din han şi astfel l-am părăsit şi i-am spus că revin mai târziu. Dar atunci dispăruse şi n-am înţeles cum de nu-l văzusem la plecare. Era cu un picior de lemn şi cârjă şi roşu ca focul, imposibil să nu-l remarci

Am intrat în cârciumă, care era plină ochi, şi deodată l-am zării acolo printre mulţi alţi oameni, la o masă mare, în faţă cu un pahar de vin de culoarea părului său. Părea să fie singur, nimeni nu vorbea cu el, sau poate el nu vorbea cu nimeni. Era curios că se amesteca, exact ca oricare altul, printre clienţii localului în faţa căruia cerşise. Asta nu părea să-l deranjeze, stătea calm şi drept la masă. Poate că era ceva mai mult loc de o parte şi de alta a lui decât între ceilalţi clienţi. Cu părul de culoarea focului, şi mai ales cu mustaţa, se remarca dintre toţi, era singurul care mi-ar fi sărit în ochi chiar dacă n-am fi vorbit înainte. Dădea impresia de pizmăreţ, dar nimeni nu se certa cu el. Îndată ce mă observă, îmi făcu un semn prietenos cu mâna şi mă invită la masa lui. Trebuia să se dea numai puţin la o parte ca să-mi facă loc, se găsi chiar şi un scaun în apropiere, pentru că cineva se ridică şi plecă. În cele din urmă şedeam foarte aproape unul de altul, ca nişte vechi camarazi, şi el insistă să mă invite la un vin.

Avea impresia, şi cu asta îşi dădu imediat drumul, că mă interesează mormonii. Toţi oamenii sunt împotriva mormonilor. Nimeni nu vrea să aibă de-a face cu el, numai din această cauză. Toţi credeau c-ar avea multe femei. Asta era tot ce ştiau oamenii despre mormoni, asta în cazul cel mai fericit, când ştiau ceva despre ei. În fond e aşa o prostie, el n-are nici măcar o soţie, l-a părăsit şi tocmai de aceea venise la mormoni. Mormonii sunt oameni buni, la ei toţi lucrează, niciunul nu leneveşte, niciunul nu bea alcool,

aşa ceva nu există la ei, nu ca aici, arătând mânios spre paharul meu – al lui era deja gol sau îl uitase şi cuprinse cu o mişcare a braţului toate paharele din încăpere. Accentua mereu că-i face plăcere să vorbească despre ei, mormonii sunt oameni buni. Dar nu reuşea decât să indispună lumea, imediat ce-şi deschidea gura i se spunea: „Ţine-ţi gura!” sau „Du-te-n America la mormonii tăi!” A fost dat afară din cârciumi pentru simplul motiv că le-a vorbit de ei. Toţi aveau ceva împotriva lui numai din această cauză. De fapt el nu vrea nimic de la oameni, nu ia niciodată nimic de la nimeni când e înăuntru, numai afară, dar asta nu-i priveşte, îi deranjează oare? Nu suportau din capul locului ca cineva să găsească ceva bun la mormoni, aceştia erau pentru ei ca păgânii sau ereticii şi chiar a fost întrebat dacă toţi roşcovanii sunt mormoni. Soţia sa îi spunea mereu: „Nu te apropia de mine, cu părul tău roşu. Eşti beat. Miroşi urât”. Pe vremea aceea trăgea tare la măsea şi se întâmpla să-l cuprindă aşa o ciudă pe dânsa şi să-i articuleze câteva cu cârja. De aceea l-a părăsit. Alcoolul a fost de vină. Pe-atunci i-a spus cineva: mormonii îi dezobişnuiesc pe oameni de băutură, la ei nimeni nu bea nimic. Atunci s-a dus la ei şi s-a convins de adevăr, l-au vindecat, acum nu se mai atinge de niciun strop de băutură şi din nou se holba furios la paharul meu pe care nu îndrăzneam să-l beau până la capăt.

Am simţit dezaprobarea celorlalţi care stăteau la aceeaşi masă. La paharele lor nu se holba, dar cu atât mai clar putea fi auzit. Predica sa împotriva alcoolului devenea tot mai aprigă şi mai tare, îşi băuse de mult paharul şi nu comanda nimic. N-am îndrăznit să-i ofer un pahar. Am ieşit pentru o clipă afară, rugând chelneriţa să-i mai aducă unul, dar nu imediat, ci abia după ce-a trecut o bucată de timp. I-am simţit întrebarea pe buze, i-am luat-o însă

înainte şi-am. plătit imediat. Atunci, dintr-odată, când avu iar paharul plin în faţă, spuse: „Bogdaproste!”, îl sorbi dintr-o înghiţitură; pentru sănătate trebuie să bei, asta da, asta-i permis chiar şi la mormoni. Nici nu-ţi poţi închipui ce oameni buni sunt, fiecare donează câte ceva, lor le mai este încă milă de cei pârliţi, astfel o masă-ntreagă comandă într-una câte-un pahar pentru câte-un amărât şi beau atâta timp în sănătatea lui până se îmbată toţi, dar din *milă*, asta-i altceva, din *milă* ai voie să bei. Oare de ce nu ciocnesc cu el, el mi-a comandat din milă un vin şi acum altcineva i-a trimis tot din milă un vin, în acest caz putem bea liniştiţi, şi la mormoni e aşa, ei sunt severi şi, dacă aceşti oameni severi permit asta, nu poate spune nimeni nimic împotrivă.

Nu-i trecu nimănui prin minte să spună ceva; îndată ce bea, nu mai era duşmănit. Privirile bărbaţilor de la masă – erau şi (iţiva tineri puternici printre ei care simţiseră o poftă nebună să-l cotonogească – deveniră mai prietenoase şi mai inofensive. Au ciocnit cu el pentru America. Le spuse că eu vin de-acolo, sunt în vizită la el, ar trebui să spun ceva, pentru ca ceilalţi să observe cât de bine cunosc limba. Am rostit în mare derută câteva propoziţii englezeşti, toţi au ciocnit cu mine, poate pentru a verifica dacă beau cu-adevărat, pentru că în preajma lui mă luau, asta e sigur, drept un sol al mormonilor.

ARTA DE A AUZI

Când m-am întors acasă în Haidgasse, la doamna Weinreb, trăgeam cu urechea, împotriva voinţei mele, nu puteam altfel, la sunetele răutăcioase ale „călăului” din bucătărie. De când cu vizita nocturnă a doamnei Weinreb, dormeam mai uşor, în aşteptarea de noi evenimente similare. Relaţia febrilă cu portretele soţului ei care alinau pretutindeni nu-mi dădea linişte. Erau aşa de multe, în

afară de mărime şi aspect exterior nu se prea deosebeau unele de altele, dar fiecare în parte îşi avea importanţa sa, fiecare îşi făcea efectul său. Doamna Weinreb respecta un anumit ritual atunci când îşi făcea rugăciunea în faţa lor, dar eu nefiind acasă în timpul zilei, nu-l puteam urmări. Aveam sentimentul că era zilnic în camera mea, neputând să-şi neglijeze portretele care atârnau aici.

Când venise atunci, noaptea, fusese într-un fel de transă; cum era ziua, când călăul nu dormea, urmărind-o şi controlându-i toate mişcările? Poate că starea aceasta determinată de contemplarea tablourilor pe care le avea mereu în faţa ochilor se permanentiza. O pereche de ochi lua locul celeilalte, erau aceiaşi ochi îndreptaţi mereu asupra ei. În toate, domnul Weinreb era bătrân, se părea că nu avea de când era tânăr, probabil că nu-l cunoscuse fără barbă şi, dacă la moartea lui s-au găsit, totuşi, unele fotografii din tinereţe, ele au fost date la o parte ca şi când ar fi aparţinut unui străin. Ar fi greşit să presupunem că arăta sever în ele, avea o privire bunatecă, blândă, mereu aceeaşi. Şi acolo unde era fotografiat în cercul colegilor săi nu arăta ameninţător, ci bonom, un pacifist, un mediator, un împăciuitor. Cu atât mai de neînţeles mi se părea neliniştea doamnei Weinreb. Ce-o îmboldea să treacă permanent de la un tablou la altul, ce poruncă-i lăsase prin testament, care-o ţinea pe picioare şi care se înnoia ca într-o hipnoză „multiplă” în faţa fiecărei perechi de ochi?

Întâlnindu-ne odată, în coridor, şi schimbând câteva vorbe, a trebuit să mă stăpânesc pentru a n-o întreba despre starea sănătăţii domnului Weinreb. Ea, însă, mă asigura de fiecare dată cu tărie ce om drăguţ, bun, fin, ce domn cu studii a fost domnul doctor Weinreb. Odată i-am spus cu regret: „Ce păcat că de-atâta vreme nu mai este în viaţă”, la care, speriată, interveni. „Nu-i chiar atât de mult

de-atunci”. „Cât a trecut, de fapt?”, am spus, încercând să par atât de amabil ca şi el, lucru care, neavând barba lui, nu-mi reuşea. „Asta n-o pot spune”, răspunse ea, „nu ştiu”, şi dispăru rapid în cameră. Îndată ce păşeam în cameră mă cuprindea neliniştea, ca şi pe ea, dar mi-o mascam şi mă străduiam să nu văd fotografiile pentru care simţeam aversiune. Ramele şi placa de sticlă erau totdeauna proaspăt şterse de praf. Mă uitam la aceste portrete ca şi când ar consta numai din rame şi plăci de sticlă. Cred că aşteptam o catastrofă, o distrugere a lor, ca o soluţie îngrozitoare.

Odată am visat că în camera mea era călăul, bucătăreasa, mătuşa Ruzenei, care în rest nu intra niciodată la mine, cu un rânjet pe faţă, cu un chibrit îngrozitor de mare aprins în mână, trecând de la un tablou al domnului Weinreb la altul şi aprinzându-l fără nicio emoţie. Ţinea braţele, mâna şi chibritul la aceeaşi înălţime şi mai mult aluneca decât mergea. Picioarele nu i le vedeam de sub fusta lungă care-i ajungea până la pământ, ele rămâneau ascunse. Portretele au ars imediat, dar potolit, ca luminările. Încăperea s-a transformat într-o biserică, ştiam însă că aici era patul meu şi că dormeam în el şi m-am trezit în mare spaimă că am comis o profanare, stând în pat într-o biserică.

Despre acest vis i-am povestit Vezei, care lua visele în serios, fără a le diminua prin tălmăciri la îndemâna oricui. Observase cât mă înspăimânta cultul portretelor doamnei Weinreb. „Probabil”, spuse ea, „călăul este cel care pretinde acest cult. Ea ştie despre el şi-şi ţine stăpâna în dependenţă cu ajutorul acestor portrete. Este biserica lui Satana, iar tu locuieşti şi dormi în mijlocul ei şi atâta timp cât rămâi acolo nu te vei mai simţi niciodată liniştit”. Am simţit că în puţine cuvinte îmi tălmăcise visul în limbajul

nostru familiar, fără să încurce ceva din corelaţiile sale mai subtile.

161

Ştiam că trebuie să plec din această cameră, această locuinţă, această stradă, acest ţinut. De-aici până-n Ferdinandstrafte, unde locuia Veza, nu erau mai mult de zece minute, şi acesta fusese adevăratul motiv pentru care închiriasem camera asta. Puteam apărea pe neaşteptate pe stradă, în faţa camerei Vezei şi să fluier sus spre ea, neliniştit cum eram, puteam să execut un control asupra ei. Nu numai că ştiam dacă era acasă sau plecată, dacă era singură sau cu vizitatori – chiar şi atunci când citea pentru ea sau studia, la orice oră când îmi căşuna mie să apar, trebuia să mă poftească sus. Nu-mi dădea niciodată sentimentul că aş deranja-o, poate că într-adevăr

11 – Facla în ureche nu o deranjam niciodată, dar era totuşi o constrângere pentru ea, deoarece nicicând nu putea fi sigură că nu apar aşa, deodată, din bun senin, deoarece mă atrăgeau spre ea şi motive nedemne, anume să ştiu exact ce făcea.

Oricum m-aş fi simţit atras spre ea, deoarece nimic nu era mai frumos decât să fii împreună cu ea, s-o admiri şi, în toiul acestei admiraţii, să-i spui ce gândiseşi sau făcuseşi. Mă asculta, nimic nu-i scăpa, păstra toate cuvintele, dar părerea proprie şi-o ţinea pentru sine, ea nu putea fi derutată prin nimic. Lucrurile inteligente le reţinea, ele reveneau în discuţie. Nu era inutil să te ocupi de chestiuni spirituale, nici arogant, ci perfect natural. Existau gânduri ale altora care te loveau ca un ecou şi te fortificau. Ea le cunoştea, deschidea Jurnalele lui Hebbel şi-ţi arăta tocmai ce spuseseşi şi nu te ruşinai pentru că nu le cunoscuseşi. Citatele ei nu te stânjeneau, le folosea doar atunci când aveau un efect de înviorare. Avea ideile ei,

stimulate de multe lucruri care-i erau familiare. Ea a fost cea care pe atunci l-a adus pe Lichtenberg în viaţa mea. La unele idei mă opuneam, astfel am observat îndată că nutrea un fel de şovinism pentru tot ce era feminin. Celor care aduceau elogii femeii le cădea victimă fără să opună rezistenţă şi pe Peter Altenberg27, pe care-l văzuse adesea – ca şi copil îl întâlnise uneori în parcul oraşului – îl diviniza aşa cum el însuşi divinizase femei şi tinere fete. Mi s-a părut ridiool şi i-am spus pe şleau. Era bine că existau lucruri prin care ne diferenţiam, altfel, treptat, aş fi devenit robul culturii ei literare. Faţă de Altenberg al ei, eu veneam cu elveţienii mei: „Păianjenul negru" de Gotthelf şi „Cei trei pieptănari drepţi" de Keller.

Aveam câteva perechi opozante dintre scriitorii importanţi: ei îi plăcea Flaubert, mie, Stendhal. Când căuta ceartă, pentru că se supărase pe neîncrederea sau gelozia mea fără margini (pe care, în doze mici, o savura) mă jignea, vârându-mi-l sub nas pe Tolstoi. Anna Karenina îi era cea mai dragă dintre toate personajele feminine şi îndată ce venea vorba despre ea putea deveni atât de violentă încât se avânta la o declaraţie de război împotriva lui Gogol, marele *meu* rus. Pretindea o retractare pentru Anna Karenina, care pe mine mă plictisea, pentru că n-avea, în fond, nimic comun cu Veza, şi, pentru că nu cedam – în asemenea chestiuni eram atât de consecvent, ca un martir, aş fi preferat să fiu tăiat în bucăţi, decât să mă sacrific în faţa unei false zeiţe –, recurgea fără sfială la instrumentele ei de tortură şi, în loc să se năpustească asupra mea se năpustea asupra lui Gogol. Cunoscându-i slăbiciunile, începea îndată cu „Taras Bulba", cazacul, care-i amintea atât de mult de Walter Scott.

Mă feream să-l apăr pe Taras Bulba, dar când încercam să-i abat atenţia asupra lucrurilor mari,

nemaipomenite, „Mantaua”, „Suflete moarte”, regreta fățarnic că din partea a doua a acestui roman s-a păstrat atât de puţin. Poate că această parte ar fi devenit mai bună după primele capitole, şi ce părere am, de fapt, de anii petrecuţi de Gogol în Rusia, după reîntoarcerea sa în patrie, când s-a speriat de influenţa sa şi voia să dovedească cu orice preţ cât era de loaial şi devotat regimului, scriind jalnicele „Scrisori către prietenii săi” şi aruncându-şi în foc propria-i operă.

În toată istoria literaturii universale nu cunoştea ceva mai groaznic decât aceşti ani ai lui Gogol, avea doar 43 de ani când a murit. Oare mai poţi stima atâta laşitate, chiar dacă ea izvora din teamă pentru focul iadului? Şi ce părere am, prin comparaţie, despre dezvoltarea ulterioară a lui Tolstoi, care-a trăit încă o dată atâta şi, după terminarea Annei Karenina, din care eu n-aş înţelege absolut nimic, a mai produs diverse lucrări pe care eu, ca duşman inveterat al femeilor, ar trebui să le respect. În mod cu totul deosebit a dat dovadă, ca nimeni altul, până în ultimele clipe ale vieţii, de perseverenţă, curaj, ba chiar şi mărinimie, de ceea ce englezii numesc „spirit”. Ea nu poate lua în serios pe cineva care-l aşază pe Gogol deasupra lui Tolstoi.

Chiar nimicit fiind, tot nu cedam. Am întrebat-o ce-a survenit în viaţa contelui Tolstoi, cu tot curajul său? Dacă a ajuns la închisoare, dacă i s-a intentat proces? Dacă a trebuit să-şi părăsească, oare, conacul? Dacă a murit în surghiun?

A survenit *nevasta*, spuse ea, atunci şi-a *părăsit* conacul şi a murit în surghiun.

Făcui şi încercarea unei salvări glorioase a lui Gogol. A îndrăznit să se avânte mai departe. În cele mai reprezentative opere ale sale e mai îndrăzneţ decât oricare altul. Deoarece n-a ştiut cât era de îndrăzneţ, s-a văzut

confruntat dintr-odată cu acest fapt, speriindu-se de moarte de sine însuşi. S-a văzut în rolul acelora pe care i-a atacat, fiind ameninţat de către fanaticii religioşi, ce l-au înconjurat după întoarcerea sa, cu iadul şi cu pedeapsa iadului pentru toate personajele sale laolaltă. Groaznicul său sfârşit demonstrează forţa, precum şi noutatea personajelor sale. Bătându-şi joc de el, îşi bate joc de credinţa lui. Dar ce altceva decât credinţa adoră ea atâta la bătrânul Tolstoi?

Îi»

163

Nu-i convenea deloc că băgăm în aceeaşi oală îngrozitoarea credinţă a fanaticilor religioşi, a episcopilor care l-au influenţat pe Gogol şi credinţa lui Tolstoi însuşită prin eforturi proprii, supusă unui permanent examen de conştiinţă. Aici e vorba de lucruri total incomparabile. Vrajba noastră prelungită şi înverşunată ajungea la un fel de compromis care în funcţie de subiectul literar, era din nou o operă literară, dar una pe care-o admiram în egală măsură amândoi: însemnările lui Gorki despre bătrânul Tolstoi, pe care i le dădusem să le citească. Era lucrul cel mai bun ce-l scrisese – vreodată, însemnări lejere lăsate baltă mult timp, înainte de a le publica, fără a le distruge printr-o standardizare exterioară falsă.

Această imagine a bătrânului Tolstoi o impresionase mult pe Veza. A numit-o cel mai frumos cadou pe care i l-am făcut. Când ajungeam să pomenim de *el*, ştiam amândoi că depăşisem punctul critic. Atunci putea spune ceva ce-mi sfâşia inima: „Asta-mi doresc cel mai mult pe lume: ca şi tu să scrii odată aşa”.

Acesta nu era un ţel pe care ţi-l puteai propune. Nu numai c-ar fi fost de neatins. Multe lucruri sunt inaccesibile, dar poţi încerca să navighezi spre ele. Însă

dimensiunea acestor însemnări era marcată mai mult de tema propriu-zisă decât de cel care le-a scris. Oare există azi în lume un Tolstoi? Şi dacă ar exista, ai şti oare că este!? Şi chiar dacă tu însuţi ai putea deveni vreodată astfel încât → meriţi, îl vei putea întâlni oare? Era o dorinţă temerară şi poate nu trebuia s-o exteriorizeze. Dar, deşi nu m-am gândit niciodată la această propoziţie a ei fără a simţi aceeaşi durere acută pricinuită atunci, cred că e oportun să rostesc inaccesibilul. După asta nu mai poţi privi nimic cu superficialitate, pretenţiile cresc iar ţelul rămâne inaccesibil.

Curios la aceste discuţii era faptul că nu ne influenţam reciproc. Ea rămânea la ideile pe care şi le cucerise singură. Unele chestiuni pe care i le ofeream o impresionau, dar şi le însuşea numai dacă găseau ecou în sufletul ei. Din luptele acestea nu ieşeam niciunul învingător. Luptele s-au întins peste luni de zile şi, cum a reieşit mai târziu, peste ani; şi totuşi nu capitula niciunul. Fiecare *aştepta* atitudinea celuilalt, fără însă s-o anticipeze. Dacă lucrurile s-ar fi interpretat în mod greşit, de la început ar fi fost sortite eşecului. Veza se străduia să evite tocmai acest pericol printr-o grijă abilă, o atenţie delicată, dar nu una maternă, pentru că ne aflam pe picior de egalitate. Cu toată vehemenţa cuvintelor ei, nu voia să pară niciodată superioară. Dar nu s-ar fi dat bătută nicicând şi nu şi-ar fi putut-o ierta vreodată dacă din slăbiciune şi-ar fi tăinuit părerea de dragul armoniei dintre noi. Poate că „lupta” e un cuvânt greşit pentru disputa noastră, deoarece ea implica o cunoaştere deplină a celuilalt, şi nu doar aprecierea prezenţei de spirit şi a forţelor lui. Îi era imposibil să mă jignească intenţionat. Eu n-aş fi putut-o răni pentru nimic în lume. Eram constrâns de o puritate spirituală cu nimic mai prejos decât cea din

anii tinereţii. Nu scăpăm nici acum de doza de intoleranţă pe care o moştenisem. Dar am învăţat cum să mă comport în intimitatea oamenilor care *gândesc*, la care important este, nu numai să asculţi fiecare cuvânt, ci să te străduieşti să-l şi înţelegi şi această înţelegere s-o poţi dovedi, ripostând exact şi fără denaturări. Consideraţia faţă de oameni începe prin aceea că nu le ignori cuvintele. Aş dori s-o numesc învăţătură *tăcută* a acestei perioade, deşi s-a desfăşurat în atâtea cuvinte, pentru că cealaltă învăţătură, opusă ei, pe care-o frecventam concomitent, era zgomotoasă şi strălucitoare.

De la Karl Kraus am aflat că poţi face orice cu cuvintele altora. El opera cu lecturile sale într-un mod care-ţi tăia respiraţia. Era un maestru în a categorisi oamenii după propriile lor cuvinte. Dar asta nu însemna că-i scutea de acuzaţie în cuvintele *sale* categorice. Uza de amândouă şi-l nimicea pe fiecare. Savurai spectacolul, fiindcă recunoşteai legea de care erau dictate aceste cuvinte; dar şi pentru că erai mereu împreună cu mulţi alţii, simţind rezonanţa colosală numită masă, fără să suferi la infinit datorită propriilor tale limite. Nu doreai să te lipseşti de niciuna din aceste trăiri, nu lăsai să-ţi scape niciuna. La aceste prelegeri mergeai chiar şi bolnav şi cu febră mare. Prin asta te lăsai de asemenea pradă înclinaţiei spre intoleranţă, foarte evidentă la mine dintotdeauna, şi care acum s-a intensificat, ca să spun aşa, legitim, într-un mod aproape inimaginabil.

Mult mai important era faptul că în acelaşi timp învăţai arta de*a auzi*. Tot ce se vorbea oriunde, oricând, de către oricine, ţi se oferea auzului, o dimensiune a lumii pe care până acum n-o bănuiseşi, şi, pentru că era vorba de legătura dintre limbaj şi individ în toate variantele ei, era probabil cea mai importantă, în tot cazul cea mai complexă

dimensiune. Acest fel de a auzi nu era posibil fără renunţarea la propriile-ţi impulsuri. Îndată ce-ţi dădeai seama ce se putea auzi, te retrăgeai spre a înregistra şi n-aveai voie să te poticneşti de nicio părere, nicio revoltă, nicio încântare. Importantă era aici forma pură, nefalsificată, pentru ca niciuna din aceste măşti sonore (după cum le-am numit mai târziu) să nu se amestece cu cealaltă. Multă vreme nu erai conştient de dimensiunea rezervelor adunate. Simţeai doar o sete de formulări pe care ţi le doreai delimitate clar şi limpede, pe care le puteai lua în mână ca pe-un obiect, care-ţi veneau în minte dintr-odată, fără să-ţi dai seama de legătura lor cu altceva, astfel încât simţeai nevoia să le exprimi cu voce tare; nu fără să te miri de perfecţiunea lor şi de intransigenţa cu care excludeau tot ce mai era de spus pe lume, deoarece lor le mai rămânea o singură însuşire: veşnica repetiţie.

Necesitatea unor asemenea măşti, propriu-zis independenţa lor, făcând abstracţie de cele pe care le-am auzit de la Karl Kraus din „Ultimele zile ale omenirii” şi pe care le ştiam deja pe de rost, am simţit-o, cred, pentru prima dată la St. Agatha, în vara lui 1926, când priveam ore în şir la rândunele, la mişcările lor uşoare şi iuţi, ascultând mereu aceleaşi sunete pe care le scoteau. Aceste sunete nu mă oboseau niciodată cu toate că le auzeam la nesfârşit cum n» mă obosea nici minunatul avânt al zborului lor. Poate că mai târaiu le-aş fi uitat, dar a venit mai apoi chermeza, cu vânzătorul de cămăşi sub fereastra mea şi strigătul său monoton: „Azi mi-e totuna că am o para sau niciuna!” îmi plăcuse încă din copilărie să-i asoult pe cei care strigau şi-mi dorisem să mai zăbovească prin apropiere, să nu plece aşa repede. Acesta rămase, timp de două zile, în acelaşi loc, neclintit sub fereastra mea. Când, tocmai datorită acestei gălăgii, mă retrăgeam în grădiniţă

la masa de lemn, unde obişnuiam să scriu, găseam iar rândunelele care nu se sinchiseau câtuşi de puţin de vălmăşagul târgului, săvârşind aceleaşi zboruri, scoţând aceleaşi sunete. O repetiţie părea ca şi cealaltă, totul era repetiţii şi, deşi masca pe care şi-o punea vânzătorul de cămăşi era *falşi* deci în discuţia purtată s-a dovedit a fi un student la Drept, care ştia prea bine ce voia şi spunea, totuşi, folosind consecvent aceeaşi mască, însoţită de sunetele monotone, dar fireşti ale rândunelelor, mă impresionară atât de mult încât căutarea de expresii potrivite a dus mai târziu, de îndată ce m-am aflat din nou la Viena, la febrile drumuri prin străzile şi localurile din Leopoldstadt.

Încă de la sfârşitul acestui an, spaţiul îmi deveni prea strâmt. Începui a A-mi doresc străzi mai lungi, drumuri mai largi, alţi oanaffni. Viena era foarte mare, dar drumul din Haidgasse în Ferdinandstrase era scurt, Praterstrabe, în care locuisem câteva luni cu fratele meu, părea epuizată. Drumurile de-aici deveniseră o rutină. În Haidgasse aşteptam noapte de noapte o catastrofă. Poate că acesta era şi motivul pentru care aveam adesea gânduri negre şi fugeam înspre fereastra Vezei în Ferdinandstrabe, ca să mă liniştesc, privind lumina din camera ei. Când era întuneric şi era plecată, mă înfuriam, deşi fusesem anunţat în prealabil. Ceva din mine părea să pretindă să fie mereu acasă, indiferent ce obligaţii avea.

Treptat recunoscui apropierea drumului spre ea ca fiind un posibil control, ispita de a ceda oricărei porniri de acest fel îmi sporea neîncrederea, devenind un pericol pentru amândoi. Trebuia creată o distanţă între noi. Trebuia să plec din Haidgasse şi cel mai bine ar fi fost dacă între noi s-ar fi interpus întreaga Vienă, astfel încât fiecare drum spre ea şi de la ea să-mi ofere posibilitatea să

cunosc toate străduţele, porţile, ferestrele, localurile oraşului, să-i aud toate vocile, să nu mă sperii de niciuna, să mă las în voia lor, să mi le însorporez şi, totuşi, să rămână deschise pentru totdeauna altele noi. Voiam să-mi găsesc şi să-mi amenajez o locuinţă proprie la celălalt capăt al oraşului, iar ea să mă viziteze acolo măcar câteodată, eliberată de tirania maliţiosului moşneag îmblânzit, pe care cu jumătate de ureche trebuia să-l asculte mereu, că cine putea şti dacă nu s-ar fi desprins aşa, deodată, de focul său, şi-ar fi intrat cu forţa din iadul lui în sanctuar.

NĂSCOCIREA DE FEMEI

În vacanţa de vară din 1927 am plecat la Paris la mama şi la fraţi. Ei erau aproape de-un an acolo şi s-au aranjat destul de bile. Fraţii mei au reuşit să se adapteze la noile lor şcoli. Limba, pe care o învăţaseră de mici într-un internat de băieţi din Lausanne, nu le-a produs greutăţi. Se simţeau bine aici şi mai ales Georg, cel mai mic, căruia acum i se spunea Georges, evolua aşa cum îmi dorisem eu. Era un tânăr înalt, cu ochi negri, iscusit la vorbă, care se remarca mai ales la filosofie. Înclinaţia sa spre distincţii logice m-a surprins (ea nu putea fi pusă nici într-un caz pe seama influenţei mele), ea dându-i, la cei 16 ani ai săi, o anumită independenţă în favoarea căreia îmi aducea argumente pozitive în lungile scrisori pe care mi le scria, ca şi acum, în timpul vizitei şi în discuţiile noastre. Era subtil şi isteţ, la şcoala unde mergea se credea că se va dedica integral filosofiei. Limba franceză i se potrivea la fel de bine ca mie germana, cu toate că acestea, pentru niciunul dintre noi, nu fuseseră prima limbă învăţată. Însă vorbeam nemţeşte unul cu altul, şi el era un cititor fidel al „Faclei” pe care trebuia să i-o trimit regulat de la Viena şi printre calităţile lui demne de respect se număra şi aceea

că vorbea fiecare limbă pe care o poseda la fel ca autohtonii, de cele mai multe ori mai bine.

Cu toată acuitatea gândirii, era un om delicat, care nu putea face destul în grija lui pentru mama. El îi înlocuia ceea ce pierduse la mine, evitând orice conflict. Era conştient cât de mult o lezasem. Cu o maturitate sufletească ce-i depăşea cu mult vârsta, a înţeles ce se petrecuse între noi şi acest fapt îi era mereu prezent în faţa ochilor. Îi asculta cu răbdare acuzele aspre la adresa mea, fără a o contrazice, dar şi fără să-i dea perfectă dreptate când susţinea că o cale spre împăcare părea complet închisă. De parcă ar fi preluat dragostea mea timpurie pentru ea, îmbogăţită şi înnobilată cu tandreţea, pe care eu o pierdusem. Era o fericire pentru familie faptul că eu mă separasem, şi era o fericire şi pentru mine. Dar pentru ca această fericire să fie deplină, atât pentru ea cât şi pentru mine, trebuia să-i scot din inimă cel mai adânc ghimpe şi acest ghimpe avea un nume.

Înainte de mutarea lor, pricepusem că pentru alinarea chinului mamei şi, lucru la care ţineam şi mai mult, ca s-o feresc pe Veza de ura ei, exista un singur mijloc: născocirea de femei. Începutul îl făcusem în scrisori şi prinsesem gust pentru cele mai variate invenţii. Trebuiau să fie *mai multe* femei, dacă o luam în serios pe vreuna sau dacă se afirma, mamei i s-ar fi trezit în suflet teamă şi ură. Se temea de influenţa pe care ar fi putut-o avea asupra mea, ar fi făcut din ea o figură satanică ce i-ar fi alungat somnul, astfel încât schimbarea era imperios necesară. După o oarecare experienţă am ajuns la cea mai fericită soluţie: trebuiau să fie *două* femei foarte diferite, între care oscilam, dintre ele una nu locuia la Viena, iar cealaltă nu prea aproape, astfel încât studiul să nu sufere din cauza acestei solicitări şi astfel niciuna să nu poată

câştiga victoria asupra celeilalte, deoarece asta i-ar fi dat iarăşi o superioritate periculoasă; în acest caz aş fi fost, după propriile-i cuvinte, robul ei. Nu-mi făceam probleme de conştiinţă când inventam aceste poveşti, nu le simţeam ca pe nişte minciuni în sensul odinar al cuvântului. Odiseu, care rămăsese în continuare modelul meu, mă ajuta să depăşesc penibilul situaţiei. Tot ce inventai bine era o poveste, nu o minciună; prin efectul său se dovedi îndată că ţelul aranjamentului era unul bun, ba chiar filantropic.

Lucrul cel mai dificil era că trebuia s-o informez pe Veza. Fără să ştie, fără acordul ei nu puteam nici să inventez, nici să ţes în continuare aceste poveşti şi n-am putut evita să-i spun treptat adevărul, în doze mici, cu toate menajamentele posibile, despre adânca animozitate a mamei faţă de ea. Veza citise din fericire destule romane bune pentru a înţelege ce se întâmplase. Deoarece îmi începusem acţiunea înainte de a afla ea, n-ar mai fi putut întoarce roata timpului. Se teme că adevărul ar putea ajunge la urechile mamei prin alţii: asta n-ar duce decât la o înrăutăţire a situaţiei. I-am adus drept contraargument *câştigul de timp* care ne-ar prinde bine. Mai târziu, când se va fi obişnuit cu viaţa mea independentă, când va exista chiar şi o carte scrisă de mine, pe care-ar putea-o aprecia cu convingere, înţelegerea situaţiei reale o va afecta mult mai puţin. Am reuşit s-o conving pe Veza, simţea, fără ca eu să fi pronunţat ceva, cât de mult mă temeam de un act de gelozie violentă a mamei împotriva ei.

Dar la un lucru nu mă gândisem: la efectul de înviorare a poveştilor mele ţesute fără prea multe detalii, asupra fanteziei mamei. Când am sosit de Paşti la Paris, existau, conform scrisorilor mele, o „Maria” la Salzburg, şi o „Erika”, violonistă, care locuia la Rodaun, în timp ce pe Veza o vedeam foarte rar şi nici n-o mai simpatizam. Eram

în holul locuinţei pariziene, încă nu mi se arătase nimic, fusesem salutat doar în grabă, mama mă şi întrebă de Erika şi abia când am rămas o clipă singuri, fără fraţi, îmi spuse: „Nu le-am povestit băieţilor nimic despre ea, dar ce face Maria? Vii direct de la Viena sau te-ai oprit la Salzburg?” Considera că nu era bine ca fraţii să afle de această dragoste dublă care i-ar putea demoraliza. De Erika le-a povestit, speră să nu mă supăr pentru asta, în felul acesta Veza, fantoma, era alungată pentru toţi membrii familiei şi acum se puteau gândi la mine, la Viena, fără să-şi facă griji prea mari.

Asta era situaţia actuală şi trebuia să satisfac curiozitatea mamei, care-mi punea nenumărate întrebări. Voia să ştie tot, dar întrebările ei difereau în funcţie de prezenţa sau absenţa fraţilor. Îi producea o infinită plăcere faptul că Maria din Salzburg era o taină ştiută doar de noi doi. M-a sfătuit de asemenea să nu amintesc de asta la nimeni, din restul familiei, căci mi-ar putea dăuna reputaţiei. Ar suna puţin a destrăbălare, în timp ce ea ar trebui să-mi mărturisească sincer că nu m-ar fi crezut niciodată capabil de atâta înţelepciune într-o problemă practică de viaţă. Dar, probabil că s-a nimerit aşa, pur şi simplu, şi n-ar trebui să mă laude deloc pentru ceva ce era doar o întâmplare.

După câteva zile, făcând cu Georg prima noastră plimbare mai lungă – voia să-mi arate lucruri pe care eu, cu toate popasurile anterioare la Paris, cu siguranţă că nu le cunoşteam – el îmi spuse, după ce mai întâi discutasem de fapt despre alte chestiuni „cu-adevărat” spirituale, că mamei îi merge mult mai bine. Faptul că povestea cu Veza se terminase, făcuse minuni. Apoi mă privi cu multă seriozitate şi ezită, ca şi când ar avea ceva pe suflet. Încercam să-l descos, deşi bănuiam ce va urma. „Referitor

la gândurile mele, nu-i nevoie să pui întrebări”, spuse el. „Sper că n-o să te mai joci cu oamenii aşa cum ai făcut-o cu Veza”. Ezită din nou. „Ştii măcar ce face? Nu ţi-e teamă de un act necugetat din partea ei?”

Totdeauna îmi fusese foarte drag, acum îl iubeam şi mai mult. Mi-am propus să fie el primul căruia îi spun adevărul. Acum era încă prea devreme. Era apăsător, îmi venea îngrozitor de greu să-l las să creadă că soarta unui om atât de apropiat mă afecta mai puţin decât pe el, care abia o cunoştea. La acest aspect stupid al născocirilor mele nici măcar nu m-am gândit, era bine că mă confruntam acum şi cu el.

Georg. Se gândea mereu la asta când eram singuri. Era convins că un om pe care-l abandonezi aşa brutal era periclitat şi avea nevoi «de-o îngrijire specială. Grija şi compasiunea de care dădea dovadă pentru viaţa mamei la Paris o purta în gând şi pentru viaţa Vezei, la Viena. Încerca să-mi insufle căldură pentru ea, fără să vorbească despre ea sau să-mi dea sfaturi. La Luvru, unde mergeam uneori împreună, se oprea în faţa tabloului lui Leonardo „Fecioara şi pruncul cu Sfânta Anna”, se uita îndelung la Anna, apoi la mine. Zâmbetul ei îi amintea de cel al Vezei, atât de bine o păstra în amintire, o văzuse, dar nu schimbase nici măcar două vorbe cu ea. M-a întrebat, de parcă acum am vorbi despre pictori şi nimic altceva, dacă îmi place Leonardo. Unii găsesc surâsul de pe feţele picturilor lui Leonardo dulceag, el însă nu. Asta depinde, spusei eu, dacă cunoşti oameni capabili de acest râs, fără ca viaţa lor să fie determinată de momente dulcege. Era mulţumit. Simţeam că vrea să ştie adevărata mea părere despre Veza, faţă de care, cum credea el, m-am purtat atât de urât; dar îl interesa şi să i se facă dreptate, deoarece acasă auzise cele mai groaznice lucruri despre ea şi

tăcuse, deşi era convins că ştia mai bine situaţia.

Am ajuns la „Pluta Meduzei” 28 a lui Gericault, care ne-a fascinat pe amândoi. Mă miram că la cei 16 ani ai săi nu se putea despărţi de ea. „Ştii de ce sunt atât de veridice aceste capete”, spuse el, şi-mi povesti că Gericault a pictat capetele decapitaţilor, pentru a se documenta pentru personajele din „Pluta” sa. „Asta n-aş fi putut-o faceniciodat ă”, replicai eu, era ceva nou pentru mine. „De aceea nici nu te-ai făcut medic. N-ai fi fost în stare niciodată de o autopsie”. Atunci mi-am dat seama că nu renunţase la gândul de a studia medicina şi eram foarte fericit că nu va rămâne la filosofie, care era acum pe primul plan. Participarea sa, înţelegerea durerii, capacitatea de a suporta viziunea morţii fără a se lăsa răpu» de ea, răbdarea dar şi dreptatea, acordând fiecăruia stima meritată – toate acestea vorbeau de la sine că fusese creat pentru profesia de medic şi, unde ar fi dat greş cu tot respectul pentru această activitate, acolo s-ar fi afirmat el.

În ceea ce priveşte temeinicia, concuram unul cu altul şi era puţin curios cum ne opream amândoi la tablouri care ne erau indiferente, în timp ce eram atraşi de altele pe care le cunoşteam bine, pentru că ne plăceau în mod deosebit. A avut amabilitatea să mă întrebe dacă aş fi dispus să vizităm antichităţile babiloniene, făcând astfel aluzie la pasiunea mea pentru Ghilgameş. Nici asta n-o uitase, nu uitase nimic, învălmăşeala din Radetzkystrafie nu-i ştersese niciunul din evenimentele anterioare. Renunţând la babilonieni, care-l plictiseau, mă conduse, drept răsplată, în faţa celor „Patru ologi”, un foarte frumos tablou, de format mic, al lui Bruegel. „Ca să ne mai vizitezi”, spuse el. „Crezi că nu ştiu de ce nu te desparţi de Viena. Sunt tablourile lui Bruegel, e Karl Kraus şi… Ultimul motiv, pe care înainte l-ar fi spus, acum nu-l putea

scoate din gură.

Eram mai apropiaţi ca oricând, grija lui pentru omul care-mi fusese cel mai important, faţă de care păcătuisem, mă uşură. Ştiam prea bine că eram nevinovat, căci cum ar fi putut fi altfel, cu toate acestea mă simţeam vinovat şi doar când eram singur cu mama şi vedeam cum înflorea punându-mi întrebări despre „Maria”, pentru că răspundeam amănunţit la ele, mă simţeam liber de pedeapsă. O interesa numai Maria, nu şi violonista, care dădea deja concerte, şi era remarcată de critică. O compătimea pe Maria, pentru că trebuia să trăiască la aşa distanţă de mine, la Salzburg, şi, de fapt, tocmai această distanţare îi făcea bine. Era impresionată de frumuseţea ei şi mă considera fericit, nu se prea mira că Mariei îi plăcea de mine, deşi, prin comparaţie cu mezinul nostru cel frumos, nu eram realmente atrăgător. „Tu eşti, în fond, un poet”, spuse ea aşa, deodată, tocmai în timp ce-mi ţeseam în continuare povestea. „Tu ştii să inventezi. Nu eşti plicticos ca atâţia tineri. Într-un oraş ca Salzburgal, oamenii sunt receptivi la poeţi. Nu te vede ca pe-un chimist. Asta-i norocul tău”.

Trei săptămâni am rămas la Paris, în locuinţa din Rue Copernic, şi nu trecea nicio zi în care să nu scoată ceva de la mine în legătură cu Maria. Avea un mod de a pune întrebări căruia nu-i rezistam. Nu-i tăinuiam nici unele lucruri îndoielnice, ca de exemplu zgârcenia oribilă a mamei ei, din cauza căreia Maria suferea. „Asta se-ntâmplă în cele mai bune familii”, îmi fu dat mai apoi să aud, „gââideşte-te numai la tatăl vitreg al Vezei!” – Asta pleda deja pentru o schimbare a dispoziţiei ei. Probabil că reflecta uneori şi la presiunea îngrozitoare în care trăia Veza acasă. La despărţire însă, cu o jumătate de oră înainte de a comanda taxiul cu care trebuia să plec la gară,

avu un sentiment de mărinimi «şi vorbi aşa cum ar fi vorbit înainte. „Nu fi dur cu ea, băiatul meu!” – se referea la Vesa. Acum e înfrântă şi la pământ. Nu-i povesti totul. Nu trebuia să ştie cât de frumoase sunt cele două iubiri ale tale. Nu uita că ea trebuie să trăiască în continuare singură. E greu pentru o femeie ca, după o asemenea înfrângere, să-şi păstreze încrederea în sine. Cel mai greu pentru o femeie e să trăiască singură. Nu ţi-a făcut nimic rău, pentru că ai scăpat din mrejele ei. Nu va mai găsi altul ca tine care să-i cadă în plasă, pentru că atât de nevinovat cum erai tu pe atunci, nu-i niciunul. Eu v-am crescut curaţi şi ea şi-a dat repede seama. E grăitor, fiul meu, că *tu* ai fost cel pe care şi-a pus ochii. Viziteas-o din când în când, nu prea des, pentru că altfel îi întreţii durerea. Spune-i că nu poţi veni, pentru că studiul te solicită să ai ma. lt decât înainte – acum te pregăteşti pentru viaţă, începe greul, şi, deci, nu-ţi poţi irosi timpul”.

Acest discurs îl aveam în minte când am părăsit-o. Mă bucuram că Burgtheater-ul nu murise de tot în ea. Dar mai mult mă bucuram că ura ei se transformase în compasiune. Era atât de satisfăcută de relatările mele, încât îi dăduse fără sfială prioritate uneia dintre cele două femei. Nu decisesem încă de care-mi plăcea mai mult, dar ea şi înclină balanţa în favoarea Mariei. După propria-i părere era mai bine să te gândeşti la cineva la distanţă. Când eşti aproape, te freci mereu unul de altul, totul se banalizează, în plus, vioara ar aduce ceva fals în această relaţie. În definitiv iubeşti omul şi nu instrumentul, altfel te-ai putea declara mulţumit doar cu concertele sale. Dar să nu cred c-ar vrea s-o cunoască pe Maria. După părerea ei, era posibil să ţin la ea până la sfârşitul studiului, deci încă doi ani, tocmai pentru că este la Salzburg şi nu la Viena. Desigur că-i curioasă s-o vadă, ştie precis că

exagerez şi poate că ea n-ar găsi-o atât de frumoasă; cunoştinţa cu mama ar face-o să crească în propriii ei ochi, dându-i o pondere pe care n-o merită. Numai să nu te legi, ai viaţa în faţă, un idiot e cel care se leagă, azi, la 22 de ani.

PRIVIND SPRE STEINHOF

La Coimar am stat o zi întreagă în faţa Altarului29, fără să fi ştiut nici când am venit şi nici când am plecat. Când s-a închis muzeul îmi doream invizibilitate, ca să pot rămâne peste noapte acolo. Am văzut trupul lui Christos fără să fiu cuprins de o sensibilitate exagerată, starea îngrozitoare a acestui trup îmi apăru adevărată, în faţa acestui adevăr am devenit conştient de ceea ce mă derutase la răstingineri: frumuseţea, transfigurarea lor. Transfigurarea ţinea de concertul îngerilor, nu de cruce. Aspectele de la care te-ai fi îndepărtat cu groază în realitate, se mai puteau percepe în tablou, o amintire despre ororile ce şi le pregătesc oamenii reciproc. Războiul şi moartea prin gaze erau pe atunci, în primăvara lui 1927, destul de aproape pentru a obţine verosimilitatea acestui tablou. Poate că misiunea cea mai imperioasă a artei a fost dată adesea uitării: nu purificare, nu consolare, nu o dispunere absolută în aşa fel de parcă s-ar termina cu bine, pentru că nu cu bine se termină. Ciumă şi bube şi chin şi groază – iar în locul ciumei trecute inventăm orori şi mai mari. Ce mai pot însemna oare amăgirile consolatoare în faţa acestui adevăr constant şi mereu prezent. Toate grozăviile ce vor urma sunt anticipate aici. Degetul lui Ioan, enorm, avertizează: asta este, asta va fi iarăşi. Şi ce semnificaţie are mielul în acest peisaj? Oare omul acesta putrezind pe cruce era mielul? A crescut şi s-a făcut om pentru a fi pironit pe cruce şi a se numi miel?

Pe când mă aflam acolo, în faţa Altarului stătea un

pictor care-l copia pe Grünewald. Nu părea abătut şi nici stânjenit, medita îndelung la fiecare trăsătură de penel. Mi-aş fi dorit să plece, în afară de el nu mai era nimeni acolo şi credeam că va începe o discuţie cu mine: dar n-a început-o şi el dorea linişte, singurul lucru bătător la ochi era că nu te băga în seamă. Încercam să fac abstracţie de copia lui. M-am postat în aşa fel, ca să nu o văd. Dar era imposibil să nu te gândeşti la ea. M-am şi jenat că am rămas atâta. Fără să fac ceva, eram mereu acolo, cam ca şi el, nici el nu pleca, dar avea pensula în mână şi-şi dădea osteneală să facă ceva. Era un bărbat solid, de vârstă mijlocie, faţa inexpresivă şi nemarcată de durere, era aproape incredibil că această faţă stătea alături de cea din tablou, coexistând în timp şi spaţiu, şi, cuprinzând cu ochi de meşter nemărginirea de la care nu-şi lua deloc ochii.

Mi-a fost atât de ruşine de copist încât din când în când dispăream în spate, de parcă aş fi vrut să privesc alte părţi ale Altarului, Era necesar să scapi de copia răstignirii, dar şi de răstignirea însăşi şi pictorul credea, probabil, că-l menajam. Poate că se schimba când era singur, poate că făcea grimase pentru a rezista la această confruntare. Părea uşurat când apăream iarăşi din spate, dădea impresia că zâmbeşte. Îl observam, după cum mă observa şi el pe mine. E de mirare că în acest prezent observi un om adevărat? Ai nevoie de el, pentru că nu atârnă pe cruce. Atâta timp cât e ocupat cu copia, nu i se poate întâmpla nimic. Aceasta era ideea care m-a frapat cel mai mult. Te puteai apăra de cele văzute dându-le mereu cinstea cuvenită. Salvarea constă în a *nu* întoarce capul. Nu este o salvare laşă. Nu e o falsificare. Dar, oare, copistul ar fi salvat prin perfecţiune? Nu, pentru că aşa cum trebuie el să vadă, *descompune*. Se salvează pe bucăţi a căror apartenenţă la întreg este amânată. Atâta timp cât

pictează la ele, nu aparţin de întreg. Dar se vor asambla iarăşi. Există, însă, momente în care nici nu poate vedea întregul, fiind furat de un amănunt şi de redarea lui exactă. Copistul este o aparenţă. El nu este ca degetul lui Ioan. Degetul său nu arată, ci se mişcă şi execută. Lucrul cel mai spontan e aici felul cum *priveşte*, astfel încât privirea să nu-l schimbe. Dacă l-ar schimba, n-ar mai putea executa copia.

L-am uitat pe copist doar după câţiva ani, când am reuşit să-mi procur nişte fototipii mari pe care mi le-am atârnat în cameră. Întors de la Golmar, a trebuit să caut mai întâi camera în care vor atârna fototipiile. Am găsit-o îndată, la prima încercare ca să spun aşa, şi fără să pot chibzui la ce mi-ar folosi în fond.

Voiam să am copaci, cât mai mulţi copaci şi cei mai bătrâni pe care-i cunoşteam în împrejurimile Vienei se găseau în Grădina zoologică Lainz. Primul anunţ de care am dat indica apropierea Grădinii zoologice. Am mers cu tramvaiul până la Hacking, staţia finală, întretăind cursul jalnic al râului care se numea Viena, despre al cărui trecut periculos se povesteau cele mai incredibile istorii; am urcat panta, am traversat Erzbischofgasse (care ducea de-a lungul unui zid până la Ober-St. Veit, ea îmi plăcuse totdeauna), cotind în Hagenberggasse. Chiar la începutul străzii, în partea dreaptă, sus pe pantă, în a doua casă, se afla camera din anunţ.

Gazda mă conduse sus, la etajul doi, care consta numai din această cameră, şi deschise fereastra. După prima privire aruncată de la fereastră hotărârea mea era luată: aici trebuia să locuiesc, aici voi locui multă vreme. Peste un teren de joacă şi peste Erzbischofgasse în sus, privirile se fixau asupra copacilor, mulţi copaci înalţi, presupuneam că aparţineau grădinii episcopale. Deasupra

lor însă, pe partea cealaltă a Văii Vienei, pe un deal vizavi, se vedea oraşul nebunilor, Steinhof: înconjurat de un zid lung, în interiorul căruia pe vremuri ar fi încăput un oraş. Oraşul îşi avea propria-i catedrală, cupola bisericii Otto Wagner strălucea până la mine, şi consta din mai multe pavilioane care din depărtare semănau cu nişte vile. De când eram la Viena, auzisem vorbindu-se de Steinhof, în acest oraş al nebunilor trăiau şase mii de oameni. În fond nu era atât de aproape, avea însă contururi clare, căutam să-mi imaginez că prin ferestre aş putea vedea în interiorul saloanelor.

Gazda, care cu siguranţă mi-a răstălmăcit privirile pe fereastră, – să fi avut vreo 60 de ani, fusta-i ajungea până la pământ –, îmi ţinu un discurs închegat despre tineretul din ziua de azi şi despre cartofi, al căror preţ se dublase deja. Am ascultat-o până la sfârşit, fără s-o întrerup, simţeam poate că în viitor voi mai auzi adesea acest discurs, dar pentru a nu da ocazie la neînţelegeri i-am explicat imediat ce a terminat că aş dori să am dreptul să primesc vizita prietenei mele. Ea o numi îndată „domnişoara logodnică” şi insistă că n-are voie să fie decât o singură domnişoară logodnică. I-am spus c-ar trebui să-mi aduc şi cărţile, deoarece am multe cărţi. Acest lucru părea s-o satisfacă, asta e normal la un domn student. Mai dificil a fost însă cu tablourile pe care voiam să le atârn pe pereţi; nu doream să mă despart de reproducerile Sixtinei, pe care de la „Villa Yalta” din Zürich le aveam în jurul meu. „Trebuie fixate cu pioneze”, spuse ea, dar cedă, preţul chiriei, care nu era prea mare, îl acceptasem pe loc, iar cu cărţile îi inspirasem încredere, nu-i plăcea să schimbe chiriaşii şi cine aducea multe cărţi, acela voia să rămână.

Am venit, deci, cu reproducerile Sixtinei, dar n-am uitat o clipă ce-aveam propriu-zis de gând – să caut

fototipii ale Altarului din Isenheim, cu toate detaliile pe care pot pune mina şi să le bat în cuie pe pereţi. A durat foarte mult până am găsit ce căutam. În această cameră am locuit şase ani, aici am scris, îndată ce mi-am atârnat pe pereţi reproducerile după Grünewald, „Orbirea”.

N-o vedeam prea des pe gazdă, care locuia împreună cu soţul şi cu copiii, de-acum mari, la parter, doar o dată pe lună, când îi înmânam chiria şi îndată după aceea, când îmi aducea chitanţa sus, în cameră. Se mai întâmpla să mă caute cineva în timp ce eram plecat, atunci mă prindea jos, la uşa de la intrare şi-mi relata amănunţit despre înfăţişarea, felul şi dorinţele vizitatorului. Îl suspecta pe oricine ar fi venit, chiar dacă era cineva de prin părţile acelea şi voia să împrumute ceva de citit, mă avertiza în mod expres de oamenii cu intenţii rele care vin doar să spioneze ce se poate fura. Indiferent ce avea să-mi spună, totul se termina cu discursul despre tineretul din ziua de azi.

La nivelul inferior, în parterul pivniţei, locuia, pe post de îngrijitoare a casei, văduva unui pădurar, care-şi petrecuse cea mai mare parte din viaţă, împreună cu soţul ei, în codrul Grădinii zoologice. Sarcina ei era să-mi facă patul şi să deretice prin cameră. În zilele când nu mergeam la laborator şi rămâneam dimineaţa acasă până mai târziu, o vedeam şi-mi vorbea de perioada când era la Grădina zoologică Lainz. Doamna Schicho era o bătrână amabilă, cu părul alb, foarte grasă, cu o faţă roşie, la cel mai mic efort, la cea mai mică mişcare începea să transpire şi, dacă eram prezent în timp ce făcea curăţenie, lucru care nu se întâmpla prea des, camera se umplea îndată de un miros puternic, deşi geamurile şi uşa rămâneau deschise, făcându-se curent pentru aerisire. Nu era un miros foarte respingător, mirosea a unt care nu mai

era chiar proaspăt, dar nici rânced de tot. Aş fi plecat, chiar şi numai pentru a evita mirosul, dar doamna Schicho avea un fel irezistibil de a povesti. Nu povestea despre pădure, despre casa lor, casa pădurarului, asta se întâmpla doar atunci când o întrebam eu de vieri şi bufniţe, despre care-mi dădea informaţii cu bunăvoinţă, dar fără entuziasm. Mult mai repede i se îndreptau gândurile înapoi spre înalţii oaspeţi care în suita împăratului au vizitat Grădina zoologică. Cu mândrie, dar fără solemnitate, vorbea de ziua celor Trei împăraţi, când împăratul rus şi german, călare pe cai, alături de împăratul Franz Joseph, au oprit în faţa casei pădurarului, iar ea le-a oferit un pahar în semn de bun venit. Îşi amintea perfect de toţi trei, îi vedea şi acum în faţa ochilor, mi-a descris egretele, uniformele, feţele lor, mai ştia pe ce cai călăreau şi cu ce cuvinte i-au mulţumit pentru băutură. Nu suna servil, ci mai degrabă îţi lăsa impresia că totul ar mai fi prezent şi, în timp ce întindea braţele pentru a-mi arăta cum i-a oferit fiecăruia dintre împăraţi paharul de bun venit, părea puţin mirată că acum nimeni nu mai catadicsea să-i ia paharul. Totul dispăruse, unde erau împăraţii, cum era posibil să nu mai rămână nimic din toate astea şi, deşi nu s-a exteriorizat niciodată şi nici nu şi-a trădat regretul, simţeam că şi pentru ea era la fel de enigmatic ca şi pentru mine şi că-mi povestea toate astea cu asemenea forţă şi plasticitate de dragul acestei enigme.

Nu dejunam în această cameră, nu păstram în ea nici măcar fructe sau pâine. Îmi dorisem întotdeauna un loc fără mâncare, care să nu fie perturbat de nimic, mâncarea fiind pentru mine lipsită de importanţă şi incomodă. În glumă o numeam „puritatea camerei” mele, iar Veza, când venea în vizită, înţelegea acest lucru şi nu încerca niciodată, aşa cum fac femeile de obicei, să-mi încropească

o gospodărie. În felul ei original mă măgulea, interpretând dorinţa mea de a păstra o asemenea curăţenie în cameră ca un respect cuvenit profeţilor şi sibilelor care mai atârnau pe pereţi, incluzând, poate, şi respectul meu pentru Michelangelo care putea lucra la infinit fără să se gândească la mâncare.

Dar asta nu însemna că mă privam de ceva sau chiar că flămânzeam. Pe Auhofstraise, la cinci minute de mine, pe deal în jos, era o lăptărie unde se găsea iaurt, pâine şi unt, pe care le puteai servi în linişte la singura măsuţă din prăvălie, şezând pe singurul scaun existent. Acolo serveam micul dejun înainte de a merge la laborator. Gând rămâneam acasă, veneam şi mai târziu în timpul zilei, în aceşti ani hrănindu-mă cu predilecţie cu iaurt şi pâine cu unt, deoarece toate economiile rămâneau pentru cărţi.

Doamna Fontana, mandatara acestei filiale a lăptăriei, n-avea nimic comun cu doamna Schicho. Vocea-i era tot atât de ascuţită ca şi nasul, pe care şi-l vâra peste tot. În timp ce serveam masa, aflam detalii despre fiecare client care părăsea localul şi despre alţii care, probabil, urmau să apară. După epuizarea acestor teme, fapt ce nu se întâmpla prea rapid, urma la rând căsătoria ei, unde de la început lucrurile nu fuseseră prea clare. Primul soţ al doamnei Fontana fusese luat prizonier de război în Rusia, ajungând în Siberia, unde-a mai trăit câţiva ani şi apoi a murit de boală. Un prieten de-al lui se întorsese târziu de-acolo, aducând ultimele salutări, verigheta şi o fotografie de grup, unde era răposatul, prietenul său şi alţi prizonieri, era o fotografie preţioasă, de care posesorul nu se despărţea niciodată, deşi o arăta cu plăcere. Toţi îşi lăsaseră barbă şi nu se putea recunoaşte niciunul. Posesorul obişnuia să arate o barbă, a doua din dreapta, jos, şi să spună: „Asta am fost io! Nu mă cunoaşteţ? Ce

vremuri mai erau pe-atunci!” Apoi lua o mină solemnă şi arăta spre altă barbă; a doua din stânga, jos, şi explica: „Şi ăsta a fost prietenul şi predecesorul meu, spuneţi liniştit primul domn Fontana, dar desigur cu alt nume. Dar mai bine întrebaţi-o pe doamna, ea l-a cunoscut pe propria-i piele”.

Căci, pe al doilea bărbat, doamna Fontana nu l-a cunoscut pe propria-i piele. Ea se scula dis-de-dimineaţă, prăvălia se deschidea devreme; el dormea toată înaintea de masă, se întorcea noaptea târziu, cu ultimul tramvai, la ora unu, şi dacă se făcea mai târziu, pe jos, de la cafeneaua din oraş, unde era client permanent, soţia dormea deja demult şi n-o întâlnea. După masa, în timp ce ea se afla la filială, el se scula şi pleca din nou în oraş, la gealaţii săi.

Ea sărea repede cu gura, el o evita cât putea de bine. Dar, uneori, în primele ore ale după-amiezii, înainte de a pleca în oraş, o schimba, totuşi, la prăvălie. Astfel am ajuns să-l cunosc şi să-mi povestească despre Siberia. După aproximativ doi ani, tensiunea dintre ei crescuse atât de mult, încât ea l-a dat afară din locuinţă. De altminteri, după părerea ei, asta nu era căsătorie, n-aveau nimic de împărţit împreună. El îi folosea locuinţa numai ca dormitor. În rest, nici măcar nu vorbea cu ea. Totdeauna, când era ea trează dormea el şi abia adormea sa, că se trezea el.

În cele din urmă a plecat, iar ea mi-a spus-o imediat, în dimineaţa următoare, satisfăcută şi amărâtă în acelaşi timp. Nu adusese aproape nimic, nici n-avea ce, dar şi-a luat înapoi ce era al lui, chiar şi câteva cuie ruginite: „Închipuiţi-vă că a luat şi cuiele ruginite, nu mi-a lăsat nici măcar unul!” Cuvintele ei sunau de parcă ar fi dorit să-şi păstreze de la el vreun cui ruginit – ca amintire? de necaz? – şi el nu s-a îndurat nici măcar să i-l lase. Măcar de-ar fi

fost noi, dar erau vechi, ruginite.

177

Domnul Fontana era foarte mic de statură şi mergea încovoiat şi aplecat, de parcă-ar fi avut o fractură gravă. Nu mai avea păr, arăta uscăţiv şi ramolit, ochii lui îţi dădeau impresia că în clipa următoare ar începe să curgă, dar, de fapt, nu curgeau. Când era ti la prăvălie se întâmpla să vină încântătoarea contesă corpolentă care locuia cu familia în imediata apropiere, o femeie înaltă, puternică, amatoare de hipism şi vânătoare – deşi n-o văzusem niciodată pe cal sau la vânătoare – avea o voce penetrantă şi, când cumpăra ceva, lăsa impresia că prăvălia de lactate exista doar de dragul ei. Dar nici nu cumpăra prea multe lucruri, pentru că n-avea niciodată destui bani la ea. Uneori îşi aducea şi cei trei copilaşi, văzându-i, îl – Facla în ureche trebuia să te gândeşti imediat la splendizii ei sâni, domnului Fontana i se scurgeau ochii după ei. O servea pe contesă cu solicitudine şi politeţe, căci, în rest, îl deranjau toţi cei care intrau în prăvălie când servea el. Imediat ce ieşea contesa pe uşă, mi se şi adresa entuziasmat, cu ochi languroşi: „O iapă de soi! O iapă de soi!”

Cred că venea pe timpul ăsta în prăvălie numai ca s-o vadă – poate că, altfel, ar fi dormit mai mult – iar ea, de parc-ar fi fost înţeleşi, venea tot la aceeaşi oră şi se lăsa servită numai de el. Uneori se aduna în faţa ei pe tejghea tot ce ceruse, apoi – nu se pricepea deloc să socotească – începea să calculeze. Domnul Fontana, căruia îi făcea plăcere s-o reţină, pentru ca s-o poată privi mai mult, o ajuta la adunare. Totdeauna avea mult prea puţini bani, dar, cu toată simpatia de care se bucura, nu primea niciodată pe credit şi, astfel, multe din lucrurile comandate trebuiau să dispară rând pe rând de pe tejghea. Ea nu se

ruşina niciodată de această operaţie nu era o ruşine că nu ştia socoti, în schimb se pricepea la cai. Astfel, fără să se supere vreodată, înapoia obiect după obiect, domn. Îl fontana îşi permitea să-i deschidă mâna printr-o mişcare delicată, rapid îşi dădea seama ce bani avea la ea, el era cel care, deodată, punea capăt înapoierii obiectelor spunând: „Acum e bine. Tocmai atât aveţi!”

Când a plecat i-a amţit lipsa, pentru că acum era servită de doamna Fontana, care arăta mai puţină înţelegere pentru incapacitatea ei de a socoti, bănuind-o în taină că vrea s-o tragă pe sfoară. Şi ea avea replicile ei proprii şi când doamna cu copiii părăseau prăvălia: „Asta n-a umblat la şcoli. Nu ştie nici număra, nici scrie. Acum închipuiţi-vă numa că o astfel de persoană mi-ar conduce prăvălia!” Contesa, care nu era insensibilă la această duşmănie, *îmi* spuse afară: „Ce păcat că a plecat domnul acela fin! Ce om fin era”. Era limpede că nu auzise nimic despre cuiele ruginite.

Şi mie-mi lipsea domnul Fontana, îmi lipseau mai ales discuţiile despre Siberia. În realitate mai era încă prezent aaolo. Companionii de la cafenea îl ascultau cu plăcere când povestea despre Siberia. Îmi spunea că *trebuie* să meargă zilnic acolo, era aşteptat, toţi voiau să le povestească mai departe. Mai există încă multe lucruri, nici vorbă să fi terminat. Ar putea scrie o carte despre Siberia. Dar îi vine mai uşor să povestească oral. Soţia adormise de prima dată când i-a povestit. Pentru ea totul era verigheta. Asta i-o spusese deja prietenul lui, primul ei soţ: pentru Dumnezeu, du-i verigheta înapoi, altfel n-are nicio clipă de linişte! Pentru ea verigheta e un obiect de valoare. El şi-ar fi putut-o păstra. Dar îşi ţine promisiunea faţă de un prieten mort. Şi chiar dacă ar fi fost un milion, i l-ar fi dat contra recompensă. Şi cu ce s-a ales după toată

cumsecădenia lui? Acum are pe cap o lăptăreasă în loc de o contesă.

La un an după ce el plecase, în acest ţinut avea să apară din nou Siberia.

PRINTRE MĂŞTI MORTUARE

Am fost atras la Ibby Gordon de spiritul şi de veselia ei; limbajul îi era plin de ciudăţenii. De la ea auzeam totdeauna altă propoziţie decât cea pe care-o aşteptam. Era unguroaică, dar se pricepea să te surprindă şi cu asta, încât fiecare propoziţie a sa devenea o idee fantezistă. Prin ea deveneai pentru prima oarăconştient de unele cuvinte; dacă-i plăcea în mod deosebit un cuvânt nemţesc, îi ascundea, ca să-l scoată apoi la iveală, în combinaţii noi, care te făceau să-ţi aduci aminte că dispăruse şi te făcea atent că lucrul pierdut apărea de fiecare dată într-o altă formă. Nu vorbea repede, nici cu glas scăzut, fiecare silabă avea tonul ei propriu. Niciun cuvânt nu se suprapunea peste celălalt, dar, fiindcă gândea *repede*, gândurile ei îşi aşteptau rândul şi oglindeau dinainte bucuria de a fi pronunţate. Multe astfel de bucurii, toate noi, se înşiruiau şi în acea veselie fără sfârşit pe care o provocau nu mai era loc pentru spaimă, tristeţe, supărare sau frică. Gând stăteai împreună cu ea, nu simţeai nicio umbră de tristeţe, deoarece tot ce pornea din priviri sau ceea ce spunea se transforma în ceva care-şi pierdea greutatea şi prindea aripi şi fiindcă nu se plângeaniciodat ă de nimic din ceea ce i se întâmpla, nu i-o puteai lua în nume de rău când se amuza de spaimele altora.

Arăta ca o statuie de Mai110130, o figură clasică de ţărancă, avea o faţă ca un fruct care strălucea de împlinire. Savura tot ce era incongruent şi grotesc. Puteai s-o consideri nemiloasă, dar ea se împotrivea chiar sieşi. Te mirai că zeflemeaua ei spirituală şi distractivă îi stătea

atât de bine. Această imagine a sănătăţii lipsite de griji răbda deseori de foame, lucru despre care, însă, nu scăpa o vorbă, probabil din cauză că ar fi avut de adăugat la aceasta o poveste, şi anume cât de bine hrănită apărea ea în privirile bărbaţilor care nu se mai săturau uitându-se la aşa minunăţie de umeri.

Toate lucrurile ce ţineau de originea ei, de ordine, de viaţa zilnică dispăruseră fără urmă. Tot ce povestea despre trecutul ei îi era r. şa de indiferent, ca şi când nu s-ar fi petrecut niciodată. Am reţinut numele localităţii de unde provenea – Sighetu Marmaţiei, la poalele Carpaţilor – deoarece mă ducea cu mintea la marmora din care a cioplit-o Maillol. Numele ei, Ibolya, pe ungureşte viorea, îmi suna caraghios, ca norocul că nimeni nu se gândea la aceasta, fiindcă i se spunea scurt Ibby. Îmi plăcea mai mult numele ei de fată Feldmesser, dar ea se jena de el, probabil fiindcă-i amintea de familia ei, 1, despre care eu nu ştiam nimic. Ga poetă îşi luase numele de Gordon la care ţinea şi părea că este singurul lucru pe care-l îndrăgea.

La Budapesta îl întâlnise pe Friedrich Karinthy, un scriitor satiric maghiar, cunoscut în patria sa; nu citisem nimic de el, dar ceea ce-mi povestise ea despre el mă ducea cu gândul la Swift. Ea a devenit prietena lui şi scria poezii care lui îi plăceau, se pare c-ar fi căzut în mrejele poeziilor şi a frumuseţii ei. Aranka, soţia acestuia, o persoană energică, o frumuseţe de ţigancă brunetă, după cum spunea Ibby, s-a aruncat, din cauza geloziei, de la etajul al treilea, în stradă şi, cu toate că a fost grav rănită, a rămas, ca prin minune, în viaţă. Fapta ei disperată l-a impresionat pe Karinthy aşa de mult, încât s-a hotărât pe loc să se despartă de Ibby. Şi pentru ca soţia fie salvată, Ibby a fost surghiunită din Budapesta şi din Ungaria.

Un prieten a trecut-o peste graniţă către Viena, unde

a ajuns fără niciun bagaj, numai cu o perie de dinţi asupra ei, lucru de care-i plăcea deseori să pomenească. Avusese o soartă aspră, dar vorbea despre ea fără să se plângă. Faţă de Aranka simţea tot aşa de puţină milă ca şi faţă de ea însăşi, nu simţea altceva decât ridicolul situaţiei. Renumitul scriitor şi-a trimis prietenul cel mai devotat să o escorteze. Acesta trebuia să aibă grijă ca ea să nu se întoarcă pe ascuns înapoi în Ungaria. El i-a închiriat o cameră în Strozzigasse, iar ea trebuia să se prezinte zilnic într-o cafenea. După asta prietenul mergea la telefon şi-l suna pe Karinthy la Budapesta, spre a-i transmite: „Ibby e la Viena. Ibby n-a dispărut”. După aceea primea ceva de mâncare. I se plătise chiria, în rest nu avea niciun ban, deoarece se temeau că şi-ar putea cumpăra un bilet de tren pentru Budapesta. Când nu-şi făcea apariţia, prietenul apărea în control în Strozzigasse, dar atunci nu mai primea nimic de mâncare. Aşa mi-a apărut pentru prima dată în faţă: întruchiparea zeiţei Pomona31, ţinând în mână nu un măr, ci o perie de dinţi.

După câteva săptămâni, Ibby se integrase în cercul vienez, Wiener Jeunesse Dorée, devenind obiectul disputei dintre doi fraţi. În acest cerc toţi îi dădeau atenţie şi, deoarece erau mulţi care o râvneau, a reuşit, uzând de mijloace foarte rafinate, să-l întărâte pe unul împotriva celuilalt, stăvilind, astfel, toate atacurile. Nu-i era deloc uşor cu cei doi fraţi, deoarece fiecare dintre ei o luaseră în mod serios. A rămas aproape un an în Viena, timp în care ne-am întâlnit adeseori la cafenea, unde ea, în felul ei liniştit şi detaşat, îmi povestea tot ce se întâmpla în jurul ei, pe un ton rece şi radios în acelaşi timp, de un comic atrăgător. *Trebuia* s-o ascult, după cum şi ea trebuia să-mi vorbească. Îmi era recunoscătoare că nu-i suflam în borş. La mine se odihnea, cum obişnuia să spună, de frumuseţea

ei nevinovată, simţea că şi eu concepeam această frumuseţe la fel ca ea, ca o povară, în faţa efectelor căreia erai neajutorat.

Unul dintre cei doi fraţi conducea librăria cea mare pe care o preluase după moartea tatălui său, în timp ce celălalt, considerat mai inteligent şi mai informat, studiase de toate, trecea de la una la alta, în prezent se ocupa de filosofie. Rudolf, librarul, era o nimica toată de om, slăbuţ şi şters; încerca să facă impresie printr-o ţinută vestimentară îngrijită şi prin aranjarea părului său cam rărit, îi era tot aşa de supus lui Ibby ca şi fratele său, dar prin felul şters şi lipsit de fantezie îi venea mult mai greu s-o cucerească decât celuilalt frate, căruia îi plăcea să asculte oamenii şi să le dea apoi, bâlbâindu-se uşor, necontenite sfaturi. Rudolf, care el însuşi avea nevoie de sfaturi şi nu putea da niciodată, a trebuit să recurgă la cărţi noi de artă care-i erau mai la îndemână în librărie, încercând să-i facă o surpriză şi să-i dea o ocupaţie. Odată i-a adus „Chipul veşnic” care cuprindea o colecţie de măşti mortuare. Am ajuns acolo când Ibby tocmai începuse să răsfoiască volumul şi, după câteva pagini, am fost şi eu şi ea captivaţi de el. S-a întâmplat ceea ce de (obicei se întâmpla cu noi – amuţiserăm. Ne-am aşezat unul lângă f celălalt iar Rudolf, care nu suporta sensul acestei tăceri, ne lăsă cartea şi dispăru.

Nu văzusem niciodată măşti mortuare, ele erau ceva cu totul nou pentru mine. Am simţit că eram aproape de momentul de care nu aveam nici cea mai vagă idee.

Am acceptat titlul „Chipul veşnic” fără să mă gândesc. M-a fascinat întotdeauna diversitatea oamenilor, dar nu m-am aşteptat ca ea să culmineze cu clipa morţii. M-am mirat că şi după moarte nu-ţi dispare expresivitatea. Suferisem încă de copil din cauza dispariţiei morţilor.

Păstrarea numelui şi a operelor nu mă satisfăcea. Mă preocupa şi materialitatea lor, fiecare trăsătură, fiecare tresărire de pe faţă. Dacă îmi stăruia în ureche vocea, în zadar căutam imaginea celui dispărut, îmi apărea în vis atunci când nu o chemam, dar nu o invocamniciodat ă intenţionat. Chiar şi când o vedeam – destul de rar, e drept devenise cu totul alta, supusă, propriilor legi ale descompunerii. Şi acum îi vedeam pe aceia în ale căror gânduri şi opere trăiam, pe care-i iubeam pentru faptele lor, pe care-i uram pentru fărădelegile comise, îi vedeam neclintiţi în faţa mea, cu ochii închişi ca şi când i-ar mai fi putut deschide, ca şi când nu s-ar fi produs încă ireparabilul –, mai erau în gâlceavă, mai auzeau ce li se spunea doar lor? Umblam împleticindu-mă de la unul la altul, ca şi când ar fi trebuit să-i prind şi să-l ţin pe fiecare în parte. Nu-mi dădeam seama că ei nu existau împreună decât în această carte. Îmi era frică să n-o pornească aşa, deodată, care încotro. Am recunoscut doar puţine chipuri fără să mă uit la numele lor. Fără nume erau neputincioase. Dar îndată ce erau asociaţi cu numele, se simţeau – salvaţi de descompunere. Am răsfoit mai departe, apoi fără să vreau, am răsfoit înapoi, ei erau tot acolo, fiecare din ei, niciunul nu dispăruse, nici tuiul nu-şi revendica dreptul la ordinea în care fuseseră aranjaţi în carte, la voia întâmplării, această întâmplare le era pe măsură.

Şi ultima remarcă înaintea descompunerii: ca şi cum fiecare şi-ar fi preluat încă o dată atribuţiile şi şi-ar fi dat consimţământul pentru această ultimă formă de prezentare. Acest *asentiment* nu este valabil pentru fiecare mască: există unele care te rănesc. Ele sunt măşi i demascatoare. Sensul lor se află în groaznicul adevăr pe care-l dezvăluie, şi anume nota dominantă pe care a

trebuit să o aibă fiecare din aceste vieţi: povara la Walter Scott, imbecilitatea crasă la bătrânul Swift, înspăimântătoarea şi epuizanta boală la Gericault. S-ar putea căuta în toate măştile numai latura groaznică, spaima morţii. Atunci ele ar fi nişte măşti ucigătoare. Dar asta ar fi o falsificare: mai există încă ceva care depăşeşte crima morţii.

Este oprirea respiraţiei, dar altfel, ca şi când ea s-ar păstra. Suflarea este lucrul cel mai de preţ pe care îl posedă omul, cel mai de preţ în clipa din urmă, iar această ultimă suflare se întipăreşte în mască, sub forma imaginii.

Dar cum poate deveni oare suflarea imagine? Masca pe care o găsisem deschizând cartea, am căutat-o şi am regăsit-o, era cea a lui Pascal.

În ea durerea a atins forma desăvârşirii, aici şi-a găsit sensul îndelung căutat. Durerea, care trebuia să rămână idee, nu era în stare de mai mult. Dacă există o moarte dincolo de tânguire, atunci aici te confrunţi cu ea. O apropiere treptată de moarte, în paşi negrăit de mărunţi, purtaţi de dorinţa de trecere a pragului, pentru ca dincolo să câştige ceva din necunoscut. Se pot citi multe lucruri despre credincioşi şi martiri care, de dragul vieţii de dincolo, au vrut să fie absolviţi de viaţa pământească, dar aici ai în faţă imaginea unuia dintre ei în clipa dobândirii idealului, şi acesta este unul care a ştiut să se mortifice prin posturi, dar care a gândit infinit mai mult decât s-a mortificat. Astfel tot ce a întreprins el împotriva acestei vieţi se oglindeşte în gândirea sa. Chipul *său* poate fi numit veşnic, deoarece exprimă tocmai veşnicia pe care şi-a dorit-o. El *se odihneşte* în durerea sa pe care nu vrea s-o părăsească. El vrea atâta durere câtă este în stare să preia veşnicia şi când şi-a umplut măsura admisă, oferă durerea veşniciei, căicând-o.

15 IULIE

La câteva luni după ce mă mutasem în noua cameră s-a petrecut un fapt cu o influenţă decisivă asupra vieţii mele. Era unul din acele evenimente sociale nu prea des întâlnite care răscolesc în aşa măsură un oraş, încât după aceea nu se va mai recunoaşte niciodată.

În dimineaţa zilei de 15 iulie 1927 nu eram, ca de obicei, la Institutul de Chimie din Währingerstrale, ci mă aflam acasă. Citeam ziarul de dimineaţă la cafeneaua din Ober-St. Veit. Mai simt şi acum revolta ce m-a cuprins, luând în mână ziarul „Reichspost”; îmi atrase atenţia un titlu uriaş: „O sentinţă dreaptă”. În Burgenland se trăseseră focuri. Fuseseră ucişi muncitori. Instanţa îi achitase pe asasini. Această achitare a fost consemnată în organul partidului de la conducere ca „sentinţă dreaptă”, mai bine-zis a fost trâmbiţată. Mai mult decât achitarea propriu-zisă era această ironie la adresa oricărui sentiment de dreptate, ea declanşase o agitaţie nemaipomenită în rândul muncitorimii vieneze. Muncitorii din toate circumscripţiile Vienei treceau în coloane compacte, treceau prin faţa Palatului Justiţiei, care prin simplul său nume încorpora pentru ei nedreptatea. Era o reacţie întru totul spontană, cât de spontană am simţit-o pe propria-mi piele. Mi-am luat bicicleta şi am plecat rapid în oraş, alăturându-mă unui asemenea convoi.

Muncitorimea, care de altfel era foarte disciplinată, care avea încredere în conducătorii ei social-democraţi, fiind mulţumită că Viena era administrată în mod exemplar de către ei, acţiona în această zi *fără* aceşti conducători. Când au incendiat Palatul Justiţiei, li s-a pus în cale primarul Seitz, aflat într-o maşină de pompieri, cu mâna dreaptă ridicată în sus. Gestul său a rămas fără efect: Palatul Justiţiei *ardea*. Poliţia a primit ordin să tragă, au

fost 90 de morţi.

Au trecut 53 de ani de atunci, dar agitaţia acelor zile o simt şi acum, ea m-a pătruns până în măduva oaselor. Eram foarte apropiat de o revoluţie trăită pe propria-mi piele. De atunci ştiu exact, n-ar trebui să mai citesc niciun cuvânt despre asediul Bastiliei. Am devenit parte integrantă din masă, confundându-mă în întregime cu ea, nu simţeam nici cea mai mică rezistenţă faţă de acţiunile ei. Mă mir că în această stare mai eram capabil să înregistrez concret toate scenele care mi s-au perindat prin faţa ochilor. Una din aceste scene vreau s-o amintesc.

Într-o stradă lăturalnică, nu departe de Palatul Justiţiei care ardea, ceva mai încolo, stătea un bărbat care se detaşa complet de masă, braţele ridicate în sus, încremenit şi disperat, strigând în gura mare, văicărindu-se: „Să se ardă actele! Toate actele!” „Mai bine decât oamenii”, îi spusei eu, dar asta nu-l interesă, n-avea decât actele în cap, îmi trecu prin minte că, probabil, era el însuşi implicat în acte, poate că era funcţionar de arhivă, era de neconsolat, chiar şi în această situaţie mi se păru caraghios. Dar şi eu m-am supărat: „Dar au împuşcat şi oameni!”, spusei eu furios, „şi dumneavoastră. vorbiţi de acte!” Mă privea, de parcă n-aş fi fost de faţă, repetând pe ton de văicăreală: „Să se ardă actele! Toate actele!” Chiar dacă se retrăsese la o parte, era într-o situaţie destul de periculoasă, tânguiala lui nu putea trece neauzită, şi eu o auzisem doar.

În zilele şi săptămânile de adâncă descurajare care au urmat îi – dată după aceea, când nu te puteai gândi la nimic altceva şi eh 1 evenimentele, al căror martor fuseseşi, ţi se derulau mereu prin faţa ochilor – ele te urmăreau noapte de noapte, până adormeai – mai exista *un* raport legitim cu literatura, şi acesta era Karl Kraus.

Veneraţia mea pătimaşă pentru el a atins pe atunci gradul cel mai înalt. De data aceasta era recunoştinţă pentru o faptă oficială precisă, nu-mi amintesc să-i fi fost vreodată cuiva atât de recunoscător pentru ceva. Sub impresia masacrului din acea zi, răspândise în toată Viena afişe prin care cerea preşedintelui Johann Schober, răspunzător pentru ordinul de tragere şi pentru cei 90 de morţi, „să demisioneze”. A făcut-o singur, era singura personalitate oficială care o făcea şi, în timp ce celelalte somităţi, de care Viena nu ducea lipsă pe atunci, n-au vrut să se expună sau poate n-au vrut să se facă de râs, el singur a găsit curajul revoltei. Afişele sale erau unicul lucru. care te ţinea pe picioare în aceste zile. Mă plimbam de la un afiş la altul, mă opream în faţa fiecăruia şi mi se părea că toată dreptatea de pe pământ ar fi intrat în literele numelui său.

Am transcris această relatare despre 15 iulie şi urmările sale cu câtva timp în urmă. O citez aici literal, poate că tocmai prin conciiziunea sa ne dă o imagine despre ponderea faptelor, i De atunci am încercat de mai multe ori să mă apropiu de această zi care, de la moartea tatălui meu, a fost probabil cea mai de seamă *zi* din viaţa mea, trebuie să spun „să mă apropiu”, pentru că este foarte greu să te ridici până la ea, e o zi prelungită, extinsă peste o întreagă metropolă, o zi a mişcării şi pentru mine, străbătută şi de mine în lung şi-n lat. Simţirile mele din această zi erau înmănuncheate toate într-o *singură direcţie*. E *cea mai limpede* zi de care îmi amintesc, cea mai limpede, deoarece trăirea ei, în timp ce se scurgea, mi-a rămas de neclintit.

Nu ştiu cui i-a venit ideea să propună drept ţintă al acestor nemaipomenite marşuri din toate circumscripţiile Vienei tocmai „Palatul Justiţiei”. Ai putea crede că a fost o întâmplare, deşi nu prea poate fi adevărat. Qineva trebuie

că a exclamat pentru prima dată „Spre Palatul Justiţiei”. Dar nu-i important de ştiut cine a fost primul, deoarece cuvântul a fost recepţionat de fiecare, înregistrat fără şovăială, fără rezerve, fără premeditare, fără zăbavă şi amânare, trăgându-l pe fiecare în una şi aceeaşi direcţie.

E posibil ca substanţa acelui 15 iulie să fi pătruns în întregime în „Masă şi put ere”. În acest caz ar fi imposibilă o întoarcere cât de cât completă la trăirea iniţială, la elementele senzoriale ale acelei zile.

A fost lungul drum pe bicicletă în oraş. Nu-mi pot aminti de drum. Nu ştiu unde m-au întâlnit prima dată oameni. Nu mă *văd* bine în această zi, dar mai *simt* emoţia, înaintarea şi ocolirea, fluiditatea mişcării. Totul e dominat de cuvântul „foc”, apoi de focul însuşi.

O *lovitură* în cap. Poate că a fost o întâmplare faptul că n-am văzut cu propriii mei ochi atacuri asupra poliţiştilor. Am fost însă martor când s-a tras în mulţime şi au căzut oameni. Împuşcăturile erau ca bicele. Fuga oamenilor spre străduţele lăturalnice şi apoi reapariţia lor imediată formându-se că masă. Am văzut oameni căzând şi morţi pe jos, dar n-am fost în imediata lor apropiere. O sfială groaznică mai ales în faţa acestor morţi. Mă apropiam de ei, dar îi *evitam*, îndată ce mă apropiam. În agitaţia mea aveam impresia că se *lungeau*. Până la sosirea formaţiilor de sanitari ca să-i ridice de pe jos era, de obicei, un spaţiu gol în jurul lor, ca şi când lumea s-ar fi temut că se va trage din nou tocmai aici.

Poliţiştii călare făceau o impresie deplorabilă, poate că lor în «de le era teamă.

Un bărbat din faţa mea scuipă, arătând cu degetul mare de la mâna dreaptă în spate şi întorcându-se pe jumătate înapoi. „Acolo atârnă unul! I-au dat jos pantalonii!” De ce scuipa? Din cauza mortului? Sau din

cauza crimei? N-am văzut în ce parte arăta. O femeie din faţa mea scotea sunete stridente: „Peppi! Peppi!” Avea ochii închişi şi se clătina. Toţi au început să fugă. Femeia s-a prăbuşit. Dar n-a fost atinsă. Am auzit tropote de cai. Nu m-am dus la femeia care zăcea jos. Alergam cu ceilalţi. Simţeam că trebuie să alerg cu ei. Voiam să mă refugiez sub o poartă, dar nu mă puteam despărţi de cei ce alergau. Un bărbat foarte înalt, puternic, care alerga (alături de mine, se bătea cu pumnul în piept, urlând în timp ce fugea: „Acolo se trage! Acolo! Acolo! Acolo!” Deodată dispăru. De căzut nu căzuse. Unde era?

Acesta era, probabil, lucrul cel mai înspăimântător: că se vedeau şi se auzeau oameni într-o comportare viguroasă care estompa totul şi apoi tocmai aceşti oameni dispăruseră, de parcă i-ar fi înghiţit pământul. Totul ceda şi pretutindeni se deschideau găuri invizibile. Dar coeziunea întregului nu se rupea; dacă, deodată, te trezeai singur undeva, simţeai că eşti scuturat şi smucit. Asta se întâmpla, deoarece peste tot se *auzea* ceva, era ceva ritmic în aer, o muzică malignă. Se poate numi muzică, simţeai că te înalţă. N-aveam sentimentul că merg pe propriile-mi picioare. Erai ca într-un vânt şuierător. În faţa mea, în locuri diferite, apăru un cap roşu; din când în când se ridică şi cobora, de parcă ar fi plutit pe apă; îl cercetam cu privirea ca şi când ar fi trebuit să-i urmez directivele, la început am crezut că e un cap cu părul roşu, apoi mi-am dat seama că era o basma roşie şi n-am căutat mai departe.

N-am întâlnit şi n-am recunoscut pe nimeni, toţi cei cucarea: n intrat în vorbă erau nişte necunoscuţi. Am discutat cu puţini oameni. Dar am discutat mult, în atmosferă era mereu ceva de ascultat, huiduielile penetrau cel mai adânc atunci când se trăgea în mulţime şi cădeau

oameni. În acest caz huiduielile erau de neîndurat, mai ales cele feminine, care se puteau distinge clar. Mi se părea că salvele ar fi produse de huiduieli. Dar mi-am dat seama că nu era adevărat, deoarece salvele continuau, chiar şi atunci când nu se mai auzeau huiduielile. Pretutindeni se auzeau împuşcături, se auzeau şi de mai departe, încontinuu, ca nişte lovituri de bici.

Îndârjirea masei, care după ce tocmai fusese alungată, într-o clipă ţâşnea iar din străzile laterale. Focul nu-i lăsa în pace pe oameni, Palatul Justiţiei a ars ore în şir, acesta fiind şi timpul celei mai mari agitaţii. Era o zi foarte fierbinte, chiar dacă nu se vedea focul, cerul era în mare parte roşu şi, din miile şi miile de acte mirosea a hârtie arsă.

Formaţiile de sanitari pe care le puteai vedea pretutindeni se recunoşteau după uniforme şi banderole; spre deosebire de poliţie, ele erau neînarmate. Armele lor erau tărgile pe care ridicau răniţii şi morţii. Erai frapat de zelul lor în acordarea primului ajutor. Se distanţau de furia huiduielilor ca şi când n-ar fi aparţinut masei. Acţionau cu multă rapiditate peste tot, apariţia lor semnalizând adesea victime, înainte ca ele să fi fost zărite.

Nu văzusem cu proprii-mi ochi incendierea Palatului Justiţiei, dar am aflat de ea înainte de a vedea flăcări, prin schimbarea tonului în rândul masei. Oamenii îşi transmiteau unii altora ce se întâmplase, la început n-am înţeles, suna vesel, nu strident, nu posesiv, ci descătuşat.

Focul reprezenta coeziunea. Îl simţeai, prezenţa sa era copleşitoare şi unde nu-l vedeai îl aveai în minte, atracţia sa şi cea a masei se contopeau. Salvele poliţiei declanşau huiduieli, huiduielile noi salve: dar, oriunde te aflai sub acţiunea salvelor, doar aparent la adăpost, legătura, mai mult sau mai puţin secretă cu ceilalţi, în

funcţie de locul unde erai, continua să existe, indirect, deoarece altfel nu era posibil, te trăgea înapoi, în imperiul focului.

Această zi, marcată de un sentiment unitar, – un singur val imens abătându-se asupra oraşului şi înghiţindu-l: când s-a retras era aproape de necrezut că oraşul mai exista –, această zi era compusă din nenumărate detalii pe care fiecare şi le-a gravat în minte, fără a pierde niciunul din ele. Există fiecare în parte, întipărite clar în minte şi uşor de recunoscut şi, totuşi, fiecare rămâne o parte componentă a imensului val, fără de care totul apare gol şi absurd. Ce-ar trebui să înţelegem ar fi valul, nu aceste detalii, am încercat s-o fac adesea, în anul imediat următor şi mai târziu, în nenumărate rânduri, dar n-am reuşit niciodată. Era imposibil să-mi reuşească, deoarece nimic nu este mai enigmatic şi mai de neînţeles decât masa. Dacă aş fi înţeles-o în întregime, atunci nu m-aş fi ocupat de ea mai mult de 30 de ani, n-aş fi descifrat-o pentru a o prezenta şi reproduce cât se poate de perfect, la fel ca alte fenomene umane.

Chiar dacă aş înşira unul lângă altul toate detaliile concrete din care s-a constituit pentru mine această zi, cu duritate, fără înfrumuseţare, fără diminuare şi fără exagerare, n-aş putea fi pe măsura ei, pentru că această zi conţinea mai mult. Vuietul valului era perceptibil în permanenţă, el arunca aceste amănunte la suprafaţă; şi numai dacă valul ar îngădui să fie citit şi prezentat, s-ar putea spune: într-adevăr, nimic nu e diminuat.

În loc să mă apropii de detalii particulare, aş putea vorbi de efectul pe care l-a avut această zi asupra gândirii mele de mai târziu. Dintre ideile care-au intrat în cartea despre masă, câteva din cele mai importante i le datorez ei. Ce-am căutat şi scos la iveală din surse îndepărtate

unele de altele, ce-am cercetat, conspectat, citit şi, ca şi cu încetinitorul, am recitit mai târziu, toate acestea le-am putut păstra datorită amintirii acestui eveniment central care a rămas proaspăt, indiferent de ce s-a întâmplat după aceea la scară mai mare, incluzând tot mai mulţi oameni şi având consecinţe tot mai bogate pentru omenire. Izolarea acelui 15 iulie, limitarea sa la Viena, a avut pentru analiza anilor următori, când emoţia şi revolta nu mai aveau aceeaşi intensitate, forţa unui model: un eveniment delimitat din punct de vedere local şi temporal, izvorât dintr-o ocazie incontestabilă, având cursul său clar şi inconfundabil.

Trăisem aici o dată pentru totdeauna ceea ce aveam să numesc mai târziu o masă *deschisă*, formată prin contopirea de oameni din toate părţile oraşului în coloane lungi, imperturbabile, indeviabile, a căror direcţie era determinată de poziţia clădirii care purta numele justiţiei, dar prin sentinţa greşită reprezenta nedreptatea. Văzusem că masa trebuie să se destrame şi cât de mult se teme de această destrămare; ar fi încercat orice, numai să nu se destrame; că se contemplă pe sine în focul aprins, scăpând de destrămare atâta timp cât durează focul. Respinge orice încercare de stingere a focului, propria ei viaţă depinzând de durata vieţii focului. Prin atacuri poate fi pusă pe fugă, împrăştiată şi izgonită, dar, deşi zac pe străzi în văzul tuturor morţi şi răniţi, deşi nu posedă arme, se adună din nou, deoarece focul mai arde, iar strălucirea sa luminează cerul deasupra pieţelor şi străzilor. Am văzut că masa se poate afla în fugă, fără să intre în panică şi că trebuie făcută diferenţa între masa alertată şi cea în panică. Atâta timp cât fuga nu-i dezmembrează în indivizi pătrunşi doar de grija pentru ei înşişi, pentru propria lor persoană, masa există pe mai departe, chiar şi în fugă, iar când fuga ia

sfârşit, se poate îndrepta din nou spre atac.

Mi-am dat seama că masa nu are nevoie de *conducător* pentru a se forma, asta în ciuda teoriilor de până acum referitoare la masă. Timp de o zi am avut în faţa ochilor o masă care se formează *fără conducător*. Ici şi colo, foarte rar, vedeai oameni, oratori care se exprimau în sensul masei. Ei n-avea nicio importanţă, erau anonimi, nu şi-au adus nici cea mai mică contribuţie la instigarea ei. Orice prezentare care le acordă o poziţie centrală falsifică evenimentele. Dacă exista un semn distinctiv care instiga masa, atunci acesta a fost priveliştea Palatului Justiţiei arzând. Salvele poliţiei n-au dezmembrat-o, ele au unit-o şi mai mult. Panorama oamenilor alergând pe stradă era doar o aparenţă, căci, chiar şi în fugă, îşi dădeau bine seama de cei care cădeau şi nu se mai ridicau. Asemeni focului, şi aceştia aţâţau ura masei.

În această zi îngrozitoare, luminată de flăcări, am dobândit adevărata imagine a noţiunii de masă de care este pătruns secolul nostru. Am dobândit-o în aşa măsură, încât de musai, ca de voie bună, m-am întors la cercetarea ei. Am fost prezent în permanenţă acolo şi am examinat totul, simt chiar şi acum ce greu îmi vine să mă desprind de această imagine, deoarece n-am reuşit să realizez decât o parte infimă din ceea ce mi-am propus: înţelegerea ei.

SCRISORILE DIN COPAC

Anul ce a urmat acestui eveniment a fost în întregime marcat de el. Până în vara lui 1928 gândurile mele s-au învârtit numai în jurul lui. Mai mult decât oricând eram hotărât să descopăr ce este de fapt masa, care mă copleşise pe dinăuntru şi pe dinafară. În aparenţă continuam, de altfel, studiul chimiei şi am început lucrul la teza de doctorat, dar tema ce mi s-a dat era atât de fadă încât nu mă făcea să-mi pun deloc capul la contribuţie.

Orice clipă liberă o foloseam pentru studiul lucrurilor cu-adevărat interesante pentru mine. Pe cele mai diverse căi, aparent foarte îndepărtate, căutam să mă apropiu de ceea ce percepusem ca masă. O căutam în istorie, dar în istoria *tuturor* culturilor. Tot mai mult mă fascina istoria şi filosofia Chinei vechi. Cu grecii începusem mult mai devreme, în anii de şcoală la Frankfurt. Acum aprofundam istoricii antici, în special pe Tucidide. Era firesc să studiez revoluţiile, cea engleză, franceză, rusă, dar începu să mi se clarifice şi importanţa maselor în religii; tot în această perioadă s-a născut în mine acea curiozitate de a cunoaşte toate religiile care de atunci nu s-a mai stins. L-am citit pe Darwin în speranţa de a găsi la el ceva despre formaţiunile de masă la animale, am citit cu seriozitate şi cărţi despre formaţiunile statale ale insectelor. Cred că dormeam foarte puţin, deoarece citeam nopţi întregi. Îmi notam multe lucruri şi am încercat să fac şi câteva eseuri. Erau preliminarii fără prea mare importanţă, la cartea despre masă, ele având la bază doar cunoştinţe disparate.

În realitate era începutul unei noi extinderi, în mai multe direcţii concomitent, partea pozitivă era că nu mi-am impus niciun fel de limite. Mă interesa, desigur, ceva anume, voiam să găsesc dovezi pentru trăinicia şi efectul masei în toate domeniile vieţii, dar pentru că i se acordase foarte puţină atenţie, documentele erau rare, şi adevăratul rezultat a fost că am aflat multe lucruri care n-aveau de-a face nimic cu masa. M-am familiarizat cu nume chinezeşti, iar în curând şi japoneze, am început să mă mişc cu uşurinţă printre ele, cum mă mişcam în timpul şcolii printre greci. Dintre traducerile clasicilor chinezi am dat de Zhuang Zi, 32 care mi-a devenit cel mai familiar dintre toţi filosofii şi sub impresia acestei lecturi am început atunci să scriu un eseu despre Tao. Pentru a-mi găsi o

scuză că m-am abătut atât de mult de la tema mea de bază am încercat să mă conving că nu voi înţelege niciodată masa, fără a afla ce este *izolarea* externă. Adevăratul motiv al fascinaţiei mele pentru această latură foarte originală a filosofiei chineze era, însă, fără s-o fi recunoscut clar pe atunci, importanţa pe care o au aici *prefacerile*.

A fost, aşa văd, azi, un instinct bun cel care m-a împins spre prefaceri; ocupându-mă de ele am reuşit să nu fiu subjugat de lumea noţiunilor la marginea căreia mă aflam mereu.

Eu curios cu câtă pricepere, n-o pot numi altfel, ocoleam filosofia abstractă. Din toate căutările mele în legătură cu masa, un fenomen pe cât de concret pe atât de atotputernic, n-am găsit pe atunci nici urmă de ele în filosofie. Deghizările masei şi forma în care ea apare totuşi şi la unii filosofi le-am înţeles abia mai târziu.

Sunt convins că multe din lucrurile aflate în felul acesta furtunos, generator de progres, n-au rămas la suprafaţă, ci au prins rădăcini, extinzându-se asupra domeniilor învecinate. Legăturile dintre lucruri care erau la mare distanţă unele de altele erau create în subteran. Ele mi-au rămas tăinuite multă vreme, faptul avea şi o latură pozitivă, după mulţi ani ele ieşind la iveală cu o forţă şi siguranţă cu atât mai mare. Nu sunt de părere că e periculos să ancorezi prea departe. Restricţii întâlneşti, oricum, destule în viaţă şi chiar dară o restricţie nu poate fi ocolită în întregime, ea poate fi, totuşi, stăvilită şi preîntâmpinată, fixându-te cât se poate de departe.

Disperarea ce-a urmat îndată după 15 iulie, un fel de paralizie prin groază, care mă cuprindea uneori în mijlocul lucrului, făcându-mi imposibilă continuarea lui, a durat şase sau şapte săptămâni, până la începutul lui septembrie. Afişul lui Karl Kraus, care a fost pus în această

perioadă, avu efectul unui catharsis, tămăduindu-mă de această paralizie. Dar mi-am păstrat o sensibilitate deosebită pentru glasul masei. Acea zi fusese dominată de huiduieli asurzitoare. Erau huiduieli mortale cărora li s-a răspuns cu împuşcături, ele se intensificau când cei împuşcaţi se prăbuşeau la pământ. Pe unele străzi se potoleau, pe altele se înteţeau, în apropierea incendiului erau însă de nepotolit.

Îndată după aceea s-au mutat în apropiere de Hagenberggasse. Cam la un sfert de oră de drum de camera mea, de cealaltă parte a văii, în Htitteldorf era stadionul Rapid, unde se jucau meciuri de fotbal. În zilele de sărbătoare năvălea o mulţime de oameni într-acolo, nevrând să piardă niciun meci al acestei vestite echipe. Eu nu i-am prea dat importanţă, deoarece nu mă prea interesa fotbalul. Dar, într-o duminică, după 15 iulie, era o zi foarte călduroasă, aşteptam musafiri şi ţineam ferestrele deschise, auzii dintr-odată strigătele masei. Credeam că erau huiduieli, mai eram încă atât de copleşit de trăirea acelei zile groaznice, încât m-am zăpăcit pentru o clipă, încercând să reperez focul de care era luminată. Dar acolo nu era niciun foc, în soare strălucea cupola aurită a bisericii din Steinhof. Mi-am venit în fire şi am chibzuit că trebuie să vină de la stadion. Sunetele s-au repetat îndată, confirmându-mi presupunerea, ascultam, într-o încordare colosală, nu erau huiduieli, era urletul masei.

Locuiam deja de trei luni aici şi nu fusesem niciodată atent la el. Probabil că şi înainte răzbătea adesea până la mine la fel de puternic şi straniu, dar eu fusesem surd şi abia după 15 iulie mi se desfundaseră urechile. Acum nu m-am mai mişcat din loc şi am ascultat tot meciul. Urletele triumfale marcau un gol şi veneau din partea victorioasă. Se putea percepe şi un urlet de dezamăgire, el suna însă

altfel. De văzut nu puteam vedea nimic de la fereastră, ne despărţeau copaci şi case, distanţa era prea mare, dar auzeam masa, numai masa, ca şi când totul s-ar fi petrecut în imediata mea apropiere. Nu puteam distinge de la care din cele două partide veneau strigătele. Nu ştiam cine erau. N-am fost atent la numele lor şi nici nu m-am străduit să le aflu. Evitam să citesc ceva în ziar despre ele şi în timpul săptămânii nu mă amestecam în nicio discuţie pe această temă.

Dar în decursul celor şase ani, cât am locuit în această cameră, n-am mai pierdut nicio ocazie de a asculta aceste zgomote. Şuvoiul oamenilor îl zăream jos în staţia de tramvai. Când în această parte a zilei aglomeraţia era mai mare ca de obicei, ştiam că era fixat un meci şi îmi ocupam locul la fereastră. Îmi vine greu să descriu tensiunea cu care urmăream de la distanţă meciul invizibil. Nu eram partizanul nici unei echipe deoarece nu cunoşteam niciuna. Erau două tabere, asta era tot ce ştiam, ambele de aceeaşi excitabilitate, vorbind aceeaşi limbă. Pe atunci, detaşat de punctul de pornire, fără să fiu influenţat negativ de sute de situaţii şi detalii, am fost pătruns de un sentiment pe care mai târziu aveam să-l descriu ca masă dublă. Uneori, când eram foarte solicitat de ceva, şedeam în timpul evenimentului la masa din mijlocul camerei şi scriam. Dar orice aş fi scris, nu-mi scăpa niciun sunet care-mi venea dinspre stadionul Rapid. Nu m-am *obişnuit* niciodată cu el, eram mişcat de fiecare sunet al masei. În manuscrisele păstrate din acea perioadă, mi se pare că recunosc şi azi locul fiecărui sunet, ca şi când ar fi fost consemnat prin nişte notaţii muzicale secrete.

Cert este că această poziţie a camerei îmi ţinea treaz interesul pentru adevăratele mele preocupări, chiar şi

atunci când mă dedicam altor lucruri. Era o hrană viguroasă pe care, în felul acesta, o primeam la intervale nu prea mari. Prin izolarea la marginea oraşului, pe care o căutasem premeditat şi căreia îi datorez puţinul în materie de creaţie din anii vienezi, am rămas în permanenţă, chiar dacă nu doream cu adevărat, legat de acel enigmatic fenomen de importanţă capitala. În diverse perioade, pe care nu mi le alesesem niciodată singur, intervenea şi mă readucea la vechea misiune, de la care probabil că m-aş fi abătut, propunându-mi lucruri mai comode.

Începând din toamnă mergeam iar zilnic la laboratorul de chimie, pentru a lucra la teza de doctorat care nu mă interesa câtuşi de puţin. O simţeam doar ca pe o ocupaţie secundară, căreia mă supuneam numai pentru că o începusem deja. Faptul că-mi propuneam să termin tot ce începusem odată era o lege fundamentală a firii mele, inexplicabilă, chiar şi Chimia, pe care atunci pretindeam, că o dispreţuiesc, n-aş fi vrut s-o întrerup, din moment ce-am ajuns odată la ea. Aici era implicat şi un respect tainic faţă de acest obiect, pe care, de asemenea, nu mi-l recunoscusem niciodată: cunoaşterea otrăvurilor. De la moartea lui Backenroth îmi erau mereu prezente în minte, nu intram niciodată în laborator fără să mă gândesc cât era de simplu pentru fiecare dintre noi să-şi procure cianură de potasiu.

În laborator existau câţiva colegi care, deşi nu în mod deschis, erau fără doar şi poate de părere că războaiele ar fi ceva inevitabil. Această concepţie nu se limita doar la cei care simpatizau deja eu naţional-socialiştii. Numărul acestora crescuse, fără însă ca cei pe care-i cunoşteai din imediata apropiere, din laborator, să fi avut faţă de alţii o comportare duşmănoasă, agresivă. În acest mediu zilnic de muncă nu ieşeau aproape niciodată în evidenţă cu

convingerile lor. Personal simţeam în cel mai bun caz doar o anumită reţinere care, însă, uneori se transforma în cordialitate, atunci când ceilalţi îmi observau greaţa ce mă cuprindea faţă de orice concepţie mercantilă. Printre studenţii noştri erau şi unii veniţi de la ţară, extrem de chibzuiţi, pentru că altminteri n-ar fi putut studia, ce radiau de fericire când le lăsai un anumit obiect fără să le pretinzi nimic. Îmi făcea plăcere să zăresc faţa mirată a unui băiat de la ţară, care abia mă cunoştea şi aştepta, în ciuda aparenţelor exterioare, să am firea unui negustor de animale bine aranjat.

Am cunoscut, însă, şi studenţi la a căror francheţe şi nevinovăţie mă gândesc şi azi cu mirare. La un curs am întâlnit un băiat care mi-a atras atenţia prin ochii lui strălucitori şi prin felul său puternic şi totuşi precaut de a se mişca în aglomeraţie. Am intrat în vorbă şi ne-am mai întâlnit câteodată. Era fiul unui judecător şi după propriile-i afirmaţii, spre deosebire de tatăl său, avea încredere în Hitler. Pentru această încredere avea motivele sale, susţinute cu desăvârşită francheţe, ba era chiar să spun cu graţie: să nu mai fie niciodată război, războiul e lucrul cel mai groaznic care se poate abate asupra omenirii şi singurul om care va feri omenirea de el va fi Hitler. Când i-am relatat de convingerile mele contrarii, s-a încăpăţânat spunând că l-a auzit vorbind şi că el *însuşi a afirmat-o*.

Acesta e motivul pentru care e de partea lui şi nimeni nu-l va abate de la el. Am rămas atât de stupefiat, încât din această cauză ne-am mai întâlnit de câteva ori, purtând în continuare discuţia. Mi-a repetat aceleaşi sau chiar şi mai frumoase propoziţii despre pace. Îl văd şi acum, îi văd chipul paşnic, de apostol înfocat, şi-i doresc să nu fi plătit cu viaţa pentru această credinţă.

Duceam o existenţă atât de *paralelă* cu chimia, încât

nu mă pot gândi la această perioadă fără să nu-mi vină în minte chipuri şi discuţii care n-au nimic de-a face cu ea. Poate că unul din motivele pentru care apăream atât de punctual în laborator, pentru frecventarea regulată a cursurilor respective, era tocmai posibilitatea de a întâlni atâţia oameni tineri pe care nu trebuia să-i caut în mod expres, care erau acolo de la sine. Prin aceasta am cunoscut toate punctele de vedere ale timpului, întâmplător şi în mod natural, fără să fac din asta o afacere de ştiinţă. În general nimeni nu se gândea pe atunci cu adevărat la război sau dacă, atunci numai la cel trecut. Mă îngrozesc, amintindu-mi cât de departe ne simţeam pe atunci, în 1928, de orice nou război. Că putea să apară aşa, deodată, şi anume ca un fel de *credinţă*, era în legătură cu caracterul masei şi nu a fost nicidecum un fals instinct cel care m-a determinat să-i vin de hac acestui caracter. Cât am învăţat chiar şi în laborator, în discuţii aparent absurde şi lipsite de importanţă, de acest fapt nu eram conştient pe atunci. Am venit în contact cu exponenţi ai tuturor ideologiilor existente în acea epocă în lume şi, dacă aş fi fost deja după cum în mod fals îmi închipuiam, receptiv la tot ce era concret, aş fi avut de câştigat din astfel de discuţii aparent banale. Dar respectul faţă de carte era încă prea mare, iar drumul spre adevărata carte, spre fiecare om ca individ închis în sine, nu-l inaugurasem încă.

Drumul spre Veza era acum lung, de când locuiam în Hagenberggasse, între noi, se interpunea întreaga Vienă, în toată întinderea ei Duminica după-masă venea devreme la mine şi mergeam la Grădina zoologică. Tonul discuţiilor noastre nu s-a shimbat, îi înmânam şi acum fiecare nouă poezie, ea le păstra cu grijă într-o poşetuţă de paie, în timpul săptămânii îmi scria scrisori frumoase pe care şi eu

le păstram cu tot atâta grijă. Exista multă libertate în relaţiile dintre noi şi am ajuns la un adevărat cult al copacilor din Grădina zoologică. Existau aici exemplare splendide pe care ni le alegeam cu mină de cunoscători şi la poalele cărora ne aşezam.

193

Unul dintre aceşti copaci a jucat un rol de zile mari. Prin Ibby Gordon, omul cel mai vesel din lume, făcusem cunoştinţă cu măştile mortuare. Ele mă preocupau atât de mult încât i-am dăruit cartea

13 – Facla în ureche

Vezei. A fost un lucru negândit, o mare lipsă de tact din partea mea, deoarece tot ce era legat de moarte era imperiul Vezei. Când i-am adus cartea despre care-i povestisem, a făcut o mutră acră şi a dat cu ea de pământ. Eu am ridicat-o, ea a aruncat-o din nou, refuzând s-o deschidă. Cartea nu-i aparţinea, ea aparţinea celeilalte persoane, care se dă drept poetă şi rânjeşte în permanenţă, prin ea am ajuns de fapt la aceste măşti. A spus într-adevăr „rânjeşte”, n-o cunoştea, dar eu i-am povestit de veselia ei şi, deoarece acesta era luci-ul care-i lipsea Vezei cel mai mult, credea că o consideram poetă pentru simplul motiv că era veselă şi nu putea trece peste faptul că prin aceste măşti mortuare se vâra acum şi-n viaţa ei. Mi-am luat cartea înapoi, m-a ameninţat c-o aruncă pe fereastră şi ar şi îl făcut-o. Îmi plăcea gelozia pe care n-o trăisem încă niciodată. I-am povestit totul, am fost foarte sincer cu ea, ştia şi credea că nu mă leagă nimic altceva de Ibby decât discuţiile noastre. Dar de discuţii ţinea şi faptul că Ibby îmi recita poeziile ei în ungureşte. Într-o zi am venit foarte entuziasmat la Veza, nepreţuindu-mi laudele la adresa frumuseţii limbii maghiare al cărei sunet nu-l putusem suferi până atunci. I-am spus că, fără

îndoială, e una din cele mai frumoase limbi, relatându-i apoi şi despre traducerile poeziilor, încercate de Ibby în germana ei caraghioasă. Eu îi ajustasem această germană imposibilă, abundând de greşeli, iar Ibby îşi notase versiunea îmbunătăţită. Erau nişte creaţii, foarte hazlii, deloc sălbatice şi frenetice ca ale mele; poeziile ei erau reci şi spirituale, dictate de un anumit rol care se schimba de fiecare dată. Veza a ascultat toate acestea cu luare aminte şi, deşi i-am clarificat, fapt ce corespundea propriului meu adevăr pe atunci, că n-aş putea recunoaşte aceste formaţiuni ca pe nişte poezii, se putea, totuşi, deduce cu câtă plăcere le ascultam şi corectam.

Mersese aşa un timp, până la povestea cu măştile, care a stârnit multă vâlvă şi în continuare nu-mi vine uşor să relatez despre cele ce au urmat. Ar trebui să amintesc cum, odată, Veza, în absenţa mea, a venit în Hagenberggasse, a urcat sus în cameră, şi-a luat toate scrisorile, ştia unde le păstram, şi a plecat cu ele în Grădina zoologică. A trebuit să meargă destul de departe până a găsit o spărtură în zid, peste care a putut sări fără efort. Apoi a căutat un copac cu crengile răsfirate cam la înălţimea ochilor ei, ce avea o scorbură în care a vârât pachetul cel mare cu scrisori. S-a întors înapoi în Hagenberggasse şi acuma eram acasă. Am observat că era foarte agitată şi am aflat îndată de la ea: scrisorile ei dispăruseră şi, a recunoscut că le luase; mi-a spus că le-a aruncat în pădure. Am intrat în panică şi am insistat să-mi arate locul, cu siguranţă că nu trecuse nimeni pe-acolo, Grădina zoologică era închisă în acea zi şi de bună seamă că le-am mai putea găsi şi salva. Panica mea i-a făcut bine, era de netăgăduit cât de mult ţineam la scrisorile ei, astfel, la insistenţele mele se lăsă înduplecată şi mă conduse îndată pe drumul destul de lung, înapoi, în Grădina

zoologică. Ne-am cățărat pe zid, ea găsi copacul, își întipărise bine locul, mi-a spus să prind de crengile de la bază, așa am și făcut, iar acolo degetele mele au dat de hârtie. Mi-am dat seama imediat că erau scrisorile ei, le-am scos, le-am îmbrățișat și le-am sărutat. Am dansat cu ele trecând peste zid, înapoi, până în Hagenberggasse. Veza mergea alături, dar trecea neobservată, toată atenția era îndreptată asupra scrisorilor recăpătate, țineam pachetul în brațe ca un copil, am urcat în cameră sărind pe scări și l-am pus în sertarul unde îi era locul. A fost foarte mișcată de toată procedura, gelozia se evaporase și mă credea cât de mult o iubesc.

E posibil ca după aceea s-o fi văzut mai rar pe Ibby și, când ne întâlneam la cafenea, o întrebam ce poezii noi mai are. Le recita cu plăcere, mai întâi voiam să le aud în ungureşte, vrăjit de sunetul lor, ne străduiam apoi împreună să le traducem. „Sinucigaşi pe pod” era titlul uneia sau „Şeful canibalilor suferind”, „Leagăn de bambus”, „Pamela”, „Emigrant pe ring”, „Funcționar municipal”, „Déjà vu”, „Fata cu oglindă”. Cu timpul își făcuse o mică rezervă de variante germane, dar, atâta timp cât rămânea la Viena nu se-ntâmpla nimic cu ele, noi doi fiind singurii care le savuram. Dacă nu le-aș fi auzit mai întâi într-o limbă din care nu înțelegeam niciun cuvânt, poate că n-ar fi însemnat absolut nimic pentru mine. Dar îmi plăcea la ele imponderabilitatea, lipsa oricărei pretenții mai înalte sau mai adânci, pălăvrăgeala cu expresii uşoare, mereu neașteptate, tot felul de lucruri pe care înainte nu le-aș fi asociat cu poezia. Mă sfiam să-i arăt vreo poezie de-a mea. Din felul nostru de a discuta, colorat și plin de idei, a dedus că trebuie să fie vorba de lucruri extraordinare, de care ea n-ar fi pe deplin demnă. Credea că o menajăm în felul acesta din pură considerație. Își închipuia că nu vreau

s-o fac de ruşine prin asta şi-mi era recunoscătoare, distrându-mă cu toate poveştile despre proştii de bărbaţi care-i făceau curte şi insistau în zadar.

13

195

Asta a durat până în primăvara noului an. După aceea s-a săturat. Mai ales că între cei doi fraţi izbucnise o luptă de proporţii serioase. Chestiunea o incomoda, pentru că o plictisea, într-o zi dispăru din Viena. Aproape două luni n-am auzit nimic de ea. Apoi, când îmi pierdusem orice speranţă, sosi o scrisoare de la Berlin. Scria că-i merge bine, că traducerile poeziilor i-ar fi adus noroc. Nu ştiu de la cine primise recomandări pentru Berlin, despre asta n-a scos niciun cuvânt nici mai târziu, dar dintr-odată se afla printre tot felul de oameni interesanţi, i-a cunoscut pe Brecht şi Doblin33, Benn34 şi George Grosz, poeziile ei au fost acceptate de revistele „Querschnitt” şi „Literarische Welt” 35 şi urmau să apară în curând. Mi-a scris din nou şi mă sfătuia insistent să vin şi eu la Berlin, măcar pentru vacanţa de vară. Din iulie până în octombrie voi avea timp, trei luni de zile. Un prieten de-al ei, un editor, m-ar invita cu plăcere la el, având nevoie de cineva care să-i fie de ajutor la adunarea materialului pentru o carte. I-aş putea contacta foarte uşor pe cei de-acolo, iar ea are atâtea de povestit, că nu i-ar ajunge nici trei luni.

Scrisorile ei deveniră mai dese şi mai insistente, pe măsură ce se apropia vara. Sau e obligatoriu să merg de fiecare dată în munţi? Ar fi cazul să-i cunosc de-acum şi ce poate exista mai plictisitor decât munţii? Munţii au calitatea groaznică de a nu se schimba niciodată şi deci nu o vor lua din loc nicicând. Nu se ştie dacă Berlinul va mai rămâne multă vreme aşa de interesant cum e acum, asta e, totuşi, o mare întrebare. Şi ea ce se face dacă nu mai are

poezii? Nimeni nu-i atât de priceput ca mine, fără niciun efort, am sta doar împreună şi am discuta şi deodată ne-am trezi cu poeziile. Oare m-ar răbda inima s-o las acolo să flămânzească, când, în sfârşit, are posibilitatea să trăiască din poeziile ei?

Poate că se gândea într-adevăr şi la traducerea poeziilor, dar cred că mai mult o interesau discuţiile noastre, că putea să-mi spună totul, să critice după pofta inimii, fără să-şi strice prietenia cu amicii de acolo. Cum ar putea, oare, să tacă, tăinuind infinit de multe lucruri. Odată mi-a scris că dacă nu catadicsesc să vin, voi afla în curând din ziar vestea îngrozitoare despre răbufnirea unei poete taciturne la Berlin.

Scrisorile ei erau astfel dozate, încât era vizibil că tăinuiau ceva: ceea ce nu se putea scrie, îmi va povesti mai târziu la Berlin. Acolo ar exista cele mai bizare şi mai senzaţionale lucruri, nu-ţi poţi crede ochilor.

Curiozitatea mea creştea cu fiecare din scrisori. Nu apărea în ele nimeni care să nu fi fost vestit pentru ceva. Dintre poeţii pe care-i amintea nu citisem aproape nimic, dar ştiam şi eu, ca oricine, cine erau. Mai mult decât toţi poeţii valora pentru mine George Grosz. Gândul că-l voi întâlni era dătător de ton.

În 15 iulie 1928, semestrul tocmai se terminase, am plecat pe timpul verii la Berlin.

Partea a IV-a

ÎNVĂLMĂŞEALA NUMELOR Berlin 1928

FRAŢII

Wieland Herzfelde avea o locuinţă la mansardă, pe Kurfiirstendamm 76. Casa era situată în centrul vacarmului, dar la înălţimea aceea părea să fie linişte, acolo nu te prea gândeai la gălăgie. Vara locuia cu familia la Nicolassee, la marginea oraşului, o parte din locuinţă o

închinase, o altă parte mi-a pus-o la dispoziţie pentru a lucra. Am primit un mic dormitor şi lângă el o cameră de lucru cu masă rotundă, frumoasă. Aici aveam toate cele necesare studiului, nu eram deranjat de nimeni, fapt care-mi convenea de minune. Nu trebuia să merg la editură unde nu prea aveam spaţiu şi linişte. A venit pentru câteva ore de la editură, pentru a discuta despre planurile sale. Îl interesa o biografie a lui Upton Sinclair, care tocmai îşi sărbătorea cea de a 50-a aniversare. Editura Malik era cunoscută pentru publicarea desenelor lui George Grosz. Dar era interesată şi de noua literatură rusă, şi nu numai de cea nouă. În afară de o ediţie completă din Gorki a apărut şi una din Tolstoi; edita apoi autori care deveniseră cunoscuţi abia după Revoluţie. Cel mai important pentru mine era Isaak Babei, pe care-l admiram la fel de mult ca şi pe George Grosz.

Dar Editura Malik nu numai că se bucura de un bun renume, avea şi norocul unui succes extern, fapt datorat lui Upton Sinclair, scriitorul cel mai des publicat aici. După demascarea abatoarelor din Chicago, devenise unul din cei mai citiţi autori americani. Scria foarte mult şi se străduia să găsească mereu noi obiective care meritau să fie ţintuite la stâlpul infamiei. Nu ducea lipsă de ele, era harnic şi curajos, în fiecare an îi apărea câte o carte nouă, ele deveneau tot mai voluminoase. Se vorbea cu respect de Sinclair, mai ales în Europa. Acum, la a 50-a aniversare, avea deja atâtea cărţi, încât, ca volum, ar fi fost suficiente pentru o operă de-o viaţă. S-a şi demonstrat că această carte despre Chicago a contribuit la înlăturarea unor nereguli din abatoare. Nu mai puţin important pentru reputaţia sa a fost şi faptul că literatura americană modernă, care urma să cucerească lumea, se afla încă în formare. Gloria lui Upton Sinclair era una „materială” a

cărei materie era America, şi nu e lipsit de importanţă, că tocmai el, care ataca absolut totul, adevăratul „muck-raker” 36 al Americii, a răspândit în cel mai înalt grad interesul pentru ţara sa, aducându-şi cea mai mare contribuţie la crearea modei „America”, ce făcea furori pe atunci la Berlin şi căreia i-au căzut victime un Brecht, un Georg Grosz şi alţii. Dos Passos, Hemingway, Faulkner, scriitori incomparabil mai mari, au ajuns să fie gustaţi abia mai târziu.

Pe atunci, în vara lui 1928, lui Wieland Herzfelde nu i se putea reproşa faptul că-l lua în serios pe Upton Sinclair şi că voia să scrie o biografie despre el. Deoarece era foarte ocupat cu editura sa, avea nevoie de ajutor pentru această lucrare şi, la recomandarea lui Ibby, m-a invitat la Berlin pentru lunile de vară.

Iată-mă ajuns la Berlin, nu făceam nici zece paşi fără să întâlnesc vreo somitate. Wieland îi cunoştea pe toţi şi mă prezenta im. – diat. Aici nu reprezentam nimic şi eram conştient de asta, nu real –zasem nimic, tot ce aveam la cei 23 de ani era încrederea în posibilitatea de a realiza ceva. Uimitor cum erai tratat: fără suspiciuni, cu curiozitate şi nicidecum cu o sentinţă de condamnare. Eu însumi, de patru ani sub influenţa lui Karl Kraus, saturat de dispreţul şi condamnările sale, nu recunoşteam nimic din ceea ce era determinat de egocentrism, lăcomie şi frivolitate. Toate obiectivele condamnării erau prescrise de Kraus. Nu-ţi era permis nici măcar să le iei în considerare, pentru că de acest lucru se ocupa el, hotărându-l în numele tău. Era o viaţă spirituală *sterilizată* cea pe care o duceai la V; ena, o formă deosebită de igienă, care-ţi interzicea orice amestec cu alţii. Îndată ce se generaliza ceva, îndată ce ajungea la ziar, era deja proscris şi intangibil.

Şi deodată, opusul acestei situaţii, la Berlin, unde

contactele de tot felul, în permanenţă, deveniseră conţinutul propriu-zis al vieţii. Acest soi de curiozitate îmi corespundea pesemne, fără să fi ştiut, îi cedam naiv şi cu toată nevinovăţia, şi, precum îndată după sosirea la Viena nimerisem în ghearele tiraniei, unde eram ţinut frumuşel la distanţă de tot Babilonul păcatelor, aici, la Berlin, eram supus pierzaniei, fără putinţă de apărare. Oricum, nu eram sigur, aveam doi conducători, atât de diferiţi unul de altul, încât mi-au devenit de un dublu ajutor: Ibby şi Wieland.

Pe Wieland îl cunoşteau toţi, deoarece el era demult aici. Venise la Berlin înainte de război, pe când avea 17 ani şi-şi câştigase prietenia Elsei Lasker-Schiiler.37 Prin ea i-a cunoscut pe cei mai mulţi poeţi şi pictori, mai ales pe cei grupaţi în jurul revistei „Sturm” 38. Ei îi datora şi mai mult, chiar numele editurii pe care la vârsta de 21 de ani o înfiinţase împreună cu fratele său şi cu Grosz şi nu e doar părerea mea că exoticul nume Malik a avut importanţă pentru renumele editurii. Spre mirarea tuturor, Wieland s-a dovedit a fi un bun om de afaceri. Iscusinţa lui se afla într-un asemenea contrast cu prospeţimea sa juvenilă, încât părea puţin incredibilă. În realitate nu era un aventurier, îi câştiga însă pe mulţi cu pofta lui de aventuri de care-l credeai capabil. Se apropia uşor de oameni, ca un copil, dar nu cădea în mrejele lor şi se desprindea de ei cu uşurinţă. Nu aveai sentimentul că-i aparţine cuiva în întregime. Aveai impresia că ar fi putut dezerta în orice clipă. Era considerat imparţial şi te întrebai de unde îi venea puterea. Căci era mereu grăbit, agil şi sprinten, neîmpovărat cu ştiinţă de prisos, fără a-şi apleca urechea la cultura obişnuită, informându-se din zbor, nu prin străduanie de lecturi abstracte, dar uimitor de exact, încăpăţânat ca un bătrân atunci când era vorba de a edita ceva. Ambele atitudini, cea juvenilă şi cea a unui bătrân

experimentat, coexistau paralel, intervenind prin alternanţă acolo unde păreau oportune.

Exista, însă, un om care era mai mult decât ruda sa. De acesta îl lega un cordon ombilical, care poate nici nu era atât de ascuns, dar nu-I observai mult timp, deoarece diferenţa dintre cei doi, legaţi astfel, era atât de mare, ca şi când ar fi provenit de pe planete diferite: John Heartfield, fratele său, care era cu cinci ani mai mare. Wieland era un om blând şi inimos, lăsa impresia unui sentimental, dar era aşa numai arareori. Avea la dispoziţie diferite ritmuri, toate naturale, numai unul din ele, cel al emoţiei, era lent. Heartfield reacţiona totdeauna rapid şi atât de spontan, încât era copleşit de propriile-i reacţii, era slab şi foarte mic, iar când îi venea ceva în minte, sărea în sus. Îşi rostea energic frazele de parcă te-ar fi asaltat cu ele, bâzâia apoi mânios în jurul tău ca o viespe. Asta am observat-o pentru prima dată în centru, pe Kurfürstendamm; 39 mergeam lejer între el şi Wieland, încercând să-i explic acestuia, care mă întrebase ceva despre termite: „Sunt complet oarbe”, spusei eu, „şi se mişcă numai în galerii subterane” – atunci John Heartfield de lângă mine explodă, sâsâi spre mine, de parcă eu aş fi fost vinovat de orbirea termitelor şi, de parcă le-aş fi acuzat datorită orbirii lor: „Tu, termită! Şi tu eşti o termită!” şi de atunci nu mi-a spus altfel decât „termită”. Pe atunci m-am speriat, credeam că l-am jignit, nu ştiam cu ce, doar nu pe el îl numisem termită. A trecut o bucată de timp până mi-am dat seama că acesta era felul lui de a reacţiona la tot ce era nou. Era felul propriu de a învăţa, nu putea să înveţe decât agresiv şi cred că s-ar putea demonstra că acesta era şi secretul montajelor sale. Corela, confrunta faptele la care iniţial explodase, iar tensiunea acestor salturi s-a păstrat în montajele sale.

John era, după părerea mea, omul cel mai iraţional din lume. El consta din clipe spontane şi agresive. Gândea doar atunci cinci era ocupat cu un montaj. Deoarece nu-şi făcea tot felul de calcule ca ceilalţi oameni, a rămas tânăr şi coleric. Reacţiona cu un fel de furie, dar nu una egocentrică. Învăţa doar atunci când se simţea provocat iar pentru a-şi însuşi ceva nou trebuia să-l simtă ca o provocare. Alţii lasă să treacă noul pe lângă ei sau îl înghit ca siropul, John trebuia să-l agite furios pentru a-l păstra fără să-l atenueze.

Abia mai târziu am înţeles câtă nevoie aveau unul de altul. Wieland nu-l critica niciodată pe John. Nu-i scuza comportamentul neobişnuit, nici nu căuta să-l explice. Acest comportament îi era de mult familial şi abia când mi-a vorbit de copilăria lui, mi-am dat seama ce-i lega pe cei doi. Erau copii orfani, patru fraţi, doi băieţi şi două fete, şi fuseseră luaţi de părinţi adoptivi în Aigen, lângă Salzburg. Wieland a avut noroc cu părinţii adoptivi, Helmut, cel mai mare (aşa se numea John înainte de a-şi lua acest nume engle zesc), a avut greutăţi. Au fost mereu conştienţi de faptul că n-au fo’. l crescuţi de adevăraţii lor părinţi, ţinând foarte mult unul la altul. Adevărata forţă a lui Wieland era legătura cu acest frate. Împreună şi-au făcut o situaţie la Berlin. În semn de protest împotriva războiului, Helmut îşi schimbase oficial numele în John Heartfield. Pentru asta trebuia să fii curajos, deoarece războiul nu se terminase încă. George Grosz, peste care au dat pe atunci, le deveni amândurora un prieten la fel de devotat. La înfiinţarea editurii Malik era evident că John Heartfield va proiecta copertele cărţilor. Îşi aveau familiile lor, trăiau separat, nu se molestau şi nu se deranjaţi reciproc, dar existau concomitent în turbulenţa, nespus de activa viaţă berlineză, erau întotdeauna împreună.

BRECHT

Primul lucru care m-a izbit la Brecht a fost deghizarea. La prânz eram condus la Schlichter, restaurantul frecventat de toată intelectualitatea berlineză. Acolo veneau deosebit de mulţi actori, îţi era arătat când unul, când altul, îi recunoşteai pe loc, aparţineau unei imagini oficiale, datorită revistelor ilustrate. Dar apariţia lor, salturile, comenzile, înfulecatul, înghiţitul, plata, nu-i făcea peste măsură de teatrali. Ofereau un tablou pitoresc dar lipsit de coloratura scenei. Singurul dintre toţi care mi-a *sărit în ochi* a fost Brecht, şi anume prin deghizarea lui proletară. Era foarte uscăţiv, avea o faţă înfometată ce părea cam strâmbă din cauza şepcii; cuvintele îi cădeau greoi şi sacadat, sub privirile lui te simţeai ca un obiect de valoare, cu toate că nu erai, iar el, creditorul, cu ochii săi negri, pătrunzători, te evalua. Vorbea puţin, despre rezultatul evaluării nu aflai nimic. Era de necrezut să aibă doar 30 de ani, părea un îmbătrânit prematur, avea faţa unui copil bătrân.

N-am scăpat în acele săptămâni de imaginea bătrânului ipotecar. Ea mă urmărea, şi pentru că părea atât de absurdă. Era alimentată şi de faptul că Brecht punea mai presus de orice utilitatea, lăsând de fiecare dată să se observe cât de mult dispreţuia ideile „înalte”. Se referea la o utilitate practică, robustă, având în ea ceva anglo-saxon, în forma americană de joc. Cultul americanismului prinsese pe atunci rădăcini, mai ales la artiştii cu orientare de stânga. În privinţa reclamelor luminoase şi a maşinilor, Berlinul era exact ca New York-ul. Brecht nu trăda pentru nimic atâta delicateţe ca pentru maşina sa. Cărţile lui Upton Sinclair, care dezvăluiau nereguli, aveau un efect contradictoriu. Chiar dacă împărtăşeai ideologia care biciuia aceste nereguli,

substratul de viaţă american din care izvorau îl asimilai concomitent ca hrană, îndreptându-ţi dorinţele spre propăşirea şi extinderea lui. S-a şi nimerit pe atunci să fie Chaplin la Hollywood, iar succesul i-l puteai aplauda cu conştiinţa împăcată chiar şi în această atmosferă.

Printre contradicţiile legate de apariţia lui Brecht se numără şi aceea că avea ceva ascetic în figură. Foamea putea fi şi din cauza postului, ca şi când s-ar abţine intenţionat de la lucrurile care formau obiectul poftelor sale. Nu era un om de viaţă, nu-şi trăia clipa şi n-o savura pe deplin. Ceea ce-şi lua (şi îşi lua din dreapta şi din stânga, de ici şi colo, ceea ce-i putea fi de folos), trebuia utilizat imediat, era materialul său brut şi producea cu el neîncetat. Astfel el era unul dintre cei care fabricau tot timpul câte ceva şi asta constituia obiectul adevăratelor sale preocupări.

Tiradele cu care-l incitam eu pe Brecht, în special cerinţa de a scrie doar ca expresie a unei ideologii şi nicidecum pentru bani, trebuie să fi părut în Berlinul de atunci pur şi simplu caraghioase. El ştia prea bine ce voia, fiind atât de marcat de intenţiile sale, încât faptul că mai primea şi bani pentru ele nu mai prezenta niciun fel de importanţă. Dimpotrivă, după o perioadă de lipsuri materiale, primirea banilor putea fi interpretată ca semn al succesului. Oricum, ştia să preţuiască banul, important era numai *cel* care-l primea şi nu de unde provenea. Era sigur că nu l-ar putea abate nimic de la această intenţie a sa. Cine-l ajuta în realizarea ei era de partea lui (sau îşi făcea rău cu propria-i mână). Berlinul era plin de mecenaţi, ei ţineau de decor. El se folosea de ei, fără să devină robul lor.

Tiradele mele plictisitoare erau, în schimb, floare la ureche. Nu l-am văzut singur aproape niciodată. Totdeauna

era prezentă Ibby, al cărei umor îl lua drept cinism, după cum îi convenea lui. Observă că Ibby mă trata cu respect, ea nu se situa niciodată de partea lui, căruia îi făcea plăcere să mă sperie sau să-şi bată joc de mine când aceasta îmi cerea vreo informaţie de faţă cu el. Se întâmpla ca Brecht să facă vreo greşeală într-o chestiune absolut minoră, atunci ea nu se lăsa influenţată de el şi accepta informaţia mea, incluzând-o ca definitivă în discuţie, fără să clipească din ochi, dar şi fără ironie, care s-ar fi îndreptat, oricum, împotriva lui. Văzând că nu-l ironizează niciodată atunci când era prezent, a dedus, probabil, că nu-i era indiferentă relaţia cu el. În felul ei căzuse victimă penetrantei atmosfere avangardiste din jurul lui.

Nu punea mare preţ pe oameni, dar îi tolera, îi stima pe aceia care-i erau în mod constant utili, pe ceilalţi îi băga în seamă doar în măsura în care-i întăreau concepţia cam monotonă despre lume Ea a fost cea care a determinat tot mai mult caracterul dramelesale, în timp ce în poezie începuse cu atâta vioiciune, ca niciunul din generaţia sa, iar mai târziu – dar asta nu ţine de perioada de faţă – a ajuns, cu ajutorul chinezilor, la un fel de înţelepciune.

S-ar putea să sune surprinzător dacă afirm cât de mult îi datorez, cu toată duşmănia simţită faţă de el. În acelaşi timp în care aproape zilnic ajungeam la mici conflicte cu el, citeam „Ceaslovul familiei”. Eram încântat de aceste poezii, le-am sorbit dintr-o suflare, fără să mă gândesc la el. Existau printre ele unele care mă pătrundeau până în măduva oaselor, cum ar fi „Legenda despre soldatul mort” sau „Împotriva seducţiei”, dar şi altele: „Amintire despre Maria A.”, „Despre sărmanul B.B”. Multe, majoritatea, m-au emoţionat. Praful şi pulberea s-au ales de tot ce scrisesem eu. Ar fi prea mult să spun că mă

ruşinam pentru asta, pur şi simplu nu mai exista, n-a mai rămas nimic, nici măcar ruşinea.

De trei ani, conştiinţa valorii mele se alimenta din poeziile pe care le scriam. Nu le arătasem nimănui7 decât Vezei, dar ei i le-am arătat aproape toate. Îi luasem în serios încurajarea, mă bizuiam pe părerea ei. Fusesem atât de satisfăcut de unele din ele, încât mă vedeam ajungând departe de tot, la o distanţă cosmică. Scrisesem de toate, nu doar poezii, dar numai poeziile contau pentru mine – alături de intenţia de a scrie o carte despre masă. Dar asta rămânea doar o intenţie, mai putea dura ani, iar acum nu aveam aproape nimic, câteva însemnări şi preliminarii, unele lucruri pe care le învăţasem în acest context, însă învăţătura nu era creaţie originală, aceasta trebuia mai întâi să se formeze. Considerasem drept creaţii proprii multele piese terminate, poezii lungi şi scurte, iar acum totul se năruia, dintr-o lovitură. Nu-mi era milă de aceste producţii, le-am măturat fără niciun regret, praf şi pulbere, şi nu-l lăudam pe bărbatul care scrisese adevărate poezii, totul îmi repugna la el, începând cu obligativitatea deghizării şi sfârşind cu stângăciile de limbă, în schimb îi admiram şi iubeam poeziile.

Repulsia faţă de persoana lui era atât de puternică, încât atunci când l-am întâlnit nu i-am spus niciun cuvânt despre poezii. Când îl zăream, dar mai ales când îl auzeam vorbind, mă înfuriam de fiecare dată. Nu lăsam să mi se observe nici repulsia, nici entuziasmul pentru „Ceaslovul familiei”. Îndată ce scotea din gură o propoziţie cinică, pe loc îi replicam cu una severă, moralizatoare. Odată i-am spus – în Berlinul acelor vremuri suna cu siguranţă caraghios – că un poet ar trebui să se *izoleze* pentru a face ceva. Ar avea nevoie de intervale de petrecere cu lumea şi de intervale în afara ei, aflate în cel mai puternic contrast.

Brecht spuse că are telefonul pe masă şi că nu poate scrie decât dacă sună cât mai des. În faţa lui, pe perete atârnă un planiglob, pentru a nu părăsi lumea. Dar nu voiam să cedez, distrus cum eram, conştient de jalnica inutilitate a poeziilor mele, şi stăruiam cu sfaturi înaintea bărbatului care scria cele mai frumoase poezii. Una era morala şi alta chestiunea şi, fiind prezent cel pentru care consta doar chestiunea, pentru mine nu conta altceva decât morala. Eram indignat de reclamele care infestau Berlinul. Pe el nu-l deranjau, dimpotrivă, reclama ar avea – zicea – partea ei bună. A scris o poezie despre maşinile Steyr şi a primit în schimb o maşină. Asta a fost pentru mine ca o vorbă a Satanei. Cu această mărturisire, prezentată ca o lăudăroşenie, m-a doborât, reducându-mă la tăcere. Imediat ce-l părăsirăm, Ibby spuse: „Şofează cu mare plăcere”, ca şi cum ar fi ceva foarte normal. Mie – exaltat cum eram – îmi apărea ca un criminal, aveam în minte „Legenda despre soldatul mort”, iar el participase la un concurs cu premii despre maşinile Steyr. „Şi acum îşi alintă maşina”, spuse Ibby, „vorbeşte de ea ca despre o iubită. De ce să n-o alinte *dinainte*, pentru a intra în posesia ei?”

Ibby îi plăcea, îi accepta felul ei vesel, nesentimental, aflat într-un asemenea contrast cu exteriorul ei rustic-înfloritor. Nici nu venea cu nicio pretenţie, nu rivaliza cu nimeni, apăruse ca Pomona la Berlin şi putea să dispară în orice clipă… Gazul meu, însă se prezenta altfel, eu veneam de la Viena, cu pretenţii mari, îndatorat purităţii şi severităţii lui Karl Kraus, în mrejele căruia căzusem mai mult ca ori când după afişul din 15 iulie anul trecut. Dar nici tonica lui apariţie fastuoasă nu o păstram pentru mine, trebuia s-o împărtăşesc. Trecuseră abia doi-trei ani de când scăpasem de discursurile pecuniare din casă,

perioada efectului lor nu dispăruse încă nici pe departe: nu l-am văzut pe Brecht nici măcar o singură dată fără să-mi exprim dispreţul pentru bani. *Trebuia* să ţin drapelul sus şi să dau cărţile pe faţă: nu se scria pentru ziare, nu se scria pentru bani, pentru orice cuvânt scris te implicai cu întreaga fiinţă. Acest lucru l-a iritat pe Brecht din mai multe motive: eu nu publicasem nimic, nu auzise niciodată nimic de mine; în spatele cuvintelor mele nu se ascundea pentru el, omul cu atâta simţ practic, nimic. Deoarece nu-mi oferise nimeni nimic, nici nu refuzasem nimic. Niciun ziar nu-mi propusese colaborarea, deci n-a trebuit să mă împotrivesc nici unuia. „Eu scriu numai pentru bani”, spuse el sec şi ostil. „Am scris o poezie despre maşinile Steyr şi am primit o maşină Steyr”. Iarăşi a revenit în discuţie, el era mândru de această maşină Steyr pe care-o nenorocea conducând-o. După un accident avut cu ea, a reuşit, printr-un truc de reclamă, să-şi procure una nouă.

Dar situaţia mea era şi mai complicată decât s-ar putea imagina după cele relatate până acum, căci bărbatul care-mi era credinţă şi ideologie, pe care-l stimam cel mai mult dintre toţi oamenii din lume, fără de mânia şi zelul căruia n-aş fi putut trăi, de care n-aş fi îndrăznit niciodată să mă apropiu (doar o singură dată, după 15 iulie, îi adresasem o rugăciune, nu o rugăminte, o rugăciune de mulţumire şi nici măcar n-am presupus că i-ar putea da ascultare) –, Karl Kraus, era deci în această perioadă la Berlin şi era prieten cu Brecht, cu care se vedea adesea şi tot prin Brecht l-am cunoscut şi eu cu câteva săptămâni înainte de premiera „Operei de trei parale”. Nu l-am văzut singur, era totdeauna în societatea lui Brecht şi a altora care erau interesaţi de această reprezentaţie. Nu i-am adresat niciun cuvânt, mă sfiam să-l las să observe cât de mult însemna pentru mine. Din primăvara lui 1942, de la

sosirea mea la Viena, fusesem la fiecare din prelegerile sale. Dar asta n-o ştia şi, chiar dacă Brecht, care-mi intuise cu siguranţă pulsul, îi făcuse o aluzie ironică în acest sens (ceea ce nu era foarte probabil), el n-a lăsat totuşi să i se observe. Nu băgase în seamă acea exuberantă scrisoare de mulţumire pentru afişul său, trimisă după 15 iulie, numele meu nu-i spunea nimic, primise şi aruncase de bună seamă nenumărate scrisori asemănătoare.

Îmi convenea mult mai mult că nu ştia nimic despre mine. Şedeam lângă Ibby şi mă comportam discret. Mă sufoca ideea de a sta la masa unui Dumnezeu. Aveam un sentiment de nesiguranţă, de parcă m-aş fi furişat aici. Era cu totul altfel decât îl cunoşteam de la prelegeri. Nu arunca trăsnete, nu condamna pe nimeni. Dintre toţi cei prezenţi – să fi fost vreo zece, doisprezece – el era cel mai politicos, ÎI trata pe fiecare ca şi când ar fi o fiinţă neobişnuită, grijuliu, asigurându-l parcă de protecţia sa deosebită. Simţeai că nimeni nu scăpa atenţiei sale, în felul acesta nu pierdea nimic din atotştiinţa ce i se atribuia. Dar se situa intenţionat pe planul al doilea, tratând de la egal la egal, paşnic, ţinând cont de susceptibilităţile celorlalţi. Cât putea să zâmbească de natural, aveam impresia că se preface. Din nenumăratele roluri în care-l auzisem, ştiam cât îi venea de uşor să se prefacă, dar rolul în care îl vedeam acum era unul la care nu m-aş fi aşteptat niciodată şi rezista în el, rămânând o oră sau chiar mai mult acelaşi. Aşteptam lucruri extraordinare de la el, dar mi-a venit cu amabilităţi. Pe fiecare din cei prezenţi la masă îi trata cu gingăşie, cu dragoste îl trata numai pe Brecht, ca şi când acesta ar fi fost fiul lui, tânărul geniu – fiul lui *ales*.

Discuţia se purta în jurul „Operei de trei parale”, care încă nu se numea aşa, titlul ei fiind dezbătut în acest cerc. S-au făcut multe propuneri, Brecht le asculta în

linişte, de parcă n-ar fi fost piesa lui, iar în tot timpul acestei discuţii n-a lăsat impresia că şi-ar rezerva ultimul cuvânt. Au fost făcute atâtea propuneri, încât nu-mi mai aduc aminte cine ce a propus. Karl Kraus avu o propunere sugerată fără dorinţa de dominare, a introdus-o în dezbatere, tatonând, de parcă s-ar fi îndoit de ea. Dar fu dată imediat la o parte de către o alta mai bună, care nu s-a impus nici ea. Nu mai ştiu din partea cui a venit titlul definitiv, a fost pare-se Brecht însuşi cel care-l pronunţase, sau poate că îl avea de la altcineva care nu era prezent şi voia să audă ce părere au cei prezenţi despre el. Libertatea cu care-şi delimita şi marca proprietatea, atunci când lucra, era uimitoare.

ECCE HOMO

„Mergem acum la Grosz” spuse Wieland. Mie nu-mi venea să cred că acolo te poţi duce aşa, pur şi simplu. Wieland avea de luat ceva de la el pentru editură, dar voia şi să mă impresioneze, deoarece observase îndată că exista *un* personaj la Berlin pe care ardeam de curiozitate să-l cunosc. Îi făcea plăcere să-mi prezinte tot ce-ţi putea oferi Berlinul. Nu-i displăcea lipsa mea de experienţă. Ea îi amintea de propriile sale începuturi aici. Nu era dominator ca Brecht, care era înconjurat mereu de adepţi. Brecht voia să treacă drept un om fără scrupule şi se pare că a început devreme cu asta. Să pari mai bătrân decât eşti, nu cumva să pari tânăr, nevinovăţia era pentru el ceva dispreţuitor, ura nevinovăţia, punând-o pe acelaşi plan cu prostia. Nu voia să fie victima nimănui, de fiecare dată, când demult nu mai exista nimic de demonstrat, făcea caz de precocitatea sa, un elev care-şi fumează prima ţigară de foi strângând pe alţii în jurul lui, cărora vrea să le dea curaj. Wieland însă era îndrăgostit de nevinovăţia copilăriei sale şi o vedea ca pe-o idilă. A reuşit să se

impună în cinismul Berlinului. Nu era deloc lipsit de apărare, avea la îndemână toate trucurile necesare şi şi-a dovedit iscusinţa în aşa-zisa luptă a vieţii, pentru care ai nevoie de duritate, dar mai ales de indiferenţă. Dar el s-a putut afirma agăţându-se de imaginea orfanului nevinovat ce fusese. Putea vorbi despre asta ca şi când ar mai fi încă. În timp ce lucram, cădeam adesea în asemenea discuţii şi, oricât de stresantă era în fond viaţa unui om la Berlin, când stăteam la masa rotundă din mansarda sa ne îndepărtam adesea de la Upton Sinclair, obiectul muncii mele, îndreptându-ne spre tânărul Wieland. Nici cel de acum n-avea mai mult de 32 de ani, dar părea a fi un mare salt spre Wieland, aşa cum era în urmă cu 15 ani.

Îmi arăta tot, mai ales oamenii care se puteau vedea la Berlin şi se bucura de uimirea mea, fără să o observe prea exact, pentru că era vorba mai puţin de mine, cât de el însuşi, cum fusese el la anii mei. Îmi cădea bine că nu mă umilea niciunde, peste tot mă prezenta ca „prieten şi colaborator”. Asta, deşi îl cunoşteam doar de puţine zile şi de lucrat nu lucrasem încă nimic. Nu mi-a cerut nicio dovadă, nu voia să citească nimic scris de mine, poate că acest lucru l-ar fi incomodat (e surprinzător când te gândeşti că el, editorul pe care l-am cunoscut cel mai bine şi mai intim, n-a devenit niciodată, nici mai târziu, editorul propriilor mele scrieri). Se mulţumea cu discuţiile purtate. Unele lucruri le auzise de la Ibby, altele i le-am povestit eu, chestiunea cea mai importantă pentru el era că putea să-mi povestească în Berlinul *lui* despre nevinovăţiile sale, despre dragostea pentru tinereţea sa şi că eu îl ascultam. L-am câştigat ascultându-l şi nici măcar nu pot spune c-o făceam din şiretenie, îl ascultam cu plăcere, mi-a plăcut totdeauna să ascult oamenii vorbind despre ei, această tendinţă, aparent calmă, pasivă, e atât de năvalnică, încât

ea constituie cea mai intimă reprezentare a mea asupra vieţii. Mort voi fi când nu voi mai asculta ce-mi povesteşte cineva despre sine.

De ce aşteptam atât de mult de la Grosz? Ce însemna el pentru mine? încă de la Frankfurt, când am văzut lucrări de-ale lui în vitrina librăriei cu cărţi pentru tineret, deci de şase ani, admiram aceste desene şi le purtam în mine, în tinereţe şase ani înseamnă mult. Ele m-au răscolit de la cea dintâi privire. Aşa, exact aşa era starea mea sufletească de atunci, după cele văzute în jurul meu în urma inflaţiei, după vizita domnului Hungerbach, după urechile surde ale mamei, care refuzau să ia la cunoştinţă ceva din tot ce se întâmnla în jurul nostru. Îmi plăcea că ceea ce se vedea în aceste desene era puternic şi neconvenţional, necruţător şi groaznic. Deoarece totul reprezenta o extremă, le consideram adevărate. Un adevăr intermediar, atenuat, explicativ nu este adevăr pentru mine. Ştiam că existau asemenea figuri, o ştiam din anii copilăriei de la Manchester, când l-am proclamat pe căpcăun duşmanul meu de moarte, ceea ce a şi rămas şi pe mai departe. Când, nu după mult timp, l-am auzit din nou pe Karl Kraus la Viena, efectul a fost acelaşi. Numai că eu, ca om al literelor, am început să-l imit pe Karl Kraus, de la el puteam învăţa mai ales arta de a auzi, până la un anumit punct însă şi (nu fără împotriviri) retorica acuzării. Pe George Grosz nu l-am imitat nicicând, la desen nu m-am priceput niciodată. Căutând, am şi găsit figurile sale în realitate, dar rămânea în continuare distanţa faţă de un alt mediu: Arta sa era pentru mine de neatins: vorbea într-o altă limbă, pe care, de altfel, o înţelegeam, dar pe care nu voi reuşi niciodată s-o învăţ pentru a mă putea folosi de ea. Asta însemna că el n-a devenit niciodată un model pentru mine – un obiect de cea mai mare admiraţie, dar nu un

model.

Când am intrat pentru prima dată la el, Wieland mă prezentă, după cum îi era obiceiul, ca „prieten şi colaborator”. Asta avea drept urmare că nu mă vedeam *prea* mic. N-am ţinut cont de faptul că Grosz îi cunoştea bine pe toţi prietenii lui Wieland şi din acest motiv trebuia să-şi dea seama că eu nu eram unul din aceştia. Acum mă aflam printre ei, nu fusese niciodată vorba despre mine, Ibby îmi anunţase grabnica sosire de la Viena, asta era totul. Am depăşit repede astfel de incertitudini, deoarece el a început să ne arate la amândoi lucrări de-ale sale. Îmi erau accesibile lucrurile pe care tocmai le terminase. Grosz era obişnuit să-şi arate desenele lui Wieland, care i le publicase şi popularizase. Le selecţionaseră împreună, iar Wieland le găsea nume. În virtutea obişnuinţei s-au pronunţat şi acum diferite nume: Lui Wieland îi făcea plăcere să le inventeze repede. Nu se discuta despre ele, Grosz obişnuia să accepte titlurile lui Wieland, ele îi aduseseră noroc.

Îmbrăcat în tweed era, spre deosebire de Wieland, puternic şi bronzat, şi trăgea din pipă. Dădea impresia unui tânăr căpitan, nu englez, vorbea prea mult, ci mai degrabă a unui american. Fiind foarte deschis şi cordial, nu-i consideram portul ca o deghizare. Mă simţeam liber în faţa lui şi superficial, mă entuziasmam de tot ce-mi arăta. Era bucuros ca şi când entuziasmul meu i-ar fi folosit la ceva, dădea din cap aprobator spre Wieland atunci când îmi expuneam părerile în legătură cu o coală. Simţeam că eram pe drumul cel bun şi, în timp ce în faţa lui Brecht nu puteam deschide gura fără a-l incita la sarcasm, lui Grosz i-am trezit interes şi simpatie. M-a întrebat dacă cunosc mapa „Ecce Homo”, i-am răspuns că nu, ea era interzisă. Atunci se duse spre o ladă, ridică capacul şi luă de acolo o

mapă pe care mi-o înmână în aşa fel, ca şi cum ea n-ar reprezenta mare lucru. Credeam că mi-a dat-o să mă uit în ea, când am deschis-o, mi s-a atras atenţia că asta o pot face şi acasă, mapa e un cadou pentru mine. „Aşa ceva nu primeşte oricine”, spuse Wieland, care cunoştea felul impulsiv al prietenului său, dar nu era necesar s-o spună, nu-mi scăpase niciodată vreun act de mărinimie din partea unui om, iar de acesta eram copleşit.

Mi-am pus mapa la o parte, pentru a nu face cine ştie ce mişcări caraghioase de mulţumire, când apăru un vizitator: era ultimul om pe care mi l-aş fi dorit acum, pe care l-aş fi aşteptat, era Brecht. Veni cu toate însemnele respectului, puţin aplecat, îi aduse lui Grosz un cadou, un creion, un creion obişnuit, pe care i-l pusese în mod expres şi plin de importanţă pe masa de desen. Grosz acceptă acest modest omagiu, transformându-l în ceva mai măreţ. El spuse: „Mi-a lipsit creionul. Am nevoie de aşa ceva”. M-am simţit deran jat de această vizită, dar mi-a şi convenit, pentru că astfel îl cunoşteam pe Brecht şi dintr-un alt unghi de vedere. Astfel se comporta când voia să-şi exprime aprobarea, faptul că o făcea într-un mod atât de discret şi simplu, te impresiona şi mai mult. Mă întrebam în ce relaţii se afla cu Grosz, dacă era agreat. Brecht nu rămase mult, după ce a plecat i-a spus aşa, în treacăt, lui Wieland, de parcă cele spuse n-ar fi fost destinate urechilor mele: „N-are timp, talmeş-balmeşu140 european”. Nu suna răutăcios, ostil, poate cam echivoc, ca şi când ar avea despre el păreri care se băteau cap în cap.

Drumurile noastre s-au despărţit când am plecat de la Grosz, Wieland a plecat la editură, eu, în locuinţa de la mansardă, la masa mea rotundă unde mă aştepta lucrul la documentele biografice ale lui Upton Sinclair. Faţă de problemele pe care le descoperise ca „muck-raker”, ca

scormonitor în gunoaie, viaţa propriu-zisă a lui Sinclair părea plicticoasă. De asta nu erau vinovate *împrejurările* sale de viaţă, o dusese greu, cu opiniile sale drepte. Era puritan până în măduva oaselor şi deşi eram şi eu, simţind o înrudire cu el, deşi îi împărtăşeam din toată inima ofensiva împotriva stărilor de lucruri mizere, împotriva înjosirii şi inechităţii, atacurilor sale le lipsea orice strălucire satirică. Deci nu era de mirare că nu m-am apucat imediat de lucru, ci am deschis mai întâi mapa „Ecce Homo”: aici se găsea tot ce lipsea la Upton Sinclair.

Mapa fusese interzisă ca obscenă. Nu se poate tăgădui că unele lucruri de aici puteau fi interpretate ca atare. Eu le-am preluat cu un amestec curios de groază şi de aprobare. Ceea ce ţi se oferea spre vedere erau creaturi monstruoase din viaţa de noapte berlineză, dar ele se aflau aici, aşa credeam eu, tocmai pentru că erau simţite ca monstruoase. Greaţa eu care le priveam trecea drept greaţa artistului. Dar nu ştiam decât puţine despre asta, eram venit abia de-o săptămână şi una din primele vizite îmi purtase paşii spre Grosz. Cu Brecht îmi făcuse cunoştinţă Ibby la Schlichter, pe considerentul că era poet, Brecht reprezenta pentru ea lucrul cel mai interesant pe care mi-l putea oferi la Berlin. Mergeam zilnic acolo, pe Ibby îi făcea plăcere s-o întâlnească, ea mă târa de fiecare dată şi pe mine şiv poate şi din această cauză, devenisem ţinta ironiei sale. Wieland însă era generos, eram mult mai interesat de Grosz şi, astfel, se ajunsese la această vizită, cred că era a şasea zi de la sosirea mea.

Acum luasem mapa „Ecce Homo” acasă, ea se interpunea între mine şi Berlin şi de acum înainte avea să nuanţeze cele mai multe lucruri, mai ales cele văzute noaptea. Poate că altfel procesul de înţelegere al lor ar fi durat mai mult. Interesul meu pentru libertate în

problemele sexuale nu era nici acum prea mare. Prin aceste prezentări nemaipomenit de dure şi neîndurătoare, eram azvârlit acum într-însele, le consideram adevărate, nu mi-ar fi trecut prin minte să le pun la îndoială, şi, după cum anumite peisaje le vezi doar cu ochii anumitor pictori, aşa vedeam eu Berlinul cu ochii lui George Grosz.

După această primă confruntare eram entuziasmat şi speriat în acelaşi timp, într-o asemenea măsură, încât nu-mi venea să mă despart de ele, când a apărut Ibby şi a văzut acuarelele găsite ca foi volante în mapă, întinse pe masă. Nu mă văzuse niciodată cu aşa ceva, i se părea caraghios: „Ai devenit repede berlinez”, spuse ea „”la Viena erau înnebunit după măştile mortuare şi acum”, îşi întinse braţul după coli, de parcă le-aş fi adunat pe masă intenţionat şi cu multă grijă. „Ştii”, spuse ea, „lui Grosz îi place aşa ceva. Când e beat, vorbeşte de «şunci». Se referă la femei şi te priveşte în faţă. Eu mă fac că nu înţeleg. Dar el ridică în slăvi» şuncile «Eram revoltat. „Nu-i adevărat. El urăşte aşa ceva. De aceea sunt atât de bune desenele lui. Crezi că altfel m-aş uita la ele?” „Ţie nu-ţi plac astfel de lucruri”, spuse ea, „ştiu, ştiu. De aceea pot să-ţi spun totul Dar lui îi plac. Aşteaptă să-l vezi odată beat şi să înceapă cu «şuncile»”.

209

Numai Ibby putea vorbi aşa. A pronunţat cuvântul „şunci” în acest context şi era clar la ce se referea: Grosz încercase, beat fiind, să se apropie de ea, ridicându-i formele în slăvi, fapt care, poate, pe alte femei de condiţia ei le-ar fi jignit sau cel puţin le-ar fi supărat. Cuvântul se referea la ea, repetându-l suna de parcă n-ar atinge-o în niciun fel. Rămânea intangibilă, ca şi cum n-ar fi jignit-o niciodată şi tot ce-o interesa era raportul neînfrumuseţat pe care mi-l dădea mie.

14 – Facla în ureche

De aceea voise să vin la Berlin, ca să-mi spună totul. Bărbaţii se ţineau scai după ea, oriunde ar fi apărut, se ajungea la aluzii ofensatoare. Încercau trei, patru bărbaţi deodată, în speranţa că măcar unul va reuşi. Devenea enigmatică, atunci când nu reuşea niciunul. Se ajungea la cele mai năstruşnice ipoteze: că nici n-ar fi femeie, că ar arăta doar ca o femeie, că ar fi altfel plămădită, probabil un androgin. Cineva, foarte bănuitor, care aparţinea de cercul lui Brecht, Borchardt41, o declară drept spioană. „De unde vine? A apărut aşa deodată? Cine este? E prezentă peste tot şi ascultă tot ce se vorbeşte”. Ea se amuza de toate astea, păstrându-şi buna dispoziţie. Găsi caraghioasă bănuiala, dar atâta vreme cât era singură la Berlin n-a putut spune nimănui, că pentru aceşti oameni, care considerau că totul e permis, relaţiile sexuale constituiau ceva extrem de serios, iar ironia, pentru că altceva nu simţea, i-ar fi fost luată în nume de rău. Ibby nu putea trăi fără ironie, invocarea ei cu umor şi expresii surprinzătoare *îi* devenise o necesitate, un instinct, şi, de aceea, nu s-a liniştit până n-a reuşit în cele din urmă să mă ademenească la Berlin.

Ceea ce ne unea era interesul, mereu nesatisfăcut, pentru *orice* fel de oameni. La ea era colorat de umor şi eu îi savuram relatările. Dar nici mie nu mi se părea caraghios acest interes. Mă neliniştea diversitatea oamenilor. Se zbăteau în toate felurile pentru a se face înţeleşi şi, totuşi, nu se înţelegeau unii pe alţii. Fiecare era pentru sine şi, deşi rămânea singur, în ciuda tuturor amăgirilor, se zbătea neobosit mai departe. Ascultam cu luare aminte toate stridentele neînţelegeri de care-mi povestea Ibby. Cu multe dintre ele fusesem eu însumi confruntat, dar ea introducea în universul meu mărturii

deosebite în legătură cu ele, pe care eu, ca bărbat, nu le puteam trăi. Frumoasă şi curtată cum era, nu primea altceva decât propuneri dintre cele mai absurde, ca şi când ea însăşi nici n-ar exista pe lume, ci doar o statuie de-a ei, aparent vie, căreia i se făceau propuneri. Dar replicile ei nu erau luate în considerare, ele nu ajungeau la urechile celor care făceau ofertele, pe ei nu-i interesa decât problema lor şi, pe cât se poate, să obţină ce râvneau. Ei însă nu ştiau de ce n-au reuşit până în cele din urmă, pentru că n-ar fi fost nicidecum în stare să conceapă un răspuns. Nici măcar nu s-ar fi interesat să afle ceva despre rivalii lor, li s-ar fi părut străin şi de neînţeles, deşi scopul lor părea să fie acelaşi. Căci atât de precis şi invariabil reţinea Ibby tot ce invocaseră şi întreprinseseră ei, încât pentru *a înţelege* acest lucru, ar fi trebuit să facă fiecare abstracţie de propria-i persoană, iar asta n-o dorea niciunul.

ISAAK BABEL

Un loc important în amintirile mele legate de timpul petrecut la Berlin îl ocupă Isaak Babei. Nu cred să fi fost de multă vreme acolo, dar mie mi se părea că l-aş fi văzut zilnic, săptămâni întregi, oră de oră, fără să fi discutat vreodată mai intens. Mi-a plăcut atât, de mult, cel mai mult dintre nenumăraţii oameni pe care i-am întâlnit pe atunci, încât în amintirea mea el s-a extins, lui i-aş închina cu plăcere fiecare din cele 90 de zile berlineze.

Venea de la Paris, unde nevastă-sa, pictoriţă, lua lecţii cu André Lhote42. Poposise în diferite localităţi din Franţa. Literatura franceză era pentru el ţara făgăduinţei, pe Maupassant îl considera adevăratul său maestru. Gorki îl descoperise, luându-l sub aripa sa protectoare; el îl sfătuise într-un mod pe care nu ţi l-ai fi putut dori mai inteligent şi mai promiţător, cu intuiţia posibilităţilor sale,

cu critică, fără egoism, gândindu-se la *el*, nu la sine, serios şi fără ironie, ştiind prea bine cât e de uşor să distrugi pe unul mai tânăr, mai slab, mai necunoscut, înainte ca acesta să poată şti ce zace în el.

Babei era după o absenţă mai îndelungată în străinătate în drum spre Rusia şi s-a oprit la Berlin. Cred că a sosit spre sfârşitul lui septembrie şi în realitate n-a rămas mai mult de două săptămâni. Din cele două cărţi prin care devenise celebru, „Armata de cavalerie” şi „Povestiri din Odessa”, ambele apărute în limba germană la editura Malik, ultima o citisem de mai multe ori. Îl puteam admira, fără să mă simt prea departe de el. Pe când eram copil auzisem vorbindu-se despre Odessa, numele ajungea până la o fază foarte timpurie din viaţa mea. Îmi revendicam Marea Neagră, deşi o cunoscusem doar câteva săptămâni, la Varna. Coloratura, sălbăticia şi forţa povestirilor lui Babei despre Odessa păreau alimentate de propriile-mi amintiri din copilărie; fără să ştiu asta, găsisem la el capitala naturală a acelei localităţi mai mici situate pe Dunărea inferioară şi mi s-ar fi părut potrivit ca această Odessă să fi răsărit la gurile Dunării. Atunci vestita călătorie care-mi călăuzea visele copilăriei ar fi ajuns pe fluviu în jos şi în sus, de la Viena la Odessa şi de la Odessa la Viena, iar Rusciucul, situat undeva foarte jos, şi-ar fi ocupat adevăratul loc pe această rută.

14*

21!

Eram curios de Babei de parcă ar fi provenit din această regiune unde-mi lăsasem cândva o parte din inimă. Numai un loc cu deschidere spre lume însemna ceva pentru mine. Odessa era un astfel de loc. Babei îl simţise ca atare. În casa copilăriei mele toate ferestrele se deschideau spre Viena. Dar într-un loc uitat până acum se

deschisese o fereastră spre Odessa.

Era un bărbat mic de statură, îndesat, cu un cap foarte rotund, la care-ţi atrăgeau privirea în primul rând nişte lentile foarte groase. Poate că datorită lor şi ochii, pe care-i ţinea larg deschişi, dădeau impresia că sunt foarte rotunzi şi holbaţi. Îndată te simţeai văzut, numai cât apăruse şi-ţi spuneai, drept răsplată pentru atâta atenţie, că făcea impresia unui om cu umeri laţi, puternic, nicidecum slăbănog, cum, mai degrabă, ai fi fost înclinat să-l judeci după ochelari.

Era la Schwanecke, într-un restaurant care mi se părea luxos, poate fiindcă se mergea acolo noaptea, după reprezentaţii şi pentru că era plin de celebrităţi din lumea teatrului. Imediat ce-l observai pe unul deja trecea pe lângă tine altul, considerat şi mai vestit, existau atâtea somităţi în această perioadă de înflorire a teatrului încât, la un moment dat, renunţai să le mai bagi în seamă. Dar veneau şi scriitori, pictori şi mecenaţi, critici şi ziarişti de prestigiu şi, de fiecare dată, Wieland, cu care venisem, era atent să-mi explice cine erau. Îi cunoştea pe toţi de atâta timp, încât nu-l mai impresionau, în gura lui numele lor nu suna emfatic, părea mai degrabă că le-ai contesta dreptul la glorie, ca şi când ar fi fost apreciaţi prea laudativ, urmând să dispară în curând de pe firmament. Intrase şi el cu caii proprii în cursă, erau oamenii pe care-i descoperise ei, ale căror cărţi le publica, asupra cărora încerca să îndrepte atenţia publicului şi era firesc să vorbească despre aceştia cu mai multă plăcere şi mai amănunţit. La Schwanecke, noaptea, nu se aşeza cu adepţii săi la o masă separată, izolaţi de restul lumii, ci îi făcea plăcere să se amestece în grupuri mai mari, unde şedeau de-a valma prieteni şi duşmani, alegându-şi câte unul pentru atac. Îşi apăra convingerile prin ieşiri agresive, nu în defensivă, dar

de regulă nu zăbovea mult, căci deja observase o altă societate unde se afla un ins care-l incita la atac. Mi-am dat seama imediat că nu era singurul care înclina spre această metodă agresivă. Existau, însă, alţii care se afirmau prin cârcoteli şi erau chiar şi din aceia care veneau aici, în mijlocul acestui vacarm, să-şi ţină gura, o minoritate, dar una foarte bătătoare la ochi: insule de feţe mute, schimonosite în acea forfotă, broaşte ţestoase pricepute la băut şi de care trebuia să întrebi, deoarece ei înşişi nu reacţionau la nicio întrebare.

În seara când a apărut pentru prima dată Babei, rândurile din faţă erau ocupat la Schwanecke de o societate numeroasă, aşezată la o masă lungă. Eu venisem târziu şi mă aşezasem timid în colţul cel mai îndepărtat, în imediata apropiere a uşii, pe marginea unui scaun, gata să alunec de pe el şi pregătit să dispar. „Cel mai frumos” din cerc era Leonhard Frank43, avea o faţă expresivă, adânc brăzdată de riduri, care lăsa impresia c-au bătut-o toate ploile şi vânturile, rămânând vizibil marcată de aceste evenimente, o ţinută zveltă, musculoasă, într-un costum elegant, făcut la comandă, care-i venea ca turnat; o propoziţie şi s-ar fi balansat peste masă cât era de lung, ca o panteră, şi costumului nu i s-ar fi întâmplat nimic, nu i-ai fi putut găsi niciun cusur. În ciuda adâncimii brazdelor de pe frunte, nu arăta deloc bătrân, un bărbat în floarea vârstei. În tinereţe, se spunea cu respect, ar fi fost fierar (sau, cum se exprimau unii mai puţin poetic: lăcătuş), la forţa şi agilitatea sa nu era de mirare. Mi-l închipuiam la nicovală, nu în acest costum care mă deranja, era de netăgăduit că se simţea extraordinar de bine aici la Schwanecke.

În alt fel, constatarea era valabilă şi pentru poeţii ruşi de la masă. Ei călătoreau mult pe atunci şi veneau cu

plăcere la Berlin, le priia turbulenţa şi lipsa de scrupule a vieţii de aici, ea corespundea temperamentului lor. Se cunoşteau bine cu Herzfelde, editorul lor, nu era singurul care se interesa de cărţile lor, dar era cel mai eficient. Un autor editat de el nu putea fi trecut cu vederea, asta şi din cauza coperţilor proiectate de fratele său, John Heartfield. Era printre ei şi Anja Arkus, despre care se spunea că e poetă nouă, cea mai frumoasă femeie pe care o văzusem vreodată, nu-ţi venea să crezi, deoarece avea capul unui linx. N-am mai auzit de-atunci niciodată numele ei, poate scria sub un alt nume, poate a murit de timpuriu.

Ar trebui să vorbesc despre alţii care erau prezenţi pe-atunci acolo, mai ales despre cei uitaţi azi, ale căror feţe le port încă în amintire singure, fără numele lor. Dar asta nu-i cazul s-o fac aici, această seară rămânând însemnată printr-un eveniment anume, în faţa căruia restul apare şters: a fost seara în care a apărut pentru prima dată Babei, un bărbat care n-avea nimic din specificul localului: el n-a venit ca actor al propriei persoane, nu era, deşi atras de Berlin, „berlinez” în acelaşi sens cu ceilalţi, ci mai degrabă „parizian”. Viaţa somităţilor nu-l interesa mai mult decât viaţa oamenilor de rând, poate chiar mai puţin. Nu se simţea comod în cercul feţelor ilustre şi avea tendinţa să evadeze, acesta a fost motivul pentru care s-a îndreptat tocmai spre singura persoană necunoscută al cărei loc nu era acolo. Eu eram acela şi siguranţa cu care Babei a recunoscut acest lucru de la prima vedere vorbeşte de la sine despre ochiul şi calitatea imperturbabilă a experienţei sale.

De primele propoziţii nu-mi pot aminti. I-am făcut loc, s-a oprit. Nu părea hotărât să rămână. Dar aşa cum stătea, făcea o impresie de neclintit, ca şi când s-ar fi postat în faţa unui adânc nesfârşit pe care-l cunoştea şi-l putea

cuprinde. Probabil că aveam această impresie, pentru că acum îmi închidea vederea intrării cu umerii săi laţi. N-am mai văzut cine a intrat, îl vedeam numai pe el. Făcea o mină nemulţumită, şi le adresă ruşilor de la masă câteva propoziţii pe care nu le-am înţeles, dar care mi-au inspirat încredere. Eram sigur că aveau de-a face cu localul care-i displăcea şi lui, la fel ca şi mie, dar *el* o putea spune. E posibil ca datorită lui să fi devenit conştient de această dezaprobare. Căci poeta cu faţa de linx nu stătea departe de mine şi frumuseţea ei compensa totul. Doream mult ca el să rămână şi mi-am pus toată speranţa în ea. Cine n-ar fi rămas de dragul ei? Ea îi făcu semn şi-i dădu să înţeleagă că doreşte să-i facă loc lângă ea, el dădu din cap, arătând cu degetul spre mine. Prin asta putea înţelege doar că eu îi oferisem locul, o politeţe care mă încânta şi mă deruta. *Eu* m-aş fi aşezat lângă ea fără să şovăi, chiar dacă m-aş fi aflat în cea mai mare încurcătură. Dar el n-a dorit să mă jignească şi a refuzat. L-am poftit apoi să se aşeze pe locul meu şi am pornit în căutarea unui scaun. Nu era de găsit niciunul, am trecut pe lângă fiecare masă, o bucată de vreme am rătăcit zadarnic prin local şi, când, în cele din urmă, m-am întors cu mâinile goale, Babei dispăruse. Poeta îmi relată că n-a voit să-mi ia locul şi de aceea a plecat.

Această primă acţiune a sa prilejuită de mine poate părea lipsită de importanţă, însă asupra mea a făcut o impresie deosebită. Aşa cum mi se ivise în faţă, solid şi puternic, îmi amintise de „Armata de cavalerie”, de minunatele şi groaznicele istorii pe care le trăise printre cazaci în războiul ruso-polonez. Şi faptul că-i displăcea localul, aşa cum crezusem eu că intuiesc, era în perfectă concordanţă, bărbatul care trecuse peste aceste duritǎţi şi brutalităţi dădea dovadă de atâta gingăşie şi consideraţie

pentru un tânăr necunoscut, marcându-l, începând din acea clipă, prin interesul manifestat.

Era foarte curios, voia să vadă totul la Berlin, dar „totul” însemna pentru el *oamenii*, şi anume oameni de tot felul, nu cei care frecventau localurile nobile ale artiştilor. Cel mai mult îi plăcea să meargă la Aschinger, acolo stăteam unul lângă altul şi mâncam foarte încet o supă de linte. Cu ochii săi rotunzi, în spatele lentilelor foarte groase, examina oamenii din jurul nostru, pe fiecare în parte, pe toţi, şi nu se sătura niciodată. Îl deranja terminarea supei, şi-ar fi dorit o farfurie inepuizabilă, deoarece la ce râvnea era să poată examina în continuare şi, pentru că oamenii se schimbau repede, existau multe lucruri de văzut. Nu văzusem niciodată pe cineva care să privească cu asemenea intensitate, în tot acest timp rămânea perfect liniştit, prin jocul orbitelor expresia ochilor se schimba neîncetat. Nu-i scăpa nimic în timp ce privea, manifestând interes şi seriozitate constantă pentru toate lucrurile, pentru cele mai obişnuite precum şi cele mai neobişnuite. Se plictisea doar printre oamenii risipitori, la Schwanecke sau Schlichter. Când eram acolo şi intra el, se uita după mine şi se aşeza în apropierea mea. Dar nu se aşeza pentru prea mult timp, că-mi spunea îndată: „Să mergem la Aschinger!” Şi indiferent printre ce oameni mă aflam, simţeam invitaţia ca pe cea mai mare onoare ce se poate închipui la Berlin, mă ridicam şi plecam.

Pronunţând însă cuvântul „Aschinger”, nu voia să critice risipa din aceste localuri nobile. Ce-i repugna era preţiozitatea artiştilor. Fiecare voia să iasă în evidenţă, fiecare îşi juca rolul, aerul era practic ticsit de vanităţi nesimţitoare. El însuşi era generos, pentru a ajunge mai repede la Aschinger obişnuia să ia un taxi, chiar şi pentru

distanţe mai mici, şi când era vorba de plată ajungea rapid la şofer, explicându-mi cu aleasă politeţe de ce *trebuia* să plătească el. Îmi spunea apoi că tocmai primise o sumă de bani pe care *trebuia* s-o cheltuiască la Berlin, deoarece n-ar avea voie s-o ia; mă forţam să-l cred, deşi instinctul îmi spunea că nu poate fi adevărat, eram vrăjit de generozitatea lui. Dar nici măcar odată n-a scos din gură ce gândea despre situaţia mea: că sunt student şi probabil nu prea am surse de câştig. Îi mărturisisem că nu publicasem nimic. „Nu face nimic”, spuse el, „va fi oricum foarte devreme”, ca şi când să fi publicat deja ar fi fost o ruşine. Cred că se ocupa de mine simţindu-mi încurcătura în care eram pus faţă de această glorie sforăitoare. Am vorbit puţin cu el, mult mai puţin decât cu ceilalţi. Prea mult nu vorbea nici el, prefera să examineze oamenii, în prezenţa mea îşi demonstra elocinţa doar atunci când vorbea de literatura franceză. Cel mai mult îi admira pe Stendhal şi Maupassant.

Credeam că voi auzi multe despre marii ruşi, dar aceştia ţineau pentru el prea mult de ordinul evidenţei, poate că i-ar fi părut o lăudăroşenie să se lanseze în consideraţii asupra literaturii compatrioţilor săi. Dar poate că mai era şi altceva, probabil că avea oroare de superficialitatea inevitabilă a unei asemenea discuţii: el însuşi stăpânea limba în care au fost scrise marile opere ale acelei literaturi, iar eu puteam să le cunosc, în cel mai bun caz, din cine ştie ce traduceri. N-am fi vorbit despre acelaşi lucru. El lua literatura atât de în serios, încât tot ce era aproximativ, tangenţial îl umplea de ură. Nici sfiala mea nu era mai prejos: n-am avut curajul să-i spun nimic despre „Armata de cavalerie” şi „Povestirile din Odessa”.

Probabil că a dedus din discuţiile noastre despre francezi, despre Stendhal, Flaubert, Maupassant, cât de

mult însemnau pentru mine povestirile lui. Deoarece, când îl întrebam despre una sau alta, în taină mă refeream totdeauna la ceva scris de el, ceva ce mă interesa. El recunoştea pe loc legătura neexprimată, dând un răspuns simplu şi exact. Îmi citea pe faţă satisfacţia, poate că-i plăcea că nu mă apucam de alte întrebări în continuare. Mi-a vorbit de Paris, unde trăia de un an soţia sa, pictoriţa. Cred că tocmai o luase de acolo şi i se făcuse din nou dor de Paris. Pe Maupassant îl prefera lui Cehov, iar când am amintit numele lui Gogol (eu îl iubeam nespus de mult) replică spre plăcuta mea mirare: „Aşa ceva n-au francezii. Un Gogol le lipseşte francezilor". Apoi se gândi puţin şi, pentru a contracara ceea ce ar fi putut să apară drept lăudăroşenie, adăugă: „Au oare ruşii un Stendhal?"

Observ cât de puţine lucruri concrete pot spune despre Babei şi totuşi el a însemnat pentru mine mai mult decât oricare altul întâlnit pe atunci. Îmi apărea împreună cu tot ce citisem de el, nu era prea mult, dar atât de concentrat, încât colora orice clipă. Am fost, însă, şi martorul perceperii unui oraş străin, a unei limbi care nu era a lui. Nu se juca cu vorbele mari şi evita să fie bătător la ochi. De unde se putea ascunde, de acolo vedea cel mai bine. Suporta tot ce venea din partea altora, nu omitea ce nu-i convenea, se lăsa influenţat de lucrurile care-l chinuiau cel mai mult. Asta o ştiam din istoriile despre cazaci, a căror măreţie sângeroasă impresiona pe oricine, fără să se îmbete de gustul sângelui. Aici, unde era confruntat cu strălucirea Berlinului, în care se scăldau vanitoşii şi limbuţii, am putut observa cât rămânea de indiferent la tot ce vedea în jurul său. Trecea indispus pe lângă reflexele goale, în schimb privea cu însetare la nenumăraţi alţi oameni care-şi sorbeau supa de linte. Fără ca el s-o fi afirmat vreodată, simţeai că nimic nu-i venea

uşor. Pentru el literatura era sfântă, nu se cruţa niciodată şi n-ar fi putut *înfrumuseţa* niciodată nimic. Nu cunoştea cinismul, acest fapt datorându-se concepţiei sale istovitoare despre literatură. Ceea ce găsea bun n-ar fi putut utiliza niciodată ca alţii, care prin speculaţiile lor lăsau să se-nţeleagă că se considerau drept încoronarea tuturor predecesorilor. Pentru că ştia ce e literatura, nu se simţea superior celorlalţi. Era obsedat de literatură, nu de onorurile, nici de foloasele ei. Faptul că mi-a vorbit nu cred că m-a făcut să-l văd pe Babei altfel decât era în realitate. Ştiu că Berlinul m-ar fi ars ca o leşie dacă nu l-aş fi întâlnit pe el.

METAMORFOZELE LUI LUDWIG HARDT

Într-o duminică am nimerit la un matineu al lui Ludwig Hardt: un recitator pe placul poeţilor, recunoscut de toţi, dar mai ales de avangardă. Nimeni nu strâmba din nas când era vorba de el, chiar şi Brecht, care găsea totdeauna câte un cusur, se abţinea să dea un verdict categoric. Se spunea că Ludwig Hardt ar fi singurul recitator de poezie clasică şi modernă care le stăpânea pe amândouă cu măiestrie. Era lăudată capacitatea lui de metamorfozare, se spunea că ar fi de fapt un actor, şi încă unul extraordinar de inteligent. Programele sale erau foarte rafinat alcătuite. Nimeni nu s-a plictisit încă la el, asta însemna mult la Berlin, unde fiecare îşi încerca norocul. La poziţia mea de atunci, de supunere totală, se mai adăuga ceva ce mă preocupa: fusese prieten cu Karl Kraus şi în trecut lecturase şi bucăţi din „Ultimele zile ale omenirii”. Apoi, din această cauză s-a ajuns la o dispută şi la ruptura dintre ei. Din programul său nu lipsea acum nimic important din literatura modernă, în afară de ceea ce tocmai îi fusese interzis: Karl Kraus.

Matineul la care m-am dus cu Wieland era dedicat lui

Tolstoi. Hardt şi-a propus să citească din ediţia Tolstoi apărută la editura Malik, altfel Wieland nu s-ar fi dus. Nu era entuziasmat de actori şi se ducea să-i vadă doar atunci când era neapărată nevoie. Acesta era felul său de a se apăra de mulţimea ofertelor berlineze. El îmi explica cât de repede se uzează oamenii la Berlin. Cine nu ştie să se organizeze, acela e pierdut. Ar trebui să-ţi economiseşti curiozitatea şi s-o aplici la lucrurile importante pentru propria-ţi muncă. La urma urmei nu eşti un vizitator care pleacă din nou după câteva săptămâni, trebuie să te împaci cu ideea că trăieşti aici ani de zile şi să laşi să ţi se îngroaşe pielea. Chiar şi la Ludwig Hardt, care se bucura de admiraţie unanimă, s-a dus doar pentru a onora ediţia Tolstoi, dar m-a sfătuit să merg şi eu cu el.

M-am dus şi n-am regretat. N-am putut uita niciodată ce-a spus cu această ocazie, iar întâlnirea de după aceea, într-o casă de mecenaţi berlinezi, a dus la una din acele umilinţe din care înveţi mai mult decât din orice jignire. Cu opt ani mai târziu, la Viena, mi-a devenit prieten.

Era un bărbat foarte mic, atât de mic, încât chiar mie mi se părea neobişnuit. Avea un cap îngust, de culoare închisă, cu alură sudică, gata de a se metamorfoza într-o clipă, atât de rapid, dar şi atât de adânc, încât nu l-ai mai fi recunoscut. Din gura lui ieşeau fulgere, pe care însă *le rostea*, personaje şi poezii pe care le ştia pe de rost, care-i aparţineau atât de mult, ca şi când i-ar fi fost înnăscute. Nu putea sta o clipă liniştit, cu excepţia cazurilor când devenea un personaj lent, greoi şi astfel l-am văzut pentru prima dată în unchiul Ieroşka din „Cazacii” de Tolstoi. Atunci capul său devenea perfect rotund, era masiv şi butucănos. Ştia să se joace cu un barbişon, până-ţi dădea iluzia că-l are, aş fi putut jura că-şi pusese barbă (şi mai târziu, când susţinea că nu avusese nimic, nici vorbă să

aibă un barbişon în buzunar, nu l-am crezut). Dintre toate personajele lui Tolstoi, acest cazac mi-a rămas cel mai viu în amintire deoarece a fost interpretat de *el*. Era într-adevăr o minune să vezi cum micul, plăpându-l Ludwig Hardt devenea un cazac mare, greu, impunător – fără să fi părăsit scaunul şi masa, fără să se fi ridicat brusc nici măcar o singură dată pentru a-şi desăvârşi metamorfozarea prin mişcări corespunzătoare. Bucata citită era destul de lungă, dar părea că devine tot mai scurtă, îţi era teamă că s-ar putea termina. Au urmat apoi câteva povestiri populare, în special „De cât pământ are nevoie omul?" şi ele m-au impresionat atât de mult, încât mi-am format convingerea că aceste povestiri populare ar constitui esenţa, specificul şi supremul în creaţia lui Tolstoi. Indiferent ce opere ale lui Tolstoi mi-ar fi căzut mai târziu în mână, ele îmi păreau mai lipsite de viaţă, deoarece nu auzeam vocea lui Ludwig Hardt. Pentru mine el l-a distrus în parte pe Tolstoi. Ieroşka din „Cazacii" interpretat de el mi-a rămas o figură familiară. De atunci, din 1928, am convingerea că-l cunosc bine, mai bine decât pe alţii care-mi erau prieteni apropiaţi.

Dar intervenţia sa în relaţia mea cu Tolstoi a mers şi mai departe. Când am recitit „Moartea lui Ivan Ilici", îndată după război, m-a emoţionat tot atât de puternic ca şi povestirile populare citite pe atunci, în 1928. Mă simţeam transpus în altă parte, la început am crezut că în acea cameră de spital, dar după aceea, spre marea mea mirare am devenit conştient că auzeam cuvintele povestirii prin vocea lui Ludwig Hardt. Mă regăseam în sala de teatru semiîntunecată unde recitase el, el nu mai era în viaţă, dar programul său se extinsese, iar „Moartea lui Ivan Ilici", intrase în categoria povestirilor populare pe care le auzisem pe atunci de la el.

Asta m-a impresionat cel mai mult la acel matineu, propagarea sa ulterioară, dar, pentru ca această relatare să fie cât mai plauzibilă, aş dori să adaug că în anii ce-au urmat am mai auzit multe recitaluri ale lui Ludwig Hardt. După ce ne împrieteniserăm, la Viena, venea adesea la noi acasă şi ne recita ore întregi, atât cât ne făcea plăcere să-l ascultăm. Scosese o carte cu programele sale şi din splendorile pe care le introdusese în ea de puţine am fost privaţi. I-am cunoscut vocea, tot registrul ei bogat şi discutam adesea despre metamorfoză, care mă preocupa tot mai mult. Primul impuls conştient în acest sens mi-l dăduse prin metamorfoza sa în bătrânul Ieroşka, la matineul berlinez. După război, când am aflat de moartea lui, am pus mâna pe „Moartea lui Ivan Ilici” şi cred că a fost un fel de missa funebră, atribuindu-i vocii sale ceea ce nu auzisem niciodată de la ea în timpul vieţii.

Dar să mă întorc la acea primă întâmplare, despre care n-am relatat încă totul. Lipseşte epilogul, al cărui victimă răbdătoare am devenit până la urmă. După matineu, recitatorul împreună cu o societate destul de mare a fost invitat în casa unui avocat berlinez, unde au fost trataţi din belşug şi s-au simţit atât de bine, încât cea mai mare parte a după-amiezii au petrecut-o acolo. Totul era aşa cum se cuvenea, nu numai mâncarea. Pe pereţi atârnau tablourile pictorilor despre care se vorbea, pe măsuţe erau întinse cele mai noi cărţi, în măsura în care, într-un fel sau altul, atrăseseră atenţia asupra lor. Nimic nu lipsea, îndată ce doreai ceva gazda se grăbea să-ţi vină cu zel în întâmpinare îţi băga sub nas ceea ce poftiseşi încât nu-ţi mai rămânea decât să bagi în gură. Erai scutit de orice efort, oameni cunoscuţi şedeau în jurul mesei mestecând sau râgâind. Dar, în ciuda tuturor strădaniilor gazdei, s-au purtat şi discuţii elevate sau provocatoare. Cel

mai bine se simţea Ludwig Hardt însuşi. El era singurul care întrecea gazda în mobilitate, era şi mai activ ca aceasta, sărea pe măsuţele joase declamând discursuri vestite, fie de Mirabeau, fie de Jean Paul. Nu era nici pe departe epuizat, putea să se mişte într-una şi – lucrul cel mai curios – îl interesau oamenii pe care nu-i cunoştea, pe care, în pauzele salturilor sale, îi antrena în discuţii. Nu se potolea până nu afla ce hram poartă cel cu care se întreţinea. Astfel a ajuns şi la mine şi, molipsit de expansivitatea sa, nu m-am jenat să las să mi se observe entuziasmul.

Mulţumi în felul său, povestind lucruri interesante despre originea lui. Era fiul unui crescător de cai din Frizia, iar în tinereţe s-a zbenguit mult pe cai. Mic şi uşor cum era, amintea de un jocheu, înţelegeam de ce trebuia să sară mereu şi i-am şi adus la cunoştinţă această convingere. Aproba fiecare propoziţie care-i era pe plac cu aleasă amabilitate. Prin bogăţia de idei, prin stranietatea sa amintea de E.T.A. Hoffmann. Era conştient de această legătură, dar ea nu excludea altele. Îi era imposibil să rostească ceva, indiferent despre cine era vorba, fără să *semene* cu autorul acestor cuvinte. Ruşinarea mea – căci despre ea urmează să vorbesc – a început cu unul din aceste salturi: trecu de la Hoffmann la Heine, iar creşterea treptată a agilităţii te făcea să te gândeşti imediat că Heine se numără printre cele mai importante personaje ale sale. Probabil că m-am bâlbâit puţin, făcând această constatare, procesul liberului schimb se încetini, el însă a înţeles rapid ce se întâmplase şi începu deodată să invoce tot ce fusese spus împotriva lui Heine, şi anume în cuvintele lui Karl Kraus, pe care eu le cunoşteam prea bine. Le rostea ca pe-un rol, cu convingere. Atunci am intervenit şi eu, completând cu unele citate din text, n-am

observat că mă ironiza. A durat cam mult, mi se părea că cineva mă supune unui examen din „Facla” şi abia atunci când s-a oprit brusc, trecând la alte teme ale „Faclei”, osanale aduse lui Claudius44, Nestroy45, Wedekind46, mi-a căzut vălul de pe ochi şi mi-am dat seama că mă făcusem de toată minunea. Am spus ca un fel de scuză: „Dumneavoastră aveţi altă părere despre Heine”. „De bună seamă!”, spuse el, şi acum urmă, era o palmă nemaipomenită pentru mine, un recital entuziast al câtorva poezii de Heine, care ţineau de repertoriul său cel mai intim.

Cred că prin asta mi-a zdruncinat pentru prima dată credinţa în Karl Kraus, căci se măsura cu el în propriul său domeniu, ca recitator, trecând examenul. A recitat „Şobolanii călători” şi „Ţesătorii silezieni” şi era o forţă şi o furie în el, cu nimic mai prejos decât la Karl Kraus. Era o imixtiune în oprelişti, iar instinctul meu era prea robust, în ciuda interdicţiilor, ameninţărilor şi blestemelor, ca să n-o accepte. Efectul a fost cu atât mai puternic cu cât cu puţin timp înainte enumerase tot ce fusese spus împotriva lui Heine: totul se fărâmiţa şi se risipea. Simţeam prăbuşirea în mine şi aveam de suportat consecinţele. Pentru că digurile pe care le ridicase Karl Kraus în mine fuseseră scutul meu împotriva Berlinului. Mă simţeam mai slab ca înainte şi deruta îmi crescuse. Fusesem asediat de inamic din două părţi concomitent. Dumnezeul meu şedea laolaltă cu Brecht, care a scris o poezie de reclamă pentru maşini, schimbând cu el cuvinte de laudă, iar Ludwig Hardt, cu care se înţelesese odată, cu care fusese prieten, mi-a croit definitiv drumul spre Heine.

INVITAŢIE ÎN GOL

Totul era la fel de *aproape* în Berlin, era permisă orice fel de înrâurire; nu-i era interzis nimănui să se

remarce, dacă nu-şi precupeţea niciun efort. Dar uşor nu era, zarva era mare şi în toiul gălăgiei şi al aglomeraţiei erai mereu conştient că existau aici lucruri demne de auzit şi de văzut. Totul era permis, interdicţiile, care nu lipseau niciunde, dar mai ales în Germania, aici se ofileau. Puteai veni dintr-o veche capitală, cum era Viena, aici te simţeai ca un provincial şi-ţi deschideai larg ochii, până te obişnuiai să-i ţii deschişi, în atmosferă plutea ceva violent şi caustic, care te incita şi te înviora. Te avântai în toate şi nu te dădeai în lături de la nimic. Execrabila învălmăşeală, care te frapa în desenele lui Grosz, nu era în fond exagerată, aici era naturală, o nouă natură devenită indispensabilă, cu care te obişnuiai. Orice încercare de a te izola avea ceva pervers şi era singurul lucru care mai era simţit ca pervers şi, dacă reuşeai, era pentru scurt timp, căci îţi pierdeai din nou astâmpărul şi te aruncai în viitoare.

Totul era *transparent*, nu exista niciun fel de intimitate şi dacă exista, ea era simulată şi concepută să întreacă o altă intimitate, şi nu să reziste prin ea însăşi. Latura animalică precum şi cea intelectuală, despuiate şi împinse la culme, se amestecau aici între ele într-un fel de curent alternativ. Dacă ţi se trezise propria animalitate înainte de a veni aici, trebuia să ţi-o intensifici în cel mai înalt grad, pentru a se afirma în faţa animalităţii celorlalţi şi, dacă nu erai foarte rezistent, te epuizai rapid. Dar cel care se lăsa condus ele intelect făcând unele concesii propriei animalităţi –, acela era copleşit de bogăţia oferită spiritului. Te izbea toată multilateralitatea şi opoziţia, toată brutalitatea, nu-ţi rămânea timp pentru a înţelege ceva, nu primeai altceva decât lovituri; înainte de vindecarea celor din ajun, ploua cu altele noi. Rătăcind prin Berlin te simţeai ca o bucată de carne fragedă dar tot nu te simţeai

destul de fraged în aşteptarea noilor lovituri.

Dar ce m-a impresionat cei mai mult, ceea ce a devenit hotărâtor pentru evoluţia vieţii mele ulterioare, a fost *inconciliabilitatea* factorilor care m-au influenţat. Fiecare individ care reprezenta ceva, şi erau mulţi, lovea prin propria personalitate în ceilalţi. Rămânea incert dacă aceştia îl înţelegeau, el se făcea ascultat, părea să nu-l deranjeze faptul că alţii se făceau ascultaţi în alt mod. Se impunea îndată după ce fusese auzit; şi acum trebuia să lovească mai departe pentru a nu fi alungat din atenţia opiniei publice. Poate că niciunul nu avea răgazul să se întrebe ce rezulta de aici. În felul acesta nu rezulta nici într-un caz o viaţă transparentă, dar nici nu se urmărise asta, rezultatul consta din cărţi, tablouri, piese de teatru, toate de-a valma.

Eram totdeauna însoţit, fie de Wieland, fie de Ibby, nu hoinăream niciodată singur prin Berlin – nu era felul cel mai bun de a cunoaşte un oraş dar, în cazul Berlinului de atunci, probabil cel mai adecvat. Se trăia în grupuri, în clici, poate că altfel ar fi fost insuportabil, având în vedere duritatea existenţei de aici. Auzeai de cele mai multe ori nume cunoscute: unul era aşteptat, altul venea. Ce *este* o perioadă de glorie? O perioadă cu multe nume mari, la intervale foarte scurte, astfel încât un nume să nu-l sufoce pe celălalt, deşi se combăteau reciproc. Dar important este contactul permanent, zilnic, loviturile pe care şi le îngăduie strălucirea, fără a se stinge. O lipsă de sensibilitate când e vorba de aceste lovituri, un fel de poftă după ele, o plăcere de a te lăsa în voia lor.

Numele *se frecau* unele de altele, asta şi intenţionau într-o osmoză enigmatică fiecare nume căuta să şterpelească cât mai mult din forţa de strălucire a celuilalt şi dispărea apoi cu repeziciune, pentru a găsi cât mai

degrabă un altul, cu care se petrecea la fel. Tatonarea sau denunţarea reciprocă a numelor avea ceva grăbit, dar şi arbitrar, frumuseţea consta în faptul că nu puteai şti niciodată cărui nume îi va veni rândul. Asta depindea de hazard şi, pentru că aici veneau nume de pretutindeni în căutarea norocului, totul părea să fie posibil.

Curiozitatea surprizelor, a lucrurilor neaşteptate sau îngrozitoare, te transpunea într-o uşoară stare de beţie. Pentru a suporta totul, pentru a nu fi derutaţi, o dată pentru totdeauna şi a nu se complace în această stare, cei care locuiau permanent aici s-au obişnuit să nu ia nimic prea în serios, mai ales numele. Primul la care am putut observa acest proces al cinismului numelor a fost unul pe care nu l-am văzut decât rareori. Mai întâi de toate s-a manifestat prin faptul că se exprima în mod agresiv faţă de toţi cei care se evidenţiau prin ceva. Asta putea apărea drept expresie a unui punct de vedere politic, în realitate era însă altceva, un fel de luptă pentru existenţă. Negând totul, lovind în toate direcţiile, erai tu însuţi cineva. Cine nu se pricepea să lovească în toate direcţiile, era pier duc şi n-avea decât să plece, acela nu era făcut pentru Berlin.

Foarte important era să fi văzut în permanenţă, timp de zile, săptămâni şi luni. Vizitele la Romanisches Café (şi, pe o treaptă superioară, cele de la Schlichter sau Schwanecke), care erau cu siguranţă şi o plăcere, nu însemnau doar atât. Ele izvorau şi din necesitatea unei afirmări personale, de la care nu făcea excepţie nimeni. Dacă doreai să nu fi uitat, trebuia să ieşi la vedere. Asta era valabil pentru orice rang şi orice pătură socială, chiar şi pentru paraziţii de cafenea care aici la Romanisches Café mergeau de la masă la masă şi primeau totdeauna câte ceva, atâta timp cât rămâneau credincioşi personajului pe care-l întruchipau şi nu tolerau nicio

schimbare.

Un fenomen esenţial al vieţii berlineze de pe atunci îl constituiau mecenaţii. Existau mulţi, stăteau peste tot şi-şi pândeau clientela. Unii se aflau în permanenţă aici, alţii veneau în vizită, mai erau şi din cei care pendulau adesea între Paris şi Berlin. Pe primul – un bărbat cu barbişon, faţă rotundă şi buze de om care ştia aprecia bucătăria fină, l-am cunoscut la Romanisches Café. Eu eram cu Ibby, toate locurile erau ocupate, la masa noastră s-a făcut un loc liber, domnul cu barbişon şi buze de gurmand se aşează lângă noi fiind foarte liniştit. Discutam iarăşi despre poeziile lui Ibby, tocmai îi fuseseră cerute altele noi, ea îmi recită câteva, ne sfătuiam pe care să le dea. Domnul ascultă şi râse în gura mare, ca şi când ne-ar fi înţeleg. Atunci arăta ca o listă de bucate cu tot felul de nume franţuzeşti. Plescăi de câteva ori, de parcă ar fi vrut să spună ceva, dar amuţi din nou. Poate că era în căutarea cuvintelor potrivite. În cele din urmă le găsi cu ajutorul unei cărţi de vizită pe care-o scoase brusc. Era fabricant de ţigări şi locuia la Paris, în apropiere de Bois de Boulogne: aici te poţi băga şi unde nu-ţi fierbe oala, poţi intra în vorbă cu fiecare muncitor. Chestiunea cu oala şi amestecul în bucătăria altuia urmă ameninţător şi brusc, noi ne-am cam speriat, după care, foarte manierat şi cordial, ne invită la masă. L-am refuzat, spunându-i că avem ceva important de discutat. El perseveră, spunând că şi el ar avea ceva important de discutat cu noi. A fost atât de insistent, încât ne-a făcut curioşi şi ne-am dus cu el la masă.

Ne conduse la un local scump, pe care nu-l cunoşteam, se lansă apoi în câteva banalităţi despre bucătăria franţuzească, aminti că se trage din Baden-Baden şi apoi mă întrebă cu modestie dacă-i poate oferi

tinerei poetese o pensie lunară de 200 mărci, e o nimica toată, dar pentru el o necesitate spirituală. Nu scoase niciun cuvânt despre poeziile pe care le ascultase. Îi era de ajuns că nu le înţelegea, în urmă cu o oră o văzuse pentru prima dată în viaţa sa pe Ibby. Era frumoasă, fără îndoială, iar când îşi recita poeziile şi maghiarogermana ei suna seducător. Dar mă îndoiesc că el avea simţ pentru aşa ceva. Când, la întrebarea mea mai mult respingătoare, ea se hotărî să accepte oferta, acesta îi sărută recunoscător mâna, dar asta fu tot ceea ce îşi permise. Şi când te gândeai că era un bărbat în floarea vârstei şi că nu se pricepea doar la listele de bucate. Aici însă îşi etala calitatea de mecena, despre asta voia să discute cu noi. Se ţinu de cuvânt şi, pentru că nu locuia la Berlin, n-a încercat niciodată să intre în sufletul lui Ibby.

Eu făceam deosebirea între mecenaţii gălăgioşi şi cei liniştiţi, acesta făcea parte din categoria celor silenţioşi. Intensitatea tonului depindea de posibilitatea sau imposibilitatea de a participa la discuţii: pentru asta trebuiau să posede jargonul cercului pe care-l subvenţionau. În societatea lui Grosz şi a celor de la editura Malik puteai vedea adesea un tânăr al cărui nume l-am uitat. Era bogat şi volubil şi pretindea să fie luat în serios. Participa la discuţii şi argumenta cu plăcere, poate că din unele înţelegea câte ceva, dar ce mi-a fost dat să aud pentru prima dată de la el a fost teoria paharului cu apă. Această teorie circula pe atunci în tot Berlinul, nu exista ceva mai banal, dar când vorbea de ea, lua într-adevăr un pahar în mână, îl ducea gol la gură, se prefăcea că-l golea şi-l punea dispreţuitor pe masă: „Iubire? – un pahar de apă golit, atât!” Avea o mustaţă blondă care se umfla puţin de mândrie: de fiecare dată când îşi etala teoria paharului cu apă i se zbârlea mustaţa. Acest tânăr

era un creditor în stil mare, e posibil să fi contribuit şi la finanţarea editurii Malik, în tot cazul era un protector al lui George Grosz.

Un alt mecena, cu adevărat liniştit, care nu intra în discuţii, deoarece se pricepea mult prea bine la propria-i meserie şi nu voia să spună prostii despre alţii, era un bărbat mai tânăr, cu numele Stark, care avea tangenţă cu becurile Osram. Era adesea prezent, asculta totul cu atenţie, nu spunea nimic şi se făcea uneori util, atunci când era cazul, dar fără să atragă atenţia şi totdeauna cu măsură. Într-o casă care-i aparţinea lui sau societăţii sale în centru era o locuinţă liberă, trei camere frumoase, cu aceeaşi orientare. I-a oferit-o lui Ibby pentru câteva luni, în continuare nu mai era liberă. Camerele, cu mochetă pe jos, erau complet goale. El i-a instalat un divan pentru dormit, în rest nimic, a lăsat-o pe ea să şi le aranjeze.

Ea avu nostima idee de a lăsa locuinţa goală, de-a nu-şi cumpăra nici o singură bucată de mobilă, de a invita oaspeţi în acest spaţiu gol. „Ei trebuie *să hotărască* mobilele”, adăugă ea, „îmi doresc musafiri inventivi”. În sprijinul talentului lor inventiv, în camera din mijloc păştea un măgăruş de porţelan pe covorul verde. Era nu mă gar foarte drăguţ, ea îl văzuse în vitrina unui magazin de antichităţi, intrase înăuntru şi se oferise să scrie o poezie despre el, dacă l-ar primi cadou. „Brecht o maşină, eu un măgar. Care-ţi place mai mult?” mă întrebă ea, ştiind exact cum va suna răspunsul meu la o asemenea întrebare. Posesoarea magazinului consimţise schimbul, erau şi asemenea persoane la Berlin, iar Ibby a rămas atât de mirată, încât a scris „cea mai bună poezie” a ei, care, însă, s-a pierdut.

Pentru inaugurarea locuinţei invită o societate mare, fiecare oaspete fu condus prima dată în faţa măgarului,

prezentat acestuia şi apoi invitat să ia loc unde-i place. În toată locuinţa nu era niciun scaun, stăteai în picioare sau stăteai pe vine. Băutura fusese procurată, şi pentru aşa ceva existau mecenaţi. Veniseră toţi, niciunul nu voia să-i scape panorama locuinţei goale, lucrul cel mai curios a fost că au şi rămas toţi şi niciunul n-a mai plecat. Ibby m-a rugat să fiu atent la George Grosz, se temea că, beat fiind, ar ataca-o şi, în această stare, ar spune toate lucrurile pe care nu voiam să le cred. Când a venit, era încântător, un dandy de cea mai nobilă speţă, venise cu cineva care era încărcat cu sticle pentru Ibby. „Păcat", spuse Ibby", că eu nu mă îndrăgostesc. Începutul e adorabil. Răbdare!"

N-a trebuit aşteptat prea mult, Grosz era beat deja la sosire, când a făcut pe distinsul. El şedea pe divan, Ibby pe podea, nu departe de el. Întinse braţele s-o cuprindă, ea se trase înapoi, astfel încât să n-o poată ajunge. Atunci izbucni şi nu mai putu fi oprit: „Dumneata nu laşi pe niciunul să se apropie! în felul acesta nu ne-alegem cu nimic! Ce-nseamnă asta?" Continuă în acest fel, iar apoi mult mai rău. Urmară apoi osanalele pentru „şunci": „Şunci şunci, plăcerea mea!" Asta mi-o spusese în prealabil, atunci când fusesem prima oară la el şi mă-ntorsesem entuziasmat cu mapa „Ecce Homo" pe care mi-o dăruise, plin de veneraţie pentru acuitatea ochiului său, pentru severitatea cu care biciuia viciile acestei societăţi berlineze. Iată-l acum, roşu ca focul, beat, într-o agitaţie necontrolabilă, deoarece Ibby îl refuzase de faţă cu toţi cei prezenţi, care nu se scandalizau de cele auzite, înjurând fără ruşine, şi, deodată, îmi apăru ca una din propriile sale figuri.

225

Eu n-am suportat, eram disperat, eram furios pe Ibby pentru că-l adusese în această situaţie ştiind prea bine ce

se va întâmpla. Voiam să plec, eram singurul oaspete care nu se simţea bine aici, m-am furişat afară dar n-am reuşit să scap, deoarece Ibby, care nu mă slăbise o clipă din ochi, se postase în faţa uşii, barându-mi drumul. Îi era teamă. Provocase totul pentru a-mi demonstra că el într-adevăr se purtavcu ea chiar aşa, cum îmi povestise. Dar ieşirea lui a fost atât de puternică şi a durat atât de mult, încât acum se temea de el. Ea, căreianu-i era niciodată teamă, care se salvase din nenumărate situaţii grele – îmi povestise despre toate, ştiam de ele – nu îndrăznea acum să rămână în locuinţa plină de lume, dacă nu rămâneam eu s-o păzesc. Acum o uram pentru că n-o puteam lăsa singură. Acum trebuia să rămân şi să privesc la unul din puţinii oameni din Berlin pe care-i admiram, care fusese mărinimos cu mine şi se purtase aşa cum mi-aş fi dorit întotdeauna să se poarte oamenii; acum trebuia să-l văd umilindu-se şi să fiu atent ca Ibbv să se ascundă de el şi să nu ajungă iar în braţele lui – mi-ar fi plăcut mai mult să fi plecat cu el, atât era de îngrozitor să-l auzi dezlănţuindu-se. Nimeni nu părea mirat de cele întâmplate, dar nici nu râdea nimeni, erau obişnuiţi cu astfel de scene, ele ţineau de viaţa cotidiană. Voiam să plec, să plec odată şi, pentru că nu puteam pleca din locuinţă, voiam să plec din Berlin.

FUGA

Era târziu în septembrie. La sfârşitul lui august fusesem cu Ibby la premiera „Operei de trei parale”. A fost o reprezentaţie rafinată, calculată la rece. Era cea mai exactă expresie a acestui Berlin. Oamenii *se* aclamau, erau ei înşişi şi le plăcea rolul. Mai întâi venea haleala, apoi morala, mai bine n-ar fi putut-o spune niciunul dintre ei, asta au interpretat-o literal. Acum li s-au spus lucrurilor pe nume, nici în sânul lui Avram nu s-ar fi putut simţi mai bine. Era garantată abolirea pedepsei: solul călare cu un

cal adevărat47. Auto

15 – Facla în ureche mulţumirea goală şi stridentă care se degaja din această reprezentaţie n-o poate crede decât cine a trăit-o.

Dacă misiunea satirei este să biciuiască oamenii pentru nedreptatea pe care o reprezintă şi o săvârşesc, pentru răutăţile lor, care devin animale ele pradă şi se perpetuează, aici, dimpotrivă, tot ce se ascunde de obicei cu pudoare, totul era glorificat, cel mai exact şi mai eficace era satirizată mila. Cu siguranţă că totul fusese preluat şi doar condimentat cu câteva grosolănii, însă tocmai aceste grosolănii dădeau nota de autentic. Nu era o operă, nu era nici ceea ce fusese iniţial, o zeflemisire a operei, era o operetă, singurul lucru nefalsificat la ea. În comparaţie cu forma dulceagă a operetei vieneze, în care oamenii găseau nestingheriţi tot ce-şi doreau, aici fusese transpusă o altă formă, forma berlineză, cu durităţi, ticăloşii şi justificări banale, pe care nu şi le doreau mai puţin, ci chiar mai mult decât acele dulcegării.

Însoţitoarea mea nu dăduse dovadă de receptivitate şi nu ei* mai puţin uitată decât mine de nebunia spectatorilor care au năvă lit în faţa rampei şi care, din entuziasm, ar fi făcut totul ţăndări. „Romantism banditesc”, spuse ea, „totul e fals”, şi, deşi îi eram recunoscător pentru asta, simţind şi folosind acelaşi cuvânt, „fals”, ne referam la lucruri diferite. Ea avu ideea, mai originală decât piesa, că fiecăruia i-ar fi plăcut să fie unul din acele personaje false de cerşetori, dar că era prea laş să apară ca atare. Ea vedea în asta forme reuşite de ipocrizie, sensibilităţi utilizabile pe care le păstrai în mână şi le reglai şi totul pus sub un supracontrol care-ţi lăsa plăcerea, dar îţi lua în schimb responsabilitatea. Eu vedeam totul mai simplu: că fiecare se recunoştea în

Mackie Messer33, iar acum, în sfârşit, se găsea declarat, aprobat oficial şi pentru asta admirat. Concepţiile noastre treceau una pe lângă alta, dar pentru că nu se atingeau, nici nu se deranjau reciproc, întărindu-ne în apărare.

În această seară m-am simţit cel mai aproape de Ibby. Nu se lăsa surprinsă de nimic. Masa furibundă a publicului nu exista pentru ea. Nu se simţea niciodată inclusă într-o masă. Părerile oficiale nici măcar nu le lua în considerare, de parcă nu le-ar fi auzit. Trecea intangibilă prin marea de afişe a Berlinului, nu se lipea de ea numele nici unui „articol”, dacă avea nevoie de ceva pentru uzul zilnic nu ştia cum se numeşte şi unde se găseşte de cumpărat, trebuind într-un mod aventuros să se informeze la magazin despre amândouă. Privea la o demonstraţie de o sută de mii de oameni, care trecea pe sub nasul ei, fără să se simtă nici atrasă, nici respinsă de ea, ceea ce spunea îndată după aceea nu se deosebea prin nimic de cuvintele spuse anterior. Privea cu atenţie şi prinsese mai multe amănunte decât oricare altul, dar nimic nu se încadra într-o direcţie, într-o voinţă, într-o necesitate. În acest Berlin cuprins de aprige lupte politice n-am auzit de la ea nici un singur cuvânt despre politică. Asta poate şi datorită faptului că nu putea repeta niciodată ce-au spus alţii. Ziare nu citea, nu citea nici reviste. Dacă o vedeam cu vreo revistă în mână ştiam: acolo i-a fost tipărită o poezie şi vrea să mi-o arate. Aşa şi era. Şi dacă o întrebam ce mai cuprindea numărul respectiv, dădea din cap şi habar nu avea. Adesea am simţit această dezinformare ca pe ceva neplăcut, acuzând-o de un egoism excesiv. Se comporta de parcă ar fi fost singură pe lume. Dar era pe nedrept, deoarece ea observa la oameni – şi anume la toate categoriile de oameni – mai multe decât oricine altcineva. Faptul că nu se lăsa înduioşată de niciun fel de masă era o enigmă pentru mine,

la premiera „Operei de trei parale” mi-a plăcut tocmai ce criticasem adesea la ea.

Văzusem la Berlin multe lucruri care m-au consternat şi derutat. Transformate, transpuse în alte locuri, pe care doar eu le recunosc, ele au intrat în ceea ce am scris mai târziu. Îmi repugnă să diminuez ceva ce există deja în felul său şi să-l reduc la cauza sa. De aceea am preferat să spicuiesc doar câteva întâmplări din aceste trei luni berlineze şi îndeosebi pe acelea care şi-au păstrat forma lor individuală, fără să dispară cu desăvârşire în labirintele secrete din care ar trebui mai întâi să le dezgrop şi să le îmbrac într-o haină nouă. Spre deosebire de mulţi alţii, dar mai ales de aceia care au căzut pradă unei psihologii limbute, eu nu sunt de părere că amintirile trebuie canonite, sâcâite şi şantajate sau expuse acţiunii bine calculate a mijloacelor de momeală, eu mă închin în faţa amintirilor, în faţa amintirilor fiecărui om. Vreau să le păstrez atât de intacte precum omul căruia îi aparţin, care există pentru libertatea sa şi nu-mi ascund aversiunea faţă de cei care-şi permit să le supună atâtor intervenţii chirurgicale, până seamănă cu amintirile tuturor. Pot face câte operaţii vor pe nas, buze, urechi, piele şi păr, pot implanta ochi de altă culoare, dacă e nevoie şi inimi străine, care bat cu un anişor mai mult, pot palpa, aranja, netezi, egala totul, dar de amintiri să nu se atingă.

După această profesiune de credinţă, vreau să vorbesc despre ceea ce îmi este clar în faţa ochilor şi să nu caut nici în continuare vreo urmă de explicaţie.

Când timpul era la numitorul său comun în „Opera de trei parale”, când desfătarea cu haleala înainte de morală recurgea la această parolă de pe buzele tuturor, la care puteau să consimtă toate forţele contestatare, începu să se organizeze rezistenţa mea. Până atunci, ispita de a rămâne

la Berlin mai degrabă crescuse. Te mişcai într-un haos, dar el părea incomensurabil. Zilnic se iveau lucruri noi şi loveau în cele vechi, care abia în urmă cu trei zile fuseseră şi de noi. Lucrurile înotau ca nişte cadavre în haos, în schimb oamenii deveneau lucruri. Acesta era noul obiectivism48. Cu greu s-ar fi găsit altă posibilitate după îndelungatele strigăte de disperare ale expresionismului. Oricum, indiferent dacă mai strigai sau dacă deveniseşi deja obiect, exista grija pentru un trai mai bun. Nou venitul care după câteva săptămâni nu lăsa să i se observe deruta, afişând un cap limpede, trecea ca utilizabil şi primea oferte bune, menite să-l momească pentru a rămâne în continuare. Toţi nou veniţii erau vizaţi, tocmai pentru că n-aveau să rămână multă vreme noi. Erau primiţi cu braţele deschise, în timp ce se căutau deja alţii noi, deoarece existenţa şi înflorirea acestei perioade, mari în felul, ei, depindea de continua împrospătare a noului. Nu erai încă nimic şi totuşi erai utilizat, te mişcai cu precădere printre aceia care fuseseră şi ei noi.

Ca băştinaşi erau simţiţi cei care aveau o profesie „cinstită”, drept cea mai cinstită trecea, nu numai în ochii mei, profesia di medic. Nici Doblin, nici Benn nu ţineau de figurile arhicunoscute. Munca lor îi sustrăgea de la rutina permanentei autoreprezentări-Pe amândoi i-am văzut atât de rar şi atât de fugitiv, încât n-aş avea ele spus nimic serios despre ei. Cu atât mai mult am remarcat felul în care se vorbea de ei. Brecht, care nu admitea pe nimeni, pomenea numele lui Doblin cu cel mai mare respect. De câteva ori, dar foarte rar, l-am văzut nesigur, atunci spunea: „Despre asta trebuie să vorbesc cu Doblin”, suna ca şi când acesta ar fi fost înţeleptul căruia îi cerea un sfat. Benn, care o simpatizase pe Ibby, era singurul care n-o molesta. O felicitare de Anul Nou, primită de la el, mi-a

dăruit-o mie. Îi ura de Anul Nou tot ce-şi putea dori o persoană tânără, frumoasă, enumerând în continuare. Nu era pe felicitare nimic la care Ibby să se fi gândit vreodată. El a judecat-o după cum arăta, bazându-se în cele scrise pe această impresie. De aceea felicitarea, care n-avea absolut nimic de-a face cu ea, dădea impresia c-ar veni din partea unui scriitor neconsumat, sigur pe simţurile sale.

Ca „nou" aş fi putut rămâne şi eu, iar în ceea ce priveşte progresul din afară, cu siguranţă că aş fi dus-o bine. Un soi de mărinimie era caracteristică acestei animaţii. Nu era nici prea uşor să spui nu, când erai încurajat cu atâta insistenţă cordială să rămâi. Mă aflam într-o postură nepoliticoasă, nu numai că aveam drum deschis spre oricine, dar prin povestirile lui Ibby eram informat despre oameni într-un mod la care alţii n-ar fi putut ajunge. Ea îi cunoştea în aspectele lor cele mai caraghioase, simţul ei de observaţie era necruţător, era însă şi precisă, nu mi-a relatat niciodată ceva fals sau aproximativ, ceea ce n-a văzut sau auzit personal nu exista pentru ea. Ea era *mult râvnitul* martor ocular, care avea mai mult de spus decât alţii, experienţa ei de bază constând în a se eschiva.

În săptămânile de după premieră, când impulsul de a mă salva din această situaţie începu să mi se contureze tot mai clar, mă cramponam de ea. Trebuia să plec înapoi la Viena pentru a-mi da examenele, în primăvară urmând să-mi dau apoi doctoratul. Totul fusese demult stabilit. După aceea, în vara anului următor, aş îi putut veni din nou la Berlin şi lua noi hotărâri, în funcţie de starea mea interioară. Nesentimentală cum era, îmi spuse: „Tu nu te vei lega niciodată. Tu nu te poţi lega. Asta-i la tine, ca la mine cu dragostea". Prin asta voia să spună că ea nu putea fi coruptă, sedusă sau forţată la nimic. Ea era de părere că

examenele ce le aveam în faţă erau bine ticluite. „Asta vor pricepe cei de acolo, artiştii ăştia! Să te chinui patru ani în laborator şi apoi să nu-ţi dai doctoratul, pentru ei e o nebunie. Nu!”

Cu poezii era bine aprovizionată, transpunându-i-le într-o formă germană, îi făcusem o rezervă serioasă din care putea trăi mai mult de un an. Fabricantul de ţigări, care ne ascultase în timp ce discutam poeziile, îi fixase o pensie lunară pe un an de zile, o primise deja de două ori, însoţită de o carte poştală politicoasă şi plină de respect.

Ea mi-a uşurat soarta, cum mă şi aşteptasem din partea ei. Chiar dacă nu eram îndrăgostiţi, nu ne sărutaserăm niciodată, cu toate acestea între noi se interpuneau în persoană toţi oamenii despre care discutaserăm, o pădure care creştea în continuare şi care nu se putea usca nici la ea, nici la mine. Nici ea, nici eu nu eram oamenii scrisorilor, îmi scria din când în când şi-i scriam şi eu, dar fără s-o vezi şi s-o auzi povestind, imaginea ei era una foarte palidă.

Apoi, la trei săptămâni după premieră, societatea veni în locuinţa cea goală, care-i şocase pe toţi, distrugând farmecul povestirilor ei.

Am început să mă ruşinez de lucrurile auzite de la ea despre alţi oameni. Mi-am dat seama că de multe ori provoca bărbaţii numai pentru a-mi povesti mie. Când, în sfârşit, am înţeles că prospeţimea, originalitatea şi exactitatea relatărilor ei erau legate de momirea bărbaţilor, aducându-i în starea de a se comporta atât de caraghios cum şi-o dorea pentru aceste povestiri – un dirijor al vocilor pe care nu mă puteam sătura ascultându-le – când, în cele din urmă, mi-am mărturisit că nu auzisem niciodată, literalmente nici o singură dată, ceva ce pleda *în favoarea* unui om, şi asta numai pe motivul că ar fi sunat

plictisitor, am simţit dintr-odată aversiune faţă de ea, schimbând tiradele ei ironice cu tăcerea lui Babei.

În timpul ultimelor două săptămâni petrecute la Berlin l-am văzut aproape zilnic. Când eram singuri, mă simţeam mai liber cu el, cred că şi lui îi convenea mai mult. Am învăţat de ia el că te poţi uita multă vreme la un om, fără să ştii ceva, că mult mai târziu se decide ce ştii despre acest om, şi anume abia atunci când l-ai pierdut din ochi; că, cu toate acestea, chiar fără să ştii ceva poţi reţine tot ce vezi sau auzi, că lucrurile zac în tine neatinse şi nealterate atâta timp cât nu abuzezi de ele, povestindu-le altora ca amuzament. Am mai învăţat ceva ce poate părea probabil şi mai important după ucenicia „Faclei” pe care o urmasem atâta timp, şi anume, cât erau de jalnice mania sentinţelor şi condamnarea ca scop în sine. Am aflat felul lui de a privi oamenii: îndelung, atât cât îi puteai avea în câmpul vizual, fără să exteriorizezi nicio boabă din cele văzute: încetineala, reţinerea, amuţirea, toate erau strâns legate de sensu! atribuit lucrurilor care se ofereau spre vedere, deoarece ellecăut. şi cu neobosită lăcomie, singura lui, dar şi singura mea lăcomie, numai că a mea era încă proaspătă şi nesigură de legitimitatea ei.

Poate că ne-am întâlnit printr-un cuvânt, nerostit niciodată între noi, care-mi vine mereu în minte acum când mă gândesc la el. Este cuvântul *a învăţa*. Era pătruns, la fel ca şi mine, de demnitatea învăţăturii. Prin învăţătura timpurie, prin adâncul respect faţă de ea se trezise şi spiritul său, la fel ca al meu. Dar întreaga sa învăţătură se îndreptase spre oameni, el n-avea nevoie de niciun pretext, nici de cel al lărgirii unui domeniu de ştiinţă, nici de cel al unei utilităţi, al unui scop, al unui plan pentru a studia oamenii. Şi eu m-am îndreptat în această perioadă în mod serios spre oameni şi de atunci mi-am petrecut cea mai

mare parte a vieţii cu descifrarea lor. Pe atunci trebuia să-mi mai spun că totul se petrecea de dragul uneia sau alteia dintre ideile pe care le urmăream. Dar chiar dacă toate celelalte pretexte s-ar fi spulberat, îmi rămânea cel al *aşteptării*, doream ca oamenii, precum şi eu însumi, să devină mai buni, iar pentru asta trebuia să-l cunosc pe fiecare în parte, cât mai exact posibil. Babei, cu experienţa lui nemaipomenită, chiar dacă era doar cu unsprezece ani mai mare decât mine, depăşise demult acest stadiu: dorinţa sa îndreptată spre îmbunătăţirea oamenilor nu servea drept pretext pentru cunoaşterea lor. Simţeam că această dorinţă era la fel de greu de saturat la amândoi, dar că ea nu l-a ademenit niciodată la o autoînşelare. Ceea ce afla el despre oameni era independent de faptul că-l bucura, că-l chinuia, că-l înfrângea: el trebuia să studieze oamenii.

Partea a cincea

FRUCTUL FOCULUI Viena 1929 – 1931

PAVILIONUL NEBUNILOR

În septembrie 1929, reîntors la Viena după o vizită la Berlin, începu pentru mine, în sfârşit, ceea ce numeam viaţa „necesară”, anume o viaţă determinată de propriile necesităţi interioare. Cu chimia se isprăvise, în iunie mi-am dat doctoratul, încheind astfel un studiu care-mi dăduse răgaz şi care, în rest, n-a însemnat nimic.

Problema asigurării existenţei era rezolvată: primisem comandă pentru a traduce două cărţi din engleza americană. Se fixase un termen pe care-l puteam respecta, lucrând patru, cinci ore pe zi. În perspectivă îmi fuseseră oferite şi alte traduceri. Munca fiind foarte bine plătită – locuiam foarte modest în Hagenberggasse – aveam în faţă doi sau trei ani liberi. Traducerea, pe care o luam în serios, ca pe o muncă din care îmi câştigam existenţa, mi se părea

uşoară; conţinutul acestor cărţi nu mă atingea decât la suprafaţă, mă surprindeam uneori că, în timp ce lucram, mă gândeam la cu totul alte lucruri, la lucrurile mele.

Căci, prin hotărârea de a mă desprinde de Berlin, îmi creasem, de fapt; liniştea exterioară, dar locul în care m-am întors nu era o idilă. Eram plin de întrebări şi himere, îndoieli, presimţiri rele, temeri de catastrofe, clar şi de o voinţă nemaipomenit de puternică de a mă descurca, de a separa lucrurile, de a le determina direcţia şi prin asta de a avea o privire de ansamblu asupra lor. Nimic din ceea ce văzusem în cele două şederi la Berlin nu putea fi dat la o parte. Totul îmi apărea zi şi noapte, fără nicio regulă, fără nicio legătură, ca o angoasă, în multiple forme, ca dracii lui Grunewald al cărui „Altar" atârna în mai multe secţiuni pe pereţii camerei mele. Reieşise că înregistrasem mai mult decât voiam să recunosc. Expresia la modă „a refula" părea să nu fie creată pentru mine. *Nimic* nu era dat la o parte, totul era prezent în permanenţă, concomitent şi atât de limpede, ca şi când ar putea fi atins cu mâinile. Ceea ce-mi scoteau la iveală unele valuri şi ceea ce altele îmi îndepărtau privirii depindea de o anumită maree asupra căreia nu aveam nicio putere. Simţeai tot timpul nemărginirea şi plenitudinea acestei mări care forfotea de fiinţe bizare pe care le *recunoşteai*. Înspăimântător era faptul că totul avea o înfăţişare proprie şi aveai impresia că te priveşte, că deschide gura, că spune sau vrea să spună ceva. Distorsiunile care te încolţeau erau calculate, aveau anume intenţii, te prindeau în chinurile lor, *profitau* de tine şi simţeai nevoia de a le recunoaşte adevărul. Dar abia câştigai puţin teren că aceste himere erau îndepărtate de altele cu pretenţii şi mai mari. Totul se continua şi se repeta, nimic nu zăbovea îndeajuns pentru a putea fi exprimat şi rezolvat. În zadar întindeai braţele, se

strânseseră mult prea multe lucruri, nu le puteai birui, te simţeai pierdut printre ele.

Dar n-ar fi fost nicio nenorocire că nimic din săptămânile berlineze nu se pierduse, se păstrase totul. S-ar fi putut nota şi ar fi ieşit un raport colorat şi poate chiar interesant. El s-a păstrat atâta timp încât s-ar putea scrie şi azi. Însă un astfel de raport n-ar fi surprins esenţialul niciodată: ameninţarea cu care era încărcat şi direcţiile contradictorii spre care tindea. Căci acel om unitar care-i concepuse, în care, aparent, era cuprins totul, era o fantomă. Ceea ce a păstrat se schimbase, deoarece el stocase totul numai pentru sine. Tendinţa propriu-zisă a lucrurilor era una *centrifugală* –, porneau în direcţii diferite spre a se despărţi cu cea mai mare viteză unele de altele. Realitatea nu era în centru, de unde-ar fi putut ţine totul în frâu, nu mai existau decât realităţi răzleţe şi ele erau în exterior. Acestea erau foarte îndepărtate unele de altele, nu exista nicio legătură între ele, cine căuta să stabilească un echilibru era un falsificator. Undeva, foarte departe, în exterior, pe o orbită aproape la marginea lumii, se aflau noile realităţi ca nişte cristale dure spre care mă îndreptam eu. Ele puteau fi reglate spre interior şi îndreptate spre lumea noastră ca nişte reflectoare care s-o lumineze.

Reprezentau calea propriu-zisă a cunoaşterii; cu ele ai fi putut străpunge haosul în care pluteai. Existând suficiente reflectoare de felul acesta, fiind bine concepute, haosul s-ar putea despica. Nu trebuie renunţat la nimic, nu trebuie omis nimic, toate obişnuitele trucuri ale armonizării ar provoca greaţă. Cine s-ar mai crede în cea mai bună dintre luminile posibile, acela ar trebui să ţină pe mai departe ochii închişi găsindu-şi satisfacţii în splendori oarbe, acela nici n-ar avea nevoie să ştie ce ne aşteaptă.

Deoarece tot ce văzusem era posibil doar ca un tot *unitar*, trebuia să găsesc o formă de a-l reţine fără a-l diminua. O diminuare însemna să prezinţi oamenii şi modalităţile de comportament aşa cum îţi apăreau, fără a transmite în acelaşi timp ce se va întâmpla cu ei. Potenţialitatea lucrurilor care vibra şi ea ori de câte ori erai confruntat cu noul, care rămânea nepronunţată, deşi o simţeai la cel mai înalt grad, se pierdea cu desăvârşire tocmai în prezentările care treceau drept fidele. În realitate totul avea o direcţie şi totul prolifera, *expansiunea* era o trăsătură esenţială a oamenilor şi a lucrurilor care trebuiau disociate pentru a percepe ceva din ele. Într-un fel era ca şi cum ar trebui să-ţi croieşti drum printr-o pădure seculară, unde totul creşte învălmăşit, să desparţi fiecare plantă de cealaltă, fără a o vătăma sau distruge, s-o contempli cu curiozitate de unul singur şi s-o laşi să crească mai departe, fără s-o mai pierzi apoi din vedere.

Cu întoarcerea într-un mediu ale cărei caracteristici principale erau liniştea şi cumpătarea, tot ce adusesem cu mine, trăirile, te prindeau tot mai mult în cleşti. Oricât încercai să încetineşti ritmul sau să te limitezi, trăirile nu-ţi dădeau pace. Am încercat cu drumuri lungi în care nu erau prea multe lucruri să-mi atragă atenţia. Străbăteam lunga Auhofstrafie, de la Hacking până la Hietzing şi înapoi, silindu-mă să nu merg prea repede. Credeam că astfel mă obişnuiesc cu un alt ritm. Aici nu mă copleşea orice colţ de stradă, pe lângă casele joase, cu un etaj, mergeam ca pe-o stradă de mahala din secolul trecut. Începeam acest drum în tihnă, nu-mi propuneam nimic, nu mă gândeam la niciun local în care aş fi intrat chiar şi numai de dragul scrisului. Trebuia să fie un mers lin care să nu mă solicite, făcându-mă să întorc capul în toate

direcţiile, nu o epilepsie a privirii, nu un vacarm strident – îmi doream să fiu o fiinţă umblătoare, din preistorie, o creatură care nu fuge de nimic, nu se loveşte de nimic, nu ocoleşte nimic, nu se împiedică, nu împinge, nu se înghesuie, care nu trebuie să fie niciunde, care are timp pentru orice, care se fereşte în mod deosebit să aibă un ceas asupra ei. Dar cu cât era mai desăvârşit golul pe care mi-l pregătisem, cu cât am început mai liber şi mai spontan, cu atât mai imperios a urmat atacul prin surprindere: o lovitură în ochi, o piatră în cap, incontestabil, deoarece venea dintr-o pornire lăuntrică. Eram ţintuit locului de o nălucă din perioada de care voiam să scap, o figură pe care n-o cunoşteam. Tocmai se născuse şi, deşi ştiam de unde vine, era marcată prin stringenţa ei; deşi îmi acapara fără milă întreaga fiinţă era complet nouă pentru mine. N-o întâlnisem niciodată, m-a uimit până la spaimă, sărea pe mine, mi se ghemuia pe umeri, îşi punea picioarele încrucişate pe piept, mă dirija după bunul ei plac. Gâfâiam pe Auhofstrafte pe care o alesesem datorită caracterului ei inofensiv şi liniştit, obsedat ca pe vreme de bejenie, având pe umeri pericolul de care nu puteam scăpa. Eram înspăimântat şi, totuşi, conştient că se petrecea singurul lucru care mă putea salva din haosul ce-l adusesem cu mine.

Salvarea mi-a venit din faptul că această nălucă era bine conturată, se mişca permanent, strângea tot ce era dispersat iraţional, dându-i o înfăţişare trupească. Era un trup groaznic, dar pentru mine el trăia. Mă ameninţa intenţionat. Mi-am dat seama ce urmărea, spaima în faţa acestui trup n-a pierit definitiv niciodată din sufletul meu, dar trupul acesta îmi incita şi curiozitatea. De ce e în stare? unde ajunge? cât timp goneşte? are vreo finalitate? Recunoscând figura după primele contururi, relaţia se

schimbă şi acum nu mai e deloc sigur cine de cine e obsedat şi cine pe cine goneşte.

După ce, în starea în care mă aflam, alergasem o bucată de vreme în sus şi în jos, tot mai hăituit, repetând acelaşi drum, am sfârşit prin a mă aşeza în vreun local, la voia întâmplării. Aveam totdeauna la îndemână caietul şi creionul, începeam să consemnez; ce se întâmplase pe parcursul drumului, în timpul mersului, se transforma în cuvinte scrise.

Cum se poate descrie oare această stare de interminabile consemnări? La început n-a existat nicio legătură între ele. Erau o mie şi una de lucruri. O clasificare, ceva ce s-ar putea numi începutul unei ordini, se instală prin împărţirea pe personaje. Activitatea căreia mă dedicam cu predilecţie era o încercare furioasă de a face abstracţie de mine şi anume prin metamorfozare. Proiectam personaje care aveau propriul lor fel de a vedea, care nu mai puteau cutreiera lumea la întâmplare, ci simţeau şi gândeau doar pe anumite canale: unele din aceste personaje reveneau mai des, în timp ce altele dispăreau după primele apariţii. Am ezitat să le dau nume, deoarece nu erau, de fapt, nişte indivizi oarecare, cunoscuţi, fiecare personaj fusese inventat la solicitarea sa expresă, fapt care-l împingea tot mai departe de ceilalţi. Acest personaj trebuia să aibă o imagine perfect originală asupra lucrurilor, era stăpânul lumii sale, incomparabil cu altceva. Important era ca ţtotul să reziste până la sfârşit, aşa cum a fost proiectat iniţial. Severitatea cu care toate celelalte lucruri erau excluse din universul lor era, probabil, esenţialul. Era un mănunchi scos din învălmăşeală, pe care-l voiam pur şi veşnic. El trebuia să ţi se întipărească în minte ca imaginea lui Don Quijote. Trebuia să gândească şi să spună lucruri pe care nimeni

nu le-ar fi putut gândi sau exprima prin cuvinte. Trebuia să i i exprimat atât de bine un anumit aspect al lumii, încât lumea să pară mai săracă, dar şi mai ipocrită fără el.

Unul din aceste personaje era omul adevărului, care a gustat din plin fericirea şi nefericirea adevărului, însă aici era vorba de un anumit fel de adevăr: acela al concordanţei cu sine însuşi. După ce câteva din aceste personaje, nu multe, au dispărut din vedere, au mai rămas în viaţă opt, ele m-au captivat timp de un an, ţinându-mă în permanentă tensiune. Fiecare din aceste personaje a fost. notat cu o majusculă, era iniţială menirii sau calităţii lui predominante45. Pe W., *omul adevărului*, l-am amintit deja. Ph. era *visătorul*: el voia să plece de pe pământ în spaţiul cosmic, toate gândurile îi erau îndreptate spre studiul posibilităţilor de a se desprinde odată de pământ, pofta lui nebună de descoperiri era impregnată de aversiunea faţă de ceea ce putea vedea în jurul său. Pofta sa de nou şi nemaiauzit se alimenta din greaţa pentru „cele *de aici*”. Exista R., un *fanatic* religios, S., *colecţionarul*. Exista *risipitorul* şi *duşmanul morţii*> prin care mă refeream într-adevăr la duşmanul morţii. Mai era Sch., *actoruly* care nu putea trăi decât în metamorfozări rapide, şi B., *omul cărţilor*.

Îndată ce apăreau asemenea iniţiale sus pe pagină, mă simţeam eşalonat şi-i dădeam drumul furios în această unică direcţie. Cantitatea infinită de lucruri de care eram preocupat se sorta, se descompunea. Mă interesau – am folosit deja cuvântul – cristalele care trebuiau să se desprindă din învălmăşeala aceasta haotică. Nu o scosesem la capăt cu nimic, cu absolut nimic din ceea ce, după întoarcerea mea de la Berlin, mă umplea de groază şi de presimţiri înfiorătoare. Ce putea ieşi de aici dacă nu un incendiu îngrozitor? Simţeam neîndurarea acestei vieţi: că

lucrurile treceau unul pe lângă altul, fără a se confrunta cu adevărat. Strigător la cer era nu faptul că oamenii nu se înţelegeau unii pe alţii, ci că nu *voiau* acest lucru.

Am încercat să mă ajut înmănunchind câteva trăsături particulare atribuite oamenilor, din care a rezultat apoi un început de perspectivă în masa trăirilor. Scriam când la una, când la alta din figuri, fără reguli precise, în funcţie de imboldul ce mă cuprindea, uneori scriam şi la două prototipuri diferite în aceeaşi zi, respectându-le însă strict limitele, pe care nu le depăşeam niciodată.

Caracterul linear al personajelor, limitarea la ele însele, impulsul care le mâna *într-o* direcţie – rachete vii pentru un singur om – reacţiile lor necontenite la schimbarea mediului, limbajul de care se foloseau într-un mod inconfundabil, inteligibil în fond, dar aşa cum nu mai vorbea nimeni – încât ele constau strict din delimitări şi în cadrul acestor delimitări din gânduri îndrăzneţe, surprinzătoare, exprimate tocmai în acest limbaj, nimic din ceea ce pot spune în general despre ele nu poate da o imagine convingătoare asupra lor. Am umplut un an întreg cu schiţe despre aceste opt personaje, a fost anul cel mai bogat, cel mai destrăbălat din viaţa mea. Mi se părea că m-aş fi ocupat cu o „Comédie Humaine" şi, deoarece personajele erau confruntate şi delimitate la maximum, am numit-o o „comédie Humaine a nebunilor".

Când scriam acasă (nu scriam numai pe drum), aveam în faţă Steinhof-ul şi pavilioanele nebunilor. Mă gândeam la cei internaţi acolo şi-i puneam în legătură cu personajele mele. Zidul din jurul Steinhof-ului deveni şi zidul propriilor mele investigaţii. Am ales pavilionul pe care-l vedeam cel mai clar, închipuindu-mi acolo un salon în care personajele mele s-ar regăsi în cele din urmă. Nici

unuia dintre ele nu i-a fost hărăzită moartea ca sfârşit. În anul acestor schiţe a crescut respectul meu faţă de cei ce se îndepărtaseră atât de mult de ceilalţi, încât erau socotiţi drept nebuni şi nu m-a lăsat inima să-mi omor niciun personaj. Încă nu ajunsese niciunul până acolo, încât să-i pot prevedea sfârşitul. Dar moartea ca sfârşit am exclus-o de la bun început şi-i vedeam împreună în salonul pavilionului pe care-l destinasem lor. Experienţa lor, resimţită de mine ca preţioasă şi unică, trebuia păstrată acolo. Îmi trecea prin minte că în ceasul din urmă şi-ar putea vorbi unii altora. Datorită izolării, cuvintele ce şi le-ar spune reciproc ar avea un *sens* nemaipomenit prin ciudăţenia lor. Mi se părea umilitor pentru ei să se gândească la vindecare. Niciunul n-ar trebui să se întoarcă la insignifianţa vreunei vieţi cotidiene. Adaptarea la viaţa noastră ar echivala cu o destrămare, o restrângere a lor, îi preţuiam prea mult în unicitatea experienţelor trăite de ei pentru a-i putea aduce în această ipostază. Dar de o inepuizabilă valoare mi se păreau reacţiile lor reciproce. Dacă posesorii acestor limbi singulare ar găsi ceva ce şi-ar putea comunica unul altuia, ceva plin de semnificaţie atunci ne-ar rămâne şi nouă, oamenilor obişnuiţi, cărora ne lipseşte demnitatea stării de nebunie, o speranţă.

Acesta era aspectul utopic al încercării mele şi, deşi în oraşul Steinhof îl aveam de fapt la propriu şi în permanenţă în faţa ochilor, din punct de vedere temporal el rămânea la mare distanţă. Personajele erau încă în devenire, iar soarta lor era atât de variată, încât mai era posibil totul, orice întorsătură. Dar am exclus sfârşitul lor irevocabil, şi parcă i-aş fi dat celei mai marcante dintre aceste figuri, *duşmanului morţii*, putere asupra existenţei celorlalţi. Indiferent ce soartă le-ar aştepta, ele se vor păstra pe sine. De la fereastra mea m-aş uita vizavi, în

pavilion, de unde, când una, când alta din aceste figuri s-ar arăta la ferestrele cu gratii şi, vrând să-mi spună ceva, mi-ar face un semn.

ÎMBLÂNZIREA

Frecventam o cafenea mică, jos, în Hacking, în imediata apropiere a trecerii peste râul Viena, unde era deschis până târziu. Într-o noapte, mi-a sărit în ochi un tânăr care era aici cu un grup ce părea că nu i se potriveşte prea bine. Era un bărbat înalt, distins, cu ochi de culoare foarte deschisă. Îl plăcea să bea şi să se confeseze, la masa lui era o atmosferă cam exaltată, cu accese spontane şi înjurături care însă nu-l atingeau. După o fotografie am recunoscut în persoana lui pe Albert Seel, un autor care scria pentru o editură berlineză; fusese prizonier de război în Rusia şi a scris o carte pe care n-o citisem, îmi rămăsese în minte doar titlul, în el apărea cuvântul „Siberia”. Stăteam la masa alăturată şi l-am întrebat fără jenă, peste masă, dacă este Albert Seel, ceea ce mi-a confirmat, păstrându-şi în continuare distincţia, dar fiind puţin încurcat. M-a invitat la masa lui şi mi-a prezentat prietenii. Nu-mi pot aminti decât numele Mandi şi Poldi, celelalte le-am uitat. M-am prezentat ca student, deşi nu mai eram, şi ca traducător, declanşând hohote de râs printre companionii lui Seel.

M-au examinat într-un mod pe care nu-l mai simţisem niciodată, de parcă ar fi intenţionat să facă o mare afacere cu mine şi m-ar fi examinat dacă într-adevăr corespund. Intelectuali nu erau, foloseau un limbaj arţăgos, primitiv şi grosolan, justificându-se cu fiecare propoziţie ca şi când i-aş fi criticat. Nu-i cunoşteam deloc, habar n-aveam cine erau, faptul că printre ei se afla un autor, nici pe departe unul vestit, îmi insufla încredere; de câteva luni, de când mă întorsesem la Viena, nu mai întâlnisem niciun autor. Nu

simţeam teamă sau neîncredere în prezenţa lor, dar le-am observat nesiguranţa în faţa mea, fiind mirat de accentul pus pe forţa lor corporală. Seel consuma zdravăn din vinul pe care-l avea în faţă şi în curând n-a mai reacţionat la încercările mele de a închega o conversaţie literară.

„Toate la timpul lor”, spuse el, alungându-mi întrebările ca pe nişte muşte chinuitoare. „Când sunt cu prietenii, vreau să mă distrez”. Poate că dintr-un fel de tact evita o discuţie literară pe care prietenii lui n-ar fi fost în stare s-o urmărească. Apoi m-am mulţumit să-i ascult pe ceilalţi, înţelegând repede că era vorba de „fapte eroice”, al căror caracter mai adânc mi-a rămas obscur. Îndeosebi Poldi, cel mai înalt şi mai puternic dintre toţi, demonstra cu plăcere cum îl trântise pe unul sau altul cu mâna sa nemaipomenită. Niciunul nu se putea măsura cu el. Mandi, cel mai mic, avea o faţă de maimuţă, părea grozav de mobil şi flexibil, povestind foarte plastic cum reuşise de curând să asmuţă câinii de la o vilă. Eu nu ştiam de ce trebuia să asmuţă aceşti câini, ascultându-l ca un prunc nevinovat, când aşa, deodată din senin Poldi îmi trânti un pumn în piept cu laba lui, întrebându-mă dacă nu cumva cunosc vila în care au vrut să intre – era, cum a reieşit, vila contesei, a „iepei de soi” de la lăptărie. M-am amuzat, tratând problema ca şi când ar fi vorba de o încercare de spargere. După părerea mea n-au ales ce trebuia, căci ce-ai putea găsi la „conţi”. Primii un al doilea pumn în piept, şi mai puternic, după care Poldi spuse ameninţător şi ironic: oare ce-mi închipui eu, la asemenea oameni n-ar intra, cu siguranţă! mai ales că în Hacking îi cunoaşte toată lumea, nu-s chiar atât de proşti, lui Mandi îi merge gura”.

Am observat că prin gluma mea spusesem ceva nepotrivit, fără a înţelege cauza reacţiei duşmănoase a lui

Poldi, şi am tăcut din gură. Discuţia continuă înteţindu-se. Această masă, la care în afară de mine nu şedeau mai mult de cinci sau şase oameni, era cea mai animată din tot localul, în rest domnea mai degrabă liniştea şi izolarea: câţiva pensionari bătrâni, nişte perechi de îndrăgostiţi, nu era niciun grup mai mare. Dar, de data asta, aveam impresia că era foarte multă linişte, de parcă n-ar îndrăzni nimeni să concureze la gălăgie cu masa noastră. Domnul Bieber, proprietarul cofetăriei, pe care-l puteam vedea bine de pe locul meu, stătea după tejghea şi părea iritat. Altă dată îşi găsea în permanenţă câte ceva de lucru, dar azi se ţinea neclintit de drept şi se uita fix la mine, la un moment dat am avut chiar impresia că mi-a făcut discret un semn, dar nu eram sigur. La noi tonul devenea tot mai ameninţător. Poldi şi Mandi începură să se certe şi se înjurau, folosind expresii care chiar şi aici mi-au reţinut atenţia prin obscenitatea lor. Seel, remarcându-se în continuare prin distincţie, încercă să medieze, arătând spre mine, ca şi când asistând la această ceartă mi-aş putea face o părere proastă despre grup. Ca urmare a intervenţiei lui, cei doi au încetat cearta, năpustindu-se în schimb asupra mea şi aruncându-mi priviri duşmănoase. Seel spuse c-ar fi timpul de plecare, deoarece localul se închide. Prietenii lui nu se ridicară, dar m-am ridicat eu şi, de fapt, asta îi fusese intenţia, să mă apere de companionii lui din ce în ce mai turbaţi. M-am ridicat deci, am salutat, ceva din mirarea mea în legătură cu acest nou soi de oameni s-a transformat, probabil, la despărţire în cordialitate, deoarece Poldi spuse: „Noi suntem în permanenţă aci”. Mandi, care părea mult mai perfid, adăugă: „Haidaţ numa! Am avea nevoie de-un student!”

M-am dus la tejghea să plătesc şi domnul Bieber mă întâmpină cu o voce stinsă, ca scoasă din mormânt, atât de

posomorât nu-l mai văzusem niciodată, şi nici vorbind în şoaptă. „Pentru Dumnezeu, domnu’ doctor, fiţ atent că ăştia, îs foarte periculoşi. Nu mai mergeţ la masa lor!” Se temea că auzindu-i avertismentul, cei de vizavi ar putea deveni sceptici şi de aceea rânjea vizibil în timp ce-mi şop ea. Adaptându-mă tonului lui, i-am răspuns: „Dar unu-i scriitor, e mosc o carte de-a lui”. A rămas perplex când a auzit. „Ala nu-i scriitor”, spuse el, „vine mereu cu ăştia şi-i ajută”. Îi tremura vocea, se temea cu adevărat pentru mine, dar şi pentru el, deoarece cum a reieşit în dimineaţa următoare, când am fost singur în local şi am discutat mai pe-ndelete, noile mele cunoştinţe erau o bandă de borfaşi rău famată. Fiecare din ei fusese de mai multe ori închis. Mandi, care se putea căţăra ca o pisică, fusese de curând eliberat; la început fusese închis împreună cu Poldi, apoi fuseseră separaţi. Toţi erau de prin partea locului, domnul Bieber ar fi vrut să le interzică frecventarea localului, dar era prea riscant. Când l-am întrebat ce mi-ar putea oare face, nu sunt casă şi de luat de la mine n-ar avea decât cărţi, se uită la mine ca la un nebun: „O, nu-nţălegeţ, domnu’ doctor, vreau să vă tragă de limbă şi să afle de la dumneavoastră unde există ceva de luat. Doar nu v-aţ scăpat cu ceva?” „De unde să ştiu eu unde există ceva de luat. Doar nu cunosc pe nimeni aici”. „Dar de locuit, locuiţ sus, unde-s vilele, în Hagenberggasse. Fiţ numa atent. Data viitoare merge unul din ei cu dumneavoastră sus, până la uşa locuinţei şi vă întreabă despre fiecare casă. Cine locuieşte oare aici? Şi cine acolo? Nu spuneţ nimic, domnu’ doctor, pentru Dumnezeu, nu spuneţ nimic, altfel e vina dumneavoastră dacă se întâmplă ceva!”

Tot nu l-am crezut în întregime şi, revenind într-o seară la local, m-am aşezat lângă o altă cunoştinţă, un pictor bătrân, făcându-mă că nici nu observ „banda de

gangsteri” care stătea destul de departe, în celălalt colţ. De data asta veniseră fără Seel, lipsea şi Mandi, numai Poldi mi-a sărit în ochi, ridicând braţul şi arătând spre ceva. Dar cu siguranţă se întâmplase ceva, nu se auzea nicio gălăgie, atmosfera era potolită iar dreptatea părea să fie de partea mea în ciuda cobelilor domnului Bieber, nimeni nu mă băga în seamă, nu m-au salutat, nu m-au chemat la masa lor. Aducându-mi cafeaua, domnul Bieber îmi zise: „Nu rămâneţ az până la ora închiderii, domnu’ doctor, plecat az mai devreme”. Suna de parcă ar fi ştiut că-mi propusesem ceva pentru noaptea aceea. M-a deranjat puţin faptul că mă supraveghea, dar, ca să am linişte, am şi plecat îndată.

Mă îndepărtasem doar cu câţiva paşi de cafenea, când am simţit mâna puternică pe umăr: „Merjem în aceeaşi direcţie”, spuse Poldi, venise repede după mine. „Şi dumneata locuieşti sus?” „Nu, dar trebuie să merg până acolo”. N-a dat alte explicaţii în legătură cu acest „trebuie” şi nu-mi făcea plăcere să merg alături de el pe drumul întunecos, singurul care ducea la Hagenberggasse. Dar nu m-am trădat cu nimic, întrebând doar: „Seel n-a fost azi aici! Nici Mandi?” Dar cu asta făcusem o ispravă. Urmă o canonadă de injurii la adresa lui Mandi şi o avalanşă de poveşti despre acest „om de folos public” (aşa-l numea, se referea la faptul că era omul interesului) se revărsă asupra mea. Să nu-l mai vadă în ochi niciodată, nu s-au înţeles nicicând, atunci îl preferă pe Seel, deşi nici cu ăsta nu-i în clar. Ce carte era cea scrisă de el? Despre prizonieratul de război, spusei eu, despre oameni pe care i-a cunoscut ca prizonier de război în Siberia. „Siberia?”, zise el râzând ironic şi bătându-mă pe umăr. „Ala n-a fost niciodată în Siberia, închis a fost, dar nu în Siberia”. Da, dar asta a fost înainte, când era mai tânăr. „Ca băiat mic,

aşa credeţ?” într-un cuvânt, nu voia să priceapă că Seel nu fusese închis ca şi criminal, ci ca prizonier de război, explicându-mi că Seel minte tot timpul. Ei nu cred nimic din ce le spune. Simte nevoia să inventeze mereu, dar că ar exista o carte de-a lui, despre aşa ceva nu le-a vorbit niciodată. S-a ferit cu bună ştiinţă s-o facă, pentru că în felul acesta l-ar fi prins cu noi minciuni. Ce părere am eu despre un om care trebuie să mintă mereu? El n-ar putea face asta, el spune mereu adevărul.

După profeţia domnului Bieber, aşteptam de-acum să mă tragă de limbă vrând să afle câte toate despre vilele de care ne apropiam, dar era atât de preocupat de minciunile lui Seel şi de propria-i dragoste pentru adevăr, încât nu mă întrebă nimic. Spre norocul meu, deoarece, chiar dacă aş fi vrut, n-aş fi ştiut să-i spun nimic despre proprietarii de vile care-l interesau. Pe cei mai mulţi nu-i cunoşteam nici măcar după nume şi, dacă la nevoie mi-ar fi venit în minte vreo naivitate, i s-ar fi părut absurdă sau ar fi luat-o ca pe-o minciună de-a lui Seel.

Ajunsesem în Erzbischofgasse, Poldi încetase pentru un moment cu afirmaţiile sale solemne despre adevăr. Profitând de pauză, am arătat spre dreapta: „Îl cunoaşteţi pe Marek de vizavi din Erzbischofgasse 70, pe acela din cărucior, pe care-l plimbă maică-sa?” Am rămas mirat că nu-l cunoştea; pe tânărul Marek îl puteai vedea pretutindeni cu căruciorul său, dacă nu era cu maică-sa la plimbare, îl vedeai stând la soare în faţa casei. Indiferent dacă era singur sau nu, zăcea încontinuu, nu putea merge, nu-şi putea mişca nici braţele, nici picioarele, stătea cu capul înclinat şi ridicat puţin, alături pe o pernă era o carte deschisă şi odată, trecând pe acolo, văzusem cum îşi scotea limba din gură, întorcând cu ea. pagina cărţii. Asta n-o *crezusem*, deşi am văzut-o cu proprii-mi ochi, avea o

limbă lungă, ascuţită şi foarte roşie. De aceea mai trecusem încă o dată pe lângă el, aşa, ca din întâmplare, încet, în aşa fel încât să fi avut timp să memoreze o pagină întreagă şi într-adevăr, ajuns în apropierea lui, am văzut cum ţâşni limba şi întoarse foaia.

Deja de doi, trei ani, de când mă mutasem în Hagenberggasse, îl observasem pe acest tânăr pe care-l împingea maică-sa cu căruciorul, mă înclinasem politicos spre amândoi şi murmurasem „Bună ziua”, dar el nu mi-a răspuns niciodată. Presupuneam că-i vine tot atât de greu să vorbească precum îi venea să se mişte şi de aceea mă jenam să intru în vorbă. Avea o faţă prelungă, ten închis, păr bogat şi ochi mari, căprui, pe care-i îndrepta mereu asupra ta când veneai spre el şi pe care-i mai simţeai încă mult timp după ce treceai. Uneori stătea la soare fără să citească şi ţinea ochii închişi. Atunci era o plăcere să vezi cum, auzind un zgomot, şi-i deschidea. Părea deosebit de sensibil la paşi, pentru că şi atunci când moţăia „nu treceai niciodată pe lângă el fără să-şi deschidă ochii. Chiar dacă încercai să mergi încet ca să nu-l trezeşti, auzea totdeauna paşii pe pietriş şi nu pierdea ocazia de a-l privi lung pe trecător.

Ştiam că odată voi intra în vorbă cu el, dar aveam răbdare „sperând să mai locuiesc încă mult timp aici. La niciun om din acel ţinut nu mă gândeam mai mult decât la el. Întrebasem pe fiecare dacă ştia ceva despre el şi aflasem unele lucruri pe care aproape nu-mi venea să le cred. Se spunea că ar studia filosofia şi astfel se explică tomurile grele din preajma-i, de pe pernă, şi că ar fi atât de talentat, încât profesori de la Universitatea vieneză se deplasau special la Hacking pentru a-i ţine prelegeri particulare. Mi se părea curată absurditate până când, într-o după-amiază însorită, l-am văzut pe profesorul

Gomperz şezând lângă căruciorul lui – era un bărbat înalt, cu barbă, care semăna cu un cinic grec. Cursul său despre presocratici îl ascultasem cu puţin timp în urmă, felul său de a vorbi nu te înflăcăra în aceeaşi măsură ca obiectul, care, însă, merita să fie studiat. Când l-am văzut şezând realmente în faţa tânărului Marek şi vorbindu-i cu gesturi mari, stăpânite, m-am speriat atât de tare, încât am cotit ocolind, numai ca să nu ajungân apropierea lui şi să trebuiască să-l salut. De fapt acesta ar fi fost cel mai bun şi mai demn prilej pentru a-l cunoaşte pe paralitic.

241.

Acum era trecut de miezul nopţii, o noapte foarte întunecoasă, din capătul de sus al drumului întindeam braţul în direcţia casei sale şi-mi întrebam însoţitorul, bădăran, cu un cap mai mare decât mine, dacă-l cunoaşte pe paralitic. Poldi rămăsese mirat de direcţia în care arătam – la dreapta drumului. Pentru a se convinge că aceasta era direcţia la care mă referam, îşi întinse şi el, încet

16 – Facla în ureche cum îi era felul, laba în aceeaşi direcţie. „Aici nu-i nimica”, spuse el, „aici nu-i nicio casă”. Era, totuşi, una, una singură numărul 70, în tot cazul una joasă, numai cu parter, foarte ştearsă nu era o vilă; vilele însă, singurele care-l interesau pe Poldi şi de a căror existenţă ştia, se întindeau la stânga, sus pe deal, formând tocmai Hagenberggasse în care locuiam eu.

Voia să ştie ce-i cu paraliticul şi i-am vorbit despre el. I-am povestit tot ce reuşisem să aflu. Imediat ce-am început, mi-am dat seama că cei doi se asemănau foarte mult la faţă; faţa lui Marek, mult mai suptă, te ducea cu gândul la un ascet, cea a lui Poldi era buhăită – probabil devenisem conştient de asemănare pentru că, acum, în întuneric, nu vedeam prea bine. De la acea discuţie

nocturnă din cafenea, faţa lui Poldi mi se fixase bine în amintire, mă izbise tocmai prin ochii lui de culoare închisă, imploratori, aflaţi într-un asemenea contrast cu labele sale greoaie.

„Semănaţi amândoi”, adăugai eu, „dar numai la faţă. El e complet paralizat. Nu-şi poate mişca braţele şi picioarele. Dar nu cumva să crezi că e trist. E curajos. Nu i-ar veni nimănui să creadă. Nu se poate mişca, dar studiază. Profesorii vin special pentru el în Erzbischofgasse şi-i dau ore. Nu trebuie să plătească nimic pentru ele. Dar nici n-ar putea plăti nimic. N-are bani”. „Şi seamănă cu mine?”, întrebă el. „Da, aceiaşi ochi. Dacă vii odată să-l vezi ai impresia că te priveşti într-o oglindă”. Asta-i doar un infirm!”, spuse el, acum părea cam iritat, simţeam că începea să-l supere comparaţia. „Dar nu la cap. La cap e mai deştept decât noi toţi! Nu se poate deplasa niciunde şi studiază. Profesorii se deplasează la el acasă pentru a-i facilita studiul. Aşa ceva nu s-a mai pomenit. Deci, trebuie să aibă ceva în cap, altfel aceştia n-ar veni. Ştiţi ceva! Pentru el am cea mai mare stimă! Admiraţie am pentru el!” Era pentru prima dată când mă entuziasmam de Thomas Marek. Şi asta fără a-l cunoaşte în realitate. Mai târziu, când devenisem prietenul lui, n-aş fi putut vorbi cu mai mult entuziasm.

Ne oprirăm. De când arătasem în direcţia acelei case nu mai făcusem niciun pas. Poldi n-a înţeles decât treptat starea fizică a lui Thomas Marek. Întrebă de câteva ori dacă, într-adevăr nu se poate mişca. „Absolut deloc. Nu poate face niciun pas. Nu poate băga singur nicio bucăţică de pâine în gură. Nu poate duce niciun pahar la gură”. „Dar de băut, poate să bea? Şi de mestecat? Poate înghiţi, îşi poate înghiţi mâncarea?” „Da, da, asta poate. Poate şi privi! Ce crezi, e extraordinar de frumos când îşi deschide

ochii!” „Şi ăsta seamănă cu *mine*?”

— „Da, dar numai la faţă. El ar fi bucuros dacă ar avea labele dumitale! Ce crezi, cât s-ar bucura să însoţească pe cineva, aşa cum faci dumneata acum! Dar nu poate, n-a putut niciodată! Nici ca băiat mic n-a putut”. „Şi-ţi place de el, de-aşa un infirm!” Acum mă supără acest cuvânt, după tot ce-i spusesem n-ar mai fi avut voie să-i folosească. „Pentru mine nu-i un infirm”, spusei. „Pentru mine e minunat! Dacă nu-nţelegeţ îmi pare rău. Eu am crezut că-nţelegeţ”. M-a supărat aşa de tare, încât am uitat cu cine vorbeam şi m-am înfuriat. Am continuat cu osanalele, n-am încetat, nu puteam înceta. Când n-am mai ştiut ceva concret, am început să născocesc alte amănunte pe care, însă, le credeam într-atâta, încât mă asculta în continuare, întrerupându-mă din când în când cu una şi aceeaşi propoziţie: „Şi ăsta seamănă cu mine?” „La faţă, am spus, la faţă arată exact ca dumneata”.

Deja m-a luat gura pe dinainte şi am povestit în continuare. Se spune că de departe veneau femei la el în vizită, numai ca să-l vadă. „Stau în faţa căruciorului şi-l privesc. Mamă-sa le aduce câte-un scaun afară ca să se aşeze. Aş putea jura că-s îndrăgostite de el. Aşteaptă să fie privite. Nu le poate mângâia, nu poate face nimic cu ele. Dar de privit le poate, cu ochii”. Tot ce-am spus era adevărat, deşi inventasem totul pe loc, în acea noapte. Mai târziu, când m-am împrietenit cu Thomas Marek, am văzut cu proprii-mi ochi femei şi fete venind la el, şi ce n-am văzut mi-a povestit el.

16*

243

Dar în noaptea asta, însoţitorul meu şi cu mine n-am făcut împreună niciun pas mai departe. Devenise tot mai tăcut, n-a mai folosit nici o singură dată cuvântul „infirm”,

a uitat că voia să mă însoţească până la gratiile grădinii mele pentru a se informa în felul său. A uitat de vile. Se gândea la tânărul care-i semăna, clar care nu putea nici să stea în picioare, nici să meargă. I-am întins, mâna, dar abia după ce-mi epuizasem osanalele. Mi-a luat-o, era mai degrabă rezervat şi nu mi-a strivit-o, cum făcea de obicei. S-a: întors, mergând pe drum în jos, pe unde urcasem împreună. Pierdusem orice teamă faţă de el.

ÎNTREŢINĂTORUL FAMILIEI

Reţinerea mea faţă de Marek dispăruse după această noapte. Vorbisem atât de mult despre el, încât nu-l mai ocoleam. Prin osanalele aduse îmi devenise mai familiar. Nu pierdusem din vedere nici faptul că prin relatarea mea avântată îl îmblânzisem pe acest vlăjgan violent care după miezul nopţii bătuse împreună cu mine tot drumul acela îngust şi abrupt, până în Erzbischofgasse. De-atunci, interesul pentru el şi prietenii lui se stinsese. Nu-i mai băgăm în seamă când mergeam la cafenea, ne salutam de la distanţă şi nu le mai stârneam curiozitatea. Nu ştiu sub ce formă li s-a transmis comportamentul meu din noaptea aceea. Indiferent de impresia cu care au rămas, de la unul care se înhăita cu asemenea jerpeliţi nu se putea scoate nimic. Însă interesul lor iniţial nu s-a transformat în dispreţ sau ură, îmi dădea pace, atât de mult mă lăsau în pace, încât am simţit la ei un fel de simpatie tăcută, chiar dacă una fără ostentaţie, abia vizibilă, dar, oricum, suficientă pentru a trezi antipatia proprietarului cofetăriei.

Nu-i scăpase nici faptul că cel mai puternic şi mai îndărătnic dintre vlăjgani mă urmase şi voia să afle ce se întâmplase în noaptea aceea. Nimic, spusei eu, spre dezamăgirea lui „V-a însoţit doar până la poarta casei” şi suna aproape ca o ameninţare. „Nu, până în Erzbischofgasse”. „Şi apoi?” „După aceea s-a întors”. „Şi n-

a întrebat nimic?” „Absolut nimic”. „Dacă n-ai fi dumneata, domnu’ doctor, nu te-ar crede nime”. Era convins că-i ascund ceva şi chiar avea dreptate, pentru că nu amintisem cu niciun cuvânt obiectul propriu-zis al discuţiei; nu mi se părea de nasul proprietarului cofetăriei. Probabil că n-am vrut să aud de la el, tocmai de la el, observaţii dispreţuitoare despre oameni care nu pot nici sta în picioare, nici merge şi, în final, reprezintă doar o povară pentru cei ce suportă impozitele. „A mers aşa mut lângă dumneata? Asta nu-i prea stă în obicei”. „N-am spus că a fost mut, dar nu m-a tras de limbă. Nici n-aş fi ştiut nimic”. Poate că această ultimă propoziţie l-a făcut şi mai neîncrezător. Ce însemna asta, că nu ştiu nimic! Locuiam acolo de doi, trei ani, în acest timp auzi câte toate. Oricum, explicându-i că nu întrebase nimic şi deci nu manifestase intenţii criminale, eram de partea vlăjganilor.

Am observat că domnul Bieber era totdeauna atent când intram în cafenea. Când veniseră ei? Când am venit eu? Când nu veneau intenţionat pentru mine, deşi eram acolo? De ce n-au mai vorbit niciodată cu mine? De ce n-am mai vorbit niciodată cu ei? Aici s-a întâmplat ceva. Deoarece orice legătură oficială se întrerupsese, s-a gândit la una secretă şi, fiind atât de consecvent secretă, trebuia să însemne ceva. Era ferm convins că se afla pe urmele problemei şi aştepta momentul eclatant în care să iasă la iveală. Dimineaţa apăream foarte rar în local, dar odată, când mă aflam acolo la o oră matinală, a venit la mine, iute şi rotofei, şi spuse: „Vai, ce prost a ieşit!” „Ce-a ieşit prost?” „Păi asta trebuia să fi auzit! I-au prins pe toţi! mai întâi au fost lăsaţi în casă, apoi atraşi în cursă. Toţi patru se află deja la închisoare. Vor primi mulţi ani! Păi, recidivişti înrăiţi! Va ieşi prost. Îl caută şi pe Seel. Ala a dispărut, scriitorul!” Ultimul cuvânt îl pronunţase cu reală

ironie, care se referea fie la propria-mi persoană, văzându-mă adesea scriind, sau la afirmaţia mea că am cunoştinţă despre o carte scrisă de Seel. Observând că vestea m-a mâhnit, îşi încununa relatarea cu prevăzătoarele cuvinte: „Vedeţ, ce bine-i că v-am avertizat. Altfel aţi fi intrat acum în bucluc”.

Mi-l închipuiam pe însoţitorul meu din noaptea aceea, cu forţa sa de uriaş, într-o celulă strâmtă şi înţelegeam acum de ce relatarea mea despre paralitic îl mâhnise atât de mult, încât a uitat ce-şi propusese, întorcându-se fără să fi rezolvat ceva. Într-adevăr, nu mă spionase, nici măcar cu vreo propoziţie, nici nu ajunsese s-o facă, se prinsese în povestea mea ca într-o plasă strălucitoare pe care i-o trăsesem peste cap. Era vorba de cineva care semăna cu el, şi acela nu-şi putea mişca nici mâinile, nici picioarele, nici braţele, acela era şi mai năpăstuit decât era el într-o celulă.

Totul se petrecuse destul de repede, trecuseră doar câteva luni de la acea discuţie nocturnă până la celula în care se afla din nou \oinicul cu braţul puternic, fantezia mea fusese atât de drastic înviorată şi stimulată, încât de-acum era scadentă o întâlnire reală cu paraliticul. Nu-l mai ocoleam când vedeam că discută cu cineva; treceam pe lângă el salutând cu voce tare, fiind plăcut surprins şi bucuros atunci când i-am auzit pentru prima dată vocea răspunzându-mi la salut. Suna şoptit, ca şi când ar veni din adâncurile fiinţei, ea îi dădea salutului său culoare şi spaţiu, nu mi-a ieşit din urechi şi voiam s-o aud mereu. Spre norocul meu, în ziua următoare l-am zărit şezând acolo pe profesorul Gomperz. L-am recunoscut de departe după barba lungă şi după statura impozantă care şi din poziţie şezândă părea înaltă şi dreaptă. Nu ştiam dacă mă va recunoaşte, când am vorbit cu dânsul la curs fusesem

totdeauna printre foarte mulţi studenţi şi-l căutasem doar o singură dată, în treacăt, pentru o chestiune oarecare.

Imediat ce m-am apropiat, mă privi cu atenţie şi cu atâta mirare, încât oprindu-mă şi întinzându-i mâna nu mai trebuia să mă jenez. Dădu din cap, dar nu-mi întinse mâna, iar eu am roşit pentru lipsa mea de tact. Cum puteam întinde cuiva mâna în prezenţa paraliticului! Mi se adresă în felul său tacticos şi amabil, mă rugă să-i spun numele, care-i scapă, iar apoi, îndată ce-l află, mi-a făcut cunoştinţă cu Thomas Marek. „Tânărul meu prieten vă vede adesea trecând pe aici”, spuse el, „a ştiut că şi dumneata eşti student, are un simţ al oamenilor care nu-lînşală niciodată. De ce nu-l vizitezi când treci pe aici? Locuieşti doar în imediata lui apropiere”.

Astea toate i le comunicase deja Marek în timp ce mă apropiasem, îi atrăsesem deja atenţia, nu mai puţin însă decât mi-o atrăsese şi el mie, şi aflase unde locuiesc. Profesorul Gomperz mi-a mai explicat că Thomas Marek studiază filosofia ca specialitate de bază, o dată pe săptămână vine la el acasă pentru două ore. E atât de mulţumit de el, încât i-ar face plăcere să vină mai des, dar, din păcate, n-o scoate la capăt cu timpul, e destul de departe, are nevoie de o după-amiază, dar Thomas Marek *ar merita* să se deplaseze de două ori pe săptămână. Nu suna a linguşire, deşi, cu siguranţă, o spusese pentru încurajare, suna direct şi clar, cum te-ai fi aşteptat de la un filosof cinic. Paraliticul însă, cu pronunţia sa puternic aspirată, explică: „Încă nu ştiu nimic, dar voi şti mai mult”.

De aici încolo totul merse repede. Era pe la începutul lui mai, paraliticul stătea adesea la soare în faţa casei, l-am vizitat, maică-sa mi-a adus un scaun dinăuntru, ca să nu plec prea repede. Aşa că am rămas mult, pentru prima dată mai mult de o oră. Când am vrut să-mi iau rămas bun,

Thomas spuse: „Crezi că am obosit deja. Nu obosesc niciodată când pot purta o discuţie serioasă. Cu dumneata îmi place să discut. Mai rămâi!” M-am speriat de mâinile lui, pe car «înainte, trecând doar fugitiv, nu le observasem niciodată. Degetele erau înţepenite şi strâmbe, nu le putea mişca în voie; au ajuns la sârmaâm pletită a gardului, răsucindu-se în jurul ei, şi le-a fixat atât de puternic, încât nu le mai putea desprinde; ieşind din nou afară mamă-sa îi desprinse cu grijă fiecare deget de pe sârmă, operaţie deloc uşoară, şi-i împinse căruciorul ceva mai departe de gard, pentru ca să nu-şi poată prinde iar degetele. Între timp mă privea întrebătoare cu ochii ei adânci, de femeie îmbătrânită înainte de vreme, transmiţându-mi fără să rostească un cuvânt, doar din priviri, rugămintea de a fi atent să nu mai alunece căruciorul spre gard.

Thomas era veşnic într-o uşoară mişcare care se transmitea căruciorului. Mama îi turnă medicamentul în gură; după ce a plecat, Thomas îmi spuse că lua acest medicament de mai multe ori pe zi; fără el are convulsii atât de puternice, încât n-ar putea face nimic în tihnă, nici citi, nici vorbi, dar preparatul e bun, îl ia de mai mulţi ani. Are efect câteva ore. Nu se ştie, de fapt, care-i boala lui. E ceva absolut necunoscut. A fost internat adesea la clinica neurologică pentru o vreme mai îndelungată, acolo l-a consultat personal, profesorul Pappenheim, deoarece era un caz atât de interesant. Dar nici el nu s-a lămurit, spunea că este o boală unică, pentru care nu există încă un nume. Asta o repetă de câteva ori, era important pentru el că nimeni nu mai avea aceeaşi boală. Deoarece nu avea un nume, rămânea şi pentru el o taină şi nu trebuia să se ruşineze de ea. „Nu ajung niciodată s-o descopere”, spuse el, „în acest secol nu, poate mai târziu, dar atunci nu mă mai priveşte”.

Încă din copilărie avusese dificultăţi cu statul în picioare, însă membrele nu-i erau încă deformate, nu se putea observa nimic ia ele. Avea cam şase ani când au început deformările şi sclerozarea braţelor şi a picioarelor, iar de atunci starea lui s-a înrăutăţit mereu. N-a spus nimic despre perioada în care se instalaseră convulsiile, poate că nu mai ştia, şi s-a stabilit între noi o înţelegere tacită, încât n-am întrebat-o niciodată nimic pe maică-sa. Tot ce-am aflat despre el venea din propria-i gură şi prin asta era mai important decât clacă ar fi spus-o altcineva, pentru că forţa suflului său venit din adâncul fiinţei dădea cuvintelor o formă proprie de respiraţie. Când îi ieşeau din gură erau cuvinte in statu nascendi, se răspândeau ca aburul cald şi nu se rostogoleau ca la noi, oamenii obişnuiţi.

Încă de la prima noastră întâlnire mi-a vorbit de o operă filosofică pe care are de gând s-o scrie, fără să-mi spună care va fi obiectul acesteia. Deocamdată vrea să-şi termine studiile şi să-şi dea doctoratul, acest lucru e necesar, pentru ca mai târziu să i se ia opera în serios. Când îşi va fi realizat planurile nu doreşte să fie citit din milă, ci să fie apreciat după merit, ca oricare altul. Pe perna de lângă el se afla un volum al lui Kuno Fischer „Istoria filosofiei”.50 îşi propusese să citească fiecare propoziţie din această operă în zece volume şi ajunsese acum la volumul despre Leibniz, un volum foarte gros, era aproximativ la jumătatea lui. A vrut să-mi arate o greşeală de tipar pe care-o considera foarte caraghioasă. Deodată scoase limba şi cu iuţeala fulgerului răsfoi zece pagini înapoi, găsi locul şi, printr-o smucitură a capului, mă invită să mă conving eu însumi. Nu ştiam exact ce să fac, să iau volumul în mână, nu mi se părea potrivit să-l ridic de pe pernă, mi-era teamă de foi, care toate – până unde ajunsese – fuseseră atinse cu limba şi îmbibate de saliva

lui. Am ezitat, el îmi spuse: „Ia-l liniştit în mână. E din biblioteca profesorului Gomperz care are cea mai mare bibliotecă de filosofie din Viena”. Auzisem de ea şi m-a impresionat foarte mult când am aflat că profesorul Gomperz îi punea la dispoziţie lui Thomas Marek volume din *această* bibliotecă pentru a studia.

„Nu-l deranjează faptul că-i ţin cărţile atât de mult. Volumul Spinoza mai e încă înăuntru. Spune că-i o cinste pentru cărţi să fie citite atât de asiduu”. Atunci îşi scoase rapid limba şi râse. Simţea cât de mult mă afecta tot ce era în legătură cu felul lui de a citi şi radia de fericire că putea să-mi ofere ceva atât de ciudat. Voia să-şi savureze momentul, înainte ca eu să mă fi obişnuit cu el. Avea adesea vizite, dar după prima sau a doua oară oamenii credeau c-au epuizat tot ce era unic la el şi nu mai reveneau. Câte lucruri, pe *carcy* ei nici nu le bănuiau, n-ar fi avut să le spună. Dar fiind un bun cunoscător al oamenilor, nu era surprins. Avea nu mijloc infailibil de a le cunoaşte caracterul observându-le mersul.

Când stătea la soare în faţa casei, uneori nu mai voia să citească şi închidea ochii, dar nu dormea niciodată. Râdea atunci de oamenii care se străduiau să umble tiptil pentru a nu-l trezi. Acesta era tocmai unul din mijloacele prin care le cerceta caracterul: schimbarea mersului la apropiere şi, apoi, din nou, schimbarea la îndepărtare, atunci când credeau că nu-i mai aude. Îi auzea cu mult înainte de a se apropia şi continua să-i audă şi după ce se îndepărtau. Totdeauna avea în minte anumiţi paşi, erau oameni pe care-i ura pentru mersul lor şi alţii pe care şi-i dorea ca prieteni, pentru că-i plăcea cum merg. Dar pe toţi îi invidia din acest motiv. Ce-şi dorea cel mai mult era să poată merge cândva liber şi credea, lucru pe care mi l-a mărturisit mai timid decât o făcea de obicei, că şi-ar putea

câştiga mersul printr-o mare operă filosofică. „Când opera va fi gata, mă voi scula şi voi merge. Înainte nu. Asta mai durează încă foarte mult”.

Avea pretenţii mari de la cei care umblau, era atent la paşi ca la minuni. Fiecare om care mergea ar trebui să fie demn de mersul lui şi să se remarce prin cuvinte pe care doar el şi nimeni altul, le-ar avea de spus. Nu trecea niciodată peste trivialitatea propoziţiilor cu care se apropiau de căruciorul lui perechile de îndrăgostiţi, atunci când credeau că doarme. Era o vădită dezamăgire, mereu nouă pentru el, le reţinea „prostiile” şi pe cele mai stupide ţi le reda, fierbând de dispreţ. „Aceluia ar trebui să i se interzică mersul”, spunea în continuare, „un asemenea om nu *merită* deloc să meargă”. Probabil că era norocul său că perechile de îndrăgostiţi care se apropiau nu rosteau propoziţii din Spinoza. Deşi aştepta să intri în vorbă cu el, era foarte mofturos în selecţia acelora pe care avea bunăvoinţa să-i asculte. Îi venea greu să se prefacă surd – felul său propriu de autoînvingere – şi era mândru când putea să-şi *prezinte* refuzul în faţa unui al treilea. Îndată ce se retrăsese unul pe care părea că nu-l aude, trăsăturile i se înviorau, putea râde cu atâta poftă, încât căruciorul începea să trepideze, apoi spunea: „Ala crede acum că sunt surd. Ce vrea ăsta de se postează aici! Ala n-ar trebui să poată sta în picioare! Unuia ca el îi mai şi pare rău de mine, pentru că mă crede surd. Mie-mi pare rău de *el*. Ce prostănac!”

Era sensibil la orice, dar adevărata lui sensibilitate viza statul în picioare şi mersul celor care nu ştiau ce lucru de preţ aveau. Era perfect conştient de efectul ochilor lui întunecaţi şi mari şi-i folosea pentru a compensa unele mişcări ale membrelor care îi erau refuzate. Închidea ochii în mijlocul propoziţiei şi se oprea într-un mod atât de

dramatic, încât te speriai puţin chiar dacă erai obişnuit demult cu acest joc. Dar nu lăsai să-ţi scape niciodată ocazia când îşi ridica încet pleoapele şi-şi deschidea ochii într-o linişte maiestuoasă. Semăna atunci cu un Christos de pe o icoană bizantină. În timpul acestui proces lent al deschiderii ochilor era foarte serios, se prezenta pe sine, era o piesă rituală.

Cuvântul „Dumnezeu” nu i-a venit niciodată pe buze. Când era mic, avea o soră şi un frate, mama îi punea pe fraţii săi să se *roage* cu voce tare pentru însănătoşirea lui. Acest lucru l-a umplut de disperare şi de mânie. La început plângea când ei începeau să se roage, mai târziu îi întrerupea, striga în gura mare, îi ocăra, îl ocăra pe Dumnezeu, turba atât de tare, încât pe mamă-sa o cuprindea frica şi întrerupea în cele din urmă rugăciunea. Nu se supunea la nimic. Povestindu-mi aceste amintiri, îşi motiva dinainte ieşirile împotriva lui Dumnezeu: „Ce fel de Dumnezeu e acela care aşteaptă să fie rugat! Doar ştie tot. Ar trebui să facă singur ceva!” Apoi adăuga: „Dar nu face” şi din această ultimă propoziţie se putea deduce că nu renunţase la aşteptare.

Când l-am căutat a doua oară, nu l-am găsit în faţa casei. Am intrat înăuntru, mama lui mă aştepta şi mă conduse în sufragerie. El stătea acolo în cărucior, în imediata apropiere a mesei, deasupra canapelei pe peretele din spate atârna un tablou de Giorgione: „Cei trei filosofi”. Văzusem de curând originalul la Muzeul de istoria artei şi mi s-a părut a fi o copie bună. El îmi vorbi îndată despre tablou, observai imediat că m-a primit înăuntru ca să-mi vorbească despre familia sa. Aici era mai uşor, putea să arate totul, afară ar fi sunat mai puţin credibil. Tatăl său era pictor, copia după Giorgione o făcuse el, unica lui capodoperă, cel mai bun lucru pe care-l făcuse vreodată.

În rest nu mai exista nimic de el care merita să fie văzut. Cu siguranţă că îl observasem deja de tatăl lui, îşi plimba adesea coama de artist, atunci mergea drept ca o luminare, un bărbat frumos care-şi arunca privirile îndrăzneţe în toate părţile. Dar îndărătul lor nu se ascundea nimic; acasă pierdea doar vremea, nu câştiga nimic, numai la câţiva ani se întâmpla să mai primească câte o comandă pentru vreo copie. Dar niciuna nu i-a mai reuşit atât de bine ca „Cei trei filosofi”; trecuse deja mult timp de când o făcuse.

Mama lui ne părăsise, întotdeauna îl lăsa singur cu oaspeţii şi în felul acesta el putea să relateze şi despre dânsa. Provenea de la ţară, dintr-o localitate mică din Austria Inferioară, fusese lăptăreasă; pe-acolo se plimba ţanţoş tânărul pictor, un bărbat impunător, cu plete lungi, ondulate şi pălărie cu boruri mari, era atât de chipeş, încât toate fetele întorceau capul după el. S-a îndrăgostit de el de la prima privire şi a devenit soţia lui, părea, Dumnezeu ştie cât, onorată, dar în dosul pletelor de artist nu era nimic, se lăsase păcălita de mersul său mândru, singura sa artă.

Mama trebuia să întreţină familia, tatăl nu câştiga mai nimic. Au venit pe lume trei copii: sora, fratele lui şi el, pe care mama îl iubea cel mai mult, el care de la şase ani devenise tot mai neputincios şi care-i dădea de lucru mai mult decât o întreagă gospodărie. Boala lui o afectase foarte puternic, ar fi urnit munţii numai să găsească un medic care să-l vindece. Împingea căruciorul în toate clinicile, nu se lăsa refuzată şi revenea mereu – era singurul gând pe care-l avea în minte. Dar, între timp, totul se schimbase, de opt ani Thomas devenise întreţinătorul întregii familii. Fratele său mergea la serviciu, era funcţionar şi avea salariul lui, iar soră-sa, pentru a scăpa

de acasă, s-a măritat, fapt care i-a displăcut foarte mult, ea fiind o femeie foarte frumoasă pe care o remarca toată lumea, avea mers de zeiţă – o dansatoare şi artiste care ar fi putut ajunge pe culmi. În copilărie fuseseră foarte apropiaţi unul de altul, sera avea grijă de el când mama mergea la lucru, îşi împărtăşeau toate secretele, ea îi citea, iar el îi trezea ambiţia şi i-o stârnea neobosit. Numai de-ar fi rămas acasă, dar ea n-a mai rezistat. Tinerii care-o admirau şi o vizitau nu erau demni de ea, el îi înjosea în faţa ei, ea simţind că niciunul nu se poate măsura la mine cu el. Apoi a venit un „desenator”, un profesor de şcoală medie, faţă de care nu avea nicio consideraţie – „un individ plicticos, dar tenace” – care s-a ţinut de capul ei şi tocmai cu acesta s-a şi măritat. Dar Thomas primise o bursă din care putea trăi întreaga familie, într-adevăr aşa era, de pe urma studiului întreţinea toată familia.

O spuse cu un orgoliu dispreţuitor, dispreţul se referea la sora lui care a preferat să fie întreţinută de bărbat, nu de el: din bursa lui ar fi putut trăi şi ea clacă ar fi rămas acasă. N-am prea înţeles ce voia să spună cu „bursa” şi mi-ar fi plăcut să-l întreb, dar mi s-a părut lipsit de tact şi am renunţat. Dar nici n-ar fi fost necesar, deoarece mi-a povestit singur mai departe, explicându-mi amănunţit şi detaliat despre ce era vorba. Îndată ce profesorii care se deplasau la el se convinseseră de talentul lui, profeţindu-i un viitor filosofic, au prezentat cazul unei doamne bătrâne, bogate, care desfăşura o activitate de mecena. Ea nu era interesată de acţiuni filantropice, ci căuta mai degrabă cazuri deosebite, unice. Ceea ce întreprindea trebuia să fie în folosul întregii omeniri şi nu a unui singur neajutorat. Profesorul Gomperz, dar şi alţii, i-au explicat că Thomas, dacă îşi va desăvârşi studiile cu grijă şi temeinicie, va înfăptui o

performanţă intelectuală de care nimeni n-ar fi în stare. Ceea ce în împrejurările de faţă pare a fi un dezavantaj, se va dovedi un avantaj şi pentru asta nu era nevoie decât de curaj şi de o pensie corespunzătoare. Mama îi era indispensabilă, dacă făcea totul cum trebuie, avea de lucru toată ziua cu el, iar dacă voia să studieze cu concentrarea necesară n-are voie să-l ştie nici pe tatăl lui în mizerie. Chiar dacă era indiscutabil că tatăl putea fi considerat un ratat, dacă nu-l făceai să simtă prea tare cât este de neajutorat, te lăsa în pace. Nu era un om rău, dar jalnic, ca toţi cei care se bazează pe picioare în loc să se bazeze pe cap şi umblă cu nasul pe sus în loc să citească o carte serioasă.

Doamna a venit o singură dată; tatăl o aştepta şezând pe canapea în faţa copiei după Giorgione. Ea contemplă îndelung tabloul, Jăudându-l pe autor, el avusese neruşinarea să nu-i amintească faptul că era doar o copie. Ea spuse că tabloul ar fi aşa de frumos, încât i-ar face plăcerea să-l achiziţioneze, a spus *achiziţiona*, nu *cumpăra*, *o* persoană atât de fină căreia tatăl îi explică cu grosolănie: „Acest tablou nu este de vânzare. Este cea mai bună operă a mea şi nu mă despart de ea”. Atunci s-a speriat foarte tare şi s-a scuzat. Ea n-a vrut, de fapt, să-l ofenseze, natural că trebuie să-şi păstreze cea mai bună operă care să-l inspire pe mai departe. Thomas, care era în cameră, zăcând în căruciorul său, ar fi avut chef să intervină: „N-aţi dori să vedeţi celelalte tablouri?” sau: „N-aţi fost niciodată la Muzeul de istoria artei?” Când era vorba de impertinenţele tatălui (cum le numea el), nu-şi mai încăpea în piele. Dar şi-a ţinut gura. Doamna nici măcar n-a îndrăznit să-l privească, clar a observat că pe perna de alături se afla o carte voluminoasă de filosofie; el, însă, i-ar fi arătat cu plăcere cât de bine ştia să citească. Îşi

propusese să-i citească cu voce tare o pagină întreagă, pentru a o convinge că n-o înşală. Dar doamna era mult prea fină, probabil se temea şi de limba lui – unora le era frică să-l vadă răsfoind cu limba – îl privi prietenos şi-l întrebă pe tatăl său dacă crede c-ar fi posibil, oare, să te descurci cu 400 de şilingi pe lună, dacă-i prea puţin, atunci să-i spună fără jenă. Tatăl dădu din cap şi spuse: „Nu, nu, e destul, problema e pentru cât timp. Un astfel de studiu ar putea dura mult”.

„Oricât ar durii. Lăsaţi asta în grija mea”, spuse doamna. „Dacă vă convine, atunci putem fixa deocamdată pentru 12 ani. În felul acesta fiul dumneavoastră nu trebuie să se simtă hărţuit. Poate că va avea chef să înceapă şi lucrul la carte. Se aşteaptă mult de la el şi de peste tot aud numai lucruri bune despre mintea lui. Dacă are chef să lucreze mai departe la carte, atunci mai putem prelungi cu 4, 5 ani”.

Tatăl, în loc să-i mulţumească în genunchi pentru încrederea acordată fiului, îşi netezi doar barba şi spuse: „Cred că-mi pot exprima acordul în numele fiului meu”. Doamna i-a mulţumit atât de cordial, ca şi când el i-ar fi salvat viaţa, spunându-i tocmai lui care nu făcea niciodată nimic: „Aveţi cu siguranţă mult de lucru. Nu vreau să vă mai reţin”. Apoi dădu din cap cu amabilitate spre Thomas. În drum spre uşă trebui să treacă chiar pe lângă cărucior, se opri şi mai adăugă: „Îmi produceţi o mare bucurie, clar mă tem că nu voi înţelege cartea. N-am cap de filosof”. Apoi plecă. De atunci soseau exact la întâi ale lunii 400 de şilingi de la ea. Trecuseră opt ani deja şi n-a uitat niciodată să-i trimită.

Mie mi se păru că n-aş fi auzit nicicând o istorie atât de frumoasă. Singurul lucru la care se obligase Thomas era să citească în continuare. Dar asta ar fi făcut-o oricum,

nimic nu-i producea o mai mare plăcere. Te gândeai chiar că-şi va face şi doctoratul, dacă ar fi fost cât de cât posibil. Dar doamna n-a amintit niciun cuvânt de asta. Ştia, probabil, că aici existau greutăţi. De exemplu, dacă ar reuşi vreodată, atunci unde şi-ar da examenele? L-ar duce mama în cărucior la universitate sau profesorii care veneau să-i predea, erau mai mulţi, sperau ca pentru cazul acesta special să poată ob ţine o dispensă pentru a fi examinat acasă? De fapt tot studiul său se desfăşura acasă sau, când era soare, în aer liber, în Erzbischofgasse.

Thomas aminti un al doilea profesor care venea special la el; acesta îi dădea ore de economie naţională, era secretarul Camerei Muncitorilor, Benedikt Kautsky, un fiu al renumitului Karl Kautsky. I se păru caraghios că cei doi profesori ai săi, de altfel şi cei mai importanţi, care aveau, fără îndoială, meritele lor, erau fiii unor taţi şi mai renumiţi. Tatăl lui Heinrich Gomperz era Theodor Gomperz, specialist în filologie clasică, opera lui despre „Gânditorii greci” însuma mai multe volume, fiind tradusă chiar şi în engleză; în vechea Austrie fusese membru al Camerei Seniorilor şi trecea drept un reprezentant de seamă al partidului liberal. „După cum vezi, la mine sunt reprezentate toate partidele” spuse Thomas. „Îmi rezervlibertatea gândirii proprii şi nu aparţin nici unuia”.

Tatăl se mulţumi cu apariţia în faţa operei lui Giorgione şi, corespunzător raporturilor clin familie, se retrase şi trecu complet pe planul al doilea. Îl întâlneam uneori când intram în casă, dar, de cele mai multe ori, se plimba în aer liber – o reminiscenţă a dragostei de natură din tinereţe. Dar nu se putea plimba încontinuu, ce făcea în restul timpului, nu ştiu. Nu-l vedeai niciodată în localuri şi presupun, contrar afirmaţiilor fiului, care avea o părere foarte proastă despre el, că mergea, totuşi, să lucreze.

Acasă se nimerea totdeauna să şadă pe canapea în faţa celor „Trei filosofi”, te obişnuiai să-i vezi capul ca pe al patrulea, alături de cele trei cu care nu se potrivea tocmai rău. Pe vreme nefavorabilă, când trebuia să intri înăuntru şi tatăl era acasă, treceai pe lângă cele patru capete din camera de zi, mergând spre dormitorul părinţilor. Acolo îi împinsese mama căruciorul, acum erai singur cu el şi puteai vorbi nestânjenit ca şi când n-ar fi fost nimeni în casă.

Mama era atât de preocupată de el, încât nu-i observai niciodată privirea sau numai foarte rar. Era concentrată mereu asupra lui şi asupra lucrurilor pe care i le aducea, fie că-i picura medicamentele în gură, fie că-i dădea să mănânce bucătură cu bucătură. El avea poftă de mâncare, mama gătea numai pentru el, dar le mai rămânea şi celorlalţi. Nu lăuda niciodată mâncarea, era în spiritul unui filosof să dispreţuiască un lucru atât de banal ca mâncarea. Se obişnuise să afişeze o mină dispreţuitoare de care te speriai puţin, o puneai pe seama ta, deşi aflai că se referea la cu totul altceva. Ansamblul sprâncenelor, nărilor şi colţurilor gurii amintea de o mască orientală, pe care el însă n-o putea cunoaşte. Odată a recunoscut în faţa mea că mimica dispreţuitoare era studiată şi când, pe jumătate în glumă, i-am povestit ce impresie mi-a făcut o propoziţie de-a lui Leibniz dintr-una din scrisorile lui: „Je ne méprise presque lien” 51 s-a supărat, zborşindu-se la volumul lui Leibniz aflat pe pernă: „Aici Leibniz a minţit!” Nu-i convenea să fie privit în timpul „hrănirii”, cum o numea el. Dacă, totuşi, se întâmpla, reuşea să-şi menţină pe faţă pe toată durata „hrănirii” o expresie de dispreţ. Apoi refuza ultimele două, trei bucături, le lăsa în farfurie, spunându-i mamei pe un ton destul de răstit: „Ia-le, nu le mai pot vedea!”

Ea nu-l contrazicea niciodată. Nu insista niciodată, îi îndeplinea toate indicaţiile fără să comenteze, deşi uneori ele erau formulate scurt şi poruncitor şi sunau ca nişte ordine. Ochii ei adânci păreau că nu se uită la ce fac, dacă ar fi fost oarbă ar fi făcut la fel de bine totul, însă, în realitate, nu-i scăpa nici cel mai mic impuls al lui şi de asemenea nimic din ce venea din partea altora şi se referea la el. Erau oameni pe care-i iubea pentru că erau buni cu el şi alţii, pe care-i ura pentru că-l mâhneau. Era atentă la starea lui sufletească atunci când îl părăseai şi, îndată ce observa că-i ridici moralul, deveneai un vizitator dorit şi preferat. Cel mai mult ura oamenii care-i vorbeau de călătorii sau de activităţi sportive. Existau unii pe care starea sa îi incita la asemenea relatări, pe care privirea lui îi întrista aşa de mult, încât îi vorbeau de toate lucrurile din viaţa lor, complet străine însă de starea lui. Dacă, totuşi, căutau vreo justificare pentru această grosolănie, atunci îşi spuneau că-l „distrează”. În felul acesta îl întreţineau cu lucruri care-i lipseau cel mai mult. Atunci îi asculta, oftând, izbucnind adesea în râs, ceea ce-i încuraja şi mai mult.

Un student care-l vizita săptămânal din „caritate” i-a povestit odată într-un mod dramatic cum a câştigat o cursă de obstacole. Nu i-a tăinuit niciun amănunt şi Thomas, care-mi relata acum, după mulţi ani, nu uitase niciunul. Era într-o asemenea disperare când l-a părăsit matadorul, încât nu mai voia să trăiască. Termometrul cu care i se măsurase febra mai era încă pe pernă, l-a apucat cu limba, l-a băgat în gură fărâmiţându-l între dinţi şi făcându-l bucăţele, pe care apoi le-a înghiţit împreună cu mercurul. Dar nu i s-a întâmplat nimic, fu căus îndată la spital, intestinele lui, de-o consistenţă uimitoare, i-au jucat o festă, n-a avut nici măcar dureri şi a rămas în viaţă.

Aceasta a fost prima sa tentativă de sinucidere. În decursul anilor au mai urmat încă două. Deoarece nu putea face nimic cu braţele şi mâinile, fiecare tentativă cerea o rapiditate şi o decizie cu totul neobişnuite. A doua oară a sfârtecat cu dinţii un pahar şi a înghiţit cioburile. A treia oară a mâncat un ziar întreg. Cu lacrimi de furie îşi încheie această relatare, de ambele dăţi nu i se întâmplase nici cel mai mic necaz… Sunt singurul om care nu se poate omorî”. De multe „particularităţi unice” de-ale sale era mândru, de asta nu. Nu eram oare de părere că în aceste împrejurări nici n-a încercat prea des?

POTICNIRI

Lui Marek îi vorbeam fără jenă despre masă, el mă asculta altfel decât ceilalţi oameni. După Fredl Waldinger, era al doilea om cu care purtam lungi discuţii despre acest fenomen. N-avea atitudinea ironică dobândită de Fredl de pe urma foarte dezvoltatei sale conştiinţe budiste. Când discutam cu el despre masă – mai ales în trecut – mă vedeam ca un fel de barbar care repetă mereu acelaşi lucru, în timp ce el îmi opunea noţiuni complexe şi exact delimitate, dintre care unele mă impresionau. Era în special punctul de plecare al lui Buddha, erau fenomenele de boală, bătrâneţe şi moarte, a căror importanţă mă pătrunsese, tot ce era în legătură cu moartea îmi era încă de pe atunci mai important decât masa.

Când îi spuneam lui Thomas ceva despre masă simţeam o cu totul altă reacţie, de care la început m-am mirat. Raporta la el descrierea stării devenită pentru mine enigma enigmelor, contopirea individului în masă, şi se îndoia că ar putea deveni vreodată masă. A rugat-o pe maică-sa să-l ia la o demonstraţie de 1 Mai, ea a împins căruciorul fără plăcere, drum destul de lung, până în oraş, deoarece el n-a mai slăbit-o cu insistenţele. Dar când au

vrut să se alăture demonstranţilor, au fost băgaţi într-o grupă de invalizi veniţi cu cărucioarele lor. El a protestat, strigând din răsputeri că vrea să mărşăluiască cu ceilalţi, dar n-a găsit ecou. Nu se poate, doar nu poate mărşălui, ar stopa numai convoiul, nu, invalizii merg toţi împreună, în felul acesta au un ritm comun, apoi şi arată mai bine, el nu-i singurul, mai sunt atâţia, sunt toţi invalizii de război.

A strigat furios că nu-i invalid de război, că-i student, că studiază filosofia. Locul lui este în spatele Legiunii academice formate din studenţi militanţi socialişti, în spate mărşăluiau totdeauna studenţii cu aceleaşi concepţii, el vrea să fie printre studenţii săi, altfel toată manifestaţia nu are nicio valoare pentru el. Dar organizatorii n-au cedat sub pretext că trebuie să supravegheze ordinea, încadrându-l astfel, fără milă, printre cărucioarele invalizilor de război, dintre care unii se puteau mişca singuri, alţii trebuiau împinşi ca şi el.

În decursul întregii manifestaţii a avut impresia că este siluit. El era la margine, spectatorii din coloană îl puteau vedea foarte bine, din fericire nu înţelegeau ce voia să spună cu vocea lui aspirată: „Eu nu ţin de ei! Nu-s invalid de război!” Era ultimul lucru pe care şi l-ar fi dorit. *El* nu fusese în război. Nu omorâse pe nimeni. Era serios când susţinea că el n-ar fi mers. Ceilalţi se duseseră toţi din laşitate, fiind pedepsiţi pentru asta prin rănile lor grave.

Mulţi merseseră chiar din entuziasm. Dar le trecuse repede. Acum demonstrau toţi împreună în spatele uriaşelor pancarte pe care era scris: „Niciodată război!” Natural că nu, *ăştia* n-ar mai merge niciodată în război, acum nu mai erau în stare, asta cel puţin nu era minciună, dar ceilalţi, toţi cei care mergeau pe picioarele lor, ar alerga din nou în război ca oile, uitând frumoasele lozinci

de mai. Vorbea cu adâncă ură de această manifestaţie de 1 Mai. Era ca la armată. Toţi schilozii împreună, o companie separată. El era de părere că fiecare să mărşăluiască unde are poftă, n-avea nimic împotriva împărţirii pe circumscripţii, nici împotriva unei împărţiri pe fabrici, dar împărţirea după invaliditate era o ruşine şi nu s-a mai dus niciodată.

L-am întrebat clacă nu şi-ar putea închipui o altă situaţie în care i-ar face plăcere să se contopească în masă. În fond a fost atras de manifestaţia de 1 Mai, altfel n-ar fi insistat atâta pe lângă maică-sa şi n-ar fi căutat cu orice preţ să-şi impună dorinţa. Ea a cedat pentru a-i face hatârul, probabil că şi-a închipuit ce-ar putea ieşi din această iniţiativă. Dar există atâtea alte ocazii care nu necesitau deplasare, ca de exemplu adunări într-o sală. Oare nu i-ar face plăcere să asiste la aşa ceva? De bună seamă că a fost prezent la asemenea manifestaţii. Chiar şi felul cum vorbea despre război era pentru mine o dovadă că ascultase discursuri antirăzboinice, şi anume în starea de emoţie provocată de prezenţa altora în preajma ta.

La asta făcu o mutră sceptică. Dacă m-a înţeles bine, de această trăire ţine un sentiment de *egalitate* şi tocmai pe acesta nu-l cunoaşte. Dacă cunosc ziarul invalizilor editat de Asociaţia invalizilor? Nu? O va ruga pe maică-sa să pună la o parte un exemplar pentru când voi veni data viitoare. Aceşti invalizi – folosi cuvântul atât de des, pentru a sublinia cât de puţin se numără printre ei – aceşti indivizi aveau şi adunările lor anunţate în ziar. Odată a fost dus acolo, pentru a vedea cum e. Dar niciunul nu era în cărucior, toţi şedeau pe scaunele lor, aşezate pe mai multe rânduri, în timp ce un ciung dintre ei luase loc în faţă, pe podium, încercând să menţină liniştea. Mama îi postase căruciorul lateral, destul de in faţă, pentru a putea fi auzite

şi exclamaţiile lui, pentru că fusese ferm hotărât să nu le ierte acelora nimic.

Despre nivelul unei asemenea adunări nu-mi pot face absolut nicio idee. Aceşti oameni se considerau un fel de sindicat şi se comportau ca atare. Era vorba mereu de ceva drepturi care trebuiau cucerite – văicăreala despre cât le merge de prost era insuportabilă. Şi când te gândeşti că tot ce le lipsea era un braţ sau un ochi. Unii aveau un picior de lemn, alţii clătinau din cap, erau urâţi, a cercetat toate rândurile pentru a găsi o mutră spirituală, aici nu exista niciunul cu care ai fi putut purta o discuţie filosofică. Ar fi putut paria că nimeni din cei patru sau cinci sute de oameni aflaţi în sală nu auzise vreodată numele lui Leibniz. Tot ce auzeai erau pretenţii de mărire a pensiei, o adunare de pensionari, da, asta era. El îi întrerupea cu exclamaţiile sale ori de câte ori urma o asemenea pretenţie. Au şi aşa destul, le merge prea bine, ce mai vor oare? Neruşinarea acestor oameni care veniseră toţi pe propriile picioare la adunare şi apoi veneau cu plângeri! Oricum, a deranjat cât a putut adunarea, exclamaţiile sale erau mult mai puternice decât mi-aş închipui eu, nu ştie dacă au fost înţelese toate; dar unele cu siguranţă, pentru că oamenii s-au supărat şi, în cele din urmă, s-au înfuriat. Asta era mult invocata libertate a cuvântului! Preşedintele ciung îl rugă să nu deranjeze, ar dori şi alţii să ia cuvântul. Nemaiputând auzi toate prostiile deranj a tot mai mult, până când ciungul îl rugă să părăsească sala!

„Cum să fac?”, ar fi replicat el, „mi-aţi putea spune cum să fac?” Ciungul avu neruşinarea să-i spună: „Aşa cum aţi găsit drumul în sală, aşa-l veţi găsi şi acum la ieşire!” Era de părere că mama trebuia să împingă iarăşi căruciorul afară şi, din păcate, a şi făcut-o, fiindu-i teamă. El ar fi vrut să mai rămână, pentru a vedea ce-ar fi făcut.

Poate că aceşti oameni care puteau merge nu s-ar fi ruşinat să se năpustească asupra lui şi să-l bată pe unul lipsit de apărare ca el. Ce cred, oare ar fi făcut-o? Ar fi meritat să aşteptăm şi s-o vedem şi pe asta. Nu-i era teamă. I-ar fi scuipat în faţă şi ar fi strigat „gloată!” Dar mamei nu-i plăceau asemenea lucruri. Tremura mereu pentru el, preţiosul ei copil. De fapt îl trata ca pe un sugar, depindea de ea şi nu putea face nimic împotriva acestei situaţii. De regulă, ea căuta să-i intre în voie.

Acum, însă, trebuia să-i spun clacă asta a fost o „trăire a masei”? El nu s-a simţit deloc ca *egalul* lor. Toţi credeau că lui îi mergea mult mai prost decât lor; şi când te gândeşti că toţi erau oameni care citeau ziarul invalizilor şi-n rest nimic. Deci lor le mergea mult mai prost decât lui. tocmai de aceea puţin ar mai fi lipsit să se năpustească asupra lui. Acum. gândindu-se retrospectiv la toate acestea. ar trebui să constate că erau foarte *invidioşi* pe el. poate că se putea vedea pe el că se pregăteşte să-şi dea doctoratul în filosofie.

Thomas nu ştia să snună mai multe despre masă. Am început să înţeleg cât fusesem de lipsit de tact cu discursurile mele. Cum am putut vorbi oare în prezenţa lui de *densitatea* şi *egalitatea* din interiorul masei? Ce fel de egalitate ar fi fost asta pentru el? Şi cât de strâns i se puteau alătura alţii, el zăcând mereu în cărucior? Faptul că-şi schimbase dureros de constanta individualitate în ceva mândru era o problemă vitală pentru el. Doar de aceea învăţase să citească cu limba, de aceea zăbovea asupra cărţilor serioase, accesibile doar unei minorităţi privilegiate, şi. când se lăuda peste măsură că studiază. asta nu era decât un provizorat; în realitate ar fi dorit să treacă drept *filosof* şi să scrie opere de o asemenea forţă şi originalitate, încât să se poată scrie odată şi despre el

tomuri întregi ca despre Spinoza, Leibniz şi Kant. Aceasta era singura categorie ne care o recunoştea, de care se simţea atras; chiar dacă nu s-a ajuns încă până acolo, numai în clipele de adâncă umilinţa şi ruşinare din partea altora’s «îndoia de faptul că odată va fi primit şi el cu siguranţă în această categorie.

257

O ambiţie atât de arzătoare nu mi-a mai fost dat să văd şi mi-a plăcut cum a vorbit, deşi nu ştiam pe ce se baza. Pentru că ceea ce-i dictase Thomas mamei sale, gânduri disparate şi jaloane pentru o poveste a vieţii, nu le-aş fi remarcat niciodată dacă nu mi-ar fi fost cunoscute împrejurările din viaţa autorului. Încă nu avea un stil propriu, limba acestor bucăţi dictate era incoloră şi fadă, lucrurile despre care mi-a vorbit în lungile ore ale discuţiilor noastre erau mult mai interesante; de amintit în mod special că în decursul unei

17 – Facla în ureche asemenea discuţii ele se amplificau şi *deveneau* interesante. Observă imediat că nu am o părere prea bună despre aceste bucăţi şi-mi zise că aceste încercări nu contau, în primul rând că i le dictase în urmă cu mai mulţi ani, când încă nu învăţase să gândească, în plus aceasta era – şi se referea la autobiografie – de o sensibilitate exagerată şi sentimentală Doar n-o să-i dicteze mamei adevăratele lui gânduri dure, ar îmbolnăvi-o. Pentru asemenea dictări ar avea nevoie de un prieten pe măsura lui, unul ca mine, dar e încă prea devreme. Îmi plăcu atât de mult ideea lui despre glorie şi nemurire, încât l-am crezut. M-am *hotărât* să-l cred, mi-am risipit îndoielile care, însă, n-au amuţit complet niciodată.

Îmi povestea totul, era atât de deschis cum nu mai întâlnisem niciodată vreun om. Abia prin el am devenit conştient de multe din lucrurile care-mi apăruseră ca ceva

de la sine înţeles şi atât de natural, încât nu mi-aş fi irosit niciodată gândurile cu ele. Mă ocupasem puţin de lucruri fizice, propriul meu corp nu însemna nimic pentru mine, era prezent, mă slujea, eu îl acceptam. În timpul şcolii mă plictisiseră nespus de mult obiectele în care corpul devenea, ca să spun aşa, independent, de exemplu gimnastica. De ce să fugi, dacă nu te grăbeai, de ce să sari în înălţime dacă nu era vorba de viaţă, de ce să te *masori* cu alţii dintre care niciunul nu avea aceleaşi premise, fiind la fel de tare sau la fel de slab. La gimnastică nu aflai niciodată ceva nou, repetai mereu acelaşi lucru, te găseai mereu pe aceeaşi suprafaţă unde mirosea a rumeguş şi transpiraţie – în acest caz drumeţia era cu totul altceva, aici cunoşteai lucruri noi, peisaje noi, aici nu se repeta nimic.

Însă mai târziu a reieşit că tocmai treburile cele mai plicticoase pentru mine îl interesau pe Thomas cel mai mult. Mă întreba mereu ce simţi la săritura în înălţime, nici săritura în lungime nu era de neglijat, capra şi cursa de o sută de metri. Am încercat să-i dau o descriere a acestor proceduri care să-l satisfacă, fără să-l umple de prea multe regrete pentru că nu le putea executa. Dar nu era niciodată mulţumit cu descrierile mele. Amuţea mereu, nu spunea multă vreme nimic şi, de cele mai multe ori, data următoare venea cu întrebări din care reieşea că ar fi dorit să ştie mult mai exact. Uneori îmi reproşa felul cam sumar în care-i relatam despre asemenea chestiuni. Această aroganţă nu mă prinde, în ochii lui apar ca unul care a mâncat pe săturate şi discutând cu un flămând despre mâncare ar încerca să-i demonstreze că nu merită deloc să mănânci. Astfel mă forţa să acord mai multă importanţă lucrurilor corporale. Mă surprindeam cum aşa, deodată, mergând, mă gândeam la mers şi, mai ales căzând, la

căzătură. Aveam mereu sentimentul că e important şi util să-i relatez despre *eşecuri* şi, chiar dacă nu o recunoştea niciodată, simţeam, totuşi, cât era de fericit când ruşinat îi povesteam ce caraghios mă comportasem iarăşi într-o situaţie.

La şcoală eram fără îndoială un gimnast slab, iar în ceea ce priveşte trecutul nu era nevoie să inventez ceva împotriva mea: era suficient să-mi amintesc de ocazii la care, altfel, nu mă mai gândisem cu plăcere. Cât priveşte prezentul, m-am obişnuit ca în plimbările mele să mă împiedic tot mai des şi să cad, să-mi jupoi astfel genunchii şi mâinile pe care i le puteam prezenta atunci când îl vizitam. Nu vorbeam imediat despre asta, ţineam ascunsă mâna respectivă de parcă m-aş ruşina de ea. El savura acest joc, mă observa cu atenţie şi spunea în final: „Ce-ai la mână?” „Nimic”. „Arată-mi!” Mă lăsam puţin rugat, apoi îmi scoteam mâna şi simţeam cum se bucura de stângăcia mea. „Iarăşi! Iar ai căzut!” îşi amintea de filosoful ionic Thales care în loc să se uite în pământ se uita la stele şi astfel căzuse într-o fântână. „De azi înainte îţi spun Thales! Vrei să mergi înăuntru şi să te speli de sânge? Mama e acolo”. Nu prea era sânge, dar îi plăcea să afle şi maică-sa de stângăcia mea; mergând înăuntru, dânsa insista să mă spele.

Dacă se întâmpla să mă împiedic şi să cad chiar în drum spre el, la câţiva paşi de căruciorul lui, jubila la infinit. Asta nu se întâmpla des, altfel ar fi devenit sceptic. Oricum, am învăţat să cad credibil, iar Thomas mă ironiza şi-mi dădu chiar sfatul să scriu un eseu despre arta căderii, aşa ceva nu există. El nu bănuia cât de mult se apropia în felul acesta de adevăr, pentru a-i ridica moralul, devenisem un adevărat artist al căzăturilor. Această întorsătură a lucrurilor o pregătisem, din fericire, înainte de a ne

cunoaşte. Timp de trei ani ne observasem reciproc până să intrăm în vorbă, iar eu fusesem atât de fascinat de el, încât într-adevăr nu fusesem atent la drum şi odată, în imediata lui apropiere, mă împiedicasem şi căzusem. Scena îl impresionase foarte mult, o reţinuse şi, reluând conştient această tradiţie a căzăturii şi continuând-o, putea să mi-o amintească acum în toate amănuntele.

17»

259

Cred că mă avea la inimă de dragul acestor paşi greşiţi pe care-i înscenam pentru el. Cu siguranţă că şi discuţiile noastre erau importante, deoarece eu mă îngrijeam şi aici de poticniri. Nu era deloc uşor, pentru nimic în lume n-aş fi dorit să mă lipsesc de discuţiile noastre şi, pentru a câştiga dreptul la ele şi încrederea lui lăsam să se înţeleagă că citisem şi ştiam unele lucruri. Uneori, nu prea des, mă prefăceam că nu citisem o carte importantă de ştiinţă pe care el o cunoştea bine sau chiar pe un mare filosof. Jocul nu era complet lipsit de riscuri, atunci pretindeam că ştiu numai din rezumate ceea ce lui îi era familiar în toate amănuntele din texte şi trebuia să renunţ la argumente care în timpul unei discuţii îţi veneau prea uşor pe limbă. Dacă într-o discuţie reuşeam să evit anumite citate, atunci prindeam îndrăzneală şi cu adevărată neruşinare comiteam o confuzie gravă: îi atribuiam lui Spinoza o propoziţie de-a lui Descartes, insistam că aş avea dreptate, îi lăsam suficient timp lui Thomas să-şi prezinte cea mai grea piesă de artilerie, îl priveam aparent timorat, în timp ce i se ridica creasta de furie, iar în cele din urmă, atunci când cauza mea părea definitiv pierdută, mă prefăceam atât de nenorocit şi ruşinat, încât îşi recăpăta mărinimia şi trebuia să mă consoleze. Când se ajungea până aici, ştiam că festa mi-a

reuşit, că-şi dobândise şi că savura un sentiment de superioritate, fără să mă dispreţuiască prea tare, pentru că în discuţia precedentă nu mă prezentasem rău. Eram peste măsură de fericit când găseam forţa să-l părăsesc imediat după un asemenea triumf al ştiinţei sale şi, chiar azi, puţine lucruri îmi produc o asemenea bucurie ca transpunerea în aceste clipe.

Dar Thomas mă bătea nu numai în domeniul propriu-zis al studiului său – istoria filosofiei. Îmi dădea sentimentul că nu-i lipsea experienţa nici într-un alt domeniu, foarte important, despre care iniţial mi-a vorbit cu oarecare rezerve, poate ca să nu mă sperie. Dar e posibil să fi dorit mai întâi să sondeze cât de departe poate merge, căci mă considera pudic. Neputinţa lui îmi apărea mereu în faţa ochilor; când era hrănit, lucru ce se petrecea uneori în prezenţa mea, eram martorul incapacităţii sale de a aduce singur ceva spre trupul său. Era atent să nu fiu prin apropiere când trebuia să-şi facă nevoile; dacă se ivea vreo urgenţă, atunci mă expedia fără multă vorbă şi striga după maică-sa, dar abia după ce mă îndepărtasem cu câţiva paşi. După asta nu-mi mai permitea să mă întorc şi-l vedeam abia în ziua următoare. Aici era pudic şi asta îmi plăcea. Cât de tare m-am mirat însă când mi-a spus într-o zi, aşa pe şleau, că ieri a fost „fata” la el. E drăguţă şi proastă şi nu-i bună decât de-un singur lucru, după o oră o expedia acasă. S-a înşelat în mersul ei, ar avea chef s-o schimbe cu alta. Suna ca şi când ar fi fost posesorul unui eleşteu de fete, din care trebuia doar să se servească. Mi s-a tăiat răsuflarea, el simţi încurcătura în care mă aflam şi-mi vorbi în continuare pe această temă.

Înainte n-a avut fete, spuse el, şi această cucerire i-o datorează profesorului Gomperz. Îşi dorise foarte mult să fie împreună cu o femeie, adesea era atât de nefericit din

pricina asta, încât nu mai voia să înveţe nimic. Atunci, zile întregi n-a mai atins nicio carte, limba i s-a atrofiat, pentru că nu avea nimic de făcut şi pe soră-sa a ironizat-o atât de mult din pricina admiratorilor ei, până când, în cele din urmă, a fugit de acasă plângând. Profesorul Gomperz care nu reuşea să facă cu el nimic în timpul orei, l-a întrebat ce s-a întâmplat de fapt, iar el i-a mărturisit că ar avea nevoie de o femeie, altfel nu poate studia mai departe. Profesorul Gomprez îşi băgă degetul mic în ureche, aşa cum obişnuia să facă în ocazii dificile, promiţându-i că va încerca să-l ajute.

S-a dus pe o stradă lăturalnică ce pornea din Kärtnerstrafie, la o cafenea frecventată de fete, şi s-a aşezat singur la o masă rotundă. Nu mai fusese niciodată într-un asemenea local. Îşi pusese ochelari fumurii pentru a nu fi recunoscut, la urma urmei era profesor universitar şi un domn respectabil. Şedea, înalt şi drept ca o luminare, îmbrăcat în lodenul pe care nu-l dădea jos niciodată şi cu atât mai puţin într-un asemenea loc. N-a rămas multă vreme singur, trei fete se aşezară la masa lui, păreau să nu aştepte prea mult de la el, care arăta mai degrabă ca un rătăcit în acest local. Dar n-a fost deloc arogant, le-a vorbit îndată şi, în felul său molcom, lungit şi apăsat, le-a explicat despre ce era vorba. Are un tânăr prieten paralizat pentru care caută o fată. Nu-i bolnăvicios şi dezgustător, n-are o boală respingătoare, dimpotrivă are un păr foarte bogat şi cei mai frumoşi ochi. E foarte sensibil, singur nu-i în stare de nimic, nici măcar să-şi ia mâncarea, are multă fineţe şi e foarte talentat, un băiat pentru care ar trebui făcut totul. Caută o fată tânără, sănătoasă, robustă, care să vină o dată pe săptămână la el, în Hacking, ziua, după-masă. De plată se va îngriji *el*. După stabilirea preţului, banii vor fi pregătiţi de fiecare dată şi puşi în dormitor, pe comodă.

Înainte de a pleca, fata va trebui să-şi ia pur şi simplu banii de pe comodă, dar numai dacă totul a mers bine, asta era condiţia.

A reieşit că fiecare dintre fete ar fi venit cu plăcere, dar numai după ce s-ar fi asigurat că paraliticul nu e bolnăvicios şi nu suferă de o boală contagioasă. Au dorit să-i cunoască şi numele; atât prenumele cât şi nurfiele le erau familiare. Aveau o prietenă în local pe care o chema tot Marek. L-au rugat pe profesorul Gomperz să aleagă dintre ele, toate trei fiind de acord, pe cea care-i plăcea cel mai mult pentru Thomas, aşa-l numeau deja. S-a nimerit să fie toate drăguţe, fiecare în felul ei. Profesorului nu i-a venit uşor să aleagă şi, mai târziu, povestindu-i lui Thomas aventura, a numit această alegere „alegerea lui Paris”.

Dar el n-a fost prezent când a venit fata de prima dată, pentru ca, după cum spunea el, să nu ştirbească cu barba lui sură bucuria tinerei perechi. Fata a fost drăguţă şi plină de zel, iar Thomas a trăit ce-şi dorise cu atâta ardoare. Plutea de bucurie şi în această stare de exaltare a uitat să-i amintească fetei de banii de pe comodă. Ea însă era atât de solicitată de noua ei postură, încât nici nu s-a uitat, nici n-a întrebat şi a promis aşa, din proprie iniţiativă, să revină peste o săptămână, tot sâmbăta la ora trei. Venea regulat, n-a lipsit în nicio sâmbătă, Thomas a trebuit să-i amintească de banii pentru data trecută. Atunci i-a şi luat; dar după ce fuseseră împreună n-a mai luat niciodată banii şi, când Thomas îi ceru să-i ia, spuse: „Cu tine-i altceva! La tine vin pe gratis!” şi a trebuit să treacă o săptămână întreagă până s-a îndurat să-şi ia banii de pe comodă, suma fiind, de altfel, dinainte stabilită.

Asta dură mai bine de o jumătate de an şi el îi amintea de fiecare dată de bani. În sinea lui îşi dorea să-i lase acolo, dorea atât de mult acest lucru, încât inventa

mereu noi modalităţi de a aduce subiectul în discuţie: „Cineva şi-a deşertat punga pe comodă”, spuse el, „n-ai dori, te rog, s-o strângi!” sau „De ce trebuie, oare, oamenii să-şi uite banii la mine! Nu pot suferi aşa ceva! Sunt, oare, cerşetor?” Trebuia să recurgă la asta îndată ce venea fata, căci, mai târziu, nu mai avea nicio trecere la ea. Sâmbăta, când voia să se bucure de venirea ei, sosea momentul în care îşi amintea de chestiunea penibilă şi trebuia să inventeze ceva nou. Îl ofensa şi faptul că în felul acesta era amestecat profesorul ca şi când, după luni de zile, tot el s-ar ocupa de această chestiune. Când era prost dispus şi-ar fi dorit s-o plesnească, spunea: „Prietenul tău, profesorul, îţi transmite salutări” sau „Iar a trecut profesorul pe la tine pe la cafenea?” Fata era prostuţă, asculta de el pentru că nu voia să-l indispună. El era încăpăţânat, n-o slăbea şi, înainte de-a fi făcut ce-i amintise el, nu îndrăznea să se apropie. Dorinţa i-ar fi fost să-i aducă ea câte ceva, dar când a început cu mici cadouri, n-a mai avut succes. „Acolo e cadoul”, spunea el violent şi dădea din cap în direcţia comodei. „Aici numai profesorul face cadouri”.

Dacă i-ar fi înţeles adevărata lui dorinţă, totul ar fi continuat cu bine, dar orgoliul nu-i clădea pace, o sili să facă ceea ce, de fapt nu voia, iar ceea ce fusese la început recunoştinţă fierbinte, se transformă în mânie. În cursul săptămânii se putea întâmpla să se gândească deodată cu ură la ea. Zăcea afară la soare în căruciorul său, trecea câte o femeie al cărui mers îi plăcea şi se gândea cu ură la apropiata vizită de sâmbătă. Mi-a povestit cum s-a ajuns la ruptură şi părea să nu regrete. O considera drept faptă bărbătească, demnă de un spirit liber, mai ales că după aceea, o bucată de vreme, n-a mai avut pe nimeni. I-a spus destul de răstit: „Iar ai uitat ceva!” Aşteptă până când obiectul urii ajunse în poşeta ei şi apoi îi spuse: „Acum nu

mai e nevoie să vii”. N-a dat nicio explicaţie. Pe când se afla deja în uşă şi privea întrebătoare în jur, scoase un şuierat printre dinţi: „N-am timp. Trebuie să studiez mai mult”. Ea i-a scris o scrisoare stângace şi plină de greşeli, o scrisoare de dragoste cum nu mai văzusem, păcat că n-am învăţat-o pe de rost.

M-a pus s-o citesc, observându-mă cu atenţie în acest timp. Nu părea să-l mai emoţioneze, trecuse câtva timp, în tot cazul a dat-o la păstrare şi când i-a cerut-o mamei, i se adresă în stilul lui laconic: „Dă-mi scrisoarea!” N-a explicat ce scrisoare, dar ea a ştiut imediat la ce se referea. Am citit-o şi am înţeles ce se întâmplase, era vizibil cită nedreptate îi făcuse fetei. El a rămas inflexibil şi ultimul cuvânt spus în legătură cu aceasta a fost: „Atunci ar fi trebuit să-i trimită totul înapoi lui Gomperz!”

Între timp învăţase cum poţi impresiona femeile şi în discuţii lăsa să se înţeleagă că în problemele de dragoste ar fi un bărbat cu experienţă. Era vizitat de femei care stăteau afară la soare lângă căruciorul lui, povestindu-i despre căsniciile lor nefericite şi cât sufereau din cauza soţilor lor brutali. El le asculta, iar ele se simţeau înţelese. Uneori le dădea câte un sfat pe care-l urmau, se întorceau să-i mulţumească pentru el, le ajutase. Dacă nu-i plăcea mersul unei femei, nu intra în vorbă cu ea. Făcea un semn mamei care-i ducea căruciorul înăuntru, cu asta şedinţa fusese întreruptă sau mai bine zis nici nu începuse.

Miracolul pe care-l aştepta se petrecu, după ce ne împrietenisem. O doctoriţă care-şi avea cabinetul în Ober-St. Veit l-a vizitat odată la domiciliu, în interes de serviciu, când a avut o răceală cu febră. A venit cu maşina ei mică şi a fost condusă în dormitor, astfel încât Thomas n-a Văzut-o deloc mergând. Era cam ameţit datorită febrei şi moţăia. Deodată îi apăru ea în faţă şi se prezentă ca doctoriţă. Nici

în starea care se afla n-a pierdut ocazia de a-şi deschide ochii încet şi larg, după cum îi era obiceiul, deschiderea lor având şi acum acelaşi efect. Doctoriţa s-a îndrăgostit pe loc de el şi l-a invitat, după ce s-a însănătoşit, la mici plimbări cu maşina. Ori de câte ori avea timp şi vremea era frumoasă, venea să-l ia.

La început îl ridica din cărucior cu ajutorul mamei, punându-l ca pe-un pachet în maşină. Apoi îl întreba ce i-ar plăcea să vadă, era liber să aleagă unde avea chef să plece. Călătoriile, la început scurte, au devenit tot mai lungi, iar în cele din urmă au ajuns până la Semmering. Murmura o melodie proprie când era ridicat în maşină pentru călătorie. Mi s-a întâmplat de câteva ori s-o aud; vrând să-l vizitez, deşi vedeam maşina doctoriţei în faţa casei, nu mă întorceam, ci mergeam spre el, chipurile să-l salut, în realitate pentru a percepe suflul fericit al vocii sale care încerca să jubileze, pentru că lumea i se deschidea înainte. Doctoriţa, foarte atentă cu el, îşi petrecea fiecare clipă liberă în aceste călătorii şi a devenit prietena lui, rămânând şi pe mai departe, atâta timp cât l-am cunoscut.

KANT ÎN FLĂCĂRI

De când mă mutasem pe dealul meu, la marginea oraşului, Viena, aşa cum era ea situată între locuinţa Vezei din Ferdinandstrabe şi Hacking, deci Viena pe suprafaţa ei cea mai mare, devenise domeniul meu. Când mă întorceam noaptea târziu acasă de la Veza, nu luam trenul electric, cea mai scurtă legătură până la staţia finală Hiitteldorf-Hacking. Paralel cu trenul electric, nu departe de el, existau două linii de tramvai care treceau printr-un cartier mai dens populat. Mă foloseam de ele, era o bucată de drum foarte lungă, când aveam chef coboram undeva pe parcurs străbătând străzile întunecoase în lung şi-n lat. În

această parte nu exista nicio stradă, poate că nici măcar o casă pe care să n-o fi remarcat în raidurile mele. Cert este că am fost în toate cafenelele de noapte…

Reîntors la Viena, plăcerea acestor drumuri spori. Eram pătruns de o profundă aversiune faţă de *nume*, nu voiam să aud nimic de ele, mai bine le-aş fi desfiinţat pe toate. De când trăisem în mijlocul marii bucătării onomastice – trei luni prima dată şi şase săptămâni a doua oară – aveam un sentiment copleşitor de greaţă pentru ele, mi se părea că sunt – o viziune de groază din copilărie – ca o gâscă îndopată, închisă şi hrănită forţat cu nume. Ţi se deschidea ciocul şi erai hrănit cu un terci de nume. Era perfect indiferent ce nume erau amestecate, din moment ce din toate împreună ieşea un terci în care credeai că te sufoci. Nevoii şi pacostei datorată numelor îi opuneam pe fiecare om care nu avea niciunul, pe fiecare individ privat de nume.

Pe *fiecare* voiam să-l aud, să-l văd cât mai mult timp, tot mereu, să-l aud în infinitatea repetării sale. Cu cât eram mai disponibil, cu cât investeam mai mult timp în acest scop, cu cât aflam mai mult, cu atât îmi creştea uimirea că exista această diversitate şi anume în sărăcie, în banalitate, în abuzul de cuvinte, nu în fanfaronada şi înfumurarea poeţilor.

Când intram într-o cafenea de noapte, unde ocazia de a asculta era favorabilă, rămâneam mult timp, până la ora închiderii, la patru dimineaţa, dăruindu-mă succesiunii figurilor care intrau, ieşeau, reveneau. Îmi rezervam plăcerea de a închide ochii ca şi când aş dormi pe jumătate, întorcându-mă cu faţa la perete şi nefăcând altceva decât să ascult. Am învăţat să disting oamenii numai după auz. Nu vedeam când cineva părăsea localul, dar simţeam lipsa vocii şi îndată ce-o auzeam din nou

ştiam că s-a reîntors. Dacă nu-ţi era teamă de repetiţie, dacă o înregistrai în întregime fără a o desconsidera, recunoşteai în curând un ritm al argumentelor şi contraargumentelor; din acest du-te-vino, din mişcarea măştilor acustice se formau scene, iar acestea, în contrast cu strigătul ieftin de autoafirmare al acelor nume erau interesante, deloc calculate. Fie că îşi făceau ori nu efectul, ele reveneau, poate ar fi mai corect să se spună că raza de acţiune a judecăţii lor era una atât de restrânsă, încât trebuia să-i apară auditorului ca eşuată şi de aceea ca zadarnică şi nevinovată.

Îmi plăcea de aceşti oameni, chiar şi de cei vrednici de ură, pentru că nu le era dată puterea discursului. Se făceau ridicoli prin cuvinte, luptau cu ele. Când vorbeau, se priveau într-o oglindă deformatoare; se înfăţişau prin denaturarea cuvintelor care devenise pretinsa lor copie. Se dăruiau, solicitând înţelegere, se învinovăţeau reciproc într-un mod atât de eronat încât jignirea suna ca laudă şi lauda ca jignire. După trăirea puterii la Berlin, percepută în forma amăgitoare a gloriei din imediata apropiere, în care credeam că mă sufoc, era de înţeles că am devenit receptiv la neputinţă în toate formele ei. Ea mă emoţiona, îi eram recunoscător, nu mă puteam sătura de ea. Şi nu era neputinţa declarată oficial cu care alţii operau cu plăcere în mod egoist, ci una tainic înrădăcinată, a indivizilor rămaşi distincţi, care nu se identificau, şi asta cu atât mai puţin exprimare, care-i dezbina în loc să-i unească.

La Thomas Marek mă atrăgeau multe lucruri, cel mai mult efortul făcut zi de zi pentru a-şi învinge neputinţa. Dintre toţi oamenii pe care-i cunoscusem vreodată, era cel mai osândit, dar el vorbea şi eu îl înţelegeam, iar ce spunea avea sens, mă preocupa nu numai pentru că făcea un asemenea efort să formeze cuvinte din suflul său. Îl

admiram pentru că prin spiritualitatea sa îşi câştigase o superioritate care l-a transformat dintr-un obiect al milei într-o figură la care se făcea pelerinaj; nu un sfânt în sensul tradiţional, pentru că era devotat vieţii şi o iubea în toate aspectele ei, cel mai puternic în cele care-i erau refuzate. Începuse de mic cu un ascetism *nedorit* şi tot ce s-a petrecut în anii de nespusă trudă servea dobândirii deprinderilor şi treburilor care, altora, le erau de la sine înţelese.

L-am întrebat dacă nu l-ar impresiona mai mult să asculte când i se *citeşte* decât să citească el însuşi. Înainte, când eram mai mic, fu răspunsul său, aşa era, atunci îi citea soră-sa: poezii, povestiri, piese de teatru. Aşa a început prietenia lor, aşa au devenit de nedespărţit. Dar apoi asta nu l-a mai satisfăcut, deoarece el voia să cunoască chestiuni mai grele, pe care soră-sa nu le înţelegea. Să-i fi citit oare *mecanic*, fără să priceapă ce însemnau propoziţiile citite? Pentru aşa ceva era păcat de sora lui, lectura aceasta mecanică era sub capacităţile ei; ce-i citea îşi *împărtăşeau* şi trebuia să fie la fel de important pentru amândoi, nu voia s-o înjosească făcând din ea un simplu papagal de lectură. Simţea, de asemenea, nevoia de a medita uneori în linişte la anumite lucruri şi atunci când sensul nu-i era accesibil să caute în dicţionare şi să se convingă. Din ambele motive a devenit indispensabil pentru el să înveţe să citească singur şi, am oare ceva de comentat la metoda sa de învăţare a cititului?

Desigur că nu, dimpotrivă, spusei eu, după părerea mea a rezolvat toată problema într-un mod atât de convingător, încât îţi apărea ca lucrul cel mai natural din lume.

Aşa şi era, dar cu toate acestea nu m-am obişnuit niciodată şi, când îmi citea (o singură propoziţie sau o

pagină întreagă), aveam de fiecare dată senzaţia că o aud pentru prima dată. Ceea ce simţeam atunci era mai mult decât respect, era ruşine, deoarece mie îmi venise totdeauna atât de uşor să citesc; mai era şi aşteptarea a ceea ce va urma. Astfel fiecare propoziţie pe care o forma cu suflul său suna pentru mine altfel decât toate propoziţiile pe care le auzisem până atunci.

În mai 1930, când mi-am început vizitele la Thomas, îmi petre cusem deja mai mult de o jumătate de an cu proiectele mele. Toate cele opt personaje ale acelei „Comédie Humaine a nebunilor" existau şi părea să fie stabilit că fiecare va sta în centrul unui roman propriu. Ele existau paralel, n-aveam preferinţă pentru niciunul, mă consacram într-o rapidă alternanţă când unuia când celuilalt, niciunul nu era neglijat, dar niciunul nu domina, fiecare avea limbajul său propriu şi felul său personal de gândire, ca şi când m-aş fi scindat în opt oameni, fără a pierde puterea asupra lor sau asupra mea. M-am ferit să le dau nume, le-am denumit, după cum am spus, cu însuşirile lor caracteristice, limitându-mă la iniţialele acestor însuşiri. Atâta timp cât n-aveau nume proprii, nu se observau reciproc. Erau eliberate de balast, se comportau neutru şi nu încercau să devină suverane pe lucrurile imperceptibile. Era un mare salt de la „duşmanul morţii" la „risipitor", iar apoi, mai departe, la „omul cărţilor", dar drumul era liber, ei înşişi nu-l închideau. Nu mă simţeam niciodată constrâns, trăiam într-un elan şi într-un sentiment de înălţare a inimii cum n-am mai cunoscut niciodată de atunci – organizatorul solitar şi supraveghetorul a opt teritorii exotice, situate la mare distanţă, zilnic în drum de la unul la altul, schimbând uneori chiar pe drum reşedinţa, fără a fi reţinut împotriva voinţei mele în niciunul, fără a fi copleşit de vreunul, o

pasăre de pradă, posesoarea a opt teritorii în loc de unul şi care nu nimereşte niciunde într-o colivie a prudenţei.

Discuţiile cu Thomas se axau pe teme filosofice sau ştiinţifice. Avea destule de spus şi le spunea cu plăcere, dar voia şi să ştie cu ce mă ocupam eu. I-am vorbit de culturile şi religiile pe care le-am explorat mergând pe urmele fenomenelor de masă. Şi acum, în perioada acestor proiecte literare, investeam câteva ore pe zi în acea lucrare. Despre problemele literare n-a aflat nimic, un sentiment cert îmi spunea că personajele mele ar avea în ele ceva ce l-ar putea leza; vasta lor mişcare i-ar fi apărut ca lipsită de speranţe şi nerealizabilă, limitele lor i-ar fi amintit de cele proprii. Mi-am impus să tac şi nu mi-a venit prea greu, căci pentru discuţiile noastre rămăsese ceva ce nu putea fi epuizat: o operă intrată în viaţa mea odată cu el şi care a devenit pentru mine de o importanţă cardinală, „Istoria culturii greceşti" a lui Jacob Burckhardt52. El se familiarizase de mai mult timp cu grecii, îi întâlnise în drumurile ortodox-ştiinţifice ale perioadei sale. Putea să-mi explice prin ce se deosebeau pe atunci cei mai noi de Burckhardt, apreciind concepţiile incomparabil mai profunde ale acestuia. Am căzut amândoi de acord că *el* a fost marele istoric al secolului trecut şi eram de părere că acum ar fi timpul să-şi intre în drepturi.

Această discuţie, importantă pentru mine, am purtat-o doar cu o parte a fiinţei mele. Dar simţeam că legătura cu Thomas, desele noastre întâlniri, au avut o influenţă şi asupra celeilalte părţi pe care i-o ascundeam.

Pentru mine el reprezenta mai mult decât toţi ceilalţi oameni pe care-i cunoşteam. Asta nu depindea numai de incomparabilitatea existenţei sale – el mă surprindea şi cu lucruri la care nu mă puteam aştepta. În unele privinţe era ca unul din personajele inventate de mine. Cunoscând

condiţia de la care pleca, tot ce se petrecea la el avea precizie şi consecvenţă, nimic n-ar fi putut fi altfel decât era, comportamentul său ţi se părea comprehensibil şi sesizabil. El a devenit miezul acelei „Commedie Humaine" şi, fără să apară în ea, dovada supremă a adevărului ei. Dar pentru că era atât de singular, părea mai vioi decât toţi ceilalţi. El era de neomorât, cele trei tentative de sinucidere, foarte serios gândite, trecuseră fără urme pe lângă el, ceea ce pe un altul l-ar fi omorât, lui nu i-a putut face nimic. Acum era imun în faţa tentativei de renunţare la sine, asta o ştia şi era de acord. Dacă nu-i mergea tocmai deosebit de rău, era chiar mândru de aceasta, tot ce lua de la alţii, desigur şi de la mine, îi servea pentru fortificare.

Era mai mult decât personajele de care eram pătruns, pentru că el, în dependenţa sa, îşi *cucerea* viaţa. Chiar şi în situaţia lui era capabil de transformări imprevizibile, cu ele mă surprindea cel mai mult. Aveai impresia că-l cunoşti şi apoi, era, totuşi, de nepătruns. Tocmai pentru că era mult mai puternic şi mai enigmatic, cred că ar fi contribuit la dispariţia celor opt personaje cu care se ciocnea în mine. Nu le cunoştea, ele îl cunoşteau şi, deoarece nu avea nume, erau la discreţia numelui lui.

Dar el însuşi, care în decurs de câteva luni devenise pe nesimţite un pericol continuu pentru planurile mele, intrase fără să bănuiască în fiecare personaj, golindu-l pe dinăuntru şi slăbindu-l, devenise şi prilejul unei salvări. Şapte dintre personaje au pierit, unul a rămas în viaţă. Necumpătarea muncii mele îşi purta pedeapsa în sine, dar catastrofa cu care s-a terminat n-a fost completă, ceva ce se cheamă azi „Orbirea" a mai rămas din ea.

Thomas mă întreba adesea de trăiri care-i erau refuzate şi odată a insistat să-i dau o descriere amănunţită

a evenimentelor din 15 iulie. I-am povestit totul, fără rezerve, cu amănunte pe care în trecut nu le scosesem niciodată la iveală şi nu le expusesem. Simţeam cât de vie mai era în mine această zi şi acum, după trei ani. El a perceput-o altfel decât mine, pe el nu l-a umplut de spaimă, asupra lui mişcarea rapidă, desele schimbări de poziţie, au avut un efect stimulator. „Focul”, repetă el întruna, „focul! focul!”. Mi se păru aproape ameţit şi, vorbindu-i de bărbatul care stătea rupt de masă, încremenit, văicărindu-se şi strigând neîncetat: „Să se ardă actele! Toate actele”, a pufnit în râs, un hohot furtunos, râdea atât de tare încât căruciorul se porni cu el în jos. Râsul devenise forţă motrice; deoarece nu se putea stăpâni, a trebuit să alerg după el să-l opresc şi am simţit puternicele vibraţii transmise prin râs căruciorului.

În această clipă mi-a apărut în faţă „omul cărţilor”, unul din cele opt personaje, în locul văicăriciului cu actele ţâşni deodată el; se afla la focul Palatului de Justiţie şi m-a străfulgerat ideea că ar trebui să ardă laolaltă cu cărţile sale.

„Brand” 53, murmurai eu, „Brand”. După ce căruciorul se opri şi Thomas încetă într-un târziu să mai râdă, repetă şi el: „Brand! Trebuie să fi fost un incendiu straşnic!” Nu ştia că acum cuvântul devenise pentru mine nume propriu, tocmai numele eroului cărţilor care în continuare se numea aşa – primul şi singurul dintre personaje care primea un nume – şi tocmai acest nume a fost cel care, în contrast cu celelalte personaje, l-a salvat de la autodizolvare.

Echilibrul dintre personaje era distrus, Brand începu să mă intereseze tot mai mult. Încă nu ştiam cum arăta, ţinea de fapt locul omului cu actele, dar nu arăta nici într-un caz ca el. El nu stătea pur şi simplu de-o parte, l-am

luat în serios, după cum şi el a luat în serios focul care era soarta sa, în care va sfârşi de bunăvoie. Cred că celelalte personaje s-au topit încetul cu încetul în aşteptarea acestui foc. Ce-i drept, mă mai aşezam uneori cu ele, încercând să scriu mai departe. Dar focul care se înteţise acum din nou era aproape, în prezenţa lui ele deveneau fade şi rigide. Ce fel de fiinţe erau acestea neameninţate de nici om oarte, doar le exceptasem anume de la moarte, nu le rămânea altceva de făcut decât să trăiască spre a se regăsi în acel pavilion pe care li-l alesesem. Acolo ar fi trebuit să poarte discuţia ele la care speram atâta, îmi închipuiam chiar că această discuţie va avea un *sens* spre deosebire de discuţiile oamenilor „normali” care nu scoteau din gură decât banalităţi şi, cu toate acestea, nu se înţelegeau unii pe alţii.

Şi ideea acestei discuţii pierduse din strălucire de când purtam convorbiri adevărate, pline de surprize, deşi căutam să le dau o direcţie chibzuită dinainte cu grijă. Erau concepute spre menajarea altcuiva, a cărui sensibilitate îmi devenise mai importantă decât cea proprie, dar ceea ce mi-a fost dat să aud prin ele mă preocupa mai mult decât tot ceea ce puteam născoci. Pavilionul din Steinhof care se mai depărtase de aria mea vizuală se goli în curând ca şi personajele care urmau să se întâlnească acolo. Îmi părea caraghios, se grozăvea în faţa altora, era inexplicabil de ce-i dădusem tocmai lui destinaţia acestor înalte onoruri: oricare din aceste pavilioane ar fi îndeplinit-o. Semănau toate ca două picături de apă.

În timp ce lăsasem personajele tot mai mult să se descurce singure fără a le pregăti un sfârşit violent – nu le repudiam, nu le ascundeam, se întâmpla ca pe fiecare să le abandonez uneori în mijlocul vreunei propoziţii; Brand,

omul cărţilor, mă preocupa atât de mult, încât în drumurile mele îl căutam mereu cu privirea. Chiar dacă mi-l imaginam înalt şi uscăţiv, faţa nu i-o cunoşteam. Înainte de-a o fi văzut, şi acest personaj păstra ceva din schematismul care le adusese la sapă de lemn pe celelalte şapte. Ştiam că nu era în Hacking, îşi avea domiciliul în centrul oraşului sau în imediata lui apropiere şi mergeam acum mai des în oraş, crezând că-l voi întâlni.

Aşteptările nu m-au înşelat. L-am găsit ca proprietar al unei prăvălii de cactuşi, pe lângă care trecusem adesea fără să-l observ. Chiar la începutul pasajului care ducea de la Piaţa de zarzavaturi la Cafeneaua Pucher, pe partea stângă, era o prăvălie de cactuşi. Avea o singură vitrină, nu prea spaţioasă, în care se aflau expuşi mulţi cactuşi de toate mărimile, spin lângă spin. În spatele lor, proprietarul, un om înalt, uscăţiv, privea în afară spre pasaj, pe fundalul tuturor acestor spini – o privire ascuţită. M-am oprit în faţa vitrinei şi l-am privit drept în faţă. Era cu un cap mai mare ca mine, se uita peste capul meu pe stradă, această privire ar fi trecut chiar şi prin mine fără să mă observe. Era tot atât de absent pe cât era de uscăţiv, fără spinii cactuşilor nu l-ai fi observat şi el era făcut din spini.

Astfel îl găsisem pe Brand şi acum nu mai scăpăm de el. Plantasem un cactus în mine şi acesta creştea hotărât şi nepăsător mai departe. Venise toamna, m-am aşezat la lucru, progresam zilnic, fără întrerupere. Se terminase eu excesele anului trecut, domneau legi severe. Nu-mi permiteam salturi, nu cedam în faţa unei ademeniri. Mă preocupa contextul dens, ceva ce numeam pentru mine integritate. În anul exceselor, maestrul meu fusese Gogol, pe care-l admiram în cel mai înalt grad. La şcoala lui mă dăruisem libertăţii invenţiei, această plăcere n-am pierdut-o nici mai târziu, când mă străduiam să fac altceva. Acum

însă, în anul concentrării, preocupat de claritate şi densitate, de o transparenţă fără impurităţi, ca de chihlimbar, mă orientam după un model pe care-l admiram la fel de mult: „Roşu şi negru” a lui Stendhal. Zilnic, înainte de a începe cu scrisul, citeam câteva pagini din el, repetând astfel ceea ce făcuse el însuşi cu un alt model, cu vestitul Cod civil al lui Napoleon54.

Câteva luni am rămas la numele de Brand. Contrastul dintre trăsăturile acestei figuri şi trosnetul numelui pe care-l purta nu m-a deranjat la început, dar când trăsăturile fuseseră toate prezente, dure şi de neclintit, numele a început să se extindă în dauna figurii. El îmi elucida sfârşitul de care nu voiam să mi se amintească într-un moment nepotrivit. Mă temeam că focul s-ar putea întinde şi devora ceea ce se afla încă în devenire. L-am botezat din nou pe Brand şi i-am pus numele Kant.

Un an întreg m-a dominat. Tenacitatea cu care această lucrare se ţesea în continuare era pentru mine o experienţă nouă. Aveam sentimentul unei legităţi mai puternice decât mine însumi, ceva ce amintea de disciplina ştiinţelor naturii care, într-un anume fel, mă pătrunsese, deşi mă distanţasem atât de categoric de ea. Primele semne ale influenţei ei se făceau simţite în severitatea acestei cărţi.

În toamna lui 1931 Kant dădu foc bibliotecii sale şi arse împreună cu cărţile. Dispariţia sa m-a pătruns atât de adânc ca şi când mi s-ar fi întâmplat mie însumi. Cu această operă începe adevărata mea înţelepciune şi experienţă. Timp de câţiva ani, manuscrisul care zăcea neatins, a purtat titlul „Kant în flăcări”. Durerea acestui titlu era greu de suportat. Când m-am hotărât, contrar voinţei mele, să-l schimb, n-am putut să mă despart în întregime de foc. Kant a devenit Kien, caracterul inflamabil

al lumii de care mă simţeam ameninţat s-a menţinut în numele eroului principal. Durerea însă s-a înteţit în titlul „Orbirea”. El păstra, de nerecunoscut pentru nimeni, amintirea orbirii lui Samson, pe care nu îndrăznesc nici astăzi s-o tăgăduiesc.

NOXE

1 Fritz von Unruh (1885 – 1970), scriitor, reprezentant al expresionismului timpuriu; experienţa primului război mondial l-a transformat într-un pacifist.

2 Carl Binding (1841 – 1920), criminalist, reprezentant al şcolii clasice de drept penal, sub îndrumarea sa a apărut un *Tratat de drept german*.

3. Oswald Spengler (1880 – 1936) filosof german, adept al unei teorii ciclice şi rasiale a istoriei. Considera Occidentul o lume în decădere şi socotea ca inevitabilă hegemonia politică a rasei germane. Opera lui a servit propagandei naziste.

4 Julius Meier-Graefe (1867 – 1935), scriitor şi critic de artă, a studiat mai ales pictura din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cunoscut prin cartea despre Van Gogh, „Vincent”, apărută în 1925.

5 Georg Büchmann (1822 – 1884), autor al unei culegeri de citate celebre din literatura universală (*Geflügelte Worte*, 1863).

6 Anselm Feuerbach (1829 – 1880), reprezentant al idealului umanist-clasic în pictura germană din secolul al XIX-lea; se remarcă prin opere de inspiraţie clasică, refuzate însă ca teatrale, printre care se numără şi *Iphigenia*.

7 Walter Rathenau, om politic german, ministru de externe al guvernului republican după 1918. A negociat şi semnat tratatul de la Rapallo (1921) cu Rusia Sovietică, motiv pentru care curentele de extremă dreaptă l-au atacat

cu violenţă; asasinat de huligani fascişti.

8 Mathias Stinnes (1790 – 1845), industriaş german, întemeietorul concernului „Stinnes”.

9 Friedrich Stoltze, poet local.

lu’ Max Liebermann (1847 – 1935), pictor şi grafician, reprezentant de seamă al impresionismului în Germania.

11 George Grosz (1893 – 1959), pictor şi grafician german; operă cu puternice accente satirice şi caricaturale; critic al societăţii capitaliste de pe poziţii de stânga.

12 Carl Ludwig Schleich (1859 – 1922), medic şi scriitor. Pe lângă cărţi de medicină a publicat eseuri filosofice şi scrieri biografice.

13 Traducere după *Epopeea lui Ghilgameş*, în româneşte de Virginia Şerbănescu şi Alexandru Dima, Editura pentru literatura universală, Bucureşti, 1966, p. 139. Traducerea românească dată de noi în text prezintă diferenţe faţă de varianta germană, care în traducerea noastră ar suna astfel:

„*L-am plâns zi şi noapte*.
N-am lăsat să fie îngropat.
Oare prietenul meu nu se va scula.
Auzindu-mi strigătul?
Şapte zile şi şapte nopţi
Până când viermii i-au năpădit faţa.
De când el nu mai este, eu n-am mai ştiut ce-i viaţa.
Cutreierând ca un nelegiuit inima pustiului”.

14 Zeii, cunoscută arteră comercială din Frankfurt/Main.

15 Karl Kraus (1874 – 1936), figură dominantă, tutelară a jurnalismului antirăzboinic, antiimperialist, redactorul revistei *Facla* (Die Fackel, apare din 1899, de-a

lungul a 415 numere, totalizând 23.000 de pagini). Titlul romanului face aluzie la această revistă, al cărui cititor asiduu era, ca atâţia alţi intelectuali ai vremii, şi Elias Canetti.

Karl Kraus este şi autorul tragediei epice de proporţii uriaşe *Ultimele zile ale omenirii* (Die letzten Tage der Menschheit, 1915 – 1919) – o diatribă îi tablouri expresioniste împotriva faunei de aţâţători şi de speculanţi din vreme, războiului imperialist.

16 Alice Schalek, reporteră de front în primul război mondial, rău famată datorită reportajelor ei şovine şi belicoase la adresa duşmanului; imortalizată prin satirele lui Karl Kraus, apare ca personaj odios şi în *Ultimele zile ale omenirii*.

17 Oştirea sălbatică din legendă face aluzie la mitul vânătorii sălbatice a oştirilor morţii conduse de Wodan; din punct de vedere etimologic *Wodan* pare a fi înrudit cu cuvântul *Wut* (furie). Balada *Lenore* a lui G.A. Bürger se bazează pe acest mit.

18 Otto Weininger (1830 – 1903), filosof şi psiholog, autorul cărţii care a stârnit mare vâlvă la apariţie *Sex şi caracter* (Geschlecht und Charakter, 1903).

19 Joseph Weinheber (1892 – 1945), scriitor austriac, învăţând germana, după propria-i mărturisire, de la Karl Kraus, scrie o lirică delicată şi personală cu o cizelare clasică; a rămas un însingurat chiar şi în iureşul gloriei târzii.

20 Carl Eugen Neumann (1865 – 1915), cunoscut traducător al unor texte budiste (de exemplu *Canonul Pali*); traducerile sale nu urmăresc neapărat scopuri ştiinţifice, ci mai mult o delectare a spiritului.

21 Theodor Gomperz (1832 – 1912), filolog şi filosof, profesor de filologie clasică la Universitatea din Viena.

Dintre scrierile sale se remarcă opera în trei volume *Gânditorii greci* (1922 – 1925).

22 Hermann Bahr (1863 – 1934), romancier, dramaturg, eseist, critic de teatru şi artă, supranumit „matadorul vienez”, este unul din acei exponenţi culturali cu o activitate multilaterală. A reprezentat cele mai diferite curente în artă, începând cu naturalismul, impresionismul; satirizat fără încetare de Karl Kraus.

23 Le Bon Gustave (1841 – 1931), sociolog francez, întemeietorul unei psihologii a masei, pornind de la observaţii făcute pe masele răzvrătite ale marilor oraşe.

24 Jurnalele de însemnări ale lui Friedrich I-Iebbel (1813 – 1863), publicate în 1885, încep notaţiile încă din 1836 şi consemnează necontenitele sale confruntări cu propriul eu şi cu lumea înconjurătoare, oglindind o concepţie idealistă despre lume şi artă, tributară dialecticii lui Hegel.

25 Hasid, adept al Hasidismului, mişcare populară religioasă evreiască, iniţiată în secolul al XVIII-lea de Israel Baal Sem; acordă o atenţie deosebită fervorii credinţei.

26 câine, substantiv comun şi propriu (germ.)

27 Peter Altenberg (1859 – 1919), scriitor austriac, descoperit la vârsta de 35 de ani de către Karl Kraus, prin schiţele sale impresioniste conturează în trăsături sigure aspecte din cotidian.

28 Théodore Gericault (1791 – 1824), pictor francez a cărui activitate artistică se întinde pe mai puţin de trei decenii (1811 – 1823) şi care n-a expus în timpul vieţii decât trei pânze, printre ele şi *Pluta Meduzei* (1819, Luvru).

29 Capodopera lui Mathias Grunewald este enormul *Altar din Isenheim*, pictat între 1512 – 1516. Altarul

cuprinde nu mai puţin de nouă tablouri pictate de Grunewald, adevărată sumă a geniului său. *Răstignirea* e un paroxism de violenţă, trupul lui Iisus sfârtecat şi însângerat pare a fi fost rostogolit prin mărăcini. Mâinile cu degete slabe se încleştează, în vreme ce în stânga, Fecioara Maria, într-o mantie albă cu rigidităţi de carton, îşi pierde cunoştinţa, susţinută de Ioan Evanghelistul, iar Magdalena îşi frânge mâinile convulsiv împreunate. La dreapta, Ioan Botezătorul, cu un deget enorm, îl arată pe Răstignit.

30 Aristide Maillol (1861 – 1944), sculptor şi pictor francez de orientare umanistă; a respins formele geometrizante sau abstracte.

31 Pomona, veche divinitate italică a fructelor, adorată şi în epoca romană imperială.

32 Zhuang Zi (cca. 370 – cca. 300 î.e.n.), filosof clasic chinez, cel mai important reprezentant al daoismului după Lao Zi.

33 Alfred Dôblin (1878 – 1957), romancier expresionist, cunoscut mai ales prin romanul social *Berlin Alexanderplatz* (1929).

34 Gottfried Benn (1886 – 1956), conturează o lirică „cerebrală”, amalgam de noţiuni ştiinţifice şi de neologisme din domeniul medicinii, tehnicii şi filosofiei existenţialiste. În lirica lui se desluşeşte deopotrivă nihilism, cinism, dezgust, scepticism cu privire la rostul spiritului, emoţionalul şi raţionalul constituind sub aspectul antinomiei exterioare, o unitate intimă.

35 Querschnitt, importantă revistă literară din perioada Republicii de la Weimar (1921 – 1936) editată la Editura Ullstein din Berlin.

Literarische Welt (1925 – 1934), reprezentativă revistă literară în perioada Republicii de la Weimar editată

de Willy Haas.

36 muck-raker, scormonitor în gunoaie, dar şi intrigant, jurnalist de cea mai joasă speţă (engl.)

37 Else Lasker Schiiler (1876 – 1945), colaboratoare la revistele expresioniste, prietenă cu artiştii şi poeţii expresionişti, împleteşte viziuni misticofantastice exotice în revolta sa îndreptată împotriva „haosului". Şi „inumanităţii" lumii capitaliste.

273

38 Revista *Sturm* apărută la Berlin între 1910 – 1932, redactor principal Herwarth Walden.

18 – Facla în ureche

39 Kurfürstendamm, cunoscută alee din centrul Berlinului.

40 în original „ragu-ul european" – probabil este vorba de o aluzie la o metaforă folosită de criticul berlinez Alfred Kerr într-o cronică dramatică la comedia *Omu-i om* (Mann ist Mann, 1926), calificată ironic drept ragu, cuvânt din domeniul gastronomic cu sensul de ghiveci.

41 Rudolf Borchardt (1877 – 1945), reprezentant al literaturii germane moderne, prieten cu Hugo von Hofmannsthal, a scris povestiri, poezii, drame, a tradus din Dante.

42 André Lhote (1885 – 1962), alături de Robert Delaunay şi Fernand Leger, reprezentant al Cubismului în Franţa. Lhote vedea în Cubism mai ales o chemare la ordine, un mijloc de a-i da tabloului soliditate şi ţinută.

43 Leonhard Frank (1882 – 1961), prozator expresionist de orientare socialistă, cunoscut prin nuvele şi romane.

44 Eduard Claudius (1911 – 1976), scriitor de orientare socialistă, cunoscut prin romanul autobiografic *Măsline verzi şi munţi pleşuvi* (Grüne Oliven und nackte

Berge).

45 Johann Nepomuk Nestroy (1802 – 1862), supranumit „Aristofan-ul vienez”, autor dramatic deosebit de productiv (83 piese!), debutează cu improvizaţii pe teme actuale şi continuă cu feerii fantastice, educativ-moralizatoare.

46 Frank Wedekind (1864 – 1918), scriitor greu de încadrat în oricare dintre curentele vremii, duce o luptă neostoită pentru configurarea unui teatru german modern. Dramaturgia lui influenţează expresionismul şi noul obiectivism, fiind o anticipare a teatrului absurdului.

47 Referire la sfârşitul parodistic al *Operei de trei parale* (reprezentată în premieră la Berlin în 1928), în care apare un sol al reginei Angliei pe un cal autentic; acest sol îl graţiază pe criminalul Mackie Messer.

48 Noul obiectivism, curent în literatura germană modernă de la începutul secolului; termenul e împrumutat din istoria artei. În opoziţie cu expresionismul etapei postbelice se conturează după 1920 un curent care încearcă să surprindă realitatea şi s-o redea expozitiv, cu „claritate obiectivă”, fără filtrări impresioniste, fără tipizări selective, fără elanuri şi considerări expresioniste.

40 Iniţialele numelor: W. = *Wahrheitsmensch* (omul adevărului), *Ph.* = *Phantast* (visătorul), R.*religiöser Phanatiker* (fanaticul religios), S. = *Sammler* (colecţionarul), Sch. = *Schauspieler* (actorul), B. = *Büchermensch* (omul cărţilor).

50 Kuno Fischer (1824 – 1907), filosof german, adeptul lui Hegel, se numără printre întemeietorii neokantianismului; opera la care se face aluzie în text este *Istoria filosofiei moderne* (Geschichte der neueren Philosophie, 1852 – 1910), în zece volume.

51 nu dispreţuiesc aproape nimic (fr.).

52 Jacob Burckhardt (1818 – 1897), important istoric elveţian, autorul *Istoriei culturii greceşti*; în concepţia sa umanistă se îmbină moştenirea clasică cu conservatorismul burghez.

53 Brand în germană poate fi şi substantiv propriu, ca substantiv comun are sensul de *incendiu*.

54 Codul civil al lui Napoleon, parte din legislaţia burgheză modernă introdusă în Franţa la începutul secolului al XIX-lea (*Codul Napoleon*), model de rigoare logică şi claritate a exprimării.

CUPRINS

Partea întâi

INFLAŢIE ŞI NEPUTINŢA

Frankfurt 1921 – 1924

Pensiunea Charlotte 9. Vizita înaltului oaspete 16. Provocarea 23. Portretul 26. Spovedania unui nebun 30. Leşinul 36. Ghilgameş şi

Aristofan 40.

Partea a doua

FURTUNA ŞI CONSTRÂNGERE

Viena 1924 – 1925

Viaţa împreună cu fratele meu 48. Karl Kraus şi Veza 53. Budistul 60. Ultima călătorie pe Dunăre. Solia 66. Oratorul 71. Strâmtoare 78. Cadoul 83. Orbirea lui Samson 88. Preţuire timpurie pentru intelect 92. Patriarhi 97. Răbufnii-ea 105. Justificarea 109.

Partea a treia

ARTA DE A AUZI

Viena 1926 – 1928

Azilul 118. Porumbelul păcii 123. Doamna Weinreb şi călăul 131. Backenroth 138. Rivalii 145. Un mormon roşcovan 155. Arta de a auzi. 160. Născocirea de femei 167. Privind spre Steinhof 172. Printre măşti mortuare

179.15 iulie 183. Scrisorile din copac 189.
Partea a patra ÎNVĂLMĂŞEALA NUMELOR *Berlin 1928*
18»
275
Fraţii 197. Brecht 200. Ecce Homo 205. Isaak Babei 211. Metamorfozele lui Ludwig Hardt 216. Invitaţie în gol 220. Fuga 225.
Partea a cincea
FRUCTUL FOCULUI
Viena 1929 – 1931
Pavilionul nebunilor 231. Îmblânzirea 237. Întreţinătorul familiei 243 Poticniri 254. Kant în flăcări 264.
Lector: ŞTEFAN DAMIAN Tehnoredactor: L. HLAVATHY
Apărut: 1986. Bun de tipar: 17. IX.1986. Comanda nr.: 2783. Coli de tipar: 17, 23. Hârtie: velină de 60 g/m³. Format: 16/61X85.
Tiparul executat sub comanda nr. 272/1986, la întreprinderea Poligrafică „Crişana”, Oradea, str. Leontin Sălăjan nr. 105. Republica Socialistă România